

PUOLUSTUSLINJALLA

TEEMU TALLBERG, ANNI OJAJÄRVI & TIIA LAUKKANEN (TOIM.)

Yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta
maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta

PUOLUSTUSLINJALLA

Yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta
maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta

PUOLUSTUSLINJALLA

Yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta
maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta

TEEMU TALLBERG, ANNI OJAJÄRVI & TIIA LAUKKANEN (TOIM.)

Nuorisotutkimusverkosto/
Nuorisotutkimusseura
Verkojulkaisuja 122

Nuorisotutkimusverkoston julkaisut

Tiede

Teosten sisältö ja tyyli ovat akateemisten kriteerien mukaisia.

Kenttä

Erilaiset raportit ja selvitykset.

Liike

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset puheenvuorot.

Kannen kuva: Sami Perttilä

Taitto: Tanja Konttinen

Kustannustoimitus: Vappu Helmisaari

Tiivistelmän käännökset ruotsiksi ja englanniksi: Käännöstoimisto
Bellcrest Translations Oy

Nuorisotutkimusseura on saanut tukea tähän julkaisuun opetus-
ja kulttuuriministeriöltä.

© Nuorisotutkimusseura ja tekijät

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 197,
Kenttä

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja
122, *Kenttä*

ISBN 978-952-7175-46-0 (nid.), ISBN 978-952-7175-47-7 (PDF)

ISSN 1799-9219 (nid.), ISSN 1799-9227 (PDF)

Helsinki, Unigrafia 2017

Julkaisujen tilaukset:

Nuorisotutkimusverkosto, Asemapäällikönkatu 1, 00520 Helsinki
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/catalog>

Sisälllys

Johdanto <i>Teemu Tallberg, Anni Ojajärvi & Tiia Laukkanen</i>	7
YHTEISKUNTATIETEELLINEN JA HISTORIALLINEN ASEVELVOLLISUUSTUTKIMUS	19
Armeijakokemusten jatkuvuuksia <i>Anders Ahlbäck</i>	21
Inttielämää verkossa: varusmiespalvelus nuorten ylläpitämässä blogeissa <i>Tiia Laukkanen</i>	48
Virallisesti hyväksytyjä, epävirallisesti ulossuljettuja – homo- ja bi-miesten kokemuksia varusmiespalveluksesta <i>Minna Lindqvist</i>	67
Maanpuolustustahto ja taistelutahto suomalaisessa asevelvollisuusarmeijassa <i>Jarkko Kosonen, Teemu Tallberg, Jenni Harala & Petteri Simola</i>	92
MAANPUOLUSTUKSEN YHTEISKUNTATIETEELLINEN TUTKIMUS	125
Toisen maailmansodan muistokulttuuri – kommunikatiivisesta muistamisesta kulttuuriseen muistiin <i>Tuomas Tepora</i>	127
Hävittäjät maatumme puolustamassa – HX-Hävittäjähanke markkinointivideoiden tarinat <i>Noora Kotilainen</i>	145

Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako: miten tutkia maanpuolustusta toimintana ja sosiaalisina suhteina? <i>Teemu Tallberg</i>	181
Aseettomasta vastarinnasta kansalaisvastarintaan? <i>Mika Hyytiäinen</i>	204
Kirjoittajat	226
Tiivistelmä	228
Abstrakt	229
Abstract	230

Johdanto

Anni Ojajärvi, Teemu Tallberg & Tiia Laukkanen

Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlavuoden pääteema on ”Yhdessä”. Se korostaa kansallista yhtenäisyyttä sekä kansalaisten, kansalaisyhteiskunnan ja yritysten toimijuutta juhlavuoden järjestelyissä. Juhlavuoden valmisteluissa itsenäisyyden ritualistista painopistettä on yritetty siirtää pois valtiokeskeisyydestä, eliiteistä ja perinteistä tukemalla jokaisen suomalaisen osallisuutta itsenäisyyden juhlistamisessa. Silti merkityssisältöjen osalta valtio ja sotahistoria edustavat konventionaalista jatkuvuutta, jolle sillekin on tilausta. Puolustusvoimat on juhlinnassa mukana Suomi 100-kesäkiertueen, perinteisten paraatien ja itsenäisyyspäivän sotilaallisten elementtien kautta. Lisäksi itsenäisyyden ajan muistelua värittää talvisodan syyttymisen vuosipäivänä 30.11.2017 paljastettava talvisodan muistomerkki puolustusministeriön edustalla Helsingissä. Vuoden 2017 kevääseen sattuneet presidentti Mauno Koiviston valtiolliset hautajaiset toimivat kansallisen kokoontumisen ja muistamisen rituaalina. Lisäksi sotilaiden rooli tilaisuudessa muistutti presidentin asemasta Puolustusvoimien ylipäällikkönä.

Myös kaupalliset toimijat ovat osaltaan hyödyntäneet 100-vuotisjuhlavuoden brändinäkyvyyttä ja toteuttaneet yrityskansalaisuuttaan yllättävinkin avauksin suhteessa satavuotiaaseen Suomeen. Suomen itsenäisyyttä juhlietaan yhteisten symbolien uudistamisella (mm. 100 erilaisen Suomileijonan suunnittelukisa), lasten ja nuorten tulevaisuutta ja koulutusta tukevalla lahjoituksilla sekä erilaisilla yhteisöllisyyttä tukevalla tempauksilla. (www.suomifinland100.fi) Helsingin ja Seinäjoen lentonäytöksissä kesäkuussa 2017 punoutuivat yhteen suomalaisen ilmailun historia, ilmavoimien toiminta sekä Suomelle hävittäjiään kauppaavien yritysten markkinointi.

Suomen historia on vuonna 2017 ollut vahvasti esillä myös kotimaisessa elokuvatuotannossa, jossa erityisesti kaksi elokuvaa ovat olleet toistamassa vanhoja ja luomassa uusia kytköksiä suomalaisuuden, sodan ja sukupuolen välille. Väinö Linnan *Tuntemattoman sotilaan* kolmas filmatisointi on herättänyt paljon mediakeskustelua. Muutoin melko perinteinen uudelleenfilmatisointi korostaa uudella tavalla naisten roolia

ja näkökulmaa ja tasapainottaa miesvaltaista tarinaa. Taiteilija Touko Laaksosesta kertova *Tom of Finland* -elokuva taas jatkaa kansallisten ikonien elämäkertaelokuvien genreä kuvittamalla homomiehen tarinan sotasankarista ja underground-taiteilijasta kansainväliseksi tähdeksi. Elokuviissa on paljon tuttua, kansallisen kuvaston performatiivista tois- toa, mutta myös uusia elementtejä, jotka kudotaan osaksi perinteistä suomalaisen itsenäisyyden taistelutarinaa.

Yhteiskuntatieteilijä kysyy yhteisen suomalaisuuden tarinan äärellä kenen tai keiden tarinaa uusinnetaan ja keiden tarina jää varjoon. Ketkä saavat olla rakentamassa vuonna 2017 Suomen 100-vuotisjuhlan tarinaa? Yhteiskuntatieteellinen tutkimus tarkastelee eri aikakausien tarinoita, niiden kertojia, sisältöä ja merkityksiä. Kriittisen näkökulman keskeinen pyrkimys on valottaa tarinoiden taustaoletuksia ja merkityksiä. Tämä avaa mahdollisuuden tarkastella perinteisiä tarinoita kriittisesti, uudella tavalla tai aiemmin näkymättömiin jääneestä näkökulmasta. Tutkimus itsessään on myös mukana jäsentämässä ja muokkaamassa kerrontaa suomalaisuudesta, kansalaisuudesta ja maanpuolustuksesta.

Uusista avauksista ja yhteisöllisistä juhlateemoista huolimatta suomalaisuuden tarina on edelleen tiiviisti kytköksissä Suomen sotahistoriaan ja maanpuolustukseen. Ajatukset sodasta ja maan puolustamisesta muok- kaavat tapaamme puhua niin historian tapahtumista, kansalaisuudesta, varusmiehistä kuin Puolustusvoimien toiminnastakin. Näistä syistä ne ovat tärkeitä tutkimuksen kohteita, varsinkin kun tavoitteena on jatkaa ja uudistaa 100-vuotiaan Suomen yhteistä tarinaa, Yhdessä.

KIRJAN TAUSTA

Kirjamme tuo yhteen yhteiskuntatieteellistä ja historiallista maanpuo- lustukseen liittyvää tutkimusta. Se antaa monipuolisen jäsennyksen siitä, miten asevelvollisuutta, maanpuolustusta ja suomalaisten suhdetta puolustukseen voi näistä näkökulmista tarkastella ja tutkia. Kirjan kir- joittajilla ei ole yhteistä teoreettista jäsennyttä tai näkökulmaa aiheeseen, mutta kaikkien tutkimusten voidaan katsoa olevan asevelvollisuus- ja maanpuolustustutkimusta. Kirjan tarkoituksena on ollut koota yhteen moniääninen kokonaisuus, jonka avulla lukija saa rikkaan n suoma- laisesta maanpuolustustutkimuksesta.

Haluamme korostaa, ettei kaikkea yhteiskunnan toimintaa kannata nähdä maanpuolustuksena tai turvallisuuden rakentamisena. Maan puolustaminen on paljon muutakin kuin aseellista sodankäyntiä. Maata puolustetaan ja tuetaan jokapäiväisessä elämässä puolustamalla ja kehittämällä niitä arvoja ja toimintatapoja, jotka kukin näkee arvokkaaksi Suomelle. Maata puolustavat ihmiset vastaavat paremmin tämän päivän turvallisuustarpeisiin kuin rajattu joukko maanpuolustajia.

Kirja idea syntyi kirjan toimittajien omakohtaisista tarpeista ja toiveista jäsentää tutkimuskenttää ja vahvistaa suomalaista maanpuolustustutkimuksen verkostoa. Me kirjan toimittajat olemme tehneet tutkimusta maanpuolustukseen ja Puolustusvoimiin liittyen. Erityisesti tutkimustaipaleen alussa olemme kokeneet, ettei tutkimuskentästä ole ollut helppoa saada selvyyttä, koska teemaan liittyviä tutkimuksia tehdään hyvin erilaisissa laitoksissa ja tutkimustahoilla. Yksi kirjan tavoitteista liittyikin tutkimusteemojen näkyviksi tekemiseen niin yleisesti aiheesta kiinnostuneille kuin opiskelijoille ja tutkijakollegoille. Mielestämme maanpuolustukseen ja asevelvollisuuteen liittyvistä teemoista tehdään kiinnostavaa ja ajankohtaista tutkimusta, ja toivomme teoksen innostavan myös muita teeman pariin. Toivomme kirjan auttavan hahmottamaan sitä, miten armeijaan ja puolustukseen liittyvää tutkimusta tehdään sekä yliopistoissa että Puolustusvoimien sisällä. Vaikka näkökulmat ovat kirjaan kirjoittaneilla hyvin erilaiset, parhaimmillaan kriittinen tarkastelu tutkijoiden välillä edistää tieteellistä tutkimusta ja auttaa myös Puolustusvoimia hahmottamaan kriittisen tarkastelun ja keskustelun lisäarvon.

Kirjaan on pyydetty kirjoittamaan tutkijoita yliopistomaailman lisäksi Puolustusvoimista ja eri tutkimuslaitoksista. Kirjoittajien taustat vaihtelevat. Mukana on niin sosiologiaan, kansainväliseen politiikkaan, sotilassosiologiaan, nuorisotutkimukseen, sukupuolen tutkimukseen, historiaan kuin myös tiiviimmin strategiseen ajatteluun kiinnittyneitä kirjoittajia. Erilaisista taustoista johtuen kirjan tutkijoilla on erilaiset tavoitteet ja keskustelut, joihin he omilla tieteenaloillaan osallistuvat. Parhaimmillaan kirja lisää ymmärrystä eri teemoista ja luo uudenlaisia keskusteluja niin mediaan kuin tutkijoiden välille. Kirjoittajat ovat itse saaneet valita kirjoitustyylin ja tavan. Osa artikkeleista on läpikäynyt referee-prosessin, ja nämä artikkelit erotetaan muista kirjoitusten alussa olevalla Tieteellisten seurain valtuuskunnan vertaisarviointitunnuksella.

SUOMALAISET JA MAANPUOLUSTUS

Kirjan toimittajilla oli kirjan ideointiaikaan käynnissä kaksi maanpuolustustahtoon liittyvää yhteiskuntatieteellistä tutkimushanketta, joihin tämän kirjan toteutuminenkin linkittyy. Maanpuolustustahtodolla viitataan Suomessa perinteisesti kansan valmiuteen ja halukkuuteen puolustaa maata aseellisesti. Maanpuolustustahtoa mitataan säännöllisesti kysymyksellä ”Jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten mielestänne puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?” (MTS 2016). Tämän kysymyksen sekä ihmisten henkilökohtaista valmiutta puolustaa maata mittaavien kysymyksen perusteella näyttää siltä, että suomalaisten tahto puolustaa maata on pysynyt vuosien aikana korkeana (mt.). Käsitteen ympärillä on käyty kuitenkin jo pitkään kriittistä keskustelua, koska käsite ei ole yksiselitteinen – varsinkin, kun sitä mitataan rauhan aikana. Myös esimerkiksi se, mitä puolustus aseellisesti varusmiespalvelusta käymättömälle naiselle tarkoittaisi, jää avaamatta. Kun maanpuolustusta tarkastellaan yksittäisten määrällisten tulosten kautta, jää sosiaalinen, historiallinen ja puolustuspoliittinen konteksti helposti huomiotta. Tavallisten kansalaisten käsitykset sodasta, sen todennäköisyys ja ihmisten konkreettinen yhteys sotatilanteeseen ovat varmasti muuttuneet viimeisten 50 vuoden aikana huomattavasti. Näistä syistä maanpuolustustahto on käsitteellisesti melko vaikeasti avattavissa, vaikka tutkimuksellisesti kansalaisten maanpuolustusuhde on kiinnostava tutkimusteema. Tämän kirjan artikkelit tuovat yhteen erilaisia tutkimuksia ja samalla nostavat esiin erilaisia sosiaalisia, yhteiskuntatieteellisiä ja historiallisia konteksteja, joiden puitteissa voidaan ymmärtää ja tulkita kansalaisten maanpuolustustahtoa ja maanpuolustusuhdetta laajemmin. Kirja osallistuu näin osaltaan suomalaisen maanpuolustukseen liittyvän tarinan uusintamiseen ja uudelleen jäsentämiseen.

Suomalaisten suhde maanpuolustukseen on erityislaatuinen. Suomi on yksi harvoista läntisistä maista, joissa on edelleen käytössä laaja-alainen miesten yleinen asevelvollisuus. Kun maanpuolustus tässä muodossa koskettaa välittömästi ja välillisesti laajoja kansanosia, Suomea voisi ensisilmäyksellä pitää varsin sotaisana kansakuntana. Asevelvollisuudella on kuitenkin myös eettinen ja osallistava ulottuvuutensa. Maanpuolustukseen liittyy yhteiskunnallisesti ja moraalisesti perustavanlaatuisia kysymyksiä ja valintoja, joista kansalaiset kantavat osavastuunsa toimivan demokratian ja asevelvollisuuden kautta. Kysymyksiä aseellisen puolustuksen legiti-

miteetistä tai Puolustusvoimien tehtävistä ei pidä ulkoistaa päättäjille ja ammattisotilaille, vaan niiden tulee olla kansalaisyhteiskunnan aktiivisen keskustelun kohteina.

Jokainen asevelvollinen ottaa myös henkilökohtaisten valintojen kautta kantaa institutionaalisen väkivaltakoneiston ja aseellisen puolustuksen oikeutukseen. Noin 72 prosenttia miehistä suorittaa tällä hetkellä aseellisen palveluksen loppuun, 6 prosenttia valitsee siviilipalveluksen ja noin viidennes asevelvollisista miehistä saa vapautuksen palveluksesta rauhan aikana, pääosin terveydellisistä syistä. (Puolustusvoimat 2017.) Usein unohdetaan, että myös naisilla on maanpuolustusvelvollisuus, mutta se koskee poikkeustilaa, eikä konkretisoidu miesten tapaan rauhan aikana. Vuonna 1995 naiset saivat kuitenkin mahdollisuuden suorittaa vapaaehtoisesti aseellisen palveluksen. Valitessaan asepalveluksen suorittamisen naiset ovat 45 palveluspäivän jälkeen miesten tapaan asevelvollisia. Tältä pohjalta naisetkin ovat voineet hakeutua yliopistolliseen upseerikoulutukseen ja edetä kaikkiin Puolustusvoimien tehtäviin.

Asevelvollisuuden lisäksi on myös muita instituutioita, jotka paa-luttavat maanpuolustuksen kiinteäksi osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Suomalaisille vaikuttajille suunnatut maanpuolustuskurssit ovat esimerkki kansakunnan sitoutumisesta sekä päättäjien sitouttamisesta puolustukseen ja Puolustusvoimiin. Alueellisille ja valtakunnallisille kurseille pääsemistä pidetään kunnia-asiana, ja niille osallistuakseen ihmiset ovat valmiita tekemään merkittäviäkin uhrauksia. Toisaalta maanpuolustuskurssit voidaan nähdä suomalaisen militarismin ylläpitäjinä. Alojensa huippuasiantuntijat käyttävät aikaa omaksuakseen tuoreet puolustukselliset näkökulmat, jotka tätä kautta valtavirtaistuvat yhteiskunnan rakenteisiin. Katsantokannasta riippuen Puolustusvoimien merkittävä yhteiskunnallinen asema voidaan nähdä joko osoituksena kokonaismaanpuolustuksen toimivuudesta ja kansalaisten maanpuolustustahdosta tai suomalaisen yhteiskunnan poikkeuksellisen militarisoituneesta luonteesta. Kenties se on molempia.

ASEVELVOLLISUUDEN JA MAANPUOLUSTUKSEN TUTKIMUS

Artikkelikokoelmamme jakautuu kahteen osaan sen mukaan, miten tutkimuskentän voidaan nähdä jakautuvan temaattisesti. Ensimmäinen osa koostuu yhteiskuntatieteellisestä ja historiallisesta asevelvollisuus- ja armei-

jatutkimuksesta, ja toinen osio keskittyy laajempaan maanpuolustuksen yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tällainen tutkimusten jaottelu on vain yksi mahdollinen, eikä Puolustusvoimia tai asevelvollisuutta voi suoraan erotella yleisemmästä yhteiskunnallisesta maanpuolustuksesta. Asevelvollisuus vaikuttaa vahvasti suomalaisten tapaan käsittää ja jäsentää maanpuolustusta, kun taas uusimmat kansainväliset jäsenyykset vaikuttavat yhtä lailla suomalaisen asevelvollisuuden tulkintoihin.

Yhteiskuntatieteellinen ja historiallinen asevelvollisuus- ja armeijatutkimus viittaa tutkimukseen, joka tarkastelee erilaisten aineistojen avulla armeijainstituution toimijoita, erilaisia kokemuksia ja instituution erilaisia sosiaalisia todellisuksia. Vaikkei jaottelu ole yksiselitteinen, tämän tutkimuksellisen juonteen voi nähdä ulottuvan toisesta maailmansodasta näihin päiviin. Näille sotilaita, asevelvollisia ja varusmiehiä koskeville tutkimuksille on yhteistä laajassa mielessä ”sosiologinen katse”, jonka läpi avataan ruohonjuuritason näkökulmia sotilasorganisaatioiden arkeen ja tarkastellaan toimintaa ja kokemuksia niiden yhteiskunnallisessa, kulttuurisessa ja historiallisessa kontekstissa.

Suomalaisen sotilassosiologian klassikoksi on muodostunut jatkosodan konekiväärikomppanian sosiaalista todellisuutta etnografisesti kuvaavan Knut Pippingin tutkimus *Kompaniet som samhälle* (1947; suomeksi 1978; englanniksi 2008). Pippingin aineisto on kansainvälisesti edelleen poikkeuksellinen, mutta teemat, joita hän käsittelee, ovat toistuneet myöhemmissä sosiologisissa armeijatutkimuksissa: virallisen ja epävirallisen organisaation suhde, hierarkiat sekä sosiaalisten ryhmien ja käytäntöjen merkitys (ks. esim. Mälkki 2008; Tallberg 2009; Kivimäki 2013; Otonkorpi-Lehtoranta 2017). Vaikka Suomessa tehtiin laadullista yhteiskuntatieteellistä tutkimusta asevelvollisuudesta ja armeijasta myös Pippingin jälkeen, vasta 2000-luvun taitteessa näkökulma yleistyi niin Puolustusvoimien omien kuin sen ulkopuolella toimivien tutkijoiden parissa. Sotilassosiologian klassikoiden tapaan niissä tarkasteltiin ilmiötä ruohonjuuritason toimijoiden näkökulmasta ja kokemusten kautta (Laisi 1998; Salo 2004 & 2008; Tallberg 2009; Hoikkala ym. 2009; Ojajärvi 2015; Tiili 2016; Valtonen ym. 2016).

Useimmissa armeijatutkimuksissa asevelvollisuus ja varusmieskoulutus ovat kuitenkin olleet konteksti, jossa on tutkittu jotakin muuta. Asevelvollisuus itsessään ja instituutiona on saanut huomiota osakseen erityisesti historiallis-kansallisen kehityksensä (Laitinen & Nokkala 2005;

Ahlbäck 2010) sekä modernin suomalaisen asevelvollisuuskäsitteen kehittymisen (Särmäkari 2016) osalta.

Yhteiskuntatieteilijöiden kiinnostus asevelvollisuutta ja Puolustusvoimien instituutiota kohtaan on 2000-luvulla keskittynyt monelta osin näkökulmaan, jossa tutkimusten kohteena ja tarinan kertojina ovat ruohonjuuritason toimijat tai instituution rakenteet (mm. Hoikkala ym. 2009; Tallberg 2009; Ojajärvi 2015). Tutkimukselle on myös kysyntää, ja kriittinen näkökulma on tarpeen, oli kyse sitten sodasta, asevelvollisuusarmeijasta tai ylisukupolisesta suomalaisuuden tarinasta.

Tässä kirjassa asevelvollisuutta tarkastellaan historiallisen aineiston, blogiaineiston, kyselyaineiston ja seksuaalivähemmistöhaastattelujen valossa. Anders Ahlbäckin artikkeli ”Armeijakokemusten jatkuvuuksia. Kertomuksia asevelvollisuudesta Suomessa 1890-luvulta 1930-luvulle” analysoi muistelmia-aineiston avulla suomalaista sotilaskulttuuria ja sotilaallisen miehen rakentumista. Alistamisen ja kurinalaisuuden, vääränlaisen sotiluuden sekä vapaudenkaipuun teemojen kautta Ahlbäck hahmottelee jatkuvuuksia ja eroavaisuuksia sukupolvien osallistumisessa kokemuksellisen armeijatarinan kertomiseen.

Tiia Laukkasen artikkeli ”Inttielämää verkossa: varusmiespalvelus nuorten ylläpitämässä blogeissa” jatkaa kokemuksellisen muistamisen ja jakamisen teemaa, mutta aineistona on 2000-luvun nuorisokulttuuriin kuuluvalla tavalla nettiaineisto. Varusmiespalvelukseen liittyvien inttiblogien kautta tulee ilmi, millaisen kuvan varusmiespalveluksesta saa nuori, joka etsii vertaistietoa internetistä: miten 2000-luvun nuori jäsentää palvelusta, ja mitä hän siitä haluaa muille kertoa. Yleiselle tarinalle on luonteena se, miten se suodattaa henkilökohtaisista kokemuksista vain tietyntylaisia tarinaan sopivia tapoja jäsentää kokemusta julkisesti. Minna Lindqvistin artikkeli ”Virallisesti hyväksytyjä, epävirallisesti ulosuljettuja – Homo- ja bi-miesten kokemuksia varusmiespalveluksesta” tuo esille Suomessa pitkään hiljaisuudessa ja marginaalissa armeijakeskusteluissa olleiden näkökulman miesten kouluun. Haastateltujen kokemuksissa vastakkain asettuvat Puolustusvoimien ja varusmieskoulutuksen virallinen yhdenvertaisuus sekä epävirallinen, heteronormatiivisiin käytäntöihin ja käsityksiin sisältyvä suvaitsemattomuus. Jarkko Kosonen, Teemu Tallberg, Jenni Keskinen ja Petteri Simola tuovat tähän varusmiespalvelukseen liittyvään keskusteluun uudenlaisen näkökulman artikkelissaan ”Maanpuolustustahto ja taistelutahto suomalaisessa

asevelvollisuusarmeijassa”. Heidän artikkelinsa osallistuu keskusteluun erityisesti pohjoismaisen sotilassosiologian kestoteemoista. Tutkimus kehittää uusia kysymyksiä maanpuolustus- ja taistelutahdon analysointiin ja pohtii asevelvollisuuden puitteissa eri tavoin asemoituvien ryhmien (varusmiesten sekä kertausharjoituksiin vapaaehtoisesti tai käskettyinä osallistuvien reserviläisten) eroja.

Asevelvollisuuden ja armeijan lisäksi tutkimuskenttään liittyy teemoja, jotka tarkastelevat aihepiiriä laajemman yhteiskuntatieteellisen viitekehyksen kautta. *Maanpuolustuksen yhteiskuntatieteellinen tutkimus* tarkastelee maanpuolustusta ja sen ilmentymiä. Tutkimukset liittyvät sosiologian lisäksi muun muassa kansainvälisen politiikan, puolustus- ja turvallisuustutkimuksen sekä politiikan tutkimuksen traditioihin. Keskeistä on se, miten maanpuolustusteemat sekä yhteiskunnan ja asevoimien suhteet näyttäytyvät Suomessa, miten aiheita käsitellään ja miten niistä keskustellaan julkisuudessa. Tällä tutkimuksella on tärkeä rooli akateemisen tutkimuksen lisäksi puolustuspolitiikan ja -keskusteluiden taustaoletusten avaamisessa ja itsestäänselvyyksien esille nostamisessa (vrt. Virta 2012).

Tämän laajan tutkimusalueen yksi keskeinen teema ovat olleet niin sanotut siviili–sotilas-suhteet (*civil-military relations*). Tutkimusalan politologinen painotus ja keskittyminen asevoimien demokraattiseen kontrolliin ovat tehneet siitä merkittävän osan hauraiden ja kehittyvien yhteiskuntien turvallisuustutkimusta. Suomalaisessa puolustusjärjestelmässä asevelvollisuuden tuottamien kansalaissoilaiden on katsottu ”omistavan” armeijan, joten sotilasvallankaappausten kaltaisten ja sitä lievempien asevoimien vaikutuspyrkimysten tutkimus ei ole saanut Suomessa jalansijaa. Asevoimien poliittinen ohjaus ja puolustuspolitiikka yleisesti ovat länsimaisissa demokratioissakin tutkittuja aiheita.

Siviili–sotilas-rajapinnat tarjoaisivat laajemmankin kehyksen, jossa voisi jäsentää maanpuolustuksen tutkimusta ja kuroa kiinni erilaisten tutkimuspyrkimysten välisiä kuiluja. Tällä alueella myös teoreettinen työ olisi tarpeen. Sotilas- ja siviilifäärit ovat monin tavoin kietoutuneet yhteen, ja niiden rajat ovat läpäiseviä ja muuntuvia. Käsitteenä ”militarisoituminen” (mm. Adelman 2003; Enloe 2000) voi olla monella tapaa hedelmällinen lähtökohta asevoimien toiminnan kriittisessä tarkastelussa, mutta arvolataustensa ja yksisuuntaisuutensa takia se on hankala käsite jäsentämään maanpuolustuksellisia vuorovaikutussuhteita kokonaisvaltaisesti (ks. Tallberg 2009). Vaikka Suomea voi pitää monin tavoin

maanpuolustuksen läpäisemänä yhteiskuntana, ”suomalainen militarismi” on kovin erilaista kuin vaikkapa sveitsiläinen, israelilainen tai venäläinen militarismi. Rajoitteistaan huolimatta militarisaatiota ja muita teoreettisia lähtökohtia asevoimien ja muun yhteiskunnan rajapintatarkasteluihin ei pidä hylätä vaan ottaa ne käyttöön luovasti ja kriittisesti kehittäen.

Tämän kirjan artikkeleissa nämä siviili–sotilas-rajapinnat sekä niihin liittyvät poliittiset, kulttuuriset ja sosiaaliset ilmiöt nousevat esiin monin tavoin. Asevelvollisuuden voi nähdä liikkeenä erilaisten positioiden välillä siviilistä sotilaaksi ja reserviläiseksi. Sukupolvet, sukupuoli ja siviili/sotilas-status asemoivat ihmisiä eri tavoin suhteessa sotahistoriaan ja tämän päivän maanpuolustuksen käytäntöihin. Internet on yksi foorumeista, joilla siviilit ja sotilaat sekä vaikkapa kansalaiset ja puolustusteollisuus voivat kohdata. Tämän kirjan kohdalla esitetään vain viitteellisiä huomioita sellaisista laajoista siviili–sotilas-kohtaamisten areenoista kuin kansainvälinen kriisinhallinta, Puolustusvoimien ja muiden viranomaisten yhteistyö sekä sotilaitten perheet ja muu henkilökohtainen elämä.

Tämän kirjan artikkeleissa nostetaan esiin kollektiivinen muistotraditio erityisesti sotakokemusten muistamiskulttuurin näkökulmasta. Tuomas Teporan artikkeli ”Toisen maailmansodan muistokulttuuri – kommunikatiivisesta muistamisesta kulttuuriseen muistiin” jäsentää kollektiivisen muistamisen tapoja suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Artikkelissa tulee esille sotakokemusten vaaliminen ja henkilöityminen sekä muistokulttuurin palveleamat tarkoitukset ja poliittinen luonne. Sotien muistamisen tavat ja sisältö muuttuvat ajassa, ja niistä neuvotellaan niin patsaiden, uusien sotaelokuvien kuin vaikkapa pakolaiskeskustelujen yhteydessä.

Ajankohtainen teema puolustuspoliittisessa kentässä juuri näinä vuosina ovat Puolustusvoimien suurhankinnat. Noora Kotilaisen artikkeli ”Hävittäjät maattamme puolustamassa. HX-Hävittäjähankkeen markkinointivideoiden tarinat” avaa kauppojen ympärillä käytyä mediakeskustelua, siihen liittynyttä tiedottamista sekä puolustusministeriön sivuilla julkaistujen hävittäjävalmistajien mainosten narratiiveja ja merkitysmaailmoja. Markkinointitarinoiden ja muun aineiston äärellä Kotilainen kysyy, kenelle videot on todellisuudessa suunnattu, millaista tietoa ne levittävät ja kuka on niiden kohde.

Teemu Tallberg avaa artikkelissaan keskustelua maanpuolustuksen sosiaalisesta organisoitumisesta. Yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon

mallilla hän pyrkii jäsentämään sitä moninaista toimintaa, jota turvallisuuden ja erityisesti maanpuolustuksen kentällä harjoitetaan. Vapaaehtoistyö, ammatillinen toiminta ja asevelvollisuuden puitteissa suoritettava palvelus tapahtuvat erilaisten rakenteiden puitteissa ja perustuvat erilaisille motivaatioperustoille, joiden tutkimukselle Tallberg rakentaa pohjaa. Sekä Tallbergin että Mika Hyytiäisen artikkeleissa korostuu kansalaisten rooli maanpuolustuksessa. Asevelvollisuutta kattavampaa kansalaispalvelusta koskevista keskusteluista poiketen Hyytiäinen pohtii siviilivastarinnan mahdollisuuksia osana puolustusratkaisua. Tšekkoslovakian ja Liettuan esimerkkien ohella Hyytiäinen nostaa esiin Suomessa 1970-luvulla valtiiovallan, rauhanliikkeen ja Puolustusvoimien välillä käydyt keskustelut siviilivastarinnan organisoinnista.

TULEVAISUUDEN MONIÄÄNINEN YHTEINEN TARINA?

Maanpuolustukseen liittyvä keskustelu linkittyy tiiviisti myös suomalaisuuden tarinaan ja teemoihin. Pohjimmiltaan kyse on kansallisesta yhtenäisyydestä ja identiteetistä sekä siitä, mihin suomalaisuuden tarina nojaa tai mihin sen tulisi nojata. Armeijaa ja maanpuolustusta tarkastelevien tutkimusten kautta tulee esille yksi suomalaisuuteen liittyvä vahva tarina ja se, miten tämä tarina muotoutuu eri aikoina ja erilaisten toimijoiden näkökulmista.

Globalisoituvassa maailmassa yhtenäisyyden ei enää voida katsoa automaattisesti tarkoittavan samanlaisuutta, jos se on koskaan ollutkaan järkevä oletus. Yhtenäisen kansan ei tarvitse perustua oletukseen siitä, että olemme samankaltaisia. Pikemminkin meidän tulee löytää yhteiset nimittäjät ja tarina sille, miksi ja miten haluamme puolustaa ihmisiä, jotka 2010-luvulla asuvat Suomessa. Kirjan artikkelit ovat tuoneet esille yhteisen tarinan uusintamista, jatkuvuuksia ja erilaisia muistamisen tapoja, instituutioita ja kyseenalaistamisia. Tulevaisuudessa on tärkeää miettiä, miten kansallisen tarinan jatkuvuus ja uudelleenluonti ovat mahdollisia yhä moniarvoisemmassa ja -kulttuurisemmassa Suomessa. Mikä on uuden globaalin Suomen tarina ja miten se liittyy kansalliseen tarinaan maanpuolustuksesta?

Yhteiset tarinat luovat yhteistä pohjaa, mutta samalla ne helposti myös ulossulkevat toisia. Tämän takia on tärkeää kysyä, millaista tarinaa me

suomalaisista ja Suomesta rakennamme ja kuka joutuu olemaan hiljaa ja mistä. Suomi-kuva on muuttunut ajan saatossa, ja maanpuolustuksesta keskustellaan entistä laaja-alaisemmin. Silti 2010-luvulla on yhä teemoja ja näkökulmia, joista ei haluta, osata tai voida puhua. Taiteen ja median ohella yhteiskuntatieteellisellä ja historiallisella tutkimuksella on erityisvastuu toimia keskustelun mahdollistajana, osallistujana ja tasapainottajana, näkökulmien avaajana ja tiedon tuottajana.

LÄHTEET

- Adelman, Madelaine (2003) *The Military, Militarism, and the Militarization of Domestic Violence. Violence Against Women* 9 (9), 1118–1152.
- Ahlbäck, Anders (2010) *Soldiering and the Making of Finnish Manhood: Conscription and Masculinity in Interwar Finland, 1918–1939*. Turku: Åbo Akademi University. <http://www.doria.fi/handle/10024/67001>
- Basham, Vikcoria (2015) *Critical Military Studies*, 2015 Vol. 1, No. 1, 1–2.
- Enloe, Cynthia (2000) *Maneuvers. The International Politics of Militarizing Women's Lives*. Berkeley: University of California Press.
- Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko & Ojajärvi, Anni (2009) *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 94. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Kivimäki, Ville (2013) *Murtuneet mielet: Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. Helsinki: WSOY.
- Laisi, Tiina (1998) *Naisten sopeutuminen sotilasorganisaatioon. Naisten kokemuksista varusmiespalveluksesta*. Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Laitinen, Kari & Nokkala, Arto (2005) *Suomalainen asevelvollisuus: Historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Julkaisut 2005:1. Helsinki: Puolustusministeriö.
- MTS (2016) *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Maanpuolustuksen suunnittelukunta, MTS Tiedotteita ja katsauksia 2/2016. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. https://defmin.fi/files/3573/MTS_mielipidietutkimusraportti_joukkuu_2016.pdf (Viitattu 8.8.2017.)
- Mälkki, Juha (2008) *Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalaissotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla "talvisodan ihmeeksi"*. Bibliotheca Historica 117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ojajärvi, Anni (2015) *Terve sotilas! Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajusta sosiaalisena ilmiönä*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 163. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Otonkorpi-Lehtoranta, Katri (2017) *Sotilaat, työ ja perhe*. Tampere: Tampere University Press.
- Pipping, Knut (1947) *Kompaniet som samhälle: lakttagelser i ett finskt frontförband*

- 1941–1944. Turku: Åbo Akademi.
- Puolustusvoimat. (2017) *Asevelvollisuuden toteutuminen (ikäluokka 1986) -tilasto*. Helsinki: Pääesikunta, operatiivinen osasto.
- Salo, Mikael (2004) *Alokat talon tavoille: Etnografinen tapaustutkimus Bourdieun sosiologian näkökulmasta*. ACIE Julkaisu n:o 2. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Koulutustaidon laitos.
- Salo, Mikael (2008) *Determinants of Military Adjustment and Attrition During Finnish Conscript Service*. Julkaisusarja 2. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Koulutustaidon laitos.
- Särmäkari, Veli (2016) *Suomalainen asevelvollisuusperiaate: Kansallisen asevelvollisuuden käännekohta 1800-luvun lopun Suomessa*. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja, 29. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Tallberg, Teemu (2009) *The Gendered Social Organisation of Defence: Two Ethnographic Case Studies in the Finnish Defence Forces*. Helsinki: Hanken School of Economics.
- Tiili, Miia-Leena (2016) *Ammattilaisuuden ankkuripaikat: Kinesteettinen ja kulttuurinen tieto Suomenlahden merivartiostossa*. Kansatieteellinen arkisto, 55. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Valtonen, Anu & Paananen, Soili & Huhtinen, Aki-Mauri (2016) Reserviläisten käsitteitä omasta kehon kuvasta ja toimintakyvystä. Teoksessa Jani Vaara & Heikki Kyröläinen (toim.) *Reserviläisten toimintakyky 2015*. Helsinki: Pääesikunta/ Koulutusosasto, 98–110.
- Virta, Jami (2012) *Juoksuhaudoista yhteiskuntaan: Vuosien 1965–1975 sotilaallista maanpuolustusta ja puolustusvoimia koskevan joukkotiedotuksen diskursiivinen tarkastelu*. Julkaisusarja 1, n:o 15. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos.

Yhteiskuntatieteellinen ja
historiallinen asevelvollisuustutkimus

Armeijakokemusten jatkuvuuksia

Anders Ahlbäck

KERTOMUKSIA ASEVELVOLLISUUDESTA SUOMESSA 1890-LUVULTA 1930-LUVULLE

Suomessa oli ennen toista maailmansotaa kahtena eri ajanjaksona voimassa miesten yleinen asevelvollisuus: 1880–1890-luvuilla sekä uudelleen vuodesta 1918 alkaen. Myöhäisen 1800-luvun asevelvollisuus erosi monella tavalla itsenäisyyden alkuvuosikymmenten asevelvollisuudesta. Nuoret suomalaismiehet eivät silloin puolustaneet kansanvaltaista kansallista valtiota, vaan ”valtakuntaa ja valtaistuinta” osana Venäjän valtavia monikansallisia sotavoimia. Ainoastaan vajaa kymmenesosa ikäluokasta otettiin kolmen vuoden aktiivipalvelukseen. Näiden vakinaisen väen asevelvollisten lisäksi noin joka kolmas nuori mies määrättiin osallistumaan muutamien viikkojen reserviläiskoulutuksiin kolmena peräkkäisenä kesänä, mutta yli puolet ikäluokasta vapautettiin joka vuosi kokonaan asevelvollisuudesta terveydellisistä syistä (Screen 1996, 43–51, 67–69). Vasta vuonna 1918 voidaan Suomessa puhua miesten ”yleisestä” ja yhtäläisestä asevelvollisuudesta, kun ikäluokan suuri enemmistö joutui tästä alkaen läpikäymään yhdestä puoleentoista vuoteen kestävästä sotilaskoulutuksesta.

Myöhäisen 1800-luvun asevelvolliset tarkk’ampujapataljoonat lakkautettiin vuosina 1901–1903, kun laajat venäläistämistoimet saivat Suomessa aikaan laajaa kansallismielistä vastarintaa, johon kuului näkyvänä osana kutsuntalakko. Ennen kuin rauhanaikainen, asevelvollisuuteen perustuva sotilaskoulutus uudelleen perustettiin Suomeen, maata ravisteli monta muutosta. Muun muassa ”sortokausien”, yleisen äänioikeuden, maailmansodan, vallankumousten ja sisällissodan voisi olettaa mullistaneen käsityksiä asevelvollisuudesta ja sotilaana olemisesta. Herää kysymys, millä tavalla ja missä määrin suomalaisten asevelvollisten miesten kokemukset ja ymmärrys palveluksestaan erosivat toisistaan ennen ja jälkeen 1900-luvun alun myllerryksiä?

Vertailua vaikeuttaa 1880- ja 1890-lukujen suomalaisia tarkk’ampujapataljoonia käsittelevän lähdeaineiston niukkuus. Tältä niin kutsutun

”vanhan väen” aikakaudelta on kuitenkin kaksi tärkeää dokumenttia, nimittäin kahden kirjailijan kuvaukset omasta asevelvollisuudestaan, Santeri Ingmanin *Reservi-kasarmista: Muistoja sotamies-ajoiltani* vuodelta 1892 sekä Ilmari Calamniuksen *Väärällä uralla* vuodelta 1896 (Ingman 1892, Calamnius 1896). Molemmat kirjailijat tunnetaan paremmin myöhemmällä iällä suomennetuilla nimillään, eli Santeri Ivalo ja Ilmari Kianto, mutta käytän tässä sitä nimiasua, jolla he julkaisivat armeijakerptomuksensa.

Olen aiemmassa tutkimuksessani analysoinut, miten asevelvollisuuden suorittaminen maailmansotien välisen Suomen puolustusvoimissa koettiin, miten siitä keskusteltiin aikakauden julkisuudessa sekä miten sitä myöhemmin muistettiin. Aineistona käytin silloin kaunokirjallisia kuvauksia, sanomalehdistöä sekä laajaa 1970-luvulla kerättyä etnologista muistitietokokoelmaa. (Ahlbäck 2014.) Tässä kirjoituksessa analysoin Ingmanin ja Calamniuksen kuvauksia 1800-luvun lopun asevelvollisuudesta ja vertaan niitä 1920- ja 1930-lukujen asevelvollisten kokemuksiin ja kerrontaan. Mitkä ovat huomattavimmat yhtäläisyydet ja eroavaisuudet?

Vertailu tuottaa kiinnostavia tuloksia. Huolimatta monenlaisista eroista yksityiskohtien tasolla lähteiden antamaa yleisvaikutelmaa leimaa nimittäin tietty jatkuvuus ja samankaltaisuus. Tietyt teemat nousevat esille keskeisinä niin 1800-luvun lopun kuin 1900-luvun alkupuolen kokemusten kuvauksissa. Analysoin tässä kirjoituksessa kolmea tällaista teemaa, jotka edustavat eräänlaista jatkuvuutta armeijakertomuksissa aina 1880-luvulta 1930-luvulle saakka:

- Alistuminen ja kurinalaistaminen
- Normaaliuden vastakuvat
- Autonomian ja oman tilan kaipuu

Käytän vertailussa analyttisenä apuvälineenä *maskuliinisuuden* käsitettä ja maskuliinisuustutkimuksen teoriaa. Vaikka sukupuolinäkökulma ei luonnollisesti tavoita sotilaselämän koko sosiaalista ja kokemuksellista monimuotoisuutta, se on osoittautunut hedelmälliseksi näkökulmaksi miesten sosiaalisten suhteiden, kokemusmaailmojen ja kertomistapojen tulkintaan. Koska asevelvollisuuteen ja sotilaskoulutukseen liittyi ja liitettiin niin voimakkaasti erilaisia mielikuvia mieheksi kasvattamisesta ja kasvamisesta sekä ihanteellisista ja ongelmallisista mieheyksistä, asevel-

volliset eivät voineet välttyä tulkitsemaansa kokemaansa tavalla tai toisella suhteessa siihen, mitä aikalaiset pitivät totena ja ”tiesivät” mieheydestä.

Kuten myös Ingmanin ja Calamniuksen arnejakuvaukset tuovat esille, yksilölliset erot eri arnejakertomusten välillä ovat kuitenkin huomattavia. Tämä ei johdu ainoastaan siitä, että olosuhteet vaihtelivat joukko-osastojen välillä, vaan myös siitä, että asevelvolliset omaksuivat erilaisia tulkintoja siitä, mitä heidän kokemuksensa merkitsi. Todd W. Reeser on kirjassaan maskuliinisuuden teoriasta kuvaillut suhdetta miesten omakohtaisten elämäkokemusten ja toisaalta kulttuuristen ihanteiden ja käsitysten välillä alati jännitteisenä edestakaisena liikkeenä. Yksilö käy Reeserin mukaan eräänlaista jatkuvaa dialogia tai neuvottelua maskuliinisuudestaan, jossa hän siirtyy edestakaisin ja yrittää sovittaa yhteen yhteiskunnallisia normeja ja omasta elämästä nousevia haluja, tapoja ja elämyksiä. (Reeser 2010, 26–27.)

Tämän dialogin tutkimista monimutkaistaa kuitenkin se tosiasia, että maskuliinisuuden ideologiat niin suomalaisessa sotilasyhteisössä kuin laajemmassa yhteiskunnassa ovat aina olleet moninaisia, ristiriitaisia ja monimerkityksisiä.

KIRJAILIJAT "VANHAN VÄEN" JA "MIESTEN KOULUN" DOKUMENTARISTEINA

Santeri Ingman (1866–1937) ja Ilmari Calamnius (1874–1970) olivat molemmat kotoisin pohjoissuomalaisista pappiskodeista sekä Oulun lyseon kasvatteja. Molempien kohdalla arnejakirja oli nuoruuden ensimmäisiä kirjallisia teoksia, ja se julkaistiin noin kolme vuotta kirjailijan oman sotilaskoulutuksen jälkeen. Molemmat valitsivat teokselleen dokumentaristisen muodon. Tekstit väittävät siis, että ne välittävät kirjailijoidensa omia kokemuksia ja muistoja. Varsinkin Calamniuksen vahvasti läsnä oleva kertojaminä ja henkilökohtainen puhuttelutapa vahvistaa tätä vaikutelmaa, kun taas Ingmanin kertomusten implisiittinen tekijä on enemmänkin kirjoitettu ulos itse tarinoista, ulkopuolisen, objektiivisen ja kaikkietävän tarkkailija-kertojan asemaan.

Niin kaunokirjallisia kuvauksia kuin muistitietokerrontaa on historiatieteissä perinteisesti pidetty ongelmallisina lähteinä menneisyyteen – ja sitä ne ovatkin, jos haluamme varmaa ja tarkkaa tietoa todellisista tapahtumista ja henkilöistä. Mutta jos tiedon intressinä ovatkin aikalaisten

ymmärrykset, kokemukset ja mielikuvat, kaunokirjalliset kuvaukset ja muistitieto voivat olla arvokkaita historiallisia lähteitä, varsinkin jos niitä pystyy vertaamaan ja suhteuttamaan toisenlaisiin lähteisiin.

Ingmanin ja Calamniuksen kuvaukset ovat tässä suhteessa erityisen kiinnostavia, koska ne painetussa muodossa tavoittivat suuren yleisön ja todennäköisesti vaikuttivat jonkin verran muiden asevelvollisten ja tulevien ikäluokkien ymmärrykseen ja kerrontatapoihin. Kulttuurissa kiertävät tarinat ja kertomukset tarjoavat näin yksilölle malleja ja esimerkkejä siitä, miten omat kokemukset voi ja pitää ymmärtää ja muotoilla sanoiksi. Tarinoiden esimerkillinen merkitys on erityisen vahva silloin, kun niistä tulee niin vakiintuneita, että niiden tapa jäsentää ja ymmärtää esimerkiksi sotilaspalvelusta tulee melkein itsestään selväksi. Kuten folkloristi Satu Apo on huomauttanut, tällaisista tarinoista tulee osa kollektiivisia representaatioita, joita lopulta juuri tuttuutensa vuoksi on vaikea havaita nimenomaan tarinoiksi. (Apo 1998, 334.)

Koska tässä tutkitaan 1800-luvun osalta lähinnä kahden yksilön kaunokirjalliseen muotoon valettuja omakohtaisia havaintoja ja kokemuksia asevelvollisuudesta, niissä ilmeneviä mielikuvia ja ymmärryksiä ei saa kuitenkaan huolimattomasti yleistää. Ingmanin ja Calamniuksen tekstit eivät välttämättä anna kovin edustavaa kuvaa 1880-luvun asevelvollisten enemmistön tai edes sen ajan koulusivistyksen saaneiden asevelvollisten kokemuksista. Varsinkin niiden kuvaa tsaarinajan joukko-osastojen aineellisista olosuhteista ja sosiaalisista käytännöistä täytyy pitää parhaimmillaankin yksipuolisena ja pirstaleisena. Nämä teokset antavat meille luotettavaa tietoa vain joistakin aikalaisille *mahdollisista* tavoista ymmärtää ja kokea sotilaskoulutusta sekä kertoa näistä kokemuksista. Monia muitakin kokemuksen ja ymmärryksen tapoja oli suomalaisessa yhteiskunnassa samanaikaisesti tarjolla.

Ingmanin ja Calamniuksen armeijakuvaukset ovatkin perussävyltään keskenään hyvin erilaisia. Ingmanin *Reservikasarmista*-teoksessa sotilaselämä näyttytyy lähinnä komediana. Ingman kuvaa erilaisia huvittavia ”sotilastyyppejä” sekä reservikasarmien arjen tilanteita. Hän kirjoittaa sivistyneistön jäsenen, ikään kuin puoliksi ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta, jossa asevelvolliset ”kansanmiehet” nähdään yksinkertaisina, hieman hassuina mutta pohjimmiltaan rehteinä talonpoikina.¹ Calamniuksen *Väärällä uralla*

1 Sivistyneistön kansankuvasta ks. esim. Högnäs 1995.

-teoksessa sotilaskoulutuksen läpikäyminen on sen sijaan pikemminkin eepinen tragedia, jossa hän itse on pääroolissa. Teksti muodostuu pääosin varsin itsekeskeisestä ja introspektiivisestä kuvauksesta kirjailijan omista tuntemuksista ja vaikeuksista sotilasvuoden aikana. Häntä ympäröivistä ihmisistä piirtyy selkeä kuva lähinnä vain joidenkin esimiesten kohdalla.

Toinen huomattava ero teosten välillä on siinä, että Santeri Ingman suoritti vain reserviläiskoulutuksen, eli palveli 45 + 30 + 15 vuorokautta kolmena peräkkäisenä kesänä, yhteensä 90 päivää, kun Calamnius sen sijaan oli vapaaehtoisena vakinaisessa väessä eli vuoden kestäneessä aktiivipalveluksessa. Kumpikaan heistä ei siis suorittanut sitä kolmen vuoden vakinaista palvelusta, johon arvannoston perusteella joutui noin kahdeksan–yhdeksän prosenttia heidän sukupolvensa nuorista miehistä. Reserviläisenä Ingman edustaa silti itse asiassa suurinta sotilaskoulutuksen saanutta joukkoa, noin 24–32 prosenttia ikäluokasta. Calamnius kuului sinänsä pikkuruiseen vapaaehtoisten ryhmään (noin kaksi promillea ikäluokasta), mutta hän sai koulutuksensa ja palveli vuoden ajan tiiviisti yhdessä kolme vuotta palvelleiden asevelvollisten kanssa. (Screen 1996, 43–51, 67–69.)

Santeri Ingmanin teoksesta saa yleisvaikutelman, ettei kirjailija pitänyt oman reserviläiskoulutuksensa läpikäymistä yliopisto-opintojensa lomassa kovin rasittavana tai järkyttävänä asiana. Kun *Reservikasarmista* ilmestyi vuonna 1892, Ingman oli jo 26-vuotias filosofian maisteri ja sanomalehti toimittaja. (Kalemaa 1997.) Kahdeksan vuotta nuoremmalla Ilmari Calamniuksella sen sijaan oli suuremmat henkilökohtaiset ponnokset pelissä, kun hän 1892 tuoreena ylioppilaana lähti vapaaehtoisena suorittamaan yksivuotista aktiivipalvelusta Oulussa. Oman kertomansa mukaan Calamnius havitteli vielä siinä vaiheessa upseerin uraa, mutta sai pian huomata, ettei sotilaselämä vastannutkaan hänen odotuksiaan. Nimenomaan tämä synnytti Calamniuksessa halun kirjoittaa armeijakokemuksistaan. *Väärällä uralla* olikin hänen esikoisteoksensa.

Santeri Ingman oli jo 1880-luvun lopulla hakeutunut nuorsuomalaisiin piireihin ja nousi vuosisadan vaihteen jälkeen nuorsuomalaisen liikkeen pää-äänenkannattajan *Päivälehd*en ja sen seuraajan *Helsingin Sanomien* päätoimittajaksi. Ingman, vuodesta 1907 Santeri Ivalo, tuli tunnetuksi myös topeliaanisten historiallisten romaanien tuotteliana kirjoittajana. Ilmari Calamniuksesta tuli päätoiminen kaunokirjailija, jonka laajaa tuotantoa leimasi jo hänen armeijakirjassaan ilmennyt yhteiskuntakriittinen

kirjailija-asenne. Vuonna 1906 sukunimensä suomentanut Ilmari Kianto profiloitui valtakunnallisesti kirkon ja vallitsevan sukupuolimoraalin kiivaana arvostelijana. (Nevala 1997.)

Vertaan tässä Ingmanin ja Calamniuksen myöhäisen 1800-luvun kuvauksia toisaalta kahteen tunnetuimpaan sotienvälisen kauden kaunokirjalliseen armeijakuvaukseen, toisaalta laajaan muistitietoaaineistoon itsenäisyyden ajan sotilaspalveluksesta, jonka Turun Yliopiston Kansantieteen laitos keräsi talteen vuonna 1973.² Pentti Haanpään *Kenttä ja kasarmi* (1928) oli voimakkaasti armeijakriittinen kirja, joka kohahdutti valkoista Suomea ilmestyessään vuonna 1928. Mika Waltarin *Siellä missä miehiä tehdään* (1931) voidaan pitää eräänlaisena vastauksena Haanpäälle ja porvarillis-nationalistisena asevelvollisuusarmeijan puolustuksena Haanpään vasemmistolaista kritiikkiä vastaan. Sekä Haanpää että Waltari perustivat teoksensa omiin, tuoreisiin kokemuksiinsa asevelvollisuutensa suorittamisesta. Olen aiemmassa tutkimuksessani analysoinut näitä teoksia ja verrannut niitä muistitietokokoelmaan vuodelta 1973, joka osaltaan kertoo paljon ”tavallisten” asevelvollisten kokemuksista ja ennen kaikkea siitä, miten he sotilaspalveluksen jälkeen antoivat näille kokemuksille merkityksiä ja narratiivista muotoa. (Ahlbäck 2014.) Tässä artikkelissa päähuomioni on kuitenkin Ingmanin ja Calamniuksen teksteissä, ja sotienvälisen ajan aineisto on mukana lähinnä vertailun vuoksi ja jatkuvuuksien tutkimiseksi.

Sotilaiden omia kokemuksia ja kertomuksia ja kertomuksia ei ole aiemmissa tutkimuksissa 1800-luvun lopun tai sotienvälisen kauden suomalaisista asevelvollisista joukoista otettu kovin laajasti huomioon. Tärkeä varhainen teos, mitä tulee kaunokirjallisiin kuvauksiin, on kirjallisuustieteilijä Markku Envallin vuonna 1984 julkaistu *Kirjailijoiden kentät ja kasarmit*, jossa Envall inventoi asevelvollisuusarmeijaa käsittelevää suomalaista kaunokirjallisuutta. Envall analysoi kirjailijoiden kuvauksia ja tulkintoja sotilaselämästä, mutta hänen fokuksensa oli enemmän kirjallisuushistoriallinen kuin yhteiskuntahistoriallinen. (Envall 1984.) ”Vanhaa väkeä” on suomalaisessa historiankirjoituksessa ylipäättään tutkittu melko vähän, jos verrataan itsenäisyyden ajan puolustusvoimiin. Keskeisin tieteellinen

2 Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkisto, Turun Yliopisto: TYKL kysely 45, *Muistoja sotilaskoulutuksesta* [tästä eteenpäin: TYKL 45 sekä vastaajan arkistonumero].

perusteos on J.E.O. Screenin tutkielma vuodelta 1996. (Screen 1996.) Se perustuu laajaan lähdeaineistoon, jossa kuitenkin siviili- ja sotilasviranomaisten sekä upseeriston näkökulmat koulutukseen ovat etusijalla. Itsenäisen Suomen puolustusvoimista on julkaistu huomattava määrä historiikkeja ja muita vastaavia, mutta vain joitakin akateemisia historiantutkimuksia, jossa sotilaiden kokemuksia olisi järjestelmällisesti otettu huomioon. (Leimu 1985, Mälkki 2008, Ahlbäck 2014.)

Kansainvälisessä historiantutkimuksessa nousi kuitenkin 1980-luvulla esiin uusi kiinnostus ”pienen ihmisen” eli rivisotilaan sotakokemuksiin, joka vahvistui 1990-luvulla ”kulttuurisen käänteen” myötä. Muun muassa Preussin ja Venäjän rauhanaikaisista asevelvollisista joukoista ilmestyi uraa-uurtavia tutkimuksia, joissa käsiteltiin paitsi sotilaiden myös siviiliyhteiskunnan käsityksiä asevelvollisuudesta ja sotalaitoksesta. (Frevrt 2001, Sanborn 2003.) Sukupuolihistorian kehittyminen käsittämään myös miesten historiaa sekä 2000-luvun ”affektiivinen käänne”, eli uusi kiinnostus tunteiden historiaa kohtaan, on vahvistanut perspektiiviä, jossa näitä teemoja yhdistetään historiallisesti muuttuviin käsityksiin maskuliinisuudesta (esim. Kronberg & Forsberg, ed. 2014). Niin kansainvälisessä kuin suomalaisessakin tutkimuksessa tätä näkökulmaa on kuitenkin toistaiseksi sovellettu enemmän sotakokemusten kuin rauhanaikaisen asevelvollisuuden tutkimuksissa.

ALISTUMINEN JA KURINALAISTAMINEN

Asevelvollisuuden suorittaminen oli monille 1800-luvun nuorille miehille mullistava kokemus. Historioitsija Eugen Weber on tutkimuksessaan Ranskan modernisaatiosta todennut, että sotilaskoulutus oli maaseudun nuorukaisille ensimmäinen kerta, kun he joutuivat lähtemään kotikylästään ja kohtaamaan uuden, modernisoituvan maailman. Armeijassa moni nuori mies tutustui ensi kertaa sähkövaloon ja hammasharjaan mutta myöskin uuden ajan kansallisuusaatteisiin, sukupuoli-ideologioihin ja kurinpitäjärjestelmiin. (Weber 1976, 292–302.)

Suomessa asevelvollisuudesta ei oletettavasti tullut yhtä tärkeä modernisaatioprosessien välikappale kuin esimerkiksi Ranskassa tai Saksassa, koska se otettiin täällä käyttöön melko myöhään ja kansainvälisesti vertaillen melko rajallisessa laajuudessa. Silti reserviläiskoulutus tai aktiivipalvelus

vakinaisessa väessä myötävaikutti todennäköisesti täälläkin yhteiskunnalliseen muutokseen. Se irrotti nuoria miehiä kotitilansa ja -kylänsä tutusta ympäristöstä ja antoi heille tilaisuuden kokea uusia sukupuolitetun yhteenkuuluvuuden ja valtiokansalaisuuden muotoja yhdessä muiden miesten kanssa. Tutkimuksessaan Venäjän asevelvollisuusjärjestelmän kehityksestä 1860-luvulta 1920-luvulle historioitsija Joshua A. Sanborn jopa kutsuu sotilaskoulutusta osaksi nuorten miesten ”emansipaatiota” patriarkalisesta tiukan isäntävallan maalaisyhteisöstä. (Sanborn 2003.)

Tällaista miesten vapautumista jouduttivat Suomessa ehkä eniten alkavan teollistumisen tarjoamat uudenlaiset työllistymismahdollisuudet, muun muassa metsätyömailla ja tehdasyhteiskunnissa. (Pöysä 1997, 75–79.) Itsenäistymisen, yksilöllistämisen ja ”miehestymisen” kokemukset asevelvollisuuden puitteissa olivat sen sijaan monien paradoksien leimaa. Konkreettinen ensivaikutelma armeijaelämästä oli usein vapauden, yksilöllisyyden ja jopa miehisen arvokkuuden miltei täydellinen riistäminen asevelvollisilta. Vaikka aikakauden kotitalouksissa, koulutuslaitoksissa ja työpaikoilla edellytettiin nuorilta miehiltä tottelevaisuutta ja alistumista vanhempien, opettajien ja esimiesten käskyvaltaan ja auktoriteettiin, sotilaselämään liittyvä täydellisen alistumisen vaatimus oli silti sen verran erikoinen ja järkyttävä kokemus, että sitä on käsitelty hyvin laajasti suomalaisissa asevelvollisuusajan kuvauksissa.

Ennen kaikkea sotilashierarkian rakentamiseen ja ylläpitämiseen tähtäävät käytännöt ja menetelmät nousevat esille keskeisenä teemana armeijakertomuksissa. Asevelvolliset kokivat monesti sotilashierarkian ympärille muodostuneet käytännöt ja rituaalit vieraisiksi, oudoiksi, liioitelluiksi ja osin tyhjänpäiväisiksi. Maailmansotien välisestä aikakaudesta, 1920- ja 1930-luvun asevelvollisuudesta kertovassa lähdeaineistossa varsinkin sotilaskoulutuksen alkuvaiheen muistettiin ja kuvattiin usein koostuneen suurimmaksi osaksi sulkeis- ja sisäharjoituksista sekä muista toimituksista, joilla ei koettu olevan suoranaista sotilaallista funktiota. Sen sijaan ne vaikuttivat lähinnä tähtäävän alokkaiden kouluttamiseen ehdottomaan tottelevaisuuteen.³ Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Suomessa tuli yleiseen käyttöön termi ”preussilainen kuri” nimityksenä tällaiselle sotilaskurille, joka koettiin tärkelevänä, teatraalisena

3 TYKL 45, esim. nro 27, 65, 172, 179, 202, 226, 232; vrt. Ahlbäck 2014, 160–161; 166–167.

ja yliampuvana.⁴ Pentti Haanpää väitti omassa armeijakuvauksessaan vuonna 1928, että suomalaiset asevelvolliset pitivät pitkää rauhanaikaista sotilaskoulutusta järjettömänä. ”Sulkeisharjoitukset ja muut ”sotaleikit” olivat Haanpään kuvauksen mukaan ilmeisessä ristiriidassa maaseudun mieheysihanteiden kanssa.” Niiden keskiössä olivat autonomia ja tuottava työnteko. (Haanpää 1928, 21–24.) Koko termiä ”preussilainen kuri” voikin tulkita tavaksi ilmaista se vierauden tunne, minkä modernin eurooppalaisen sotalaitosjärjestelmän ristiriitaisuus aiheutti suhteessa perinteisiin suomalaisiin mieheyskäsitteisiin.

Vaikka jyrkän hierarkkisella sotilaskurilla olikin syvät juuret Preussin vanhassa sotilaskulttuurissa, se ei varsinaisesti saapunut Suomeen vasta ensimmäisen maailmansodan ja jääkäri liikkeen myötä. Keisarikauden venäläisessä sotilaskulttuurissa, autonomian kauden pienissä värvetyissä suomalaisissa joukko-osastoissa, sekä 1820-luvulta saakka Haminassa toimineessa suomalaisessa kadettikoulussa ylläpidettiin pitkälti saman suuntaista eurooppalaista sotilaskulttuuria. Varsinkin 1800-luvun loppupuolen Suomessa se vaikuttaa kuitenkin olleen muodoltaan vähemmän ankara kuin itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä. (Sanborn 2003, Screen & Syrjö 2003, Ekman 2006.)

Santeri Ingman ja Ilmari Calamnius antavat yleisesti ottaen ”pehmeämmän” kuvan 1890-luvun sotilaskurista kuin monet 1920-luvun armeijakulttuurin kuvaajista. Ulkonaisiin kurin muotoihin kiinnitettiin kylläkin suhteettoman paljon huomiota, mutta kurin ylläpitämiseen käytetyt menetelmät ja rangaistukset eivät heidän kuvaustensa mukaan olleet yleensä mitenkään räikeitä. Molemmat kertovat ennen kaikkea siitä, kuinka paljon huomiota päällystö kiinnitti näennäisen triviaaliin seikkaan, nimittäin esimiesten säännönmukaiseen tervehtimiseen. Tätä käytettiin järjestelmällisesti kuriin totuttamisen välineenä. Calamniuksen mukaan oikeaoppinen kunnianteko oli äärimmäisen pikkutarkasti säännelty koreografia, joka aluksi tuntui ”outomaiselta” ja jonka oppiminen sai alokkaan pään pyörälle. (Calamnius 1896, 26–29.)

Kunnianteon tahattomastakin laiminlyömisestä rangaistiin tuntuvas-
ti. Ingmanin eräessä tarinassa asevelvollinen reservimies on huolissaan perheensä maatilasta, jonka hän on jättänyt kokemattoman nuoren vaimonsa huostaan keskellä kesätöitä. Hän on viikkojen harjoitusten

4 TYKL 45, esim. nro 35, 50, 65, 90, 114.

jälkeen lähdössä kotiin ensimmäiselle vuorokauden lomalle, kun hän kii-reessään ei huomaa sivukäytävästä ilmestyvää kapteenia eikä tee kunniaa. Seurauksena lankeaa välittömästi kolmen viikon kotiaresti ja loman lykkä-ys. Ingman kirjoittaa, ettei ollut ”koskaan nähnyt surkeampia enkä enem-män masentuneita kasvoja kuin Iskos-Paavon”. (Ingman 1892, 20–24, vrt. s. 71–72.) On kuitenkin vaikea sanoa, oliko Ingmanin tarkoitus osoittaa sotilaskurin kohtuuttomuutta vai pelkästään herkutella tragikoomisella tilannekuvalla nuoren kansanmiehen tunne-elämästä.

Calamniuksen omalla kohdalla kunnianteon suuri merkitysarvo sai vielä merkittävämpiä seurauksia. Komppanian kapteeni tuomitsi hänet kelpaamattomaksi aliupseerikoulutukseen pelkästään sen perusteella, että hän oli vahingossa kahdesti jättänyt tervehtimättä upseeria kaupungilla. Näin Calamniuksen haaveet upseerin urasta kariutuivat ja hänen elämänsä suunta vaihtui hänen oman tulkintansa mukaan näennäisesti merki-tyksettömän pikkuseikan ja yksittäisen mielivaltaisen upseerin vuoksi. (Calamnius 1896, 39–40, 104–108, 112.)

Ingman kuvasi hierarkian rakentamisen käytäntöjä lähinnä kuvaamalla huvittavia kohtauksia asevelvollisten arjesta. Eräässä tarinassa kuvataan, kuinka vaivalloisesti ja pitkästyttävästi sotamiehille – ilmeisen turhaan – opetetaan heidän korkeimpienkin esimiestensä täydelliset tittelit, kuten ”Hänen ylhäisyytensä, kenraali-adjutantti, jalkaväen kenraali, kreivi Höiden [Heiden]”. Toisessa tarinassa vakinaisen väen sotamies, joka on pantu ryhmänjohtajaksi, yrittää pönkittää omaa statustaan iskostamalla reserviläisten mieleen, että ”sotamiehen ja reservimiehen välillä on erotus suuri, se on yhtä suuri kuin jefreitterin [korpraalin] ja luutnantin välillä”. Ingman kuvaa ivallisesti, kuinka sotamies-ryhmänjohtaja matkii upseerien tapaa puhutella riviin järjestäytyneitä asevelvollisia ja soimaa sotamiestä, joka ei osaa puhutella esimiestään korrektilla tavalla: ”– Voi siunattu sitä tyhmyyttä. Siinä sen kuulette muutkin kuinka tökerö voi olla Jumalan luoma ihminen.” (Ingman 1892, 7–10.)

Tällaiset moitteet eivät varmasti olleet kohteeksi joutuneille miehille kovin miellyttäviä, mutta päällystön huutaminen ja kiroilu asevelvollisille esitetään silti Ingmanin tarinoissa suhteellisen harmittomana. Ingmanin mukaan päälliköiden värikkäämpi kielenkäyttö kohdistui lähinnä hitaisiin ja taitamattomiin asevelvollisiin, eräänlaisina kouluttajan epätoivon tai turhautuneisuuden purkauksina: ”...katsokaa te tuota Kaipiota, kun se kävelee. Onko tuo lehmä vai etana?” Calamniuksen muistoissa useimmat

upseerit kohtelevat häntä itseään, sivistynyttä nuorukaista ja vapaaehtoista, hyvinkin kohteliaasti.

Yleisesti ottaen 1920- ja 1930-luvun armeijakulttuuri näyttäytyy kerontaperinteessä ankarampana kuin Ingmanin ja Calamniuksen kuvaama ”vanha väki” niin päällystön kielenkäytön kuin rangaistusmenetelmien osalta. Esimiesten huutaminen, kiroilu ja asevelvollisia solvaava tai uhkaava kielenkäyttö nostettiin usein esille sekä sotienvälisen ajan lehtikirjoituksissa (ks. Ahlbäck 2014, 60–61) että 1970-luvulla kerätyissä muistikertomuksissa. Täyttä kurkkua huutaminen suoraan asevelvollisen kasvoihin, vain muutaman sentin etäisyydeltä, mainitaan eräänä tehostuskeinona.⁵ Varsinkin 1920-luvun suomalaisissa asevelvollisissa joukoissa oli myös yleisessä käytössä niin kutsuttu *huudattaminen* epävirallisena kurinalaistamisen keinona. Se oli yksittäisiin sotilaisiin kohdistettu rangaistus- ja kurinpitotoimenpide, jossa esimies käski asevelvollisen kiipeämään esimerkiksi puuhun tai rakennuksen katolle ja sieltä huutamaan jotain itseään nöyryyttävää lausetta, kuten ”Minä olen komppanian suurin hölmö” tai ”Alokas [oma nimi] piässä on sahapurun, munankuorta ja hapanmaituu ja neki sekasi”⁶ Myös muita simputtamisen muotoja käytettiin muistitiedon mukaan yleisesti kurinpidon välineinä asevelvollisten alistamiseksi, muun muassa kovennetut sulkeisharjoitukset, *santsimarssit* pakkauksella tai ilman, sekä huolellisesti sijattujen vuoteiden päivittäinen *räjättäminen*.⁷

Mika Waltarin armeijakirja, *Siellä missä miehiä tehdään* vuodelta 1931 on itsessään eräänlainen osoitus siitä, kuinka laajalti 1920-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa oli vallalla varsin kielteisiä mielikuvia sotailtoksessa käytetyistä koulutus- ja kurinpitomenetelmistä. Kirjan tarkoitus oli nimittäin hyvin ilmeisesti armeijan ja sen antaman sotilaskoulutuksen puolustus ja kunnianpalautus. Waltari idealisoi kirjassaan ”alistumisen vaikean taidon” itsensä voittamisen osoituksena ja aikuistuvan nuorukaisen todellisena mieheyskokeena. Waltari kuvaa kokeneensa kurinpidon omassa yksikössään asiallisena ja välttämättömänä. (Waltari 1931.)⁸

5 Ks. esim. TYKL 45 nro 27, 35, 38, 65, 85, 132, 195, 208, 216, 227; vrt. Ahlbäck 2014, 155, 161.

6 TYKL 45 nro 35, 85, 90, 96.

7 TYKL 45 nro 14, 20, 32, 35, 38, 65, 72, 78, 85, 90, 96, 132, 147, 159, 184, 195, 208, 226, 227, 230, 238, 244, 250; vrt. Ahlbäck 2014, 161–164.

8 Vrt. TYKL 45, nro 147, 216, 232.

Santeri Ingmanin kuvauksissa 1800-luvun lopun ”vanha väki” ei siis näyttäydä kovin ankarana sotilaskulttuurina tavallisimpien kurinpitomenetelmien osalta. Kun päälliköt jostain syystä olivat tyytymättömiä yksittäisten sotilaiden suorituksiin tai asenteisiin, tavallisin sanktio oli Ingmanin mukaan näiden *juoksuttaminen* harjoituskentän ympäri ”rangastukseksi ja opetuksiksi” puolisen tuntia, kunnes ”uppiniskainen luonto laimentui”. Ingmanin tarinoissa tämä kohdistuu ensisijaisesti hitaisiin ja holtittomiin yksilöihin, ei kokonaiseen joukko-osastoihin. (Ingman 1892, 25.) Myös 1800-luvulta on kuitenkin viitteitä, että kaikissa joukko-osastoissa ainakaan esimiesten kielenkäyttö ei aina ollut kovin lempeää.

Liberaalisesti suuntautuneessa *Uusi Suometar*-sanomalehdessä ilmestyi vuonna 1884 kaksi lukijakirjettä, joissa valitettiin reserviläisiä kouluttavien aliupseerien ja upseerien ”raakamaisesta” ja ”saastaisen ilkeästä” kielenkäytöstä. Marssittaessa miehet pantiin myös laulamaan siivottomia marssilauluja. Kirjeissä ilmaistiin huolta siitä, että reserviläiskoulutuksen kautta levisi laajempiin piireihin sotilasperinteisiin kuuluvia sopimattomia ja nuoria miehiä turmelevia puhetapoja. Pääkirjoituksessaan lehden toimitus kommentoi, että vaikka uusi asevelvollisuus ja sotilaskoulutusjärjestelmä oli ulkonaisesti saatu hyvin käyntiin, sen moraalinen kasvatustehtävä oli pahasti laiminlyöty. Järjestelmä tuotti ”siveellisen tappion”, koska ”raakamainen puhe sotamiesten kesken ja tapa, jota alipäällystö käyttää asevelvollista opettaessansa” jätti varsinkin kolme vuotta palveleviin miehiin pysyvän vaikutuksen. Ajalle tyypilliseen tapaan sotilasviranomaisilta ei kuulunut vastausta, vaikka näistä *Uuden Suomettaren* lukijakirjeistä sekä pääkirjoituksista raportoitiin muissakin sanomalehdissä.⁹

Uuden Suomettaren rakentamalle ongelmakuvulle päällystön ”raakamaisesta” kielenkäytöstä löytyy vastine Ilmari Calamniuksen muotokuvassa oman harjoituskomppaniansa kapteenista. Tämä ei ainoastaan jakanut avokätisesti lomakieltoja ja ylimääräisiä palvelusvuoroja, vaan käytti Calamniuksen mukaan myös hyvin aggressiivista ja uhkailevaa puhuttelutapaa. Kapteeni nipistää sotilasta korvasta ja vääntää nenästä,

9 Nimim. Reservissä palvellut, ’Kiroilemisesta reservilaitoksessamme’, *Uusi Suometar* 02.09.1884; Nimim. Reservissä olleen sanojen todistaja [ilman otsikkoa], *Uusi Suometar* 13.09.1884; pääkirjoitus, *Uusi Suometar* 16.09.1884; ’Herrat valtiopäivämiehet!’, *Uusi Suometar* 2.10.1884. Vrt. mm. *Turun lehti* 11.9.1884 ja 25.9.1884, *Pellervo* 18.9.1884, *Oulun lehti* 27.9.1884.

lyö lakin maahan ja täräyttää kiväärin perällä, samalla kun sotilas saa kuulla ”että hän oli ääretön raukka, lurjus ja konna, jolta ansaitsi vaikka niskasuonet lyödä poikki”. Toista sotilasta kapteeni pilkkaa siitä, että seisoo ”kuin lehmä”, ja matkii nöyryyttävällä tavalla. Kolmannen kohdalla kapteeni sadattelee, että ”antakaa sille komppaniassa rottinkia, niin että veri tirskuu... se tekee hyvää...”. (Calamnius 1896, 113–117.)

Vaikka Calamnius esittää kapteenin poikkeavana yksilönä, hän asettaa tämän käytöksen kontekstiin, jossa sen kuvauksesta tulee sotilaallisen kulttuurin ja mieheyden kritiikki. Calamnius nimittäin kokee pataljoonansa ”orjalaitoksena”, jolloin kapteenista implisiittisesti tulee orjapiiskuri, jonka käytös seuraa tehtävän ja instituution luonteesta. Alistuminen orjan rooliin on hänelle syvästi vastenmielistä, ja aivan samalla tavalla kuin Pentti Haanpää 30 vuotta myöhemmin, Calamnius esittää, että orjalaitoksen luonne ja vallan huumaus saattaa tuoda esiin mieheyden huonoimmat puolet alistajissa: julmuuden ja sadismin. Tekstissä on kuitenkin myös viitteitä siitä, että Calamnius ymmärtää asian lähinnä omasta luokka- ja sukupuoli-identiteetistään käsin eli kokee, että *hänen kaltaisensa* sivistyneen, koulutetun ja itsetietoisien miehen kohdalla sotilaselämän ”hengettömyys” ja orjamaisuus loukkaa miehistä arvokkuutta ja pyrkimystä johonkin ylevämpään. Calamnius on tässä häilyvä, mutta hän vaikuttaa hieman ylenkatsovasti pitävän sotilaselämää sopivampana rahvaanomaisemmille tai yksinkertaisemman sielunelämän omaaville miehille kuin hänelle itselleen.

Rajallisen 1890-luvun aineiston vuoksi tässä ei voida tehdä kovin pitkälle meneviä päätelmiä siitä, olivatko alistumisen vaatimukset ja kokemukset todellakin rajumpia 1920-luvulla. Jos näin oli, kuten nämä lähteet näyttäisivät osoittavan, selityksiä voisi mahdollisesti hakea vuoden 1918 sisällissodan jälkeensä jättämästä molemminpuolisesta epäluottamuksesta ”valkoisten” upseerien ja työväenluokkaisten asevelvollisten välillä. Myös saksalaisen armeijakulttuurin voimakas suora vaikutus suomalaiseen 1920-luvun sotilaskulttuuriin on saattanut jyrkentää sotilashierarkian lavastamista ja toimeenpanoa. Tämän artikkelin näkökulmasta olennaisempia ovat kuitenkin tietyt kerronnalliset jatkuvuudet.

Vaikka kurin ankaruus vaihteli joukko-osastojen ja aikakausien välillä, ensikokemusta sotilashierarkiaan alistumisesta pidetään tärkeänä osana armeijakertomusta. Se kuvataan yleensä outona, hieman absurdina, mutta välillä myös järkyttävänä kokemuksena. Alistumisen jännitteistä suhdetta mieheysihanteiden arvottamaan itsenäisyyteen saattoi kerron-

nassa käsitellä eri tavoin. Ingmanin edustama tapa, jännitteen purkamisen huumorin avulla, on armeijakerronnassa hyvin yleinen. Tästä eteenpäin siirrymme tarkastelemaan kahta muuta lähestymistapaa, jotka löytyvät niin 1800-luvun kuin 1900-luvun armeijakerronnassa: Ilmari Calamniuksen ja Pentti Haanpään käyttämä strategia, jossa alistajaa symbolisesti alistetaan vuorostaan; sekä Mika Waltarin edustama, alun perin preussilaisesta armeijapropagandasta peräisin oleva lähestymistapa, jossa mies alistumisen kautta oppii itsehillintää ja sitä kautta syvällisemmän itsekontrollin ja itsenäisyyden.

MIEHEYDEN VASTAKUVAT

Toinen teema, jonka kohdalla suomalaiset armeijakuvaukset osoittavat tiettyä jatkuvuutta, on mieheyden vastakuvien käyttö kerronnan välineenä. Vastakuvalla tarkoitetaan tässä enemmän tai vähemmän stereotyyppistä kielteistä kuvausta miehistä, jotka poikkeavat normaalista ja hyväksyttävänä pidetystä mieheyden mallista. Nationalismitutkijan George L. Mossen mukaan vastakuvan funktio on siinä, että se kontrastivaikutuksen kautta vahvistaa ja oikeuttaa normia. Vastakuvia halveksimalla tai niille nauramalla ”tavallisten” miesten enemmistö voi varmistaa ja todistaa omaa maskuliinisuuttaan. (Mosse 1996, 6, 56–76.)

Normaalimieheyden vastakuvat tutkitun aikakauden suomalaisessa armeijakerronnassa voi karkeasti lajitella kolmeen ryhmään: alisuorittajat, ylisuorittajat sekä huonot esimiehet. Alisuorittajiin kuuluu kirjava joukko sotilaita ja sotilastyyppejä, jotka olivat kertojan mukaan hitaita, laiskoja, kömpelöitä taikka heikkolahjaisia ja siksi eivät halunneet tai pystyneet suorittamaan sotilaskoulutustaan muiden tahdissa. Ylisuorittaja on harvinaisempi hahmo armeijatarinoissa; yleensä joku yksittäinen asevelvollinen, joka kertojan mielestä suoritti palveluksensa ja sisäisti esimiesten opetukset, kehotukset ja vaatimukset liiankin innoissaan. Huonot esimiehet saavat näistä eri vastakuvista yleensä ylivoimaisesti suurimman huomion ja eniten tilaa armeijakertomuksissa. Kuten alisuorittajat, he muodostavat kirjavan joukon, mutta yhteisiä piirteitä ovat usein itsehillinnän puute, kopeus, rajoittuneisuus ja julmuus.

Santeri Ingman esittää tarinoissaan melkein malliesimerkin George L. Mossen kuvaamalle ja 1800-luvulle ominaiselle tavalle lajitella ihmi-

set ”tyyppeihin” ja sitten käyttää joitain näistä tyypeistä hyväksyttävän normaaliuden vastakuvina. (Mieheyden vastakuvista 1800-luvulla ks. Tjeder 2003, 65–96.) Hyvin samankaltaista vastakuvien käyttöä löytyy samaan aikaan ilmestyneestä *Lukemistoja Suomen Sotamiehille* -lehdessä, joka oli asevelvollisille suunnattu suomalaisten upseerien toimittama aikakauslehti. Ne edustavat ehkä ennen kaikkea sivistyneistön näkökulmaa talonpoikais- ja työläisluokkiin kuuluviin yksilöihin, jotka eivät pystyneet tai halunneet sopeutua heihin kohdistuneisiin sivistämis- ja kurinalaistamispyrkimyksiin. (Ahlbäck 2004, 155–156.)

Ingman esittää tarinoissaan ennen kaikkea huvittaviksi tarkoitettuja esimerkkejä alisuorittajista: sotamies Tikka, joka on laiska ja tyhmä ahmari; Sven Tuuvan kaltainen sotamies Kaipio, joka kovasti yrittää mutta yksinkertaisuudessaan ei pysty tekemään mitään oikein; sekä sotamies Tukio, jossa ei ollut muuta vikaa kuin että hän oli niin lyhyt, ettei millään pysynyt marssin tahdissa. Sotamies Kostamon kohdalla Ingman vaihtaa kuitenkin tyyllilajia komediasta tragediaan. Kostamo kuvataan liian heikkona ja herkkänä sotilaaksi, ”raukkana ruumiillisesti ja henkisesti” ja ”sydämeltään naisena”. (Ingman 1892, 25–35, 40–41.)

Kiinnostava piirre näissä vastakuvissa on se, kuinka ne kaikki kuvataan ruumiillisesti poikkeaviksi ja vaillinaisiksi. Tässä ilmenee 1800-luvulla yleinen käsitys siitä, että ihmisen sisäinen luonne oli havaittavissa myös ruumiillisista merkeistä ja kasvonpiirteistä. Laiska Tikka oli ”paksu ja tanakka”, ”jäseniltään kuin karhu mutta liikkeiltään kuin aasi”. Kömpelö Kaipio kuvataan tavattoman rumana miehenä, epäsuhtaisena ruumiiltaan ja vinoilta kasvoiltaan. Raukkamainen Kostamo taas oli vartaloltaan ”pitkänhoikkanen, pehmeä ja vetelä ... rinta sisään painuneena, hartiot [*sic*] kyyryssä, polvet notkussa” ja kasvoiltaan tyttömäinen. (Mt.; Mosse 1996, Tjeder 2003.)

Ingman tekee kuitenkin pilkkaa myös ylisuorittajasta eli liian innokkaista sotilaista. Olli Komonen osasi Ingmanin mukaan marssia ja tehdä tempuja loistavan taitavasti erityisesti silloin, kun joku esimies oli katsomassa. Tästä hyvästä hän sai kiitosta, etuja ja helpotuksia, mutta ennen kaikkea hän nautti siitä, kuinka hänet asetettiin malliksi muille sotilaille. Tämä ”hyvä mies” ylenkatsoi halveksivasti ”huonompien miesten” kömpelyyttä harjoituksissa ja hidasta oppimista. Ingmanin kuvauksen mukaan hän luuli itsestään liikoja, oli mielistelijä päälliköille ja päällepäsmäri muille sotilaille; mies joka sai tilapäisesti nauttia ylemmyydestä armeijassa, mutta joka ei

siviilielämässä pystyisi saavuttamaan mitään kovin merkittävää. (Ingman 1892, 36–39.) Myös Calamniuksen tekstissä vilahtaa vastaavanlainen ”ylisuorittaja”; vapaaehtoinen Kellolainen, joka aikoi upseerin uralle. Hän oli kovin mieltynyt särmikkäisiin univormuihin ja kiliseviin kannuksiin, sekä oli ”mestari mukautumaan toisen tahdon alle, kun oma etu oli kysymyksessä, ja verraton silmienpalvelija”. (Calamnius 1896, 98–100.)

Näistä erilaisista asevelvollisten vastakuvista ylisuorittaja jäi pisimpään elämään. Vaikka Sven Dufvan kaltaiset hahmot löytyvät verrattain tiuhaan asevelvollisille sotilaille suunnatusta *Suomen Sotilas*-aikakauslehdestä vielä 1920- ja 1930-luvuilla (Ahlbäck 2004), hölmön tai laiskurin kaltaiset vastakuvat eivät juuri esiinny Haanpään tai Waltarin kirjoissa eikä 1970-luvun muistitietokokoelman teksteistä. Mahdollinen selitys olisi, että alisuorittaja vastakuvana edusti eräänlaista ylenkatsovaa moralismia, joka oli jo 1920-luvulla vanhentumassa myös osana porvarillista mieheysideologiaa. Ylisuorittaja vastakuvana sen sijaan istui hyvin 1900-luvunkin modernisoituviin mieheyskäsityksiin. Ylisuorittajalle nauraminen viestittää riippumattomuutta ja kriittistä asennetta ”herrojen” ylhäältä asettamille arvoille ja vaatimuksille. Muistitietokokoelmasta käy ilmi, että sotilaiden keskuudessa oli 1920- ja 1930-luvuilla käytössä nimitys *sotahullu* asevelvollisille, jotka muiden mielestä suhtautuivat liian innostuneesti sotilaskoulutukseensa.¹⁰

Vapaaehtoisena vuoden palveleva, oppikoulun käynyt Ilmari Calamnius ei ilmeisesti viettänyt vapaa-aikaansa asevelvollisten sotilaiden parissa, eikä hän liiemmin innostunut kuvaamaan heitä *Väärällä uralla*-teoksessaan. Sen sijaan ilmeisiä ja armeijakerronnalle tyypillisiä vastakuvia löytyy Calamniuksen upseerikuvauksista. Eräs luutnantti kuvataan sadistina, joka sai ilmeistä mielihyvää sotilaiden käreäyttämisestä erinäisistä pikkurikkeistä. (Calamnius 1896, 104–107.) Ennen kaikkea Calamnius käyttää useita pitkiä tekstikohtia komppaniensa kapteenin kuvailemiseksi itserakkaaksi ja ailahtelevaksi tunneihmiseksi, joka usein esiintyi loukkaavasti, hyökkäävästi ja väkivaltaisesti asevelvollisia kohtaan. Avainkokemukseksi Calamniuksen armeijakirjassa nousee ampumisharjoitus, jossa kapteeni pahoinpitelee mielestään näsäviisasta asevelvollista ”niin pahoin, että huulet menivät rikki hampaita vastaan ja veri ruiskahti esiin”.

10 TYKL 45, nro 167, 238.

- Pällikköä ei saa vastustaa! huusi kapteeni kamalan juhllallisesti, ja hänen kasvonsa, jotka äsken vielä olivat olleet tulipunaiset, sävähtivät nyt niin hirvittävän mustiksi etten eläissäni luule niin kauheata naamaa nähneeni.
- Minulla – tietääkö Kaarnanen sen? – on valta menetellä teidän kanssanne kuinka ikänäni haluan! ... Helvetti! Jos minä leikkaan kielen teidän suustanne ... tahi katkaisen kaulanne ... tahi laitan teidät kuritushuoneeseen elinkaudekseen – niin minulle ei tule siitä mitään ikävyyksiä! ... Päinvastoin, – siitä keisari minua kiittää (...) (Calamnius 1896, 120–121.)

Calamnius kuvaa kohtauksen kapteenin täydellisenä itsehillinnän menettämisenä, mutta samalla myös osoituksena asevelvollisten suojauspuolesta upseerin mielivallalta. Vaikka hänen kuvailemansa sotilaat illalla letkauttavat toisilleen, että kapteenilta oli jäänyt aamunaukut ottamatta, he nukahtavat ”salattu pelko rinnassa”, tietämättä keneen kapteenin umpimähkäinen raivo kohdistuisi seuraavana päivänä. (Calamnius 1896, 99.)

Ohimennen Calamnius mainitsee, että toisen komppanian kapteeni oli ”uskonnollismielinen, hyvänsuopa kapteenivanhus”, joka ei miehilleen turhia hankaluuksia järjestänyt. Silti hänen edustamalle kriittiselle armeijakerronnalle on ominaista, että kielteiset kokemukset yksittäisistä upseereista saavat paljon tilaa kertomuksessa. Pentti Haanpäänkin antimilitaristisissa tarinoissa nimenomaan kyynistyneet, rappioituneet ja sadismiin sortuneet upseerihahmot näyttävät monesti pääosaa. Dramaattisuudessaan ne ovat kirjailijalle otollisempaa aineistoa kuin ne varsin kesyt, hyväntahtoiset ja asialliset upseerihahmot, joita esimerkiksi Mika Waltari omassa armeijakirjassaan yritti tarjota julkisuuteen armeijan julkisuuskuvaa parantaakseen.

Entisten ”tavallisten” asevelvollisten 1970-luvulla kirjoittamissa muistikertomuksissa kuvaukset pidetyistä ja pelätyistä upseereista sekoittuvat tasaisemmin. Kertomukset erityisen ankarista kouluttajista ovat kuitenkin niissäkin usein pidempiä ja yksityiskohtaisempia. Tämä on melko luonnollista. Häikäilemättömän tai raakamaisen esimiehen rajoituksetoman vallan alaisuuteen joutuminen on ollut monelle suomalaisille asevelvolliselle järkyttävä, pelottava ja nöyryyttävä kokemus, joka helposti nousee muistissa päällimmäiseksi ja vaatii työstämistä narratiivisin keinoin. Muistitietokokoelmasta löytyy tähän hieman erilaisia strategioita, mutta yksi yleinen tapa purkaa alistamisen kokemuksia on kiusaajan alentaminen kieltämällä hänen maskuliinisuutensa tai väheksymällä sitä.

Tarinoista löytyy monenlaisia kommentteja siitä, kuinka ahdistajalla oli alkoholioingelma, sadistisia taipumuksia, vajavainen itsehillintä tai että häneltä puuttui luontaisia johtaja-ominaisuuksia.¹¹ Kiusaajasta tehdään siis vastakuva, jonka myötä kertomus nöyryyttävästä miehisen arvokkuuden riistämisestä kääntyykin kontrastivaikutuksen avulla osoittamaan ja vahvistamaan kertojan normaaliutta ja oikeaa mieheyttä.

VAPAUDEN JA OMAN TILAN KAIPAUS

Kaipausta kotiin ja vapauteen sekä vapaa-ajan yksitoikkoisuus ja pitkästyttävyys ovat tavallisia teemoja, kun kuvataan asepalveluksen alkuaikoja. Varsinkin ensimmäinen vaikutelma kasarmialueesta ja majoitustiloista muistettiin vuonna 1973 kerätyissä kertomuksissa usein hyvin kielteisenä. Ympäristö koettiin rumaksi, karuksi ja epäviihtyisäksi, ja moni kertoja muistaa masentuneensa ensimmäisten viikkojen aikana. Tähän myötävaikutti varmaan 1920- ja 1930-luvun käytäntö, jossa alokkaille ei myönnetty minkäänlaisia kotilomia tai edes iltalomia. Jotkut vertasivat muistoissaan oloja vankila-elämään. Toiset tuovat esille, kuinka sotilaskoulutuksen arjen räikeä kontrasti kulttuurissa esillä oleviin sankarillis-ritarillisiin, romantisoituihin mielikuviiin sotilaallisesta mieheydestä saattoi lannistaa varsinkin myönteisen ennakoasenteen omaavan alokkaan.¹²

Aineelliset olot Suomen armeijan varuskunnissa 1920-luvulla olivatkin suhteessa ympäröivän yhteiskunnan elintasoon ehkä kurjimmat koskaan. Uusi sotalaitos oli luotu kiireellä kesken sisällis- ja maailmansodan mullistuksia vuonna 1918, ja sitä vaivasi pitkään suuri pula niin resursseista kuin pätevistä henkilökunnasta. Vanhat kasarmit olivat ränsistyneet, varusteita ja aseistusta oli huonosti saatavilla, ja ajantasaisen koulutuksen saaneista aliupseereista ja koulutusupseereista oli huutava pula. (Terä & Tervasmäki 1973, 149–151; Kronlund 1988, 241–242, 254; Ahlbäck 2014.)

Viranomaisilla oli 1800-luvulla luotujen asevelvollisten joukko-osastojen perustamisvaiheessa enemmän aikaa ja paremmat edellytykset suunnitteluun ja valmisteluun. Muun muassa uusiin kasarmialueisiin

11 TYKL 45, esim. nro 26, 35, 38, 50, 65, 85, 126, 138, 165, 179, 230, 232.

12 TYKL 45, esim. nro 8, 20, 27, 35, 62, 90, 96, 126, 179, 230, 238. Vrt. Ahlbäck 2014, 155–161, 197–199.

tehtiin suhteellisen suuria panostuksia. (Pänkälä 1990, 38–69, 134–144; Screen 1996.) 1880- ja 1890-luvun asevelvolliset, varsinkin ne, jotka tulivat köyhistä työläiskodeista, kokivat todennäköisesti varuskuntansa suhteellisen uudenaikaisena rakennettuna ympäristönä ja armeijan vaate- sekä ruokahuollon koruttoman yksinkertaisena mutta kuitenkin tyydyttävänä suhteessa siviililoihinsa.

Sekä Santeri Ingman että Ilmari Calamnius kuitenkin tulivat hyvin toimeen tulevista pappisperheistä ja olivat tottuneita sivistyneistön elämäntapaan. Molempiin sotilaallinen ympäristö teki ilmeisesti karun ja luotaantyöntävän ensivaikutelman. Aineelliset olot eivät kuitenkaan ole niinkään keskeisiä heidän armeijakerronnassaan kuin epävapauden tuoma tympääntyneisyys. Ingman kuvaa hyvin apeaa mielialaa sotilaiden keskuudessa reserviläiskoulutusjakson ensimmäisenä iltana. Kaikki kaipaavat vapauttaan ja ovat alakuloisia. ”Lianharmaissa” univormuissa, kaikki yhdennäköisiä, Ingmanin reservimiehet tuntevat haikeasti, kuinka heiltä oli riistetty yksilöllisen vaatetuksen myötä itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus persoonallisuuden ilmaisuun. Kasarmin laverit tuovat heille kirjailijan mukaan mieleen pilttuut tallissa, ja sotilaat tuntevat, että heistä on melkein tehty eläinten kaltaisia. Aika käy pitkäksi, tekemistä ei ole, ja ainoana ajatuksena mielessä pyörii ”milloinkahan tämän surkeuden viimeinen päivä koittanee”. Ingmanin kertojamina kuuntelee keskustelua ja miettii ironisesti ”sitä paljo laulettua suomalaista urhoollisuutta ja soturimainetta”. (Ingman 1892, 11–16.) Armeijan tarjoama kokemus ei siis vastannutkaan isänmaallista kiiltokuvaa jännittävästä ja toiminnallisesta sotilaallisesta mieheydestä.

Calamniuksen kertomuksessa poikamaiset mielikuvat sotilaselämän sankaruudesta ja ritarillisuudesta törmäsivät kasarmin harmaaseen arkitodellisuuteen kuin seinään. Häntä alkoi pian tympiä, kuinka sotilailta hänen mielestään vaadittiin ”orjan kuuliaisuutta”. Mitään hengen viljelyä ei armeijassa harrastettu, vaan koko touhu oli ”henkisesti tyhjää”. Oltuaan komppaniassa vain pari viikkoa, hänet valtasi niin voimakas kaipuu vapautteen ja pois kasarmielämän ”kuolettavasta ilmakehästä”, että hän anoi vapautusta, mutta paluuta ei enää ollut. Calamnius kuvaa, kuinka hänet silloin valtasi niin synkkä alakuloisuus ja välinpitämättömyys, että hän jopa menetti ruokahalunsa. Ystävien ja perheenjäsenten hengennostatuspuheet sopeutumisesta ja myönteisestä asenteesta vaikuttivat häneen vain hetkellisesti. Häntä vaivasi upseerien ”virallinen kylmyys” ja käskynjakojen

koneellisuus ja hengettämyys. Hän palaa sotilasvuotensa kuvauksen aikana aina uudestaan vatvomaan sitä, kuinka sotilaalla esimiesten opetuksien mukaan ei saa olla luontoa, tahtoa, omaa mieltä ”eikä yleensä itsensä määräämistä enempi kuin jollakin koiralla”. Tällaista se ihannoitu isänmaallisuus todellisuudessa on, ilmeisen pettynyt Calamnius kysyy itseltään. (Calamnius 1896, 38–60, 69–71, 82–83, 94–95.)

Näiltä osin löytyy huomattavia yhtymäkohtia Calamniuksen ja Pentti Haanpään armeijakirjojen välillä. Vaikuttaa mahdolliselta, että Haanpää oli lukenut *Väärällä uralla* ja ottanut siitä vaikutteita. Haanpään novellissa ”Saksan jääkäri” päähenkilö kuvataan nimittäin hyvin Calamniuksen kaltaiseksi nuoreksi mieheksi, joka oli lapsena lukenut liikaa Runebergin ja Topeliuksen isänmaallisuutta ja sotilaallista miehuutta, ”kuntoa, oikeutta ja urhoollisuutta” ihannoivia sankaritarinoita. Hän lähtee siksi mukaan jääkäriiliikkeeseen ja matkustaa Saksaan saamaan sotilaskoulutusta. Siellä odottava todellisuus tuottaa kuitenkin suuren pettymyksen. Saksan armeijan harjoituskentät ja kasarnit ovat harmaita, synkkiä ja masentavia. Sankarillisuudesta ei näy jälkeäkään – pikemminkin nuori jääkäri tuntee, että alokkailta vaaditaan ”piiskatun koiran nöyrymielisyyttä”. Kun nuori jääkäri vapaus- ja heimosten kautta päätyy Suomen armeijan koulutusupseeriksi 1920-luvulla, asiat eivät juuri parane. Vastahakoiset suomalaiset asevelvolliset kilpailevat keskenään pinnaamisessa ja halveksivat syvästi päällystötään, koska he ajattelevat, että vain muuhun työhön liian laiska tai kelpaamaton värvähäytyisi koskaan upseeriksi. Haanpään viiltävän antimilitaristisessa kuvauksessa sotilaselämän turmiollisuus saa upseeritkin sortumaan masennukseen, alkoholismiin ja sadismiin alaisiaan kohtaan. (Haanpää 1928, 10, 12, 21–25; vrt. Calamnius 1896, 51.)

Yksi seuraus monien asevelvollisten epämuokavasta ja apeasta olostä sotilaskurin ja -hierarkian puristuksessa oli kaipausta paitsi vapautteen myös edes jonkinlaiseen omaan vaikkakin rajoitettuun liikkumatilaan sotilaselämän arjessa. Saksalainen historioitsija Alf Lüdtke on käyttänyt käsitettä *Eigensinn* (omapäisyys) kuvaamaan teollisen aikakauden yleistä ilmiötä, jossa työntekijät hakivat tilapäistä etäisyyttä ankarasti valvotun tehdastyön epävapaudesta vaikkapa pitämällä luvattomia taukoja, poistumalla tilapäisesti työpisteestään, kiusaamalla työtovereitaan tai näkemällä päiväunia – mitä tahansa työnantajan kieltämää tai paheksumaa aktiviteettia. Olennaista *Eigensinn*-käsitteessä on, että kyseessä on vain tilapäinen oman tilan ja autonomian hakeminen ja venyttäminen, eikä

suinkaan mikään varsinainen yritys järjestelmän muuttamiseen, kapinaan tai pakoon. (Lüdtke 1993, 136–143, 375–382.)

Tämän tyyppinen *omapäisyys* on tyyppillistä myös sotilaselämälle. Sitä korostetaan usein suomalaisessa armeijakerronnassa. Erilaiset tarinat siitä, miten asevelvolliset ottivat pieniä lisävapauksia, poistuivat luvottomasti kasarmialueelta ja onnistuivat huijaamaan päällystötä joutumatta kiinni, antoivat ilmeistä tyydytystä vielä näiden pienten seikkailujen muistamisen yhteydessä. Muistitiedossa 1920- ja 1930-lukujen asevelvollisuudesta esiintyy jonkin verran myös sukkelasanaisia ja upseereita pelkäämättömiä sotilaita, jotka voidaan tulkita jonkinlaisen passiivisen vastarinnan sankareiksi miehistön kesken. Tarinoista käy kuitenkin myös ilmi, että vain poikkeusyksilöt vastustivat avoimesti kurinalaistamista; muut hakivat pientä omaa tilaa mistä ja milloin vain, kun se oli mahdollista joutumatta kiinni.¹³

Santeri Ingmanin tarina ”Öinen retki” kuvaa esimerkinomaisesti sotilaiden omapäisyyttä, vaikka kertoja siinä ottaakin tiettyä ironista etäisyyttä niin itse ilmiöön kuin siihen liittyvään tarinointiin. Episodi kuvaa, kuinka joukko asevelvollisia turhautuneina siitä, ettei heille myönnetty iltalomaa, päättää keskellä yötä hankkia läheisestä kylästä olutkorin ja juoda sen yhdessä kasarmiaitauksen ulkopuolella. ”Me tiesimme miten ankarasti tuollainen oli kielletty, vaan se juuri meitä kiihotti, se teki asian jännittäväksi. Me halusimme kerrankin puijata tuota ankaraa sotilaskuria ja naureskella sille.” Suunnitelma onnistuukin, vaikka kylään lähetetty retkikunta antaa odottaa itseään niin pitkään, että kun olutkori lopulta saapuu, miehet ovat liian väsyneitä ja viluisia nauttiakseen juomasta. Mutta jo seuraavana aamuna miehistä tuntuu, että ”oli sitä sentään oltu poikia kun uskallettiin”, ja tarina leviää jonkinlaisena sankaritarinana muihinkin osastoihin. (Ingman 1892, 64–71.)

Tässä omapäisyys ja uskaltaminen asetetaan hieman ironisesti miehisten autonomian tulkintakehykseen – se, joka uskaltaa uhmata päällystötä vaikkakin vain salassa, säilyttää itsemääräämisoikeutensa ja vastustaa alistamista. Pentti Haanpään armeijakuvauksessa tällainen käytös nostetaan jopa sotilaselämän kuvauksen keskiöön. Haanpään mukaan asevelvolliset keskittyvät keksimään erilaisia tapoja pinnata, teeskennellä sairasta, lähteä

13 TYKL 45, nro 1, 35, 72, 96, 132, 147, 203, 238; Haanpää 1928, muun muassa s. 49, 62–63, 109–120.

puntikselle ja välttää velvollisuuksiaan joutumatta kiinni, koska se on ainoa tapa suhtautua ”sotaleikkien” absurdiuteen, niin että he säilyttävät edes jonkinlaisen arvokkuuden rippeet. Symbolinen kytkös miehuuteen on tässä kulttuurisesti vahva, vaikka todellisuudessa tietenkin kyseenalainen – Alf Lüdtken kuvaamaa omapäisyyttä teollisuuslaitoksissa harrastivat aivan yhtä suuressa määrin nais- kuin miespuoliset työntekijät, vaikkakin joskus eri muodoissa.

MUUTOKSET JA JATKUVUUDET ARMEIJAKERRONNASSA

Asevelvollisuuteen liittyvät kerrontatavat ja mielikuvatuotanto pysyivät monessa mielessä huomattavan vakaina 1900-luvun alkuvuosikymmen-ten yhteiskunnallisten mullistusten läpi. Miten näitä jatkuvuuksia pitää ymmärtää ja selittää?

Toinen todennäköinen selitys liittyy sotilaskulttuurin suhteellisen konservatiiviseen ja muuttumattomaan luonteeseen. Vaikka aseteknologia, taktiikka ja koulutusmenetelmätkin kehittyisivät, sotilaselämän arkeen kuuluvia perinteisiä muotoja, rituaaleja, käytäntöjä ja puhetapoja toistetaan saapumiserästä toiseen ja jopa sukupolvesta toiseen. Tämä liittyy organisaation jyrkän hierarkkiseen luonteeseen, jossa toimintatapojen kyseenalaistamiseen alhaalta päin on suhtauduttu jyrkän kielteisesti, ehkä varsinkin alokaskoulutusvaiheessa, jossa kurinalaisuudelle ja sotilaallisille käytöstavoille lasketaan perustus. Myös suomalaisen armeijakulttuurin eurooppalaisuus takasi tietyn pysyvyyden autonomian ajalta itsenäisyysaikaan. Itsenäisen Suomen uusia puolustusvoimia johtamaan saapui vuonna 1918 eri upseeriryhmiä, jotka olivat saaneet oman koulutuksensa autonomian ajan Suomessa, tsaarinajan Venäjällä tai keisarinajan Saksassa. Mutta huolimatta erilaisista taustoista heillä oli kaikilla pitkälti samanlaiset käsitykset sotilaskoulutuksesta ja sotilaallisesta kurinpidosta.

Toinen ja ehkä tärkeämpi selittävä tekijä liittyy itse kerronnan perinteisiin ja tavoitteisiin. Muistikerrontaan, olkoon se sitten ammattimaisen kirjailijan tai harjaantumattoman kertojan, vaikuttavat nimittäin paljon muutkin tekijät kuin varsinainen omakohtainen menneisyyden kokemus. Laajoille ihmisjoukoille yhteisistä kokemuksista, kuten asevelvollisuudesta, on yleensä olemassa jonkin asteinen kollektiivinen tai julkinen muisto, eli kokoelma kulttuurin kautta jaettuina ja toistettuina käsityksiä ja kuvia

menneisyydestä. Tällaiset julkiset muistot toistuvat muun muassa silloin, kun kirjailijat lukevat muiden kirjailijoiden tuotantoa, tai kun nuorukaiset ja aikuiset miehet lukevat ja kuulevat tarinoita siitä, minkälaista on suorittaa asevelvollisuus ja ottavat siitä vaikutteita omaan muistamiseensa ja kerrontatapoihinsa. (Ks. esim. Pöysä 1997, 19–22, 39–56; Dejung 2007, 40–49.)

Lisäksi muistikerronnalla on usein tarkoitusperiä, jotka liittyvät enemminkin kerrontahetkeen kuin menneisyyden tapahtumiin. Kirjassaan australialaisten sotaveteraanien muistikerronnasta Alistair Thomson on todennut, että useimmat ihmiset tavoittelevat tiettyä arvokkuutta ja yhtenäisyyttä kertoessaan elämänsä tapahtumista. Ihmiset hahmottelevat muistonsa niin, että he voivat tuntea olonsa mukavaksi menneisyytensä suhteen ja olla ylpeitä identiteetistään ja tarinastaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivät muistot olisi tosia tai todellisia. Yleisesti ottaen muistikerronnassa tartutaan nimenomaan sellaisiin kulttuurisiin tulkintamalleihin ja hahmottamisen tapoihin, joiden kohdalla kertoja aidosti kokee, että ne sopivat hänen kokemaansa ja ilmaisee mitä se hänelle merkitsi. (Thomson 1994, 8–11, 230–234.)

Vaikka tässä artikkelissa on nostettu esille yhtäläisyyksiä 1800-luvun armeijakirjojen ja 1920–1930-lukujen armeijakerronnan välillä, näiden kahden eri aikakauden aineistot tietenkin myös eroavat toisistaan monessa suhteessa. Vielä enemmän kuin ilmeisten yhtäläisyyksien ja jatkuvuuksien osalta, erojen kohdalla täytyy kuitenkin muistaa, että suppean 1800-luvun aineiston vuoksi kyseessä saattavat olla yksilölliset tai sattumanvaraiset erot. Parissa kohdassa erot kuitenkin vaikuttavat merkityksellisiltä.

Ensinnäkin, eräs merkityksellinen ero 1900-luvun kuvauksiin on siinä, ettei sotalaitosta eikä sitä, mitä nykyään kutsutaan maanpuolustukseksi, koeta Ingmanin ja Calamniuksen kuvaamien asevelvollisten keskuudessa mitenkään omaksi asiaksi. Reserviläiset ovat Ingmanin tekstissä selkeästi identiteetiltään siviilejä, joille sotilaselämä on outoa ja vastenmielistä. He ovat oikeastaan maanviljelijöitä, joiden omaksi kokemat vastuut ja huolenaiheet ovat jossain aivan muualla kuin ”herrain” armeijassa, eli kotitilansa tuotannossa ja perheensä toimeentulossa. Calamniuksen tekstissä eräs vänrikki ilmaisee asian hyvin selkeästi: sotalaitos on aina ollut olemassa, sen on pakko olla olemassa, ja ”mikä sen tarkoitus on, sen tietää yksin korkea hallitus, joka sen kustantaakin”. (Calamnius 1896, 46–47.)

Tässä ollaan aika kaukana 1920- ja 1930-luvun virallisesta ideologiasta

ja sen ajatuksesta asevelvollisuusarmeijasta ”kansalaisarmeijana”. Varsinkin kolmivuotisessa aktiivipalveluksessa oleva pienehkö joukko käsitettiin ainakin osittain vanhemman kulttuurisen mielikuvan viitekehyyksessä, jossa sotilaana oleminen oli tietyn ihmisryhmän ammatti ja erikoisosaa-
mista. (Vrt. Ahlbäck 2004, 139, 162–164.) Käsitys siitä, että sotilaallinen osaaminen ja puolustukseen osallistuminen on *jokaisen* miehen elämään kuuluva osa-alue ja että maan puolustukseen osallistutaan oman perheen ja kansakunnan suojelemiseksi, ei ollut vielä lyönyt itseään läpi samalla tavalla kuin 1920- ja varsinkin 1930-luvuilla tapahtui. Eroavuudet 1800-luvun ja 1900-luvun välillä ovat tässä suhteessa kuitenkin epämääräiset ja kiinni vivahteista ja painotuksista. Myös ensimmäisen tasavallan aikaisen armeijakerronnan perinteessä tavallinen kansanmies nimittäin kuvattiin usein asevelvolliseksi, joka ei liiemmin pohtinut isänmaan häneltä vaatimia uhrauksia, kansalaisvelvollisuuden perusteita, eikä sodankäynnin ja maanpuolustuksen moraalisia puolia, vaan joka suhtautui asevelvollisuuteen hyvin maanläheisesti, ikävänä pakkona, josta hän yritti vain selviytyä, jotta saisi sitten rauhassa jatkaa elämäänsä.

Tällaista kuvaa suomalaisesta sotilaasta toistivat ja vahvistivat teoksissaan varsinkin Santeri Ingman ja Pentti Haanpää, mutta myös Ilmari Calamnius ja Mika Waltari omalla tavallaan toistivat sitä. Vaikka Calamniuksen ja Waltarin armeijakertomukset sisälsivät paljonkin oma-kohtaista pohdintaa sotapalveluksen perusteista, tavoitteista ja välttämättömyydestä, he kytkivät tällaiset mietiskelyt voimakkaasti omaan minäkuvaansa sivistyneinä älykköinä. Näin hekin vahvistavat epäsuorasti mielikuvaa siitä, että ylevä isänmaallisuus taikka sodassa tappamisen oikeutuksen pohdinta kuuluu lähinnä sivistyneistön ja koulutettujen nuorten miesten suhtautumistapaan asevelvollisuuteen. Suomalaiset kansanmiehet eivät sen sijaan tuhlaa energiaansa sellaiseen vaan suhtautuvat puhtaasti käytännöllisesti tilanteeseen ja sen vaatimuksiin. Suomalaisen armeijakerronnan perinne varsinkin toisen maailmansodan ja Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* -teoksen jälkeen pitkälti ihannoit tätä asennoitumistapaa osana suomalaista maskuliinisuutta, vaikkakin usein kuvaa sitä hieman huumorin värittämänä.

Toiseksi, yleinen piirre 1970-luvulla kerättyssä armeijakerronnassa sotienvälisen ajan sotilaskoulutuksesta oli, että sotilaskoulutus muistettiin eräänlaisena kasvu- ja kehityskertomuksena. Tätä kerronnallista kaavaa ei kuitenkaan juuri löydy Ingmanin eikä Calamniuksen armeijakirjoista.

Ingmanin kohdalla se on vähemmän yllättävää, koska hänen kuvaa-
mansa reservimiehet olivat vain muutaman viikon sotilaskoulutuksessa.
Calamniuksen kirjassa moderni lukija voisi kuitenkin odottaa tällaista
narratiivista käännettä loppua kohden. Olihan Calamnius sotilasvuotensa
aikana käynyt läpi pitkän itsetutkiskelun ammatinvalinnastaan, ja sitä
paitsi kokenut koko vuoden suurena koettelemuksena. Calamnius toteaa
ensimmäisten viikkojen alakuloisuuden jälkeen vähitellen tottuneensa
sotilaselämään, ja sotaharjoituksissa Krasnoje Selon leirillä Venäjällä hän
kokee hetkittäin jopa sitä innostusta, ylpeyttä ja ylevää uljautta, jonka
hän oli kuvitelmissaan yhdistänyt sankarilliseen sotilaalliseen mieheyteen.
(Calamnius 1896, 136.) Mutta tämä on ohimenevää, ja hän palaa aina uu-
destaan tuntemaan ennen kaikkea vastenmielisyyttä ja tympääntyneisyyttä
sotilaselämää kohtaan. Kirja loppuu lähinnä luhistuneeseen tunnelmaan,
kun Calamnius ei yritäkään kääntää kokemuksiaan kasvutarinaksi, vaan
summaa ne erään unelman sammumiseksi.

1970-luvulla kerätyille muistotietokirjoituksille oli sen sijaan omi-
naista narratiivinen rakenne, joka alkoi usein synkistelevällä kuvauksella
alokasajan vaikeuksista ja koettelemuksista. Tämän jälkeen kuvattiin,
kuinka kertoja vähitellen sopeutui oloihinsa ja pääsi alokasajan jälkeen
hieman vapaampiin ja mielekkäämpiin harjoituksiin tai erikoistehtäviin.
Lopuksi todettiin tavalla tai toisella, että vaikka oli rankkaa ja raskasta, se
oli arvokas kokemus, joka antoi itseluottamusta aikuiselämän kynnyksellä.
Vaikkei sitä sanaa aina käytetä, tarinan viesti on usein osoittaa, kuinka
kertoja kokemustensa myötä miehityi. Vaikka alistumisen ankaraan
sotilaskuriin, toimettomuuden ja pitkästyksen, jopa simputuksen ja
nöyryyttävän kohtelun pitäisi kaikkien olla ristiriidassa tavanomaisten
maskuliinisuuden määreiden kanssa – itsenäisen, tuottavaa työtä tekevän,
perheensä elättävän ja itsensä sekä lähipiirinsä hallitsevan yksilön – kaikki
nämä kokemukset muuntuvat kehityskertomuksen kautta tukemaan
tarinaa miehitymisestä. Näistä vaikeuksista ja kärsimyksistä muodostuu
eräänlainen moderni miehuuskoe: se, joka siellä pärjäsi, tulee pärjäämään
missä vain.

Tässä kohtaa näennäinen ero 1800-luvun ja 1900-luvun armeija-
kuvausten välillä saattaisi kaventua, jos vertailuun saataisiin mukaan
Calamniuksen ja Ingmanin aikaan kolme vuotta palvelleiden asevelvollis-
ten kertomuksia. Varsinkin preussilaisessa 1800-luvun armeijapropagan-
dassa voimakkaasti viljelty kerronnallinen kuvio, jossa sotilaasta kasvaa

sotilaskoulutuksen kautta itsevarma, vastuuntuntoinen ja siviiliyhteisössä arvostusta nauttiva mies, löytyy nimittäin jo 1880-luvun suomalaisista sotilaslehdistä. Nimenomaan pitkän kaavan mukaiseen sotilaspalvelukseen arvan nojalla joutunut vähemmistö olisi varmasti mielellään tämän idean mukaisesti vaatinut itselleen korkeampaa miehisyysoikeudesta eräänlaisena korvauksena. Tätä erityistä tulkintaa sotilaspalveluksen antoisuudesta tarjottiin kuitenkin vielä paljon voimakkaammin itsenäisyyden alkuvuosikymmenten asevelvollisille suunnatussa ”valistustyössä” (Ahlbäck 2004, 2014). Samalla kun armeijapropaganda siis voimistui itsenäisessä Suomessa, sotilaskasvatusta laajennettiin niin, että vuoden kestäneestä aktiivipalveluksesta tuli nuorten miesten suuren enemmistön jakama ja ”normaalille” miehyydelle tunnusomainen kokemus. Yhdessä nämä tekijät saattavat osaltaan selittää, miksi mielikuva ”miesten koulusta” kehittyi toisen maailmansodan jälkeisen suomalaisen armeijamuistelun ehkä keskeisimmäksi kerronnalliseksi kuvioksi.

KIRJALLISUUS

- Ahlbäck, Anders (2014) *Manhood and the Making of the Military. Conscript, Military Service and Masculinity in Finland, 1917–39*. Farnham: Ashgate.
- Ahlbäck, Anders (2004) Där pojkar blir män. Manlighetskonstruktion i finländska tidsskrifter för värnpliktiga 1890–1940. *Historisk tidskrift för Finland* 2004(2), 135–165.
- Apo, Satu (1998) Women’s personal mythologies. Teoksessa Satu Apo & Aili Nenola & Laura Stark-Arola (eds) *Gender and Folklore. Perspectives on Finnish and Carelian culture*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Calamnius, Ilmari (1896) *Väärällä uralla*. Porvoo: Werner Söderström.
- Dejung, Christof (2007) *Aktivdienst und Geschlechterordnung. Eine Kultur- und Alltagsgeschichte des Militärdienstes in der Schweiz 1939–1945*. Zürich: Chronos.
- Ekman, Torsten (2006) *Finska Gardet 1812–1905*. Helsingfors: Schildt.
- Envall, Markku (1984) *Kirjailijoiden kentät ja kasarmit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Frevert, Ute (2001) *Die kasernierte Nation. Militärdienst und Zivilgesellschaft in Deutschland*. München: Beck.
- Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkisto, Turun Yliopisto: TYKL kysely 45, *Muistoja sotilaskoulutuksesta*.
- Haanpää, Pentti (1928) *Kenttä ja kasarmi. Kertomuksia tasavallan armeijasta*. Helsinki: Kansanvalta.
- Högnäs, Sten (1995) *Kustens och skogarnas folk: om synen på svenskt och finskt lynne*. Stockholm: Atlantis.
- Ingman, Santeri (1892) *Reservikasarmista. Muistoja sotamiesajoiltani*. Porvoo:

- Werner Söderström.
- Kalemaa, Kalevi (1997) 'Santeri Ingman'. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. URN:NBN:fi-fe20051410. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (Viitattu 28.10.2016.)
- Kronberg, Klas & Forssberg, Anna Maria (ed.)(2014) *Lumpen: från mönstring till muck*. Stockholm: Atlantis.
- Kronlund, Jarl (1988) *Suomen puolustuslaitos 1918–1939. Puolustusvoimien rauhan ajan historia*. Porvoo: WSOY.
- Leimu, Pekka (1985) *Pennalismi ja initiaatio suomalaisessa sotilaselämässä*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Lüdtke, Alf (1993) *Fabrikalltag, Arbeitererfahrungen und Politik vom Kaiserreich bis in den Faschismus*. Hamburg: Ergebnisse Verlag.
- Mosse, George L. (1996) *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity*. New York: Oxford UP.
- Mälkki, Juha (2008) *Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalais- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla 'talvisodan ihmeeksi'*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nevala, Maria-Liisa (1997) 'Ilmari Kianto'. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. URN:NBN:fi-fe20051410. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (Viitattu 28.10.2016.)
- Pänkälä, Martti (1990) *Arvalla armeijaan. Alavuuden 11. reservikomppania 1883–1902*. Alavus: Alavus-seura ry.
- Pöysä, Jyrki (1997) *Jätkän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Reeser, Todd W. (2010) *Masculinities in Theory: An Introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Sanborn, Joshua A. (2003) *Drafting the Russian Nation, Military Conscription, Total War, and Mass Politics, 1905–1925*. DeKalb: Northern Illinois UP.
- Screen, J.E.O. (1996) *The Finnish Army 1881–1901. Training the Rifle Battalions*. Helsinki: Finnish Historical Society.
- Screen, J.E.O. & Syrjö, Veli-Matti (2003) *Keisarillinen Suomen kadettikoulu 1812–1903: Haminan kadetit koulussa ja maailmalla*. Helsinki: Tammi.
- Terä, Martti & Tervasmäki, Vilho (1973) *Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939*. Helsinki: Tammi.
- Thomson, Alistair (1994) *Anzac Memories. Living with the Legend*. Melbourne: Oxford UP.
- Tjeder, David (2003) *The Power of Character. Middle-class Masculinities, 1800–1900*. Stockholm: Stockholm University.
- Waltari, Mika (1931) *Siellä missä miehiä tehdään*. Porvoo: WSOY.
- Weber, Eugen (1976) *Peasants into Frenchmen. The Modernization of Rural France, 1870–1914*. Stanford: Stanford University Press.

Inttielämää verkossa: varusmiespalvelus nuorten ylläpitämissä blogeissa

Tiia Laukkanen

Tänä päivänä nuoret viettävät vapaa-aikaansa kytköksissä erilaisiin verkkoympäristöihin. He katsovat videoita, kirjoittelevat keskustelupalstoille, ylläpitävät blogeja ja lataavat verkkoon kaikenlaista materiaalia aina kuvista videoihin. Monissa tilanteissa erilaiset verkkolähteet voivat tarjota nuorille vertaistukea ja apua mieltä painaviin kysymyksiin ja haastaviin tilanteisiin. Jokaista ikäluokkaa tavalla tai toisella koskettava varusmiespalvelus on yksi tällaisista tilanteista: se on usein nuorten miesten ja myös palvelukseen hakeutuvien naisten elämässä eräänlainen käännekohta tai ainakin suuri muutos totuttuun arkiseen elämään. Palvelukseen astuminen ja arki alokkaana herättää nuorissa paljon kysymyksiä, kuten mitä palveluksessa oikeastaan tapahtuu, mitä tulisi pakata mukaan tai pärjääkö palveluksen arjessa niin henkisesti kuin fyysisestikin.

Suomalaisessa yhteiskunnassa varusmiespalveluksella ja asevelvollisuuteen perustuvalla armeijalla on pitkä ja monivaiheinen historia (mm. Ahlbäck 2014, 27–70). Järjestelmä perustuu lakisääteiseen asevelvollisuuteen, joka koskettaa ensisijaisesti miehiä siitä vuodesta lähtien, kun he täyttävät 18 vuotta aina sen vuoden loppuun, jona he täyttävät 60 vuotta (Asevelvollisuuslaki 2007, 2§). Kansalaisen asevelvollisuuteen kuuluu kutsuntoihin osallistuminen, varusmiespalveluksen (tai vaihtoehtoisesti siviilipalveluksen, ks. Siviilipalveluslaki 2007) suorittaminen sekä mahdolliset kertausharjoitukset. Asepalveluksen suorittamisen jälkeen nuoret kuuluvat reserviin.

Varusmiespalvelus ja sen suorittaminen eivät kuitenkaan yksiselitteisesti kiinnity pelkästään lakisääteiseen velvollisuuteen – siitä on muodostunut pitkä ja monisukupolvinen kansallinen perinne (mm. Ojajärvi 2015, 18). Palvelus kokemuksena on eri ikäluokkia yhdistävä kokemus, josta sotilaspassin lisäksi käteen jää muistoja jaettavaksi eteenpäin tuleville sukupolville (esim. Hoikkala ym. 2009, 440). Varmasti lähes jokainen nuori

on ennen palvelustaan kuullut tarinoita siitä, millaista arki palveluksessa tulisi olemaan. Kokemuksiaan ja muistelujaan jakavat esimerkiksi isät, vanhemmat sisarukset ja kaverit. 2000-luvulla nämä tarinat ovat kuitenkin saaneet perinteisen suullisen kertomuksen rinnalle uudenlaisen muodon niiden siirtyessä nuorten mukana verkkoon. Nuorten tarinat, kokemukset ja muistot löytyvät erilaisilta keskustelupalstoilta, blogeista ja videoblogeista. Näistä lähteistä on muodostunut merkittävä ympäristö, jossa nuoret saavat sekä tietoa palveluksesta että tarvitsemaansa vertaistukea. Vertaistuki tulee toisilta nuorilta, jotka käyvät läpi samaa elämänvaihetta tai joiden omasta palvelusajasta on kulunut vasta vähän aikaa.

Esimerkiksi armeija-aikaa käsittelevät blogit tarjoavat sekä tietoa armeijan käytännöistä että kokemuksia yksittäisen varusmiehen näkökulmasta. Erityisesti blogien viehätysvoima piilee kahdessa seikassa: niiden interaktiivisuudessa ja autenttisenä näyttäytyvässä näkökulmassa. Interaktiivisuudessa viehättää mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa kokemuksiensa jakavan nuoren kanssa. Verkkoympäristöissä nuoret pystyvät matalalla kynnyksellä kommunikoimaan esimerkiksi bloggaajien kanssa – on mahdollisuus kysyä, kommentoida tai vastavuoroisesti tarjota oma kokemus vertaistueksi kirjoittajalle. Bloggaajat vastavuoroisesti usein vastaavat lukijoidensa kysymyksiin, selventävät palveluksen käytäntöjä ja epätietoisuuksia ja mahdollisesti jopa rakentavat kokonaisia julkaisuja keskittyen lukijoidensa toiveisiin ja kysymyksiin. Blogien ja muiden verkkoympäristöjen toisena vahvuutena on niiden näyttäytyminen autenttisinä kokemustiedon lähteinä, jolloin nuoret kokevat saavansa aitoja kokemuksia ja tietoa palveluksen arjesta.

Tässä artikkelissa syvennytään tarkastelemaan lähemmin nuorten armeija-aikaan keskittyviä blogeja ja sitä, miten nuoret kuvaavat palvelusaikaansa omissa blogeissaan. Artikkelin nostaa esiin, millaisia asioita nuoret omasta palvelusajastaan jakavat. Samalla pohditaan verkosta löytyvän kokemustiedon merkitystä tulevien varusmiessukupolvien näkökulmasta ja mitä tällä kokemustiedolla on tarjota esimerkiksi suhteessa instituution virallisesti jakamaan tietoon. Tämän artikkelin pohjaksi on käyty läpi 22 nuoren varusmiehen ylläpitämää blogia lukijakommentteineen.

BLOGIT IKKUNANA VARUSMIESPALVELUKSEEN

Armeijablogin perusajatuksena on olla nuoren henkilökohtainen, mutta kaikille avoin verkkopäiväkirja, joka keskittyy kuvaamaan nuoren aikaa varusmiehenä. Blogien lähtökohdat ovat erilaiset: nuoret itse hallitsevat julkaisemaansa sisältöä. Julkaisuissa siis nostetaan esiin teemoja, tapahtumia ja kokemuksia, joita nuoret itse pitävät tavalla tai toisella merkityksellisinä jakaa toisille. Armeijablogit ovat pääsääntöisesti henkilökohtaisia, ja ne henkilöityvät nopeasti kirjoittajaansa erityisesti jaettujen kuvien tai omaperäisen kirjoitustyylin vuoksi. Myös bloggaamiskulttuurin muutos 2010-luvulla (esim. Härkönen 2011; Noppari & Hautakangas 2012, 13) on osaltaan ollut vaikuttamassa blogien entistä vahvempaan henkilöitymiseen – kuvien käyttö on lisääntynyt merkittävästi ja erityisesti viime vuosina mukaan ovat tulleet videopäiväkirjat ja videobloggaaminen.

Varusmiespalvelusaikaa kuvaavat julkaisut ovat muodoltaan päiväkirjamaisia, ja niiden arvo on reaaliaikaisuudessa – blogia päivitetään sitä mukaa, kun kirjoittajan oma palvelusaika etenee. Blogeissa avoimesti luettavissa olevat tarinat voivat potentiaalisesti saavuttaa laajojakin lukijakuntia, vaikka blogin alkuperäisenä tarkoituksena olisi ollut oman kokemuksen taltiointi tai kuulumisten jakaminen perheelle ja ystäville. Päiväkirjamuotoa mukailevien blogien on havaittu olevan erityisesti naisten suosiossa (esim. Lövheim 2011; myös Herring ym. 2004). Tämä näkyy myös armeija-aikaa kuvaavissa blogeissa, joissa naisvarusmiehet ovat nuoria miehiä aktiivisempia bloggaajia, erityisesti kun huomioidaan varusmiespalveluksen suorittavien miesten ja naisten määrät. Kuitenkin molemmat äänet on otettu vastaan positiivisesti: naiset jakavat kokemuksiaan erityisesti palvelusta suunnitteleville naisille, ja miesten perinteisempi armeijakokemus taas tarjoaa muille nuorille miehille samaistuttavan kokemuksen.

Verkkoympäristöissä kasvaneet nuoret sukupolvet ohjautuvat sosiaaliseen mediaan, blogeihin, YouTubeen ja keskustelupalstoille etsimään tietoa tulevasta varusmiespalveluksesta. Palveluksen arkea, toimintaa ja erityisesti erilaisia sattumuksia kuvaavat ”inttitarinat” ovat useiden sukupolvien ajan siirtäneet eteenpäin mielikuvia siitä, mitä armeijalta tulee odottaa. Näitä perinteisiä asevelvollisuuteen ja varusmiespalvelukseen liittyviä kertomuksia on kutsuttu *kollektiiviseksi armeijatarinoiksi* (mm. Ojajärvi 2015, 48). Kun tarinat aiemmin jaettiin kahvipöytäkeskusteluissa ja saunailloissa,

tänä päivänä tarina on siirtynyt ainakin osittain digitaaliseen muotoon. Kuitenkin Anni Ojajarvi (2009, 229) on todennut tarinoiden rakenteiden ja sisältöjen pysyneen digitaalisesta ympäristöstä huolimatta yllättävänkin samanlaisina. Sisällöt keskittyvät kuvaamaan palveluksen arkea, sitä mitä koulutukseen kuuluu, kenen kanssa on harjoiteltu tai missä eri paikoissa on oltu. Toisistaan poiketen suullisissa tarinoissa korostuvat usein erilaiset hauskat sattumukset ja mieleenpainuvat kohokohdat, kun taas blogeissa armeijan jokapäiväinen arki tulee konkreettisemmin esille.

Tähän artikkeliin läpikäytyjä blogeja on ylläpidetty vuosien 2007 ja 2015 välillä. Blogit on haettu nyttemmin jo suljetun Blogilista.fi-palvelun avulla käyttämällä hakusanoja ”armeija” ja ”inti”. Mukaan tarkasteluun nostettiin blogeja, jotka keskittyvät kuvaamaan aikaa armeijassa joko varusmiespalveluksen aikana tai muisteluina sen jälkeen. Kriteeriksi muodostui, että julkaisuja oli tuotettu säännönmukaisesti useampia, pääsääntöisesti koko varusmiespalveluksen ajanjaksolta. Näin mukaan valikoitui 22 blogia, joista 10 on miesten ja 12 naisten ylläpitämiä. Valikoituneet blogit eivät kuvasta armeija-aikana ylläpidettyjen blogien todellista sukupuolijakaumaa. Blogien valinnassa pyrittiin tasaiseen sukupuolijakaoon, mutta lopullinen sukupuolijakauma havainnollistaa sitä, että naisvarusmiesten ylläpitämiä blogeja oli löydettävissä miehiä enemmän. Blogeja on tarkasteltu erityisesti verkon etnografisen tutkimuksen lähtökohtia (mm. Kozinets 2015, Isomäki ym. 2013; Sumiala & Tikka 2013) hyödyntäen – tavoitteena on ollut ymmärtää ja kuvata näiden julkaisujen kulttuurista kontekstia ja merkityksiä.

Blogien tutkimuskäyttö ei ole yksiselitteistä. Osa verkkotutkimukseen liittyvistä kysymyksistä ei eroa muissa ympäristöissä tehtävästä tutkimuksesta, mutta osa koskettaa erityisesti verkkoympäristöjä ja niistä kerättyjen aineistojen erityislaatuisuutta (Turtiainen & Östman 2013, 64). Blogit, vlogit ja monet muut nuorten tuottamat julkaisut ovat avoimesti verkossa kaikkien saatavilla, mutta tutkijan on huomioitava, ettei niitä ole alun perin tarkoitettu tutkimuskäyttöön. Käsittelen tässä artikkelissa blogeista nostettuja lainauksia nimettöminä, sillä niiden ei ole tarkoitus edustaa tiettyä blogia vaan ennen kaikkea havainnollistaa yleisemmin blogeissa käsiteltyjä teemoja ja kysymyksiä. Näin lainaukset jäävät tutkimuskäytössä nimettömiksi, mikäli bloggajat myöhemmin haluavat poistaa sisältönsä verkosta tai rajoittaa niiden julkaisuutta (ks. esim. Kuula 2011, 129–130). Esimerkiksi tämänkin artikkelin kohdalla

kaksi näistä läpikäydyistä blogeista on sittemmin poistettu verkosta tai niiden katseluoikeutta on rajattu. Toisaalta nuorille bloggaajille, kuten muillekin sisällöntuottajille, on tärkeää antaa kunnia heidän omista julkaisuistaan, joten kaikki artikkeliin läpikäytyt blogit linkkeineen löytyvät artikkelin lopusta.

Blogeihin ja niihin jätettyihin lukijakommentteihin nojaten nostan seuraavaksi esiin muutamia teemoja, jotka toistuvasti nousivat esiin blogeissa ja lukijoiden kysymyksissä ja kommentteissa. Tällaisia teemoja ovat muun muassa palveluksen arki ja siellä pärjääminen, naisten rooli varusmiehinä ja kysymys siitä, mitä hyötyä nuoret kokevat varusmiespalveluksen suorittamisesta olevan. Lopuksi pohdin verkkoympäristöjen ja sosiaalisen median roolia nuorten tiedonhau ja erityisesti kokemustiedon saavuttamisen kannalta.

SUKELLUS PALVELUKSEN ARKEEN – KUKA KESTÄÄ, KUKA PÄRJÄÄ?

Armeijan usein oletetaan ja jopa odotetaan olevan sekä fyysisesti että henkisesti raskas koettelemus. Jos nämä odotukset eivät lopulta toteudu, se voi olla nuorille jopa suuri pettymys (ks. Ojajärvi 2012; Ojajärvi 2015, 107–208; Ojajärvi & Laukkanen 2015). Erityisesti fyysisen kunnon riittäminen varusmiespalveluskoulutuksessa voi aiheuttaa monelle nuorelle huolta, jännitystä ja jopa ahdistusta (esim. Laukkanen & Ojajärvi 2016). Puolustusvoimien virallisessa informaatiossa, kuten varusmiehille jaettava Varusmies-oppaassa (*Varusmies 2016*, 18–19), tulevia varusmiehiä kehoitetaan kiinnittämään huomiota omaan kuntotasoonsa jo etukäteen. Fyysisen kunnon katsotaan olevan yksi varusmiesten – ja sotilaiden – keskeisistä ominaisuuksista, joka vaikuttaa fyysisen jaksamisen lisäksi henkiseen kestävyYTEEN (esim. Laisi 1998, 31). Henkinen ja fyysinen kestävyys onkin yksi keskeisimmistä aiheista, joita blogeissa julkaistuissa teksteissä käsitellään ja josta lukijat bloggaajilta kysyvät.

Vielä haluaisin kysyä, että missä vaiheessa aloitit treenaamaan armeijaa varten? Vai onko sulla ollut koko ajan sen verran hyvä kunto ettei mitään kauheeta kunto-kuuria oo tarvinnut vetää? :D Mua huolestuttaa jonkun verran oma kunto kun se ei mikään kovin hyvä ole, mutta ehtiihän tässä vielä treenata. (lukijakommentti)

Puolustusvoimien virallisilla kanavilla ja nuorille jaettavassa informaatiossa korostetaan nuorten tarvitsevan vähintään kohtuullista kuntotasoa pärjätäkseen varusmieskoulutuksessa. Käytännössä nuorille ei kuitenkaan välttämättä avaudu, mitä tuo ”kohtuullinen kunto” lopulta tarkoittaa palveluksen arjen kannalta. Virallinen informaatio ei tarkenna, millaisissa tilanteissa kuntotasoa koulutuksessa testataan eli millaisiin tilanteisiin nuoren kannattaa etukäteen valmistautua. Blogit, vlogit ja muu sosiaalinen media paikkaavat tätä aukkoa. Esimerkiksi blogit tarjoavat näkymän siihen, millaisia harjoitteita koulutus pitää sisällään ja millaista palveluksen jokapäiväinen arki on – eli *mihin* kohtuullista tai hyvää kuntotasoa käytännössä tarvitaan. Toiset kun lopulta voivat tarvita enemmän lihaskuntoharjoitteita ja toiset taas kestävyyttä tai ketteryyttä. Blogeissa julkaistuihin kokemuksiin peilaten nuorten on helpompi arvioida omaa kuntotasoaan ja kestämistään. Tämä voi osaltaan monilla helpottaa armeijassa pärjäämiseen liittyviä ennakkoluuloja ja pelkoa. Alla nostan kaksi esimerkkiä kahdesta eri blogista, joissa kuvataan koulutusta erityisesti siitä näkökulmasta, mihin ja millaista kuntotasoa armeijassa tarvitaan:

Iltapäivän koulutus oli kauan odotettu ensimmäinen tetsaus, eikä turhaan. Ensin opeteltiin etenemismuotoja yksin ja ryhmässä hallien pihassa. Käyden, juosten, römien, kontaten ja tietenkin myös SYÖKSYEN.

Fyysisen rasituksen ylivoimaisuudesta tai huonokuntoisten kauhutarinoista on turha puhuaakaan. Joukkue on yhtä vahva kuin sen heikkokuntoisin, eikä ketään armeijassakaan turhaan rääkätä. Jos kunto ei riitä, niin sitten autetaan tai odotetaan toveria. Muutenkin räsitusta ryhdytään kasvattamaan niin pienestä määrästä, ettei normaalikuntoisella tai huonokuntoisemmalla ole pienintäkään vaikeutta pysyä mukana. Oman järjenkin pitäisi sanoa, että ennen varusmiespalvelusta kannattaa harjoitella, mutta ei sekään ole välttämättömyys. Huonosta kunnosta ei joudu kärsimään, mutta yrittämättömyydestä tai surkeasta asenteesta sitäkin enemmän.

Tällaisten käytännön kokemusten kuvaaminen blogeissa konkretisoi lukijalle sen, mitä yksilöltä varusmiespalveluksessa odotetaan ja mihin nuoren on hyvä etukäteen valmistautua. Bloggaajat toisaalta myös korostavat, että vaihtelevat kuntotasot huomioidaan koulutuksessa. Kuten toinen bloggaaja nostaa esiin, huonoa kuntoa paheksuttavampaa on ”surkea

asenne” koulutusta kohtaan – huonoa kuntotasoaa voi aina kompensoida yrittämällä parhaansa.

Monissa blogeissa, kuten myös Puolustusvoimien virallisessa informaatioissa, kuntotason mittaaminen usein typistyy Cooperin juoksutestiin. Tämä käytännössä tarkoittaa sitä, kuinka pitkän matkan tuleva tai palvelustaan suorittava varusmies jaksaa juosta 12 minuutin aikana. Tätä testiä suositellaan kokeiltavaksi jo ennen palvelusta (*Varusmies 2016*, 19), sillä sitä käytetään kuntotason testaajana palveluksen aikana. Tämänkaltaisen juoksutesti, edes yhdessä lihaskuntotestien kanssa ei välttämättä kerro, kuinka nuori jaksaa esimerkiksi kymmenien kilometrien pituisen marssin tai yllä esitetyssä sitaatissa kuvatun ”retsauksen”. Blogeissa esitetyt kuvaukset metsäleireistä, taisteluharjoituksista, aamulenkkeistä ja marsseista luovat nuorille konkreettista kuvaa siitä, millaiseen koulutukseen he ovat valmistautumassa – sekä fyysisesti että henkisesti.

Fyysisen kunnon rinnalle tärkeäksi ominaisuudeksi blogeissa nostettiin esiin henkinen sietokyky ja jaksaminen. Nuoret ovat fyysisen kuntonsa lisäksi huolissaan siitä, kuinka he jaksaisivat eristetyssä ympäristössä. Totaalisena laitoksena armeija sulkee ulkopuolelleen nuorten arkipäivän ympäristön ja sosiaaliset suhteet – tosin internet ja mobiiliteknologia ovat viime vuosikymmeninä haastaneet tämän eristyksen (ks. Ojajärvi 2009, 227–228). Blogeissa kuvatut koulutustilanteet avaavat tietoa etsiville nuorille myös siitä, kuinka varusmieskoulutus testaa heidän henkisen sietokykynsä rajoja. Kyse ei pelkästään ole esimerkiksi saman huoneen jakamisesta kahdentoista vieraan ihmisen kanssa, vaan koulutus itsessään pitää sisällään kohtia, jossa fyysisen harjoituksen rasittavuus testaa myös nuoren henkistä sietokykyä, kuten alla kuvatussa lainauksessa.

Viimesillä kilometreillä kipu oli niin kova jaloissa ettei pystynyt puhumaan mutta jokin vain pakotti laittamaan lisää vauhtia. Varmaan se suihku, kuivat vaatteet ja nukkuminen motivoi laittamaan töppöistä toisen eteen. Maali oli yksikön luokassa jossa sai poistaa kaasunaamarin ja ilmottauduttiin että saatiin tulos ylös, mutta sitten kirjuri sanoi seuraavan rastin ohjeet tykkihallissa, jossa alikersantti piirsi reitin karttaan ja sanoi että viimeinen rasti on tuolla 5km sinne 5km takas. Oikeesti jengi melki itki ja kaikki oli niin paskana, mä aattelin vaan että voi vittu mielessäni ja otin kamat ja lähin pihalle takas, jossa alikersantti sanoi ”marssi suoritettu ja onnea kuntoisuuslomasta, tupiin ja toimiin mars, etuovenkautta.” tuli niin hyvä filis, tolla viimesellä hommalla katottiin moniko luovuttaa homman kesken.

Kuten fyysisen kunnon kanssa, henkisen jaksamisen osalta blogeissa usein nostettiin esiin positiivisia onnistumistarinoita. Niissä kuvattiin, että vaikka henkinen sietokyky onkin ajoittain äärirajoilla, se on mahdollista kestää ja lopussa ”tulee hyvä fiilis”. Blogit ovat yleisesti ottaen hyvin kannustavia ja luovat varmuutta omaa palvelusaikaansa odottaviin nuoriin, että mahdollisista epävarmuuksista huolimatta hekin kyllä voivat koulutuksessa pärjätä.

NAISET PALVELUKSESSA

Vapaaehtoisina palvelukseen hakeutuville naisille verkosta löydettävillä kokemuksilla ja vertaistuellalla on merkittävä rooli tänäkin päivänä. Naiset ovat voineet hakeutua vapaaehtoiseen varusmiespalvelukseen jo parinkymmenen vuoden ajan (Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 1995), ja tätä mahdollisuutta käyttää keskimäärin 500–700 naista vuodessa (Varusmies.fi). Naiset käyvät läpi aktiivisen prosessin palvelukseen hakeutumisessa, aina mahdollisuuden tiedostamisesta ja tiedonhausta itse asevelvollisuuden suorittamiseen. Erityisjärjestelyjä naisille on hyvin vähän, ja heidän erityisasemansa näkyy palveluksen arjessa lähinnä naisten omina tupina ja suihkutiloina. Koulutuksessa naiset asetetaan yhdenvertaisiksi miespuolisten varusmiesten kanssa.

Erityisenä huomiona naisvarusmiesten blogeista verrattuna miesten blogeihin voidaan nostaa niiden aikajänne: naiset aloittavat prosessin kuvaamisen miehiä aikaisemmin. Naisten blogeissa usein kuvataan jo kutsuntoihin hakeutuminen ja palvelukseen valmistautuminen jopa vuotta ennen palvelukseen astumista. Nuorten miesten blogeissa julkaisut pääsääntöisesti alkavat siitä päivästä, kun palvelukseen astutaan tai enintään muutamaa päivää aiemmin. Naisten blogeista voi löytää yksityiskohtaisia kuvauksia hakutilaisuuksista, kutsunnoista ja palveluksen vaatimuksiin valmistautumisesta. Miesten armeijablogit tavanomaisesti alkavat kuvauksella siitä, mitä he aikovat pakata mukaan ensimmäisille viikoille. Palveluksen alkaessa ja edetessä nämä erot tasoittuvat ja sekä nais- että miesvarusmiesten arjen kuvaukset näyttäytyvät hyvin samanlaisina. Arkisista kuvauksista ei useinkaan ole erotettavissa kummasta sukupuolesta on kyse, ellei tietäisi kenen blogia on lukemassa. Alla oleva esimerkki voisi olla kuvaus mistä tahansa läpikäydystä blogista – miehen tai naisen:

Päivän kaksi muuta rastia olivat taistelijaparin puolustus- sekä hyökkäysammunnat. Saatiin lippaisiin kovia (eli ihan oikeita) luoteja ja päästiin paukuttamaan nousevia maalitauluja. Ensin puolustusasemista eli poterosta ja sitten hyökkäyksessä eli maassa rämpien. Siinä kohtaa ei voinut kuin luottaa itseensä ja taistelijapariinsa, ettei kumpikaan möhliisi ja ampuisi toiselle uutta persreikää (niinkuin kouluttajat aina sanovat).

Naisten vapaaehtoinen asepalvelus on ollut mahdollista jo hyvän aikaa. Blogeissa naiset kuitenkin myös kuvasivat tilanteita, joissa he kokivat vastarintaa tai suoranaista syrjintää sukupuolensa takia. Sotiluus määrityy tänäkin päivänä erittäin vahvasti miehiseksi ja maskuliiniseksi ominaisuudeksi, jolloin nainen ei lähtökohtaisesti täytä näitä kriteereitä. Siinä missä mies on velvollinen suorittamaan palveluksen ja hänen myös oletetaan sen suorittavan, joutuvat naiset usein puolustelemaan ja perustelemaan valintaansa. Naisilta usein löytyikin valmiina vastaus kysymykseen ”miksi armeijaan?”. Miehillä varusmiespalveluksen suorittaminen on ikään kuin ”luonnollinen valinta”, jolloin miehet harvoin tähän kysymykseen törmäivät – he joutuvat päinvastoin perustelemaan valintaansa olla menemättä armeijaan (myös Ojajärvi 2015, 117). Naiset kuvasivat blogeissaan, kuinka he usein törmäsivät epäluuloon, miksi kukaan sukupuolesta riippumatta haluaisi vapaaehtoisena tulla armeijaan, kuten alla lukijan esittämässä kysymyksessä ja bloggaajan antamassa vastauksessa ilmenee:

Miten miehet siellä subtautuu siihen, että siellä on joku vapaaehtoisesti?

Yleensä porukka vain ihmettelee, miksi kukaan haluaa inttiin vapaaehtoisesti.

Tämä vapaaehtoisuus usein vei naisilta mahdollisuuden valittaa huonoista päivistä ja rankoista harjoitteista (ks. myös Ojajärvi 2015, 119). Miehet olivat armeijassa lakisääteisestä velvollisuudesta, jolloin heidän oikeutensa valittaa epämuikavuuksista oli legitimiimpi – siitäkin huolimatta, että siviilipalvelus on tänä päivänä miehille vaihtoehto varusmiespalvelukselle. Naisten blogeissa nostetaan esiin, ettei mikä tahansa syy vapaaehtoisuuteen ole riittävä tai validi, kuten alla olevassa blogijulkaisussa nostetaan esiin:

Se on muuten niin, ettei mikään armeijan käymisen valinnee naisen syistä tai perusteista kelpaa kaikille ihmisille hyvällä tahdollakaan. Aina löytyy joku, jonka mielestä se on miesten dissaamista, sotahulluutta, fasismia tai yleensäkin vain turhaa. [...] Jossain joidenkin ihmisten takaraivoissa elää sellainen periaate, että naisen on armeijaan tultaessaan pyrittävä palvelemaan kaikkein raskaimman ja paskimman kautta, koska on kerran tullut vapaaehtoisena.

Palvelukseen hakeutuvia naisia monesti blogeissa ohjeistettiin, ettei armeija ole metsäleiri tai paikka tavata tuleva kumppani. Sinne hakeutuvan nuoren naisen on tiedostettava varusmiespalveluksen ja asevelvollisuuden tarkoitus: koulutuksen tavoitteena on kouluttaa nuorista sotilaita, palveluksen jälkeen kuulutaan reserviin ja ollaan valmiita puolustamaan maata konfliktitilanteissa (ks. myös Laukkanen & Ojajärvi 2016). Siinä missä naiset kokivat, ettei heillä ollut oikeutta valittaa rankasta koulutuksesta, jotkut myös nostivat esiin, etteivät naisvarusmiehet saaneet myöskään nostaa liikaa esiin omia saavutuksiaan varusmiehenä. Varusmiehinä heidän odotettiin sulautuvan osaksi massaa, eikä liikaa innokkuutta katsottu hyvällä. Blogeissa siis nostettiin usein esiin sellaisia epävirallisia käytäntöjä ja varusmiesten keskinäiseen kulttuuriin liittyviä normeja, joita naisena armeijaan menevän on hyvä tiedostaa. Naisia ohjeistettiin jo etukäteen niistä haasteista, joita he tulevat kohtaamaan yrittäessään sovittautua oikeanlaisen sotilaan muottiin. Tähän olennaisesti liittyi tasapainoilu feminiinisyyden ja maskuliinisuuden välillä (myös Ojajärvi 2015, 117–118).

Perille päästyämme jakauduttiin telttaryhmiin ja pistettiin kamat kuntoon. Minun teltassani majoittui yhteensä 11 sotilasta, joista olin ainoa nainen. Olihan se aluksi hiukan pelottava ajatus, miten mahdan pärjätä pelkkien jätkien kanssa, mutta koska armeijaanhan sitä ollaan tultu niin siitä oli vain selvittävä. Eipä kauaakaan mennyt, kun tajusin miten hyvään ryhmään olinkaan päässyt: jätkät ottivat meikän heti osaksi porukkaa eikä tullut yhtään ulkopuolinen olo.

Mä oon nyt pohdiskellut (kauan) että haluan todellakin lähteä armeijaan. oon luke-
nut sun blogin melkein kokonaan läpi ja filis vaan vahvistuu :-)

Blogien ja esimerkiksi vlogien kautta naiset saavat tärkeää vertaistuel-
lista tietoa muilta palveluksen käyneiltä naisilta. Monesti epäkohtien

puimisen sijaan nämä julkaisut ovat ennen kaikkea vapaaehtoiseen varusmiespalvelukseen rohkaisevia – kuten yllä esitetyt sitaatitkin korostavat. Ne tuottavat palveluksesta kiinnostuneille nuorille naisille tärkeää kokemustietoa. Monilla nuorilla naisilla on usein vähemmän kosketuspintaa armeijaan esimerkiksi ”inttitarinoiden” muodossa kuin samaan ikäryhmään kuuluvilla miehillä. Monissa Puolustusvoimien virallisissa tietoa jakavissa kanavissa naiset ovat näkyvissä yleensä vain naisten vapaaehtoista palvelusta esittelevissä kohdissa. Naisten rooli on siten eräällä tavalla erityinen ja korostettu ja muuten esimerkiksi kuvastoissa näkyvä ”varusmiesmassa” on pääsääntöisesti nuoria miehiä (ks. esim. *Varusmies 2016*). Naiset pyrkivät parhaansa mukaan sopeutumaan varusmiesten joukkoon, mutta ryhmässä he kokivat helposti olevansa ennemminkin sukupuolensa edustajia kuin osa varusmiesten massaa. (Ks. myös Laukkanen & Ojajärvi 2016; Ojajärvi 2015, 118–120.) Naisvarusmiesten blogit tietysti keskittyvät kuvaamaan palvelusta naisvarusmiehen näkökulmasta, mutta samalla on mahdollisuus osoittaa, että naisilla on mahdollisuus sulautua joukkoon ja selvitä palveluksesta. Blogeissa julkaistut arjen kuvaukset, onnistumiset mutta myös epäonnistumiset voivat osaltaan häivyttää armeijaa harkitsevien nuorten naisten pelkoja ja epävarmuutta. Tämän vertaistuellisen kokemustiedon avulla he voivat motivoitua siihen, ettei armeija olisi heille ainakaan sukupuolensa puolesta mahdoton tai ylitylpääsemättömän vaativa suoritus.

PALVELUS PÄHKINÄNKUORESSA – MITÄ PALVELUSAJASTA JÄI KÄTEEN?

Varusmiespalveluksen merkitystä osana laajempaa elämäntulkua on usein helppoa reflektoida vasta palvelusajan päätyttyä. Palvelusaika on intensiivistä ympärivuorokautisine rutiineineen, minkä seurauksena nuori helposti uppoutuu koulutukseen ja omaksuu varusmiehen identiteetin. Erityisesti blogeissa, joissa kuvataan varusmiespalvelusta alusta loppuun, nostetaan vasta palvelusajan päätyttyä esiin tekijöitä, jotka lopulta tekevät palveluksen suorittamisesta merkityksellisen kokemuksen nuoren elämässä. Siinä missä viralliset materiaalit pyrkivät luomaan merkityksen nuorille jo ennen palvelukseen astumista, blogeissa kokemuksen merkityksellisyys tiivistyy vasta palvelusajan loppupuolella tai

sen loputtua. Blogeissa tosin tämän merkityksen rakentumiseen liittyy positiivisten kokemusten lisäksi kielteisiä kokemuksia ja ajatuksia. Tämä osaltaan on merkittävä tekijä lisäämään blogien ja muun kokemusten jakamiseen keskittyvän verkkosisällön autenttisuutta – valmius jakaa myös kokemuksen kielteiset puolet. Tulevat varusmiehet tuskin odottavat palvelusajan olevan pelkästään mukavaa ja helppoa – monet jopa odottavat varusmiespalvelukselta kovaa kuria, epämukavia hetkiä ja haasteita. Jo aikaiset aamuhätykset voivat herättää joissakin nuorissa kauhistusta. Ne ovat kuitenkin ominaisuuksia, joita armeijalta odotetaan, ja ne linkittyvät yhteen onnistuneen sotilaskoulutuksen kanssa (ks. esim. Aikko 2010). Siinä missä oppaiden ja verkkosivujen tavoitteena on tarjota virallista tietoa tuleville varusmiehille, ne jättävät tilaa – ja jopa tilauksen – blogien kaltaisille kokemuspohjaiselle tiedolle.

Aika kultaa muistot, ja varsinkin inttimuistot. Niin se vaan on. [...] Tokihan vuoteen mahtui paljon, paljon hetkiä, jolloin v*tutti. Yleensä se johtui olosuhteista, ja joskus siitä, ettei joku tuttu tai puuduttava treeni vaan yksinkertaisesti jaksanut kiinnostaa. Mutta eivät ne hetket enää näin jälkikäteen harmita. Jos joku olisi vajaa vuosi sitten tullut kysymään tunteja, kun kokosin viidettä kertaa samaa puolijoukkueteltaa samaan paikkaan parinkymmenen asteen pakkasessa ja hyytävässä viimassa, näpit totaalisen jäässä, niin tuskin sitä olisi kovin hehkeitä kommentteja irronnut. Mutta niin vaan tuotakin hetkeä on vuoden mittaan ehditty hymyssä suin muistella useaan otteeseen. Kai se on sitä itsensä ylittämistä?

On selvää, että alku voi tuntua vastenmieliseltä jos asennoituu taistelemaan järjestelmää vastaan. Tottumista helpottaa kun ottaa alusta alkaen avoimin mielin ja tekee parhaansa. Itse pidän ainakin mahdollisuudesta testata oman luonteen kestävyyttä ja armeija tarjotaa suhteellisen loistavan mahdollisuuden henkisen kantin parantamiseen.

Sekä blogeissa että armeijatarinoissa (ks. esim. Ojajarvi & Laukkanen 2015) toiset ihmiset ovat keskeisessä roolissa siinä, millainen kokemus palveluksesta muodostuu. Usein juuri tupakaverit ja palveluksen aikana muuten tutuksi tulevat ihmiset ovat korostetussa ja keskeisessä roolissa palvelusarjen kuvauksissa. Tämä ei ole yllättävää, sillä näiden ihmisten kanssa jaetaan ainutlaatuinen elämänvaihe ja ainutkertainen kokemus – hyvine ja huonoine hetkineen. Näihin kokemuksiin liittyy usein huumoria, joka kytkeytyy vain ja ainoastaan tupiin, leireihin ja kasarmialueen

sisäpuolelle. Sitä ei välttämättä ole mahdollista ymmärtää kokemuksen ja tilanteen ulkopuolelta. Tämä huumori kertookin armeija-ajan ja kokemuksen ainutkertaisuudesta: se on sisäpiirin huumoria parhaimmillaan. Se luo yhteishenkeä ja keskinäistä solidaarisuutta toisilleen vielä hetki sitten tuntemattomien nuorten välille. Yhteinen huumori auttaa usein jaksamaan pitkät viikot kasarmilla. Alla olevat lainaukset kuvastavat hyvin tätä varusmiesten keskinäistä solidaarisuutta, tupayhteisön merkitystä ja palveluksen arjessa muodostuvaa yhteistä huumoria:

Varmasti jokainen uusi alokas on kuullut pinon armeijatarinoita, niin todellisia kuin tornareitakin, mutta asiat on itse koettava. Alussa tottakai oli jännitystä ilmassa, niin oudon ympäristön, tapojen kuin ihmistenkin takia. Tuvassa kymmenkunta entuudestaan tuntematon henkilöä, vain pitkiä katseita ja kaapinjärjestämistä. Ehkä ensimmäisenä iltana, mutta jo seuraavana päivänä et meinaa saada enää edes suunvuoroa! Sinänsä alku on helppoa, ettei mitään tarvitse osata mitä ei ole opetettu. Tarvitsee vain ”leikkiä” perässä ja asiat alkavat toimimaan.

Rasti 5: Toimit päivystäjänä. Vapaa-aika on päättynyt ja ovesta astuu sisään juopunut varusmies. Miten toimit?

Oppikirjavastaus, 10/10: Soitat kenttävartiostoon ja otat nimen ylös. Sotilaspoliisit tulevat hakemaan hänet putkaan pikapuoliin.

Käytännön vastaus 0/10: Saatat juopollallin sänkyyn. Tarjoat buranan, siivoat laatat roskiksesta ja avaat ikkunan ettei viina haise aamulla.

Blogien yksi merkittävimmistä opetuksista nuorille kuitenkin on se, ettei kukaan ole sotilas armeijaan tullessaan, vaan tiedot ja taidot opitaan virallisessa koulutuksessa ja epävirallisten normien avulla. Kuten ylempänä esitetystä sitaatista tulee esiin, blogeissa korostetaan kaikkien uusien varusmiesten olevan täysin uudenlaisen tilanteen edessä. Bloggaajat usein rohkaisevatkin nuoria yrittämään parhaansa. Joskus se riittää, toisinaan se ei riitä – joka sekään ei ole maailmanloppu. Blogeissa myös nostetaan esiin, että etukäteen ei voi tietää, mitkä ovat niitä tilanteita, jotka tulevat olemaan itselle haastavia. Lopulta nuori voikin yllättyä siitä, miten nopeasti hän asioita oppii tai millaisista tilanteista pystyy selviytymään – tärkeintä on haastaa itsensä vaikeissakin harjoituksissa ja huomata ylittävänsä omat odotuksensa:

Tiedän etten ollut täydellinen sotilas ja tein virheitä. Välillä otti päähän kun oli kylmä ja nälkä ja mietin miksi ihmeessä olen vapaaehtoisena intissä. Vaunukursilla tunsin itteni idiootiksi kun en ymmärtäny mistään mitään. Välillä en vaan pystynyt tekemään asioita (esim. laittamaan pasin ovea kiinni rinteessä, koska uudet jouset) pituuteni takia. On paljon asioita, mitkä oisin voinu tehdä paremmin ja välillä niitä mietinkin, mutta aina tuun siihen tulokseen, että parempaan en ois pystynyt. Oon tyytyväinen, että selvitin armeijan vaikka välillä se tuntu ihan ylitsöpääsemättömältä.

Toki blogeissa nostetaan esille hetkiä, jolloin palvelus ei etene siten, kun nuori on suunnitellut. Useimmiten tällaiset tilanteet liittyivät koulutusvalintoihin – aina nuoria ei valittu niille koulutuslinjoille, joille he olisivat halunneet. Joissain blogeissa jopa kerrottiin pettymyksen olleen niin kova joillekin tupakavereille, että he tekivät päätöksen palveluksen jättämisestä kesken. Nämä kuvaukset usein muistuttavat lukijoita siitä, että armeija on totaalinen laitos, jossa instituutio tekee lopulta päätökset yksilöiden puolesta. Tällaisten kuvausten kautta myös tuleva varusmies osaa valmistautua realistisesti mahdollisiin pettymyksiin palveluksessa.

Usein kuvaukset palveluksen arjesta ovat kertomuksia onnistumisista ja selviytymisestä. Niissä kuvataan hetkiä, jolloin pitkä marssi on saatu päätökseen tai ampumarjoitukset ovat onnistuneet. Lukija voi samaistua heidän onnistumisiinsa ja helpotuksen hetkiinsä – monet bloggaajistakin ovat nuoria, jotka ovat ensimmäistä kertaa kosketuksissa aseiden, täyden rinkan tai esimerkiksi käsikranaatin kanssa:

Itselläni oli ekana vuorossa käsikranaatin heitto. Siis oikean käsikranaatin heitto. Jännitti muuten aika pirusti, kun aiemmat harjoitusheittoni ovat lentäneet jonkun 5–7 metriä ja tuollaisen kovan käkrin vaikutusalue on jotain 15–20 m :D Päästiin kuitenkin ensin viskasemaan kipsikranaatit harjoituksen vuoksi ja tosipaikan tullen heitin parhaan heittoni ikinä (onneksi!). Kranaatti jäi kohteesta muutamia metrejä, mutta muuten suoriuduin siitä kuulemma hyvin. Melkein voisi sanoa, että olen ylpeä itsestäni: en tappanut ketään ja uskalsin oikeasti heittää sen ja jopa ilman sokkaa :D

Se, mikä blogeissakin nostetaan lopuksi usein esiin on, että varusmiespalveluksen tarkoituksena on kouluttaa nuorille tietoja ja taitoja kriisitilanteiden varalle. Toisin sanoen heistä koulutetaan sotilaita. Vaikka

sotimisen ja sodan luonteeseen kuuluu väkivaltaisuus ja tappaminen, näistä teemoista puhutaan blogeissa vain harvakseltaan. Eräs bloggaaja nosti lähitaistelukoulutuksen yhteydessä esiin, kuinka ”nyt osaan sotitilanteessä katkaista niskat viholliselta toimivalla tavalla, aika raakaa”. Tämän kaltainen suorapuheisuus koulutuksen tavoitteista oli blogeissa harvinaista. Enemminkin puhuttiin harjoitteista, kuten maalitauluun ampumisesta tai hiekkakasoihin käsikranaattien heittämisestä. Harvoin keskusteltiin siitä, miten toimittaisiin tilanteessa, jossa tuo maalitaulu olisi-kin toinen ihminen. Kuitenkaan sotilaskoulutuksen keskeiset tavoitteet, kuten rynnäkökiväärin käyttäminen, eivät nousseet merkityksellisiksi itse kokemuksen kannalta. Enemminkin korostuvat uudet sosiaaliset suhteet, omien rajojen parempi tuntemus, metsäleirikokemukset, sitkeys ja uudenlainen periksiantamattomuus.

INTTIELÄMÄÄ VERKOSSA ELI MITÄ TIETOA ETSIVÄ NUORI VERKOSTA LÖYTÄÄ?

Blogien kautta lukijat voivat kurkistaa, miltä näyttää varusmiespalveluksen arki tänä päivänä ja millaiset asiat nuoret kokevat merkityksellisiksi palveluksen käymisessä. Siinä missä on hyviä hetkiä, huumoria, onnistumisia ja yhteisöllisyyttä, on myös ahdistumista, turhautumista ja ongelmallisia vuorovaikutustilanteita. Blogit, vlogit, sosiaalinen media ja keskustelupalstat mahdollistavat nuorille kanavia tuoda esiin omia epävarmuuksiaan ja mieltä askarruttavia kysymyksiä. Samalla jo palveluksen käyneiden blogit ja videot helpottavat palvelukseen tulevaisuudessa astuvien nuorten epätietoisuutta ja mahdollisia pelkoja, mitä tulee esimerkiksi pärjäämiseen palveluksessa. Kokemustiedon saaminen on nuorille tärkeää, sillä esimerkiksi nuorilta itseltään kysyttäessä he toivovat kutsuntatilaisuudessa muita varusmiehiä puhumaan omasta kokemuksestaan ja palvelusajastaan (Leskinen ym. 2012, 16).

Blogeissa olennaista on, että ne henkilöityvät eli kiinnittyvät yhteen kirjoittajaan – kuvatut kokemukset ja jaettu tieto saa autenttisuutta, ja tilanteisiin on helpompi samaistua (ks. myös Östman 2015, 123–124). Samaa blogia, tai vaikkapa vlogia, pidempään seuraavalle bloggaaja tulee tutuksi, ikään kuin hän tuntisi henkilön julkaisujen takana. Keskustelupalstoilla voi löytää samassa elämäntilanteessa olevia nuoria, joiden kanssa voi

tutustua tarkemmin. Erilaisissa verkkoympäristöissä tärkeintä ja merkityksellisintä on, että ne tarjoavat spontaaneja kirjoituksia vertaisilta vertaisille – nuorilta nuorille. Niiden voima on erityisesti siinä, ettei jaettua tietoa ja kokemuksia tuoteta viralliselta taholta ”ylhäältä alas”, vaan ne tarjoavat kokemuksia ja näkemyksiä ruohonjuuritasolta. Julkiset ja kaikille avoimet blogit ja sosiaalisen median kanavat toki myös herättävät kysymyksen siitä, miltä maanpuolustuksesta ja sotilaskoulutuksesta on sopivaa jakaa verkossa. Esimerkiksi blogit ovat muuttuneet viimeisen kymmenen vuoden aikana vähemmän anonyymeiksi. Palveluksesta kirjoittaminen omalla nimellä ja usein kasvokuvien tai videoiden kera osaltaan vaikuttaa siihen, millä tavalla omista kokemuksista verkossa jaetaan. Omat tupakaverit, kouluttajat ja kasarmin muu henkilökunta voivat tunnistaa kirjoittajan ja samalla myös itsensä, mikäli julkaisuissa viitataan muihin ihmisiin. Näin ollen kokemusten jakaminen ja armeijatarinoiden kertominen voi olennaisesti muuttua, kun se siirtyy digitaaliseen muotoon ja avoimesti kaikkien luettavaksi tai kuultavaksi – potentiaalisesti jopa tuhansien löydettäväksi. Suulliset tarinat ja kokemukset usein jäävät pienen piirin tietoon, ja niissä voidaan puhua ihmisten ja paikkojen oikeilla nimillä sekä kuvata koulutuksen sisältöä yksityiskohtaisestikin. Verkossa julkaistu materiaali jättää perinteistä kahvipöytäkeskustelua pysyvämmän merkin, jota voi olla mahdoton jälkikäteen poistaa. Puolustusvoimat ovatkin reagoineet tähän digitalisoituvaan toimintaympäristöön julkaisemalla varusmiehille ja koulutukseen osallistuville reserviläisille ohjeistuksen sosiaalisen median käytöstä palveluksen ja koulutuksien aikana (*Sosiaalisen median ohjeet – varusmies ja reserviläinen*, 2014). Erityisesti nuorten ollessa kiinteästi ja mobiilisti kytköksissä erilaisiin verkkoympäristöihin ja sosiaaliseen mediaan on katsottu aiheelliseksi kirjallisesti ohjeistaa, mitä tietoja verkossa on asianmukaista jakaa. Verkko on digitaalisiin ympäristöihin kasvaneille sukupolville yksi toimintaympäristö muiden joukossa, ja ohjeistusten puitteissa he voivat viestiä ja jakaa kokemuksiaan verkossa ilman pelkoa jälkiseuraamuksista.

Blogien, nuorten suurta suosiota nauttivan YouTuben (esim. eBrand 2016) tai muun sosiaalisen median ei ole tarkoitus syrjäyttää virallisia tietolähteitä, vaan tarjota kanava omien kokemusten ja näkemysten esiin tuomiselle. Ne täydentävät virallista tietoa ja ovat digitaalisen ajan armeijatarinoita, jotka ovat muuntuneet suullisesta kerronnasta kirjalliseen ja arkistoituu muotoon. Verkkoympäristöt tarjoavat nuorille alustan ja

mahdollisuuden kertoa omista kokemuksistaan ja näkemyksistään sillä kentällä ja siinä muodossa, joka heille on digitaalisen ajan kasvatteina tullut tutuksi.

Tarkastelussa mukana olleet blogit

362 aamua	http://362aamua.tumblr.com
Armeijaa ja elämää	http://aainblogi.blogspot.fi
Armeijan sinisissä	http://amekki.vuodatus.net
Hietsun inttiblogi	http://aamujuna.blogspot.fi
Inttiarkea	http://inttiarkea.blogspot.fi
Inttiblogi	http://armeijanharmaat.blogspot.com
Inttipäiväkirja	http://stuikkamerivoimissa.tumblr.com
Jukan inttiblogi	http://saintjukka.blogspot.fi
LEPO!	http://reskers.blogspot.fi
My ups and downs	http://marillen-myupsanddowns.blogspot.fi
Pelastakaa rajajääkäri Kareinen	http://prjk.blogspot.fi
Pelastakaa sotamies Hämäläinen	http://hamalainen.blogspot.fi
Prinsessa astuu palvelukseen	http://prinsessaastuupalvelukseen.blogspot.fi
Sanna Intissä	http://sintissa.blogspot.fi
SeeDubin Inttivuodatus	http://seedub.vuodatus.net
Tarinoita armeijan harmaudesta	http://piisami108.vuodatus.net
Tuntemattomalla tiellä	http://tuntemattomallatiella.blogspot.fi
Tänään jäljellä 99	http://tanaanjaljella99.blogspot.fi
Unelman perässä	http://unelmanperassa.blogspot.fi
Varusnaisen elämää	http://intti.vuodatus.net
Vekaralla	http://vekaralla.blogspot.fi
Virtuaalipäiväkirja	http://virtuaalipaivakirja.blogspot.fi

KIRJALLISUUS

- Ahlbäck, Anders (2014) *Manhood and the making of the military. Conscription, military service and masculinity in Finland, 1917–39*. Farnham, Surrey: Ashgate.
- Aikko, Jyrki (2010) *Muutosmatka sotilaaksi. Sotilaan kasvu kovissa olosuhteissa ja siihen vaikuttaminen sotilaskoulutuksessa*. Maanpuolustuskorkeakoulun täydennyskoulutus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 1/2010. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Asevelvollisuuslaki (2007) 1438/2007.
- eBrand (2016) *SoMe ja nuoret 2016. Kyselytutkimus nuorten sosiaalisen median käytöstä*. <http://www.ebrand.fi/somejanuoret2016/>
- Herring, Susan & Kouper, Inna & Scheidt, Lois Ann & Wright, Elijah (2004) Women and children last: the discursive construction of weblogs. *Into the Blogosphere: Rhetoric, Community, and Culture of Weblogs*. <http://conservancy.umn.edu/handle/11299/172825> (Viitattu 3.10.2016.)
- Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko & Ojajarvi, Anni (2009) *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 94. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Härkönen, Susanna (2011) *”Ihanan överi ja juhlallinen jakku olisi kyllä kiva piristys vaatekaappiin” – tutkimus kuluttamisesta ja professionalisoitumisesta elämäntyyliblogeissa*. Pro gradu, Helsingin yliopisto.
- Isomäki, Hannakaisa & Lappi, Riitta-Tiina & Silvennoinen, Johanna (2013) Verkon etnografinen tutkimus. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen & Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino, 150–169.
- Kozinets, Robert (2015) *Netnography. Redefined*. London: SAGE.
- Kuula, Arja (2011) *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Laisi, Tiina (1998) *Naisten sopeutuminen sotilasorganisaatioon. Naisten kokemuksia varusmiespalveluksesta*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta (1995) 194/1995.
- Laukkanen, Tiia & Ojajarvi, Anni (2016) Nainen miesten kuntokoulussa – naisvarusmiesten blogikirjoituksia palveluksen arjesta, kunnosta ja kestämisestä. Teoksessa Päivi Berg & Marja Kokkonen (toim.) *Urheilun takapuoli: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 186. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Leskinen, Jukka & Sinkko, Risto & Virtanen, Vesa (2012) *Yhteiskuntasuhteen muutokset ja aikuistuminen varusmiespalvelusaikana*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Käyttäytymistieteiden laitos. Julkaisusarja 1, nro 2 / 2012. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Lövheim, Mia (2011) Young women’s blogs as ethical spaces. *Information, Communication & Society*, 14(3), 338–354. Merikivi, Jani & Myllyniemi, Sami & Salasuo, Mikko (2016) *Media hanskassa. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2016 mediasta*

- ja liikunnasta.* Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusseura & Nuorisoasiain neuvottelukunta & Valtion liikuntaneuvosto.
- Noppari, Elina & Hautakangas, Mikko (2012) *Kovaa työtä olla minä – muotibloggaajat mediamarkkinoilla.* Tampere: Tampere University Press.
- Ojajärvi, Anni (2009) Combon kolmas ääni: Digivarusmies. Teoksessa Tommi Hoikkala & Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi (2009) *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju.* Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 94. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 227–234.
- Ojajärvi, Anni (2012) Varusmiespalvelus kasvatuslaitoksena. Teoksessa Elina Pekkarinen & Kaisa Vehkalahti & Sami Myllyniemi (toim.) *Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Nuorten elinolot -vuosikirja.* Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 131. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 207–217.
- Ojajärvi, Anni (2015) *Terve sotilas! Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajusta sosiaalisena ilmiönä.* Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 163. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Ojajärvi, Anni & Laukkanen, Tiia (2015) Varusmiespalvelus miesten omaelämäkerroissa. *Kasvatus ja Aika 2/2015.*
- Siviilipalveluslaki (2007) 1446/2007.
- Sosiaalisen median ohjeet – varusmies ja reserviläinen* (2014) Sosiaalisessa mediassa toiminnan ohje varusmiehille ja reserviläisille. Pääesikunnan asiakirja AH27977. Helsinki: Puolustusvoimat. <http://www.bit.ly/varusmiessomessa> (Viitattu 5.10.2016.)
- Sumiala, Johanna & Tikka, Minttu (2013) Verkko mediaetnografian tutkimuskohteena: Tapauksena uutisten etnografia Youtubessa. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen & Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät.* Tampere: Vastapaino, 170–193.
- Turtiainen, Riikka & Östman, Sari (2013) Verkkotutkimuksen eettiset haasteet: Armi ja anoreksia. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen & Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät.* Tampere: Vastapaino, 49–67.
- Varusmies (2016) *Varusmies 2016. Opas varusmiespalvelukseen valmistautuvalle.* Helsinki: Puolustusvoimat.
- Varusmies.fi (2016) *842 naista haki vapaaehtoiseen asepalvelukseen.* http://varusmies.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1950813/842-naista-haki-vapaaehtoiseen-asepalvelukseen (Viitattu 3.10.2016.)
- Östman, Sari (2015) *”Millaisen päivityksen tästä sais?” Elämäntapajulkaisijuiden kulttuurinen omaksuminen.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Virallisesti hyväksytyjä, epävirallisesti ulossuljettuja – homo- ja bi-miesten kokemuksia varusmiespalveluksesta

Minna Lindqvist

JOHDANTO

Heinäkuussa 2016 ylikersantti Juho Pylvänäinen teki historiaa olemalla ensimmäinen virkapuvussaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tasa-arvoa ja ihmisoikeuksia juhlistavassa Helsinki Pride -kulkueessa marssinut henkilö. Pylvänäinen halusi teollaan toimia positiivisena esimerkkinä heinäkuussa palvelukseen astuville 12 000 miehelle ja naiselle sekä herättää keskustelua armeijakulttuurin heteronormatiivisuudesta sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemasta syrjinnästä. (Nyt. fi 2016; YleX 2016a.) Pylvänäisen mukaan homottelu ja homovitsit ovat arkipäivää, eikä tällaiseen nimittelyyn puututa kovinkaan aktiivisesti, vaikka Puolustusvoimien palvelusohjeessa kielletään henkilöiden eriarvoiseen asemaan asettaminen, syrjintä, häirintä, kiusaaminen sekä epäsiällisen ja halventavan kielen käyttö (Halonen & Karvinen 2009, 22; YleX 2016a).

Puolustusvoimien reagointi ylikersantti Pylvänäisen tekoon oli ristiriitaista. Ensin Pylvänäisen teko tuomittiin, sillä yksittäisen sotilaan esiintymistä sotilaspuvussa Pride-kulkueen kaltaisessa tilaisuudessa ei pidetty ”suotavana” (YleX 2016b). Myöhemmin tämän kannanoton kerrottiin olleen tarpeettoman tiukka ja sotilas- ja virkapuvussa Pride-kulkueessa marssimisen olevan jokaisen omassa harkinnassa (Aamulehti 2016). Tammikuussa 2017 voimaan astuneessa yleisessä palvelusohjeessäänössä sotilas- ja virkapukuja koskevaan ohjeistukseen kuitenkin lisättiin kohta, jonka mukaan sotilaspuvun käyttöä vapaa-ajalla ei pidetä suotavana julkisissa mielipiteenilmaisun kaltaisissa tilaisuuksissa (Halonen & Karvinen 2016, 87). Lisäyksen on tulkittu tarkoittavan, ettei Pride-kulkueeseen saa jatkossa osallistua sotilas- tai virkapuvussa (Hufvudstadsbladet 2016,

MTV 2016). Puolustusvoimien suhtautuminen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin näyttää tässä suhteessa ottaneen ennemmin askeleen taakse- kuin eteenpäin.

Puolustusvoimat ja Varusmiesliitto ovat aiemmin ilmoittaneet, ettei armeijassa ole tullut ilmi homojen syrjintää (Kerkelä 2014; Yle Uutiset 2010). Varusmiesliiton vuoden 2014 puheenjohtaja Ville Blom on kuitenkin huomauttanut kyseessä olevan hyvin vaiettu aihe (Kerkelä 2014). Tuoreissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen varusmiespalveluskokemuksia käsittelevissä tutkimuksissa onkin todettu, ettei Puolustusvoimien virallisesti takaama yhdenvertaisuus aina näy palveluksen arjessa (ks. esim. Lehtonen 2015). Vuonna 2011 toteutetussa kyselyssä varusnaisista jopa 46 prosenttia ja varusmiehistä 20 prosenttia oli sitä mieltä, että heterojen ja homojen välisessä tasa-arvossa on paljon tai jonkin verran kehitettävää (Leinonen ym. 2013, 20–21). Puolustusvoimia onkin kuvattu instituutiona, jossa homo- ja bi-miehet ovat näkymättömiä varusmiestovereiden ja esimiesten silmissä, eikä ei-heteroseksuaalisuuden kohtaamiseen olla yleensä valmiita (Lehtonen 2002a, 58; Lehtonen 2004, 165).

Suomalaisen asevelvollisuus- ja armeijatutkimuksen kentän laajuudesta huolimatta seksuaalivähemmistöihin keskittyvää tutkimusta on toteutettu Suomessa hyvin vähän. Seksuaalivähemmistöjen kokemuksia varusmiespalveluksesta on tarkasteltu aiemmin lähinnä kvantitatiivisesti (ks. esim. Myllyniemi 2010, 68) tai osana laajempia seksuaalivähemmistöjä koulussa, harrastuksissa ja työelämässä tarkastelevia tutkimuksia (ks. esim. Alanko 2014; Lehtonen 2004). Aiempi tutkimus on lisäksi keskittynyt erityisesti varusmiespalvelukseen hakeutumiseen tai hakeutumatta jättämiseen liittyvien perustelujen tarkasteluun ja jättänyt varusmiespalveluksessa vietetyn ajan vähemmälle huomiolle. Kansainvälisesti aihetta on tarkasteltu erityisesti vertailemalla tilannetta ennen homo- ja bi-sotilaiden avoimesti palvelemisen sallimista sekä sen jälkeen eri maiden asevoimissa (ks. esim. Belkin & Evans 2000; Belkin & Levitt 2001; Belkin & McNichol 2000).

Tarkastelen tässä artikkelissa homo- ja bi-miesten kokemuksia varusmiespalveluksesta. Artikkelini perustuu kesällä 2015 keräämäni seitsemän varusmiespalveluksen suorittaneen ei-heteroseksuaalisen miehen haastatteluaineistoon. Keskityn analyysissäni siihen, millaisena instituutiona homo- ja bi-miehet pitivät Puolustusvoimia ennen varusmiespalvelustaan, sekä millaiseksi he kokivat sen palveluksensa aikana. Kiinnitän huomioni erityisesti aineistossa esiin nouseviin käsityksiin homo- ja bi-miesten

asemasta Puolustusvoimissa sekä siihen, miten homo- ja bi-miehiin suhtauduttiin heidän palvelusaikanaan. Tavoitteenani on selvittää, näkyykö Puolustusvoimien virallisesti takaama yhdenvertaisuus myös palveluksen arjessa.

EI-HETEROSEKSUAALISET MIEHET JA ASEVELVOLLISUUS

Puolustusvoimissa elää ja vaikuttaa tietty preferoitu miehisuus, jota voidaan kutsua hegemoniseksi maskuliinisuudeksi (Hoikkala ym. 2009, 278). Sillä viitataan yleisesti hyväksytyyn ja tuettuun patriarkaaliseen käsitykseen miehen sukupuolesta ja seksuaalisuudesta (Jokinen 2000, 215). Hegemoninen maskuliinisuus rakentuu aina suhteessa sekä erilaisiin alisteisiin maskuliinisuuksiin että naisiin (Connell 1987, 183–187). Puolustusvoimissa hegemonisen maskuliinisuuden on katsottu näyttäytyvän ensisijaisesti heteroseksuaalisena maskuliinisuutena (ks. esim. Jokinen 2000, 217; Lehtonen 2015, 130; Ojajärvi 2015, 125). Se kytkeytyy siten vahvasti sille alisteiseen homoseksuaaliseen maskuliinisuuteen (ks. Connell 1987, 186).

Annica Kronsellin mukaan sukupuolten välisten suhteiden status quoa pidetään asevoimien kaltaisissa hegemonisen maskuliinisuuden instituutioissa yllä homososiaalisuuden avulla (Kronsell 2012, 59). Homososiaalisuuden käsitteellä tarkoitetaan saman sukupuolen seuran etsintää, siitä nauttimista tai sen preferoimista (mt., 59). Homososiaalisuus ja hegemoniselle maskuliinisuudelle ominainen heteroseksuaalisuus eivät kuitenkaan ole täysin ristiriidattomassa suhteessa keskenään (Morgan 1994, 168). Tämä jännite näkyy asevoimissa ainutlaatuisella tavalla: miesten välistä kumppanuutta ja rakkautta glorifoidaan, mutta samalla pelätään, että tämä rakkaus on vääränlaista. Homofobisten asenteiden julki tuominen ja niiden hyväksyminen on tapa tehdä tämä kaikille selväksi. (Kimmel 1994, 130–131; Kronsell 2012, 58.) Lisäksi miehillä on vahva paine kehittää tietyn tyyppinen käyttäytymisen kovuus ja tuoda esiin oma heteroseksuaalinen kokeneisuutensa (Morgan 1994, 178).

Instituutioissa on eroja sen mukaan, kuinka tiukasti ne vaativat hegemonisen maskuliinisuuden vaatimuksiin mukautumista tai vaihtoehtoisesti kuinka joustavasti ne hyväksyvät erilaisia maskuliinisuuden tapoja ja määritelmiä (Luisi ym. 2016, 7–8). Esittämällä miehuutta sosiaalisesti

hyväksytyllä tavalla miehet tuottavat, uusintavat ja legitimoivat eri ympäristöissä vaalittuja maskuliinisuuden tapoja (West & Zimmerman 1987, 146). Hegemonista maskuliinisuutta vastaan voi myös protestoida ilmentämällä sosiaalisesti vähemmän hyväksyttyä maskuliinisuutta, mutta tällaisella toiminnalla on riskinsä: yksilön vaihtoehtoista miehuuden performanssia ei välttämättä hyväksytä, jolloin yksilö altistaa itsensä häpeälle ja muiden organisaation jäsenten negatiiviselle suhtautumiselle (Courtenay 2000). Asevoimien kaltaisissa totaalisissa instituutioissa yksilön on kuitenkin vaikeaa välttää ottamasta osaa hegemonisen maskuliinisuuden edellyttämään käyttäytymiseen ilman, että hän erottuu merkittävästi muista (Morgan 1994, 178).

Suomessa asevelvollisuutta seksuaalivähemmistöjen näkökulmasta on tutkinut erityisesti Jukka Lehtonen (2002a; 2004; 2015). Lehtosen mukaan ei-heteroseksuaaliset miehet valitsevat koko väestön miehiä useammin muun asevelvollisuuden suorittamistavan kuin asepalveluksen (Lehtonen 2004, 163). Riikka Taavetin (2015) mukaan valinta suorittaa asepalvelus tuntuu monille ei-heteroseksuaalisille nuorille valinnalta siitä, missä määrin haluaa tai ei halua samastua Puolustusvoimissa vaalittuun heteroseksuaaliseen maskuliinisuuteen. Ei-heteroseksuaalisten nuorten näkökulmasta varusmiespalveluksen houkuttelevuutta heikentää se, ettei moni usko voivansa suorittaa palvelusta ilman seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvaa syrjintää tai kiusaamista (mt., 121–122). Jotkut ei-heteroseksuaaliset miehet päättävätkin suorittaa asevelvollisuutensa siviilipalveluksena tai hankkivat siitä vapautuksen, koska Puolustusvoimien ilmapiiri arvellaan ahdistavaksi tai homovihamieliseksi (Lehtonen 2004, 163; 2015, 125–126). Monet varusmiespalveluksen suorittavat ei-heteroseksuaaliset nuoret pyrkivät salaamaan seksuaalisen suuntautumisensa palveluksen aikana: Hyvinvoiva sateenkaarinuori -hankkeen kyselyyn vastanneista ei-heteroseksuaalisista miehistä vain 17 prosenttia oli kertonut palveluksensa aikana seksuaalisesta suuntautumisestaan (Alanko 2014, 32; Lehtonen 2015, 123).

Suomen lisäksi myös muissa Pohjoismaissa homo- ja bi-miesten asemaan ja kokemuksiin keskittyvää arnejatutkimusta on toteutettu viime vuosikymmeninä hyvin vähän (Fasting & Sand 2010). Hans Hansen (2009) tutki pro gradussaan homomiesten kokemuksia seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvasta syrjinnästä Tanskan asevoimissa. Lisäksi Hansen pyrki selvittämään, miten syrjintä vaikutti yksilöihin ja

millaisia elämänhallintastrategioita he käyttivät käsitelläkseen mahdollisia syrjintäkokemuksia. Fia Sundevall ja Alma Persson (2016) taas ovat kartoittaneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa Ruotsin asevoimissa vuosina 1944–2014. Sundevall ja Persson keskittyvät kuitenkin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asepalvelusta koskevien säännösten ja lakien tarkasteluun eivätkä niinkään varsinaisiin varusmiespalveluskokemuksiin. Krister Fahlstedt (2000) on selvittänyt kyselytutkimuksella homojen syrjintäkokemuksia Ruotsin asevoimissa. Fahlstedtin tutkimustulokset ovat hyvin samankaltaisia kuin Lehtosen: myöskään Ruotsin asevoimissa homomiehet eivät pääsääntöisesti koe voivansa olla avoimia seksuaalisesta suuntautumisestaan, eikä asevoimien ilmapiiriä koeta suvaitsevaiseksi (Fahlstedt 2000, 24–29).

Pohjoismaiden ulkopuolella homo- ja bi-miesten asemaan keskittyvää tutkimusta on tehty erityisesti Yhdysvalloissa (Fasting & Sand 2010, 19). Aihetta on tutkittu muun muassa kartoittamalla eri asevoimaryhmien asenteita seksuaalivähemmistöjä kohtaan (ks. esim. Bicknell 2000; Estrada & Weiss 1999; Rohall ym. 2015). Tutkimuksista käy ilmi, että asenteet seksuaalivähemmistöjä kohtaan ovat muuttuneet positiivisempaan suuntaan ajan myötä, joskin asenteiden positiivisiksi kuvaamista voidaan pitää liioitteluna (Bicknell 2000; Estrada & Weiss 1999). Homo- ja bi-miesten kokemukset jäävät kuitenkin yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa usein hyvin vähälle huomiolle (Burks 2011, 607; Estrada ym. 2013, 328). Australiassa ja Iso-Britanniassa seksuaalivähemmistöjen kokemuksia on tutkittu erityisesti vertailemalla tilannetta ennen homo- ja bi-sotilaiden avoimesti palvelemisen sallimista sekä sen jälkeen (Belkin & Evans 2000; Belkin & McNichol 2000).

Vaikka heteroseksuaaliseen maskuliinisuuteen yhdistettäviä sukupuolittuneita normeja ja käytäntöjä on havaittu eri maiden asevoimissa kautta aikojen (Goldstein 2001; Kronsell 2012), on kansainvälistä tutkimuskenttää tarkasteltaessa muistettava suomalaisen asevelvollisuuden erityisyys. Yhdysvaltojen puolustusvoimien kaltaisissa vapaaehtoisuuteen perustuvissa asevoimissa homo- ja bi-miehet voivat hakea asepalvelukseen niin halutessaan. Suomessa he joutuvat yleisen asevelvollisuuden takia valitsemaan asepalveluksen, siviilipalveluksen tai asepalveluksesta kieltäytymisen eli vankilatuumion välillä, elleivät he saa vapautusta terveyteen, asuinpaikkaan tai uskontoon perustuvasta syystä. Homo- ja bi-miesten asemaa onkin asevelvollisuuteen perustuvassa kontekstissa

pidetty hyvin erilaisena kuin vapaaehtoisuuteen perustuvissa asevoimissa (Kronsell 2012, 143).

AINEISTO JA MENETELMÄT

Artikkelini aineistona on kuuden homomiehen ja yhden bi-miehen haastattelut. Keräsin käyttämäni haastatteluaineiston kesällä 2015 pro graduani varten (ks. Lindqvist 2016). Haastattelut toteutettiin kertaluonteisina puolistrukturoituina teemahaastatteluina, ja niiden pääpaino oli homo- ja biseksuaalisuudesta kertomisen ja kertomatta jättämisen kokemuksissa sekä Puolustusvoimien ilmapiirin ja varuskunnissa vallitsevien asenteiden tarkastelussa. Haastattelujen kesto vaihteli puolesta tunnista kahteen tuntiin ja haastattelujen litteraatioita kertyi yhteensä 108 sivua.

Etsin haastateltavia seksuaalisen tasa-arvon toteutumista edistävän ihmisoikeusjärjestön Seta ry:n sähköpostilistan, henkilökohtaisen Facebook-profilini ja erilaisten seksuaalivähemmistöille suunnattujen keskustelupalstojen, kuten ranneliike.net:in ja Seta ry:n keskusteluforumin kautta. Seta ry jakoi lisäksi haastattelukutsuni Facebook-sivullaan. Halusin analysoida mahdollisimman viimeaikaisia kokemuksia varusmiespalveluksesta, joten pyysin kutsussani haastateltaviksi homo- ja bi-miehiä, jotka ovat suorittaneet varusmiespalveluksen vuosina 2004–2014. Rajasin suoritusajankohdan vuoteen 2014, jotta haastateltavani olisivat haastatteluajankohtaan mennessä suorittaneet varusmiespalveluksensa kokonaan.

Asevoimat ovat kautta aikojen yleisesti olleet miesten hallinnoimia, ja ne ovat siten tuottaneet ja ylläpitäneet sukupuolittuneita normeja ja käytäntöjä, jotka ovat yhdistettävissä heteroseksuaaliseen maskuliinisuuteen (Kronsell 2012, 43–44). Sekä homo- että bi-miehet elävät jatkuvassa tai ainakin ajoittaisessa ristiriidassa tämän heteroseksuaalisuudelle perustuvan maskuliinisuuden kanssa varusmiespalveluksensa ajan (Connell 1987, 184–185). Tältä osin homo- ja bi-miehiä voidaan pitää toisiinsa rinnastettavina ryhminä. Halusin keskittyä tutkimuksessani homo- ja bi-miesten kokemuksiin myös siitä syystä, että yleinen asevelvollisuus koskettaa toistaiseksi vain miesikäluokkaa. Vaikka naiset voivat suorittaa asepalveluksen, heitä ei velvoiteta siihen. Lesbot ja bi-naiset ovat lisäksi jo sukupuolensa perusteella vähemmistöasemassa Puolustusvoimissa. Naisia voidaankin jo pelkän sukupuolen takia kohdella poikkeavasti miehiin verrattuna (Lepistö 1999).

Haastattelin kaikki seitsemän haastattelukutsuuni vastannutta henkilöä. Pyysin haastateltaviksi homo- ja bi-miehiä, joten jo kutsuun vastaessaan haastateltavat määrittivät itsensä joko homo- tai biseksuaaleiksi. Samalla he määrittivät myös sukupuolensa. Haastattelujen aikana kuusi haastateltavista määritteli itsensä homoksi ja yksi biseksuaaliksi. Haastateltavat olivat haastatteluhetkellä iältään 23–29-vuotiaita ja varusmiespalvelusta suorittaessaan 18–26-vuotiaita. He suorittivat varusmiespalveluksensa neljässä eri varuskunnassa vuosina 2006–2014. Yksi haastateltavista suoritti kuuden kuukauden, kaksi yhdeksän kuukauden ja neljä vuoden mittaisen varusmiespalveluksen. Kaikki haastateltavat olivat pitäneet tai ainakin pyrkineet pitämään homo- tai biseksuaalisuutensa salassa palveluksensa ajan.

Kaikki haastateltavat olivat haastatteluhetkellä suorittaneet palveluksensa kokonaan. Haastateltavien kokemukset varusmiespalveluksesta olivat siis muistoja ja haastattelut näin ollen eräänlaisia muisteluhetkiä. Tutkimuksessani on täten hyödynnetty eräällä tapaa muistitietotutkimuksen perinteitä. Muistelu on sekä menneen mieleen palauttamista että sen tulkintaa. Samalla kun muistelija pyrkii muistamaan asiat niin kuin ne olivat tai tapahtuivat, hän pyrkii ymmärtämään ja selittämään myös haastattelijalle miksi asiat olivat juuri tietyllä tavalla. (Ukkonen 2000.) Vaikka haastateltava pyrkisi kertomaan asiat juuri niin kuin ne tapahtuivat, ei tämä käytännössä ole mahdollista. Ihmisen muisti valikoi, muokkaa ja muuntaa tallentamaansa tietoa ja siihen vaikuttavat lisäksi myöhemmät tapahtumat ja yhteisöllisesti hyväksytyt menneisyyden tulkinnat. (Korkiakangas 1999, 164–170.) Varusmiespalveluksen jälkeiset tapahtumat ovat siis voineet merkittävästi vaikuttaa siihen, miten haastateltavat kuvaavat varusmiespalvelusaikaansa.

Vaikka haastateltavani olivat keskenään hyvin erilaisia, he eivät edusta kattavasti homo- tai bi-miesten laajaa kirjoa. Kaikki haastateltavani olivat lisäksi suorittaneet varusmiespalveluksensa loppuun asti. Varusmiespalveluksen syystä tai toisesta keskeyttäneillä homo- tai bi-miehillä voisi olla hyvinkin erilainen näkemys varusmiespalveluksen ilmapiiristä tai homo- ja bi-miesten asemasta Puolustusvoimissa. Myös heti varusmiespalveluksensa alussa seksuaalisesta suuntautumisestaan toisille varusmiehille, kouluttajille tai kantahenkilökunnalle kertoneiden homo- ja bi-miesten kokemukset voisivat erota haastateltavieni kokemuksista merkittävästi. Vaikka käyttämäni aineiston perusteella ei voida tehdä

kaikkia homo- ja bi-miehiä koskevia yleistyksiä, se tarjoaa uudenlaista arvokasta tietoa homo- ja bi-miesten varusmiespalveluskokemuksista.

Lähestyin aineistoani aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysin avulla tutkittavasta ilmiöstä pyritään muodostamaan tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105, 109–116). Teemoittelin aineistoa ensin haastatteluteemojen mukaisesti. Tämän prosessin jälkeen aineistoni muodosti kaksi suurempaa kokonaisuutta, joista ensimmäinen sisälsi erityisesti haastateltavien yksilöllisiä kokemuksia, tuntemuksia ja pohdintoja esimerkiksi seksuaalisesta suuntautumisestaan kertomisesta. Toinen kokonaisuus taas keskittyi enemmän Puolustusvoimiin instituutiona: sen ominaispiirteisiin, pohdintoihin asevelvollisuuden perustuvan järjestelmän vahvuuksista ja heikkouksista, sekä erityisesti homo- ja bi-miesten asemaan ja kohteluun. Jatkoin alustavasti teemoittelemani aineiston läpikäymistä poimimalla siitä kaikki sellaiset kohdat, jotka jollain tapaa liittyivät homo- ja bi-miesten asemaan tai kohteluun Puolustusvoimissa. Lopuksi jaottelin aineistosta poimitut kohdat ennen varusmiespalvelukseen astumista vallinneisiin käsityksiin ja varusmiespalveluksen aikaisiin kokemuksiin.

Artikkelissa esiintyvistä aineistolainauksista on poistettu kaikki haastateltavien anonymiteetin vaarantavat tunniste- ja taustatiedot sekä muokattu kaikki sellaiset kohdat, jotka voisivat johtaa haastateltavan tunnistamiseen. Tällaisia ovat esimerkiksi tiettyjen varuskuntien nimet tai hyvin yksityiskohtaiset henkilö- tai tapahtumakuvaukset. Artikkelissa esitettyjä aineistolainauksia on lisäksi muokattu helpommin luettaviksi poistamalla ylimääräisiä täytesanoja ja sanojen toistoja, korjaamalla mahdollisia kielioppivirheitä sekä lisäämällä välimerkkejä. Aineistolainaukset on kuitenkin pyritty pitämään sisällöllisesti ja merkitykseltään alkuperäistä vastaavina.

PUOLUSTUSVOIMAT JA VARUSMIESPALVELUS SIVIILIN SILMIN

Haastattelemani homo- ja bi-miehet muistelivat pitäneensä Puolustusvoimia ennen varusmiespalveluksensa aloittamista hyvin järjestäytyneenä, vanhanaikaisena, epätasa-arvoisena ja ilmapiiriltään muuta yhteiskuntaa

suvaitsemattomampana instituutiona. Varusmiespalveluksen odotettiin olevan sekä fyysisesti että henkisesti erittäin rankkaa. Haastateltavat olettivat Puolustusvoimien arvostavan varusmiesten homogeenisuutta, joten joukosta erottautumista tulisi pyrkiä välttämään parhaansa mukaan. Moni haastateltavista piti itsestään selvänä, ettei homo- tai biseksuaalisuudesta kannata kertoa varusmiespalveluksen aikana.

Asevoimia on pidetty instituutiona, jossa ei olla valmiita kohtaamaan seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta (Lehtonen 2002a, 58; 2004, 165). Myös kaikilla haastateltavilla oli ennen varusmiespalvelustaan käsitys Puolustusvoimista paikkana, johon homo- ja bi-miehet ovat tervetulleita vain, jos he ovat valmiita pitämään seksuaalisen suuntautumisen salassa. Haastateltavat olettivat, että heitä saatettaisiin syrjiä ja kiusata tai he saataisivat joutua simpukan kohteeksi homo- tai biseksuaalisuutensa takia.

Sitten ihan sellasta homovihaisuuttakin osasin odottaa. Osasin odottaa sitä, että se on niinku heteroseksuaalisen maskuliinisuuden tyyssija.

Tällaiset käsitykset perustuivat esimerkiksi populaarikulttuuriin tai nuorempana kaveriporukassa käytyihin keskusteluihin:

No ainahan kaikki on sillee, et ei homot mihkää armeijaan mee. Kaikki on siis pienest asti puhunu tämmöstä ja ne oli vaan jääny tietsä alitajuntaan. Et ei kukaan mulle sillai aktiivisesti ollu sanonu, et sut hakataan siellä.

Riikka Taavetti on todennut, ettei tällaisten mielikuvien kannalta ole kovin merkittävää, kuinka moni ei-heteroseksuaalisista varusmiehistä lopulta tulee syrjityksi tai kokee asiatonta kohtelua. Nämä mielikuvat vaikuttavat joka tapauksessa sekä homo- ja bi-miesten halukkuuteen suorittaa asevelvollisuus varusmiespalveluksena että heidän päätöksensä olla kertomatta seksuaalisesta suuntautumisestaan sen aikana. (Taavetti 2015, 122.)

Suurimmalle osalle haastateltavista varusmiespalveluksen suorittaminen oli ollut negatiivisista ennakko-odotuksista huolimatta itsestään selvää, eikä muita asevelvollisuuden suorittamisvaihtoehtoja edes pohdittu. Joillekin haastateltaville varusmiespalvelus taas ei ollut tuntunut millään tapaa mahdolliselta vaihtoehdolta oman seksuaalisen suuntautumisen takia:

Se on ollut suuri ahdistuksen aihe aina silloin 18–19-vuotiaana, kun sain kutsuntakirjeen. Oon kokenu armeijan sellaseks paikaks, jonne en ois missään tapauksessa halunnu mennä. Siis niinku tyyliin fyysisiin oireisiin asti se on ollut ahdistava asia. En ois ikinä voinu kuvitella silloin kaapissa olevana, että menisin sinne.

Kaikkien mieli oli kuitenkin syystä tai toisesta muuttunut. Yhdellä haastateltavista päätökseen suorittaa varusmiespalvelus vaikutti kutsunnoissa nähty video, jossa esiteltiin hänelle mieluisaa mahdollista tapaa suorittaa varusmiespalvelus. Varusmiespalveluksen suorittamisella katsottiin lisäksi olevan enemmän positiivisia vaikutuksia esimerkiksi työnhaun ja uralla etenemisen kannalta kuin siviilipalveluksella. Myös käytännön syyt, kuten varusmiespalveluksen minimipituus verrattuna siviilipalveluksen pituuteen sekä lähipiiriin hyväksynnän hakeminen, vaikuttivat merkittävästi haastateltavien päätökseen valita varusmiespalvelus. Haastateltavien puheissa ilmeni myös halu näyttää muille, että he pystyvät suorittamaan varusmiespalveluksen. Jo ennen varusmiespalvelusta lähipiirilleen seksuaalisesta suuntautumisestaan kertoneista kukaan ei kokenut, että homo- tai bi-miehiä kannustettaisiin varusmiespalveluksen suorittamiseen, vaan päinvastoin:

Mä lähin sinne siis semmosella asenteella, että nyt näytetään, et minähän pystyn tähän vaikka olenkin homo -tyyppisesti. Ja näytän myös niille, jotka tietää, että mä oon homo eli lähipiirille. Koska siis monethan nauro mulle päin naamaa, tääki on jännä juttu, että sinäkö meet inttiin, että älä viitti. Et se on niinku myös homojen sisällä semmonen ajatusmaailma, että koska sä oot homo, ni sä et voi tehdä sitä.

Varusmiespalveluksen suorittamisen katsottiin toimivan myös osoituksena yksilön miehuudesta ja maskuliinisuudesta (vrt. Lahelma 2000, 5–6):

Omassa kumppanissa arvostaa sitä, tai se on tärkeää, että on käyny armeijan, koska jotenki tykkään, että mies on semmonen maskuliininen ja mun mielestä armeija viittaa maskuliinisuuteen jotenki. Ni sit tottakai haluu tarjota sen myös sille omalle kumppanilleen.

Varusmiespalvelusta onkin usein kuvattu ”miesten kouluna” tai paikkana, jossa ”pojista tehdään miehiä” (ks. esim. Tallberg 2000). Myös aineistossani varusmiespalvelus ilmeni eräänlaisena aikuisuusriittinä, jonka läpäisemällä

yksilö todistaa miehuutensa itselleen, läheisilleen ja esimerkiksi tuleville työnantajilleen. Tällainen itsensä todistamisen tarve oli erityisen voimakas, jos haastateltava oli kertonut seksuaalisesta suuntautumisestaan perheelleen, ystävilleen tai muulle lähipiirilleen ennen varusmiespalvelustaan. Haastateltaville oli tärkeää omalta osaltaan todistaa vääriksi lähipiirinsä käsitykset, joiden mukaan homo- ja bi-miehet eivät voi olla yhtä hyviä varusmiehiä kuin heterot.

HAASTEENA HETERONORMATIIVISUUS

Haastateltavat pitivät Puolustusvoimia heteronormatiivisena instituutiona. Heteronormatiivisuus perustuu ajattelutavalle, jossa kaikki ihmiset ovat joko naisia tai miehiä ja automaattisesti heteroja. Siihen sisältyy lisäksi käsitys siitä, että sukupuoliryhmät ovat sisäisesti yhtenäisiä, mutta keskenään vastakkaisia ja hierarkkisia niin, että miehet ja miehuus nähdään arvokkaampana kuin naiset ja naiseus. (Lehtonen 2006, 53.) Heteronormatiivisuus kohdistuu kaikkiin yhteiskunnan jäseniin ja rajaa eri tavoin yksilön mahdollisuuksia toimia: Puolustusvoimien kaltaisissa heteronormatiivisissa tiloissa myös homo- ja bi-miesten oletetaan tai toivotaan toimivan vallitsevien seksuaali- ja sukupuolinormien mukaan (Lehtonen 2006, 53; 2015, 119).

Haastateltavat havaitsivat heteronormatiivisia oletuksia monenlaisissa tilanteissa palveluksensa aikana. Tupien arjessa ne näkyivät aika ajoin kysymyksinä tyttöystävistä seurustelukumppaneista tai poikaystäväistä kysymisen sijaan. Moni haastateltavista kuvasi oma-aloitteisesti tupien ilmapiiriä yhdysvaltalaisen ”Don’t ask, don’t tell” -lainsäädännön mukaisesti, jossa kukaan ei saa kysyä toisen seksuaalisesta suuntautumisesta, eikä yksilö vuorostaan saa kertoa seksuaalisesta suuntautumisestaan missään tilanteessa (ks. Department of Defence 1993). Yksi haastateltavista kuitenkin koki tämän koskevan Puolustusvoimissa ainoastaan ei-heteroseksuaalisuudesta kyselemistä ja kertomista:

Mun vanhempi itseasias käytti sitä samaa, et se on vähän semmonen don’t ask, don’t tell. Mutta, jos on don’t ask, don’t tell, ni miks pitää kenenkään kysyä, et onks kellä tyttöystävää? Sehän on hetero-oletus! Jos et sä kysy tai et sano mitään, ni sillan sä oot hetero, joka tykkää tisseistä ja haluu puhuu pillusta, mikä

on musta oksettavaa. Et siel on se yks muotti, ei se oo don't ask don't tell, se on one way or home.

Aito ”Don't ask, don't tell” -ilmapiiri olisi koskettanut myös heteromiehiä. Heteroudesta oli kuitenkin mahdollista kertoa puhumalla heteroseksikokemuksista tai tyttöystävästä, mutta homo- tai bi-mies ei voinut vastaavalla tavalla puhua omasta elämästään. Tyttöystävistä kyseleminen voidaankin nähdä heteronormatiivisuuden ohjaamana epäsuorana tapana selvittää yksilön seksuaalista suuntautumista. Vaikka tyttöystävää ei ollut, ei tätä koskaan seurannut kysymystä poikaystävästä. Haastateltavieni kokemukset tukevat siten Lehtosen väitettä homo- ja bi-miesten näkymättömyydestä varusmiestovereiden ja esimiesten silmissä (Lehtonen 2002a, 58; 2004, 165). Heteronormatiivisuus näkyi varusmiesten välisen keskustelun lisäksi myös varuskuntien tiloissa:

HIV-tukikeskuksellahan on noi julisteet, joita on jaettu terveyskeskuksiin. Siin on se teksti 'googleta kuinka moni on ollut täällä'. Naisilla se on haaroissa, sit on yks mies jolla on se haaroissa ja sit on kolmas mies jolla on se pakaroiden päällä, takaapäin otettu kuva. Ne kaks heterojulistetta löyty sieltä varuskunnilta. Se mieskuva oli yhen hoitajan huoneessa ja se naiskuva oli siel terveyskeskuksen seinällä. Ni seki on konkretisoituminen siitä, että siellä ajatusmaailmana on se, että ei oo yhtään homoa siellä. Eikä tarvii välttämät olla ees homo tai määritellä itteään homoks, jotta vois olla miesten välistä seksiä ylipäänsä. Et se on todella semmonen tietämätön ilmapiiri.

Kevin Kumashiro (1999) on kirjoittanut erilaisten turvallisten, tukea antavien ja valtaistavien tilojen merkityksestä koulumaailmassa ei-heteroseksuaalisille nuorille. Jopa pienillä yksityiskohdilla voidaan vaikuttaa tilan kokemiseen: nostamalla koulun kirjastossa tai kouluterveydenhoitajan huoneeseen näkyville esimerkiksi homoudesta tai biseksuaalisuudesta kertovia kirjoja tai muuta aineistoa viestitään, että kyseiset ilmiöt ovat olemassa ja että niistä kiinnostuneita löytyy koulusta (mt., 66). Vastaavasti laittamalla varuskunnan terveyskeskuksen seinille vain heteroille suunnattuja julisteita viestitään, ettei Puolustusvoimissa oleteta olevan kuin heteroja tai heteroseksiiä harrastavia ihmisiä. Oletus varusmiesten heteroudesta oli haastateltavien mielestä myös yhteiskunnallisesti vallitseva.

Meijän kotiutumisleisissä oli stand-up-koomikko. No mistä se vetää vitsiä? No sehän vetää homoudesta ja naisista vitsiä siellä. Ja se stand-up-koomikko otti esimerkiksi tasa-arvosen avioliittolain vitsinvääntämiseksi, ja se jotenki et, hääyönä hanuri soi, ja jotain tällaista. Se niinku kiteytti sen koko mun palveluksen, et mä istuin siel salissa ja kuuntelen, ku tää tyyppi vetää vitsiä näistä asioista. Se oli ihan hirveetä.

Varusmiesliiton järjestämä stand-up-tilaisuus rakentui heteronormatiiviselle oletukselle: varusmiehille on mahdollista vitsailla homoudesta, sillä varusmiesten joukossa ei pitäisi olla ketään, jota tällainen vitsailu voisi loukata. Homo- ja bi-miehille tällainen viesti vahvistaa entisestään tunnetta ulkopuolisuudesta ja eriarvoisuudesta.

Jotta heteronormatiivisuus säilyttää vallitsevan asemansa instituutiossa, jossa asukkaiden vaihtuvuus on suurta, on sitä ylläpidettävä sosialisaaion kautta. Tämä tarkoittaa, että viestin heteronormatiivisuudesta pitää kulkea saapumiserältä toiselle. Yksi keino, jolla tätä tehdään, on epävirallisen ja virallisen armeijakulttuurin väliin sijoittuvien marssilaulujen kautta:

Kaikki tulee tavallaan esim. niissä marssilauluissa ne sukupuoliroolit ja heteronormatiivisuus. Se menee niinkun jokaselta saapumiserältä toiselle se viesti. Ku eihän ne alokkaat ajattele sitä mitä pitää sisällään esimerkiksi tällainen marssilaulu, mikä on tosi esineellistävää ja seksistinen. Sit ne toistaa sitä ja nauraa sille, koska sille kuuluuki.

Viesti heteronormatiivisuudesta siirretään haastateltavien mukaan sukupolvelta toiselle hyvin huomaamattomasti. Kurivaltaan perustuvassa instituutiossa asenteet valuvat käskyjen tapaan organisaatorakenteessa ylhäältä alas esimieheltä alaiselle, eikä yksilön rajoitettu toimijuus ja rangaistuksen pelko mahdollista näiden asenteiden kyseenalaistamista (ks. Goffman 1997; Jokinen 2000, 135). Voimassa olevat arvot otetaan annettuina ja välitetään kyseenalaistamatta eteenpäin.

Puolustusvoimissa ilmi tulleet käsitykset homo- ja bi-miehistä olivat haastateltavien mielestä hyvin yksipuolisia ja stereotyyppien varaan rakennettuja. Moni haastateltavista koki, että ei-heteroseksuaalisuuden oletetaan näkyvän nimenomaan feminiinisytenä, heikkona fyysisenä kuntona ja muiden miesten tuijotteluna tai jopa seksuaalisena häirintänä. Homo- ja bi-miehiä pidettiin automaattisesti huonoina sotilaina ja uhkina joukkueen yhteishengelle. Homo- tai biseksuaalisuuden oletet-

tiin vaikuttavan varusmiehen toimintakykyyn ainoastaan negatiivisesti: huonosti tehtävistään suoriutuvan homo- tai bi-miehen katsottiin olevan huono juuri seksuaalisen suuntautumisensa takia. Hyvin tehtävistään suoriutuvan homo- tai bi-miehen taas katsottiin olevan poikkeus, jonka kyvykkyyden on johdettava esimerkiksi urheilutaustasta tai muusta yksilöllisestä ominaisuudesta. Vastaavasti naisten huonoja suorituksia selitetään usein sukupuolella ja hyviä suorituksia yksilön erityispiirteillä (ks. Ojajärvi 2015, 118).

VIRALLISEN JA KÄYTÄNNÖN HYVÄKSYNNÄN RISTIRIITA

Puolustusvoimia voidaan muiden asevoimien tapaan pitää totaalisenä instituutiona, joka rakentuu kahdesta osittain ristiriitaisesta maailmasta (Goffman 1997, 8–10). Ensimmäinen näistä maailmoista on kurivaltaan perustuva, kuuliaisuutta ja tottelevaisuutta korostava, yksilön toimijuutta merkittävästi rajoittava virallinen maailma (Jokinen 2000, 165–166). Tässä virallisessa maailmassa homo- ja bi-miesten yhdenvertainen kohtelu on taattu lainsäädännöllä ja Puolustusvoimien omalla palvelusohjeella (Asevelvollisuuslaki, 1438/2007; Halonen & Karvinen 2009, 22; Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014). Tuvisissa ja vapaa-ajalla varusmiesten olemista määrittävät kuitenkin epäviralliset kulttuuriset normit ja veljeyttä korostava yhteenkuuluvuuden ilmapiiri (Jokinen 2000, 165–166).

Osa haastateltavista ei muistanut, että seksuaalivähemmistöistä tai muista vähemmistöryhmistä olisi varusmiespalveluksen aikana puhuttu laisinkaan esimerkiksi koulutustilaisuuksissa. Jos joku vähemmistöryhmä oli nostettu esiin, kyseessä oli useimmiten etninen, uskonnollinen tai kielellinen vähemmistö. Jotkut kuitenkin muistivat, että homo- ja bi-miehet oli otettu koulutustilaisuuksissa huomioon puhumalla varusmiehistä koostuvalle ryhmälle tyttö- ja poikaystäväistä pelkistä tyttöystävistä puhumisen sijaan:

Se otettiin huomioon siinä kohtaa kun puhuttiin, että jos teillä on puolisoita, tyttö- tai poikaystäviä, ni se ”tai poikaystäviä” tuotiin siihen. Mut se oli niinku maininnan tasolla. Ja siis sinänsä se lämmitti kyllä, et sillä tasolla mainittiin siitä, mutta kylhän sit siellä ruohonjuuritasolla se on semmonen vitsinomainen asia se homoseksuaalisuus edelleenkin.

Tyttö- ja poikaystäväistä puhuminen oli näyttäytynyt myös muille haastateltaville lähinnä Puolustusvoimien virallisen säännösten lukemisena, eikä osoituksena todellisesta hyväksynnästä. Haastateltavat eivät myöskään kokeneet, että homo- ja bi-miesten huomioon ottaminen olisi aina tapahtunut asiallisesti ja vilpittömästi:

Se tuotiin erittäin vahvasti ilmi, joka kerta se tuotiin tosi ylimielisesti ja silleen, että henkilökunnan mielestä se oli niinku pakko, varmaan niinku johonkin painettu mustaa valkosella, että täytyy tuoda ilmi, että voi olla tyttö- tai poikaystävä. Ja aina ku lähetettiin lomalle, ni se oli vähän semmosta pientä vittuilua, et jos lauseessa tuotiin tyttöystävä esiin, ni se oli ”tyttö-tyttöystävä tai poika-poikaystävä, mitä teillä nyt ikinä onkaan”, silleen vielä hörähdettiin sen päälle sille vittuillen. Kyllähän se vähän niinku silleen karrikoiden se ajatus siellä on, et onhan ne homot vähän sellasia neitejä. (...) Se tuotiin just sille ilmi, että niinku, ”meneekö neidit lomalle homoilemaan?”

Haastateltavien kokemuksista käy ilmi, että myös virallisen säännösten lukeminen oli usein sävytetty halveksunnalla homoja kohtaan. Negatiiviset asenteet homo- ja bi-miehiä kohtaan tulivat esiin kantahenkilökunnan ja kouluttajien sanavalinnoissa, eleissä ja äänensävyissä. Tällaisen halveksunnan ja väheksymisen on katsottu kumpuavan erityisesti homouteen liitetystä stereotypioista, joissa homous nähdään feminiinisytenä, eikä homoja tästä syystä pidetä ”oikeina” miehinä, eikä siksi myöskään hyvinä sotilaina (ks. Jokinen 2000, 226–227; Ojajärvi 2015, 125). Puolustusvoimien kaltaisissa miesvaltaisissa instituutioissa ja yhteisöissä homofobian on katsottu kytkeytyvän miesten väliseen tiiviiseen yhteisöllisyyteen eli homososiaalisuuteen, jossa heteronormatiivisuuden rikkojaa pidetään uhkana tälle yhteisöllisyydelle (Kimmel 1994, 130–131; Kronsell 2012, 58–62; Ojajärvi 2015, 125).

Virallisen hyväksynnän ei myöskään koettu näkyvän tupien arjessa: homoista ja homoudesta vitsailu koettiin yleiseksi erityisesti varusmiesten keskuudessa. Myös toisten varusmiesten homoksi haukkuminen oli tavanomaista. Osa haastateltavista oli itsekin heittänyt homoudesta vitsiä tai homotellut toista varusmiestä haukkumistarkoituksessa. Kyseessä on yksi mahdollinen tapa performoida varusmiehiltä odotettua heteroseksuaalista maskuliinisuutta: haukkumalla muita homoiksi tai vitsailemalla homoudesta yksilö pyrkii todistamaan muille, ettei hän ainakaan ole

homo (ks. Lehtonen 1999, 126–134). Maskuliinisuutta rakennetaan varusmiesten keskuudessa erityisesti suhteessa ulossuljettuihin ryhmiin, jotka Puolustusvoimissa muodostuvat homoista ja naisista:

Mie ite uskon siihen, että jollain tavalla se liittyy heteroseksuaaliseen maskuliinisuuteen ja sen määrittelemiseen poissulkemisen keinoin. Eli me ollaan miehiä, joten me ei olla naisia, ja homoseksuaalisuus taas liitetään feminiinisyyteen jollain tavalla. Sit niinku kaikki feminiininen halutaan sulkea pois ja siihen lokeroon mahtuu myös homot. Mut sehän on tosi paljon stereotyyppiolla leikkimistä, ku ei se [homous] kaikilla näy feminiinisyytenä.

Tällainen heteroseksuaalisen maskuliinisuuden rakentaminen käyttämällä vastaparina feminiinisyyttä ja naiseutta on tuttua myös koulumaailmasta (ks. esim. Lehtonen 2006). Alentava suhtautuminen naiseuteen ja feminiinisyyteen sekä kielteinen suhtautuminen miesten feminiinisyyteen ja homouteen rakentavat kuvaa ”oikeasta” miehuudesta ja sukupuolten arvohierarkiasta (Lehtonen 2002b, 158). Naiset ja homot ovat Puolustusvoimissa niitä toisia, joihin heteroseksuaalista maskuliinisuutta peilataan. Myös sotilasslangilla on oma roolinsa tällaisessa toiseuden määrittelyssä ja vahvistamisessa. Jokisen (2000, 147) mukaan sotilasslangissa ”me” merkitsee suomalaista miestä. Toiset taas ovat ”hippejä, hinttejä, sivareita, mustalaisia, ruotsalaisia tai toisen joukko-osaston sotilaita”. Sotilasslangissa näitä ryhmiä leimaa feminiinisyys (mt., 147).

Haastateltavat näkivät yhteyden naisten vähyyden ja homo- ja bi-miesten toiseuden välillä Puolustusvoimissa. Osa haastateltavista epäili, että homo- ja bi-miesten asema on seurausta yhteiskunnassa ja Puolustusvoimissa vallitsevasta sukupuolten epätasa-arvosta. Niin kauan, kun miehuutta ja maskuliinisuutta arvostetaan enemmän kuin naiseutta ja feminiinisyyttä, ovat myös homo- ja bi-miehet alempiarvoisia suhteessa heteromiehiin (ks. Connell 1987, 183–187). Haastateltavat kokivat, että maskuliiniset naiset hyväksyttiin varusmiesten keskuudessa helpommin kuin feminiiniset miehet. Maskuliinisuuden onkin havaittu edesauttavan naisten hyväksyntää esimerkiksi Norjan asevoimissa (Haaland 2012, 72). Omaksumalla miehiset normit ja käyttäytymistavat naiset voivat siis parantaa asemaansa ”miesten maailmassa” (Jokinen 2000, 211). Ilmentämällä feminiinisyyttä mies taas huonontaa asemaansa, sillä feminiinisyys on alisteisessa asemassa maskuliinisuuksiin nähden (Connell 1987).

Osa haastateltavista koki, että heitä oli kohdeltu epäasiallisesti yksittäisten varusmiesten toimesta homo- tai biseksuaalisuutensa takia, vaikka he olivat pyrkineet pitämään sen salassa. Haastateltavat olivat tietoisia siitä, ettei Puolustusvoimissa virallisesti sallita minkäänlaista syrjintää tai kiusaamista, minkä takia asiasta ilmoittaminen olisi ollut mahdollista. He eivät kuitenkaan kokeneet tätä epäasiallista kohtelua tai kiusaamista niin vakavaksi, että olisivat ilmoittaneet siitä joukkueenjohtajalleen tai kantahenkilökunnalle. He uskoivat lisäksi, ettei asiasta ilmoittaminen välttämättä aiheuttaisi parannusta tupien arjessa, vaan se voisi jopa pahentaa tilannetta:

Lähinnä korostettiin sitä, että Suomen armeijan politiikka on nollatoleranssi syrjinnälle. Ja kaikki oli tietoisii siitä, että jos tällöinen tapaus tulee ilmi, niin siitä tottakai niinku rangaistaan jollain tavalla. Mutta mä uskon vahvasti, että tällösten asioitten ilmi tuomiseen on aivan valtavan korkea kynnyks edelleenkin. Tommoses armeijatyypissä ympäristössä mulle ei tuu mieleen yhtään semmosta tapaa, miten se voitais hoitaa kovinkaan hyvällä tavalla tätä uhria aatellen.

Haastateltavan mukaan syrjintä- tai kiusaamistapaukset saavat aina kasvot varusmiesten keskuudessa. Vaikka kiusatuksi tullut ilmoittaisi kiusaamisesta nimettömänä, samassa tuvassa olevat varusmiehet todennäköisesti arvaisivat, kuka ilmoituksen on mennyt tekemään ja miksi. Lisäksi haastateltavat pitivät huonona sitä, että Puolustusvoimat puuttuu kiusaamiseen ja syrjintään vasta, kun varsinainen vahinko on jo tapahtunut. Virallisia yhdenvertaisuuspuheita ei pidetty riittävinä kiusaamista tai syrjintää ennaltaehkäisevinä toimina etenkin siksi, että niitä sävytti usein halveksunta homoja kohtaan. Vastuu syrjimättömyyden takaamisesta on haastateltavien mielestä kuitenkin vain ja ainoastaan Puolustusvoimilla:

Mä oon siellä niitten leivissä, mä oon siellä niitten vaatteissa ja mä oon niitten tilassa. Ni jos mulla on turvaton olo tai syrjitty olo, ni se on niitten tehtävä tehdä asialle jotain, koska mähän muuten lähen sielt menee. Mut mul on semmonen olo vähän, et ne ois vaan sillee 'hei hei'. Et ku tulee uusi tyyppi kuitenkin väkisin, ni se on ihan sama mitä sä teet.

Haastateltavat kokivat, että kiusaamis- tai syrjintätapauksia saatettaisiin pitää ylimääräisenä paperityönä ja hyvin epäolennaisina asioina

Puolustusvoimien ensisijaisen tehtävän eli maanpuolustuksen kannalta. Yleisen asevelvollisuuden takia Puolustusvoimat voi luottaa siihen, että varusmiehiä astuu vuosittain palvelukseen riittävä määrä, vaikka varuskunnissa esiintyisi homo- ja bi-miesten epäasiallista kohtelua. Monet haastateltavista uskoivat myös, ettei Puolustusvoimia haittaisi, vaikka kaikki homo- ja bi-miehet valitsisivat siviilipalveluksen:

Mä pahoin pelkään, et Puolustusvoimatkaan ei pidä millään tavalla huonona juttuna sitä, että avoimesti homoseksuaalit miehet valitsevat siviilipalveluksen intin sijaan. Koska Puolustusvoimat, no se on vanhoillisuuden linnake. Sen lisäksi, että arvostetaan semmosta homogeenisyyttä, et sehän tottakai niinku alentaa taistelumoraalia ja taistelukykyä, jos jonkun ryhmän sisällä on paljon ristiriitaisuuksia.

Haastateltavien mielestä homo- ja bi-miesten läsnäoloa pidetään Puolustusvoimissa edelleen joukkueen sisäisiä ristiriitoja kasvattavana ja siten taistelumoraalia ja taistelukykyä alentavana tekijänä. Homojen sulkemista asepalveluksen ulkopuolelle onkin aiemmin yleisesti perusteltu joukkueen toimintavalmiuden ja yhteenkuuluvuuden tunteen vaarantumisella. Australiassa, Isossa-Britanniassa ja Israelissa toteutetut tutkimukset kuitenkin osoittavat, ettei homo- ja bi-miesten avoimesti palvelemisen sallimisella ole ollut tällaista vaikutusta (Belkin & Evans 2000; Belkin & McNichol 2000; Belkin & Levitt 2001). Avoimuuden lisääntymisen on päinvastoin nähty vaikuttavan yksiköiden toimintaan positiivisesti (Belkin & McNichol 2000, 36).

Haastateltavat kokivat, että nykytilannetta, jossa suurin osa homo- ja bi-miehistä salaa seksuaalisen suuntautumisensa varusmiespalveluksen ajan (ks. Lehtonen 2015, 123), pidetään myös yhteiskunnallisesti riittävän hyvänä:

Jenkeissä vaan kumottiin se don't ask, don't tell -laki, ni sehän paransi varmasti seksuaalivähemmistöjen asemaa armeijassa ihan sikana. Mut Suomes on vähän backwards se systeemi, et kellään ei oo ees mielessä se. Kaikki vaan ajattelee, et no se on ihan fine, et oot homo, et meet vaan inttiin ja oot hiljaa siel. Se on niinku toiminut hyvin tähän asti, ni en usko et kukaan on hirveesti menossa sitä muuttaan.

Nykytilanteen kyseenalaistaminen ja sen myötä muuttuminen vaatisi haastateltavien mielestä erityisen kampanjan esimerkiksi Seta ry:n toimesta. Lisäksi toivottiin, että Puolustusvoimat näkyisi Ruotsin asevoimien tapaan Pride-kulkueessa tai toisi jollain muulla tavalla selvemmin esiin sen, että homo- ja bi-miehet todella ovat tervetulleita armeijaan, eikä heidän odoteta salaavan seksuaalista suuntautumistaan. Tällaisten kampanjoiden puuttuessa haastateltavat antoivat paljon painoarvoa kantahenkilökunnan ja kouluttajien näyttämälle esimerkille:

Sen pitää tulla sieltä ylhäältä myös, koska se, et varusmiehet näkee et ne johtajat on tälle 'eww' ja et 'järkyttävii homoi' ni sehän nollaa täysin sen viestin [yhdenvertaisuudesta].

Moni haastateltavista epäili Puolustusvoimien kykyä ja halua kitkeä kaikkea homofobista puhetta varusmiesten ja kantahenkilökunnan keskuudesta. Kyseessä katsottiin olevan osittain sukupolvikysymys: kantahenkilökunnan katsottiin koostuvan pääasiassa vanhemmista henkilöistä, joiden oletettiin suhtautuvan homo- ja bi-varusmiehiin negatiivisesti. Nykyisten ja tulevien varusmiesten taas uskottiin parantavan homo- ja bi-varusmiesten asemaa positiivisella suhtautumisellaan. Armeijakulttuurin muutoksen uskottiin olevan hidasta, mutta väistämätöntä.

VIRALLISISTA YHDENVERTAISUUSPUHEISTA KOHTI PALVELUSARJEN TASA-ARVOA

Aineistossani homo- ja bi-miesten kokemuksia varusmiespalveluksesta määrittää virallisen hyväksynnän ja epävirallisen ulossulkemisen ristiriita. Puolustusvoimien syrjimättömyyspolitiikka takaa homo- ja bi-miesten virallisen hyväksynnän, joka kuitenkin asettuu kyseenalaiseksi kantahenkilökunnan ja muiden varusmiesten homovastaisissa puheissa ja vitseissä. Heteronormatiivisuus näkyy sekä virallisissa tilaisuuksissa että tupien arjessa: koulutustilaisuuksien Powerpoint-esitysten taustakuvina on vähäpukaisia naisia, marssilaulut kertovat heteroseksistä ja varusmiehet kyselevät toisiltaan ainoastaan tyttöystävistä. Näiden heteronormatiivisten oletusten koettiin helpottavan homo- ja biseksuaalisuuden salaamista ja vaikeuttavan siitä kertomista (ks. Lindqvist 2016, 67).

Haastateltavani kuvasivat varusmiespalvelustensa aikana ilmenneitä homo- ja bi-miehiä koskevia käsityksiä virheellisiksi ja vääristyneiksi: homo- ja bi-miehiä pidettiin feminiinisinä sekä heikkoina, ja heidän oletettiin huonontavan joukkueen yhteishenkeä. Kaikki haastateltavani pyrkivätkin ensisijaisesti pitämään homo- tai biseksuaalisuutensa salassa muilta varusmiehiltä, kouluttajilta ja kantahenkilökunnalta (ks. Lindqvist 2016, 65–74). Edes haastateltavat, jotka kokivat suoriutuvansa tehtävistään keskimääräistä paremmin, eivät kokeneet, että heidän kyvykkyytensä riittäisi kumoamaan homo- ja bi- miehiin liitettävät ennakkoluulot. Haastateltavat pitivät homo- ja bi-miesten monimuotoisuudesta kertomista ja stereotyyppien murttamista hyvin tärkeänä ja tarpeellisena, mutta pelko oman seksuaalisen suuntautumisen ilmi tulemisesta ja palvelusajan vaikeutumisesta esti heitä puuttumasta havaitsemiinsa epäkohtiin. Moni korosti lisäksi halunneensa tulla kohdatuksi yksilönä, ei homojen tai seksuaalivähemmistöjen edustajana.

Haastateltavat kokivat Puolustusvoimien muodostuvan kahdesta hyvin ristiriitaisesta kulttuurisesta maailmasta. Ensimmäinen näistä perustuu Puolustusvoimien viralliseen palvelusohjesäännöstöön ja vaatii, että kaikkia kohdellaan yhdenvertaisesti eikä ketään saa kiusata. Puolustusvoimissa ei myöskään virallisesti sallita vihamielisen ja syrjivän ilmapiirin muodostamista tai ylläpitoa (Halonen & Karvinen 2009, 22). Varusmiehille läheisempi ja toimintaa merkittävästi muokkaava säännöstö on kuitenkin erityisesti tupien arkea määrittävä epävirallinen normisto. Se on saapumiserältä toiselle välitettävien asenteiden maailma, jossa varusmiehen arvo määräytyy sosiaalisen ja kulttuurisen arvostuksen pohjalta. Erityisesti tässä epävirallisessa maailmassa aineistoni homo- ja bi-miehet kokivat olevansa epätasa-arvoisia heteroihin nähden.

Puolustusvoimien asenneilmapiiriä voidaan aineistoni perusteella kuvata hiljaiseksi suvaitsemattomuudeksi (ks. Kronsell 2012, 143). Virallisesti homo- ja bi-miehet hyväksytään ja heille taataan yhdenvertainen kohtelu. Asiallisen kielenkäytön ja yhdenvertaisen kohtelun vaatimus ei kuitenkaan toteudu käytännössä. Homo- ja bi-varusmiesten kokemukset ovat osittain hyvin samankaltaisia kuin asepalveluksen suorittaneiden naisten: myös naisten palveluskokemuksia sävyttää usein epäasiallinen kielenkäyttö, kiusaaminen ja ulkopuolisuuden kokemus (Leinonen ym. 2013, 217). Aineistoni tukee Jokisen (2000, 227) väitettä siitä, ettei patriarkaalisen heteroarmeijan diskurssissa ole tilaa homosotilalle tai sotilaalliselle homoimagoille.

Sekä aiempien tutkimusten että oman aineistoni perusteella on selvää, etteivät kaikki homo- ja bi-miehet koe olevansa tervetulleita tai hyväksytyjä Puolustusvoimien heteroseksuaalista maskuliinisuutta ihannoivassa yhteisössä. Jotta homo- ja bi-miesten asema paranisi, on Puolustusvoimien hyväksyttävä, ettei kiusaamisen nollatoleranssista ja yhdenvertaisuudesta puhuminen yksinään riitä, vaan se vaatii tuekseen epävirallisten kulttuuristen normien ja arvohierarkioiden purkamiseen tähtääviä käytännönläheisiä toimia. Puolustusvoimien olisi aktiivisesti pyrittävä haastamaan ja purkamaan heteronormatiivisia käytäntöjä ja homofobisia asenteita sekä luotava tilaa erilaisille miehuuden ja maskuliinisuuden tyypeille. Vain ymmärtämällä, miksi homo- ja bi-miehet eivät tunne oloaan hyväksytyksi virallisesti taatusta yhdenvertaisuudesta huolimatta, voidaan puuttua niihin sosiaalisen arvonnannon ja ulossulkemisen prosesseihin, jotka tuottavat ja uusintavat heteroiden ja homo- ja bi-miesten välistä epätasa-arvoa.

LÄHTEET

- Aamulehti* (2016) Puolustusvoimat tarkentaa: Virkapuvussa saakin osallistua Prideen. Julkaistu 6.7.2016. <http://www.aamulehti.fi/kotimaa/puolustusvoimat-tarkentaa-virkapuvussa-saakin-osallistua-prideen-23771202/> (Viitattu 13.3.2016.)
- Alanko, Katarina (2014) *Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?* Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 72, julkaisuja 146 & Seta-julkaisuja 23. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Seta ry.
- Asevelvollisuuslaki 1438/2007*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071438> (Viitattu 26.2.2016.)
- Belkin, Aaron & McNichol, Jason (2000) *The Effects of Including Gay and Lesbian Soldiers in the Australian Defence Forces: Appraising the Evidence*. Santa Barbara, CA: University of California. http://www.palmcenter.org/files/active/0/Australia_Final_Report.pdf (Viitattu 29.2.2016.)
- Belkin, Aaron & Levitt, Melissa (2001) Homosexuality and the Israel Defense Forces; Did Lifting the Gay Ban Undermine Military Performance? *Armed Forces and Society*, 27 (4). http://www.palmcenter.org/files/IsraelShortOnline%282%29_0.pdf (Viitattu 26.2.2016.)
- Belkin, Aaron & Evans, R. L. (2000) *The Effects of Including Gay and Lesbian Soldiers in the British Armed Forces: Appraising the Evidence*. The Center for the Study of Sexual Minorities in the Military University of California at Santa Barbara. <http://www.palmcenter.org/files/active/0/Britain1.pdf> (Viitattu 1.3.2016.)
- Bicknell, John W. Jr. (2000) *Study of Naval Officers' Attitudes Toward Homosexuals in the Military*. Master's Thesis. Monterey, CA: Naval Postgraduate School.

- Burks, Derek J. (2011) Lesbian, Gay and Bisexual Victimization in the Military: An Unintended Consequence of “Don’t Ask, Don’t Tell”? *American Psychologist*, 66 (7), 604–613.
- Connell, Raewyn W. (1987) *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Redwood City, California: Stanford University Press.
- Courtenay, Will H. (2000) Constructions of Masculinity and Their Influence on Men’s Well-being: A Theory of Gender and Health. *Social Science & Medicine* 50, 1385–1401.
- Department of Defence (1993) *Directive 1304.26: Qualification Standards for Enlistment, Appointment, and Induction*. 21.12.1993. <http://biotech.law.lsu.edu/blaw/dodd/corres/html2/d130426x.htm> (Viitattu 1.3.2016.)
- Estrada, Armando X. & Weiss, David J. (1999) Attitudes of Military Personnel Toward Homosexuals. *Journal of Homosexuality*, 37 (4), 83–97.
- Estrada, Armando X. & Dirosa, Gia A. & Decostanza, Arwen H. (2013) Gays in the U.S. Military: Reviewing the Research and Conceptualizing a Way Forward. *Journal of Homosexuality*, 60 (2–3), 327–355.
- Fahlstedt, Krister (2000) *Studie över situationen för homosexuella inom Försvarsmakten*. Stockholm: The National Defence College.
- Fasting, Kari & Sand, Trond Svela (2010) *Gender and Military Issues: A Categorized Research Bibliography (Moving Soldiers: 01/2010)*. Oslo: Norwegian Defence University College & Norwegian School of Sport Sciences, Defence Institute.
- Goffman, Erving (1997 [1961]) *Minuuden riistäjät – Tutkielma totaalista laitoksista*. 2. painos. Lohja: Marraskuun Liike.
- Goldstein, Joshua S. (2001) *War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haaland, Torunn Laugen (2012) Friendly War-Fighters and Invisible Women: Perceptions of Gender and Masculinities in the Norwegian Armed Forces on Missions Abroad. Teoksessa Annica Kronsell & Erika Svedberg (eds) *Making Gender, Making War. Violence, Military and Peacekeeping practices*. New York, NY: Routledge, 63–75.
- Halonon, Pekka & Ilpo Karvinen (toim.) (2009) *Yleinen palveluohjesääntö (YLPALVO). Ohjesääntönumero 108*. Helsinki: Edita Prima OY. <http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/0802b480406f9674bed9ff66f99672d5/YIPalVO.pdf?MOD=AJPERES> (Viitattu 21.2.2016).
- Halonon, Pekka & Karvinen, Ilpo (toim.) (2016) *Yleinen palveluohjesääntö (YLPALVO)*. Helsinki: Puolustusvoimat. http://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2258487/PEVIESTOS_YLPALVO+2017/3684dac2-c7ac-4d93-b792-34649f6e2f5d (Viitattu 28.2.2017.)
- Hansen, Hans (2009) *Seksuel orienteringsdiskrimination i Danmark – Et studie af seks homoseksuelle mænds oplevelser og erfaringer i det danske forsvar*. Master’s thesis. Göteborg: Nordic School of Public Health.
- Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko & Ojajärvi, Anni (2009) *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.

- Hufvudstadsbladet (2016) *Försvarsmakten: Pride-parad i uniform inte passande*. Julkaistu 24.11.2016. <https://www.hbl.fi/artikel/ruotuvaki-forsvarsmakten-fick-nytt-tjanstereglemente-demonstrerande-i-uniform-anses-inte-passande/> (Viitattu 28.2.2017.)
- Jokinen, Arto (2000) *Panssaroitu maskuliinisuus: Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Vammala: Vammalan Kirjapaino OY.
- Kerkelä, Tuomas (2014) *Varusmiesliitto selvittää seksuaalivähemmistöjen armeijakokemuksia – tarkoituksena on vähentää kiusaamista ja syrjintää*. Helsingin Sanomat. Julkaistu 24.2.2014. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1393211916883> (Viitattu 11.4.2016).
- Kimmel, Michael S. (1994) *Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity*. Teoksessa *Theorizing Masculinities*, toim. Harry Brod & Michael Kaufman. Kalifornia: SAGE Publications Ltd.
- Korkiakangas, Pirjo (1999) *Muisti, muistelu, perinne*. Teoksessa *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*, toim. Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kronsell, Annica (2012) *Gender, Sex and the Postnational Defence – Militarism and Peacekeeping*. New York: Oxford University Press.
- Kumashiro, Kevin (1999) *Reading Queer Asian American Masculinities and Sexualities in Elementary School*. Teoksessa *Queering Elementary Education. Advancing the Dialogue about Sexualities and Schooling*, toim. William J. Letts IV & James T. Sears. Boston: Rowman & Littlefield Publishers, 61–70.
- Lahelma, Elina (2000) *Going into the Army: A Gendered Atep in Transition to Adulthood*. *Nordic Journal of Youth Research, Young*, 8 (4): 2–15.
- Lehtonen, Jukka (1999) *Pojista miehiä koulun heterojärjestyksessä*. Teoksessa *Mies ja muutos – Kriittisen miestutkimuksen teemoja*, toim. Arto Jokinen. Tampere: Tampere University Press, 121–148.
- Lehtonen, Jukka (2002a) *Ei-heteroseksuaaliset nuoret työssä ja asevelvollisuutta suorittamassa*. Teoksessa Jukka Lehtonen (toim.) *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä*. Raportteja 269. Helsinki: STAKES, 65–76.
- Lehtonen, Jukka (2002b) *Kaapissa avoimesti ja piilossa julkisesti: Ei-heteroseksuaaliset nuoret naiset kertovat ja vaikenevat seksuaalisuudestaan*. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtonen, Jukka (2004) *AmmatINVALINTA ja ei-heteroseksuaalisuus*. Teoksessa Jukka Lehtonen & Kati Mustola (toim.) *”Eihän heterotkaan kerro...” Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä*. Tutkimukset ja selvitykset 2/04. Helsinki: Työministeriö, 143–168.
- Lehtonen, Jukka (2006) *”Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus koulun käytännössä ja nuorten elämässä”*. Teoksessa Eija Asikainen (toim.) *Pysäytyskuvia. Sukupuoli ja seksuaalisuus nuorten elämässä ja koulun arjessa*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 49–66.
- Lehtonen, Jukka (2015) *Going to the ‘Men’s School’? Non-heterosexual and Trans Youth Choosing Military Service in Finland*. *Norma: International Journal for*

- Masculinity Studies*, 10 (2), 117–135.
- Leinonen, Minna & Nikkanen, Risto & Otonkorpi-Lehtoranta, Katri (2013) Kielteinen kohtelu palvelusajan kokemisen muovaajana. Teoksessa Juha Mäkinen (toim.) *Asevelvollisuus tulevaisuus*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos.
- Lepistö, Irene (1999) *Naisena miesten maailmassa: naiset asepalveluksessa*. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteen laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Lindqvist, Minna (2016) "Heteroseksuaalisen maskuliinisuuden tyyssija" – homo- ja bi-miesten kokemuksia varusmiespalveluksesta. Pro gradu. Helsingin yliopisto.
- Luisi, Monique L. R. & Luisi, Tim & Geana, Mugar V. (2016) Homosexuality and the Heartbeat of a Locker Room: An Analysis of Quotations in the Context of Hegemonic and Inclusive Masculinity Theories. *Journal of Homosexuality*, 63 (10), 1314–1338.
- Morgan, David H. J. (1994) Theater of War: Combat, the Military, and Masculinities. Teoksessa Harry Brod & Michael Kaufman (eds) *Theorizing Masculinities*. Kalifornia: SAGE Publications Ltd.
- MTV (2016) *Puolustusvoimat linjasi: Ei kulkueisiin sotilasasussa – Seta pitää linjausta tiukkana*. Julkaistu 24.11.2016. <http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/puolustusvoimat-linjasi-ei-kulkueisiin-sotilasasussa-seta-pitaa-linjausta-tiukkana/6184156> (Viitattu 28.2.2017.)
- Mylyniemi, Sami (toim.) (2010) *Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 107 & Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Nyt.fi (2016) *Nyt puhuu ylikersantti, joka marssi Pridessä univormussa – ja se oli jo toinen kerta, kun hän oli tasa-arvon symbolina*. Julkaistu 20.7.2016. <http://nyt.fi/a1468979088583> (Viitattu 25.10.2016.)
- Ojajärvi, Anni (2015) *Terve sotilas! Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajasta sosiaalisena ilmiönä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 163, verkkojulkaisuja 99. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/terve_sotilas.pdf (Viitattu 7.3.2017.)
- Rohall, David E. & Ender, Morten G. & Matthews, Michael D. (2015) Sexualities in the Military: Comparisons of Attitudes toward Gay and Transgendered People in the Armed Services, *Conference Papers – American Sociological Association*, 1–18.
- Sundevall, Fia & Persson, Alma (2016) LGBT in the Military: Policy Development in Sweden 1944–2014. *Sexuality Research and Social Policy* 13, 1–11.
- Taavetti, Riikka (2015) "Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä..." *Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 81 & Seta ry, Seta-julkaisuja 24. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Seta ry.
- Tallberg, Teemu (2000) Siviilistä sotilaaksi, pojasta mieheksi. *Nuorisotutkimus* 18 (4), 58–68.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Ukkonen, Taina (2000) Muistitieto tutkimuksen kohteena ja aineistona. *Elore* 7 (2). Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

- West, Candace & Zimmerman, Don H. (1987) Doing Gender. *Gender & Society* 1 (2), 125–151.
- Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325#Pidm199648> (Viitattu 26.2.2016.)
- Yle Uutiset* (2010) ”Puolustusvoimat: Armeijassa ei ole tullut ilmi homojen syrjintää.” Julkaistu 3.12.2010. http://yle.fi/uutiset/puolustusvoimat_armeijassa_ei_ole_tullut_ilmi_homojen_syrjintaa/5681120 (Viitattu 20.2.2015.)
- YleX* (2016a) ”Älkää olko hiljaa vieressä, puuttukaa!” – suomalainen ylikersantti marssi virka-asussa Pridessa. Julkaistu 4.7.2016. http://yle.fi/ylex/uutiset/alkaa_olko_hiljaa_vieressa_puuttukaa__suomalainen_ylikersantti_marssi_virka-asussa_pridessa/3-9002038 (Viitattu 24.10.2016.)
- YleX* (2016b) *Puolustusvoimat nihkeänä ylikersantin Pride-marssista: Emme näe suotavana, että sotilaspuvussa esiinnyttäen vastaavanlaisissa tilaisuuksissa*. Julkaistu 5.7.2016. http://yle.fi/ylex/uutiset/puolustusvoimat_nihkeana_ylikersantin_pride-marssista_emme_nae_suotavana_etta_sotilaspuvussa_esiinnytaan_vastaavanlaisissa_tilaisuuksissa/3-9003839 (Viitattu 28.2.2017.)

Maanpuolustustahto ja taistelutahto suomalaisessa asevelvollisuusarmeijassa

Jarkko Kosonen, Teemu Tallberg, Jenni Harala & Petteri Simola

Maanpuolustustahdosta puhutaan paljon sekä yhteiskunnallisessa että maanpuolustukseen liittyvässä keskustelussa. Käsitteen käyttö on kuitenkin ollut melko kirjavaa, ja sen merkitykset vaihtelevat asiayhteydestä riippuen. Maanpuolustustahdon voidaan ajatella kertovan vahvemmin arvojen varaan rakentuvasta yhteisöllisestä asenteesta, ja tästä näkökulmasta tarkasteltuna on luontevaa, että suomalainen sotilassosiologia on ollut kiinnostunut ilmiöstä. Sotilassosiologisessa tutkimuksessa asevelvollisten taistelumotivaatio ja yksilötason sitoutuminen maanpuolustukseen ovat sen sijaan jääneet vähemmälle huomiolle. Taistelumotivaatiota (*combat motivation*) ja siihen läheisesti liittyvää taistelumoraalia (*combat morale*) on tutkittu eri maiden asevoimissa eri vuosikymmeninä, mutta pääosa kansainvälisestä tutkimuksesta on kohdistunut ammattiarmeijoihin ja niissä palveleviin sotilaisiin. Tällä hetkellä ei ole olemassa suomalaisesta asevelvollisuusarmeijasta tehtyä tutkimusta, jossa maanpuolustustahtoa ja asevelvollisten henkilökohtaista sitoutumista Suomen puolustukseen olisi a) mitattu sodassa tai sodankaltaisissa olosuhteissa b) tuloksia olisi julkaistu tieteellisissä, vertaisarvioituissa julkaisuissa.

Tämä artikkeli osallistuu maanpuolustustahdon käsitteellistämisestä käytävään keskusteluun asevelvollisuusarmeijan kontekstissa tarjoten teorialähtöiset määritelmät maanpuolustustahdolle ja taistelutahdolle. Empiirisesti artikkeli tarjoaa uuden avauksen asevelvollisten maanpuolustustahdon mittaamiseen. Tutkimus perustuu asevelvollisille (varusmiehet ja reserviläiset) Maavoimien taisteluharjoituksessa tehtyyn kyselytutkimukseen, $n = 271$. Tutkimuksen ja artikkelin uutuusarvo on maanpuolustustahdon ja taistelumotivaation mittaamisessa uusilla ja teoreettisesti perustelluilla kysymyksillä tilanteessa, joka simuloi mahdollisimman tarkasti joukon sodan ajan toimintaympäristöä ja tilanteita. Artikkelissa tehdään suhteellisen laaja katsaus aiempaan tutkimukseen, minkä perus-

teella määritellään keskeiset käsitteet. Tutkimuksen aineisto ja analyysi on kuvattu johtopäätösten jälkeen artikkelin lopussa.

KANSALAISET ASEVELVOLLISINA JA MAANPUOLUSTAJINA

Pitkään jatkunut kansainvälinen trendi, jossa monet maat ovat siirtyneet asevelvollisuudesta ammattiarmeijoihin, on tehnyt suomalaisesta puolustusratkaisusta entistä poikkeuksellisemman. Viime vuosina asevelvollisuus on tehnyt paluuta turvallisuusympäristön muutosten myötä erityisesti Skandinaviassa ja Baltiassa. Ruotsi ja Liettua ovat tehneet päätöksen miehiä koskevan asevelvollisuuden palauttamisesta rajatussa muodossa, ja Norja on aloittanut koko ikäluokkaa velvoittavat kutsunnat. Suomi on säilyttänyt yleiseen asevelvollisuuteen perustuvan puolustusratkaisunsa, joskin myös kriittisiä puheenvuoroja asevelvollisuuden epätasa-arvoisuudesta ja sukupuolten välisestä yhdenvertaisuudesta asevelvollisuuden osalta on kuultu. Asevelvollisuuslaissa määrätään, että jokainen miespuolinen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta (Asevelvollisuuslaki 2 §). Asevelvollisia ovat myös vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaneet naiset. Suomi on asevelvollisuuden laajuuden suhteen eurooppalaisessa mittakaavassa harvinaisuus, sillä vain yhdeksässä Euroopan maassa on asevelvollisuuteen perustuva armeija, joskin monissa maissa asepalveluksen suorittaa vain valikoitu osa asevelvollisista (*CIA World Fact Book* 2013; Eurostat 2010).

Suomessa kansalaisten maanpuolustusvelvollisuus on määritelty perustuslaissa. Perustuslain mukaan ”jokainen Suomen kansalainen on velvollinen osallistumaan isänmaan puolustukseen tai sitä avustaviin tehtäviin” (Perustuslaki 127 §). Yhteiskunnallinen konsensus Suomen puolustuspolitiikasta sekä yleiseen asevelvollisuuteen perustuvasta puolustusratkaisusta sekä tukee että tukeutuu kansalaisten maanpuolustustahtoon – kansalaisten vahvaan haluun puolustaa Suomea, sen itsenäisyyttä sekä suomalaista yhteiskuntaa ja elämäntapaa (mm. MTS 2016a; MTS 2016b; Puolustuksen pitkän aikavälin haasteet 2014). Kansalaisten mielipiteet puolustuksen tärkeydestä kanavoituvat maanpuolustusta tukeviksi ja sitä toteuttaviksi toimiksi sekä politiikan, demokraattisen päätöksenteon ja valtiollisten instituutioiden että yksittäisten kansalaisten ja kolmannen sektorin toi-

mijoiden kautta. Päävastuu maanpuolustuksesta on Puolustusvoimilla. Puolustusvoimien tehtäviin kuuluvat muiden viranomaisten tukeminen kotimaassa sekä osallistuminen kansainväliseen kriisinhallintaan, mutta oman maan sotilaallinen puolustaminen on sen tärkein tehtävä.

Suomalaisten maanpuolustustahto ja maanpuolustukselle tarjoama tuki sekä luottamus Puolustusvoimiin ovat korkealla tasolla (MTS 2016a; MTS 2016b; Poliisibarometri 2016; Eurobarometri 2016; Helkama 2015; The WIN/ Gallup International 2014). Kansalaisten korkeasta maanpuolustustahdosta on osoituksena esimerkiksi asevelvollisten korkea varusmiespalveluksen suorittamisprosentti, aktiivinen osallistuminen reservin kertausharjoituksiin, kansalaisten myönteinen mielipide Puolustusvoimia kohtaan sekä maanpuolustusjärjestöjen jäsenmäärän nouseva kehitystrendi. Noin 75 % miespuolisesta ikäluokasta suorittaa 5,5–12 kuukautta kestävästä varusmiespalveluksesta (Puolustusvoimat 2016a) ja noin 400 suomalaista naista suorittaa vapaaehtoisen asepalveluksen vuosittain (Puolustusvoimat 2016b). Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) vuoden 2016 kyselyn tulosten perusteella 79 % suomalaisista on sitä mieltä, että nykyisen kaltainen miesten yleiseen asevelvollisuuteen perustuva puolustusjärjestelmä tulee säilyttää (ks. myös *Suomalainen asevelvollisuus* 2010, 17; Myllyniemi 2010, 53). Nykyisen järjestelmän kannatus on vahvistunut koko 2010-luvun ajan (MTS 2016b).

Maanpuolustustahdon ei voida yksistään ajatella riittävän asevelvollisten lähtemiseen ja sitoutumiseen taistelutehtäviin. Yleisen maanpuolustustahdon lisäksi yksilöllä täytyy olla taistelutahtoa, joka realisoituu käytännön toiminnassa teoiksi. Leskinen (2006) on todennut, että taistelutahto rakentuu pitkällä aikavälillä, kerroksellisesti kansakunnan, armeijan, joukko-osaston, ryhmän ja yksittäisen taistelijan tasoilla. Rakentuminen on hidasta, mutta minkä tahansa kerroksen heikko taso voi romahduttaa nopeasti koko rakennelman. Varusmiespalveluksen aikana asevelvollisia koulutetaan ja harjaannutetaan sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin ja siten luodaan edellytykset sodan ajan varalta tarvittavien joukkojen tuottamiselle (Asevelvollisuuslaki 36 §). Yhtenä varusmiespalveluksen tavoitteena on kehittää asevelvollisten maanpuolustustahtoa ja sitouttaa heidät Suomen puolustamiseen. Maanpuolustuksesta puhuttaessa on usein käytetty asevelvollisuusarmeijan tehokkuuden kuvaajina ”tahto, taito ja väline”, jolloin tahdolla tarkoitetaan kansalaisten suhtautumista maanpuolustukseen sekä joukkoon kuulumisen että henkilökohtaisella tasolla.

Asevelvollisuuteen perustuvan reserviläisarmeijan tutkimuksessa asevelvollisten tahto- ja sitoutumistekijöiden tutkimus on tärkeässä roolissa. Sotiin liittyvän yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen päähuomio on keskittynyt kansainvälisten suhteiden, asevoimien ja sodankäynnin makrotason kysymyksiin. Sodan ja väkivallan sosiologiasta, asevoimien saamasta yhteiskunnan tuesta sekä kansalaisten asenteista ja mielipiteistä asevoimia tai maanpuolustusta kohtaan on tehty paljon tutkimusta (mm. Malesevic 2010; Ouellet 2005; Caforio 2003; Joas 2003). Mikrotason tutkimus lisää ymmärrystä siitä, mikä saa yksittäisen asevelvollisen tai sotilaan lähtemään taisteluun maansa puolustamiseksi ja sitoutumaan tehtävänsä toteutukseen taistelussa. Vaikka taistelussa olleita sotilaita on tutkittu, yksilön taistelumotivaation (*combat motivation*) ja yksikön hengen (*the moral of the unit*) yhteyttä joukon menestykseen taistelussa ymmärretään edelleen melko huonosti (Fennell 2014, 796).

Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Artikkelin tarkoituksena on määritellä maanpuolustustahto- ja taistelutah- to -käsitteet teoreettisesti sekä tuottaa uutta tietoa sodan ajan olosuhteita simuloivasta tilanteesta toimivien joukkojen maanpuolustustahdon, taistelutahdon ja taisteluun sitoutumisen tasosta. Tavoitteena on tarkas- tella: (1) millä tasolla asevelvollisten maanpuolustustahto ja taisteluun sitoutuminen ovat sodan ajan tehtävää kuvaavassa taisteluharjoituksessa, sekä (2) miten asevelvollisten maanpuolustustahto ja taisteluun sitoutu- minen eroavat asevelvollisuuden eri vaiheissa.

MITÄ MAANPUOLUSTUSTAHTO ON?

Kansainvälisesti tarkasteltuna maanpuolustustahdon käsitteistö ja tutki- musperinne ovat vahvasti pohjoismaista alkuperää. Suomalainen maan- puolustustahdon tutkimus periytyy ruotsalaisesta tutkimusideasta vasta- rintahalukkuuden (*motståndsandå*), vastarintatahdon (*motståndsvilja*) ja puolustustahdon (*försvarsvilja*) mittaamisesta (Leimu ym. 2008, 1–19). Vaikka suomalaisten maanpuolustustahtoa on selvitetty ja mitattu 1950–60-luvuilta alkaen, ei maanpuolustustahdon käsitettä ole määritelty

yksiselitteisesti, eikä sen taustalla olevia oletuksia ole asetettu avoimesti kritiikille alttiiksi. Maanpuolustustahdon käsitettä on operationalisoitu eri tutkimuksia ja kyselyjä varten, mittareita on olemassa, mutta ydinkäsite on määrittelemättä (vrt. Sinkko 2015, 150). Kansainvälisessä tutkimuksessa ei juuri löydy käytettävän puolustustahto, *defence will* - tai *willingness to defend* -käsitettä. On todettu, että maanpuolustustahto on hieman yllättäen käsite, jota ei juuri käytetä palkka-armeijajärjestelmää soveltavissa maissa (Sinkko 2015, 4–8).

Suomalaisten asevelvollisten maanpuolustustahtoa ja palvelusmotivaatiota mitataan säännöllisesti varusmiesten loppukyselyllä ja reserviläiskyselyllä. Puolustusvoimien palkatun henkilöstön työilma-
piirikyselyssä kysytään maanpuolustustahdon rinnalla työmotivaatioon liittyviä asioita. Nuo kyselyt on tehty ja raportoitu pääosin vain Puolustusvoimien sisäiseen käyttöön, minkä vuoksi julkista tutkimustietoa suomalaisten asevelvollisten ja Puolustusvoimien ammattisotilaiden henkilökohtaista maanpuolustustahtoa tai -asenteita koskien on ollut saatavissa hyvin niukasti (pl. esim. Laitinen 2010, 180–190; Sinkko 2015).

Tahtoa puolustaa omaa maata

Maanpuolustustahto kuvaa ihmisten halua tai halukkuutta puolustaa omaa maataan. MTS on käyttänyt mielipidetutkimuksissaan samaa kysymystä maanpuolustustahdon mittaamiseksi vuodesta 1963 lähtien. Kysymys on muotoiltu: ”Jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten mielestänne puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?” Yksilön osallistumista Suomen puolustukseen on kysytty aika ajoin seuraavasti: ”Jos Suomeen hyökätään, olisitko itse valmis osallistumaan maanpuolustuksen eri tehtäviin kykyjenne ja taitojenne mukaan?”. MTS:n maanpuolustustahtokysymyksen monimutkaisuudesta ja suppeudesta monitahoisen ilmiön mittaamiseen on esitetty kritiikkiä aiemmissa tutkimuksissa (esim. Salasuo ym. 2015; Sinkko 2015; Salasuo 2010; Myyry 2009). Tarkasteltaessa MTS:n käyttämiä maanpuolustustahtokysymyksiä käsitteen määrittelyn tai määrittelemättömyyden kautta voidaan kysyä, mittaavatko nuo kysymykset suomalaisten halua puolustaa Suomea ja tukea mahdollisia aseellisia toimia Suomen puolustamiseksi vai yksilöiden todellista sitoutumista maan aseelliseen puolustamiseen.

Sinkko esittää väitöskirjassaan maanpuolustustahdon tarkastelua kahdella tasolla: maanpuolustustahtoa yleisenä maanpuolustustahtona ja henkilökohtaisena maanpuolustustahtona sekä käytettäväksi näiden yhdistelmästä nimitystä maanpuolustusajattelu (Sinkko 2015, 197, 203–204).

Maanpuolustus on liitetty perinteisesti kansallisvaltion aseelliseen puolustamiseen. Maanpuolustustahtoon liittyvät mielleyhtymät ovat ohjanneet ajattelemaan Suomen konkreettisen maa-alueen ja valtion rajojen puolustamista. Helkaman mukaan maanpuolustustahto on yhteisöllinen arvo, joka viittaa haluun kantaa huolta paitsi omasta ja lähipiiriin, myös laajemman yhteisön turvallisuudesta (Helkama 2015, 167–175). Maanpuolustustahto on läheisessä suhteessa kansalaisten isänmaallisuuteen, sillä se liittyy yksilöiden haluun puolustaa maataan sekä toimia maansa ja kansansa olemassaolon puolesta. Eskolan (1962) näkemyksen mukaan kiintymys omaa maata kohtaan, isänmaallisuus ja maanpuolustustahto ovat kuitenkin eri asioita. Yksilö voi tuntea voimakasta kiintymystä omaa maataan kohtaan, mutta ei välttämättä halua puolustaa maataan aseellisesti tai hyväksyä aseellista puolustusta. Eskolan määritelmän mukaan maanpuolustustahdossa keskeisenä onkin yksilön halu kuulua ryhmäänsä, kansaansa ja kiintymys omaa maataan kohtaan. (Eskola 1962, 9–12.)

Maanpuolustustahdolla on vahva diskursiivinen ulottuvuus: se määrittelee millaiseksi maanpuolustuksen ja kansalaisten suhde nähdään ja miten siitä voidaan puhua (Eskola 2004, 20). Maanpuolustustahtoon liittyvien puhetapojen muutokset kiinnittyvät historiallisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin. Se, millaiseksi Suomea uhkaava sota tai aseellinen selkkaus ajatellaan, mikä on sen todennäköisyys ja miten uskottava Suomen puolustus on, vaikuttavat kansalaisten maanpuolustushenkeen ja -tahtoon. (Helkama 2015, 169–175, vrt. Myyry 2009, 12.) Maanpuolustustahdon ja siihen liittyvien asenteiden voidaan sanoa olevan jatkuvassa liikkeessä ja muokkautuvan vuorovaikutuksessa kansalaisten, yhteisöjen, turvallisuustilanteen ja näihin liittyvien diskurssien välillä.

Yhteiskunnan, yhteisön ja arvojen aseellista puolustamista

Maanpuolustustahto perustuu kiinteästi siihen, kokeeko yksilö Suomen puolustamisen arvoisena ja millainen kuva hänellä on sodasta ja mahdollisista maahan kohdistuvista uhkista. Tuo ajatus laajentaa maan-

puolustuksen koskemaan valtion maa-aluetta laajemmin suomalaisen yhteiskunnan ja elämäntavan puolustamista. Maanpuolustuksen uskotavuuteen nähdään vaikuttavan maan kyky vastata realistiseen uhkaan varautumalla, varustamalla ja kouluttamalla riittävän tehokkaat asevoimat. Yksilön vastuu maanpuolustuksesta liittyy käsitykseen yksilön vastuista ja velvollisuuksista yhteiskunnassa. Kiinnostavaa ja tutkimisen arvoista on, miten yksilö suhtautuu omaan maanpuolustusvelvollisuuteensa tai näkee oikeutuksen maansa aseelliseen puolustukseen.

Maanpuolustustahto ilmentyy yksilön vastarintahalukkuutena ja tahtona tehdä aseellista vastarintaa oman maan vapauden ja demokratian säilyttämiseksi. Se konkretisoituu valmiutena taistella oman maan itsenäisyyden puolesta, sisältäen normatiivisen sitoutumisen asevelvollisuuteen ja sitä kautta aseelliseen maanpuolustukseen. Maanpuolustustahto kehittyy sekä yhteisöllisenä että yksilön asenteena ja arvona. Sen perustana on kokemus omasta maasta puolustamisen arvoisena kansakuntana, yhteisönä ja maa-alueena. Yksilön, asevelvollisen tai kansalaisen osallistuminen maanpuolustuksellisiin toimintoihin kuvaa yksilön henkilökohtaista sitoutumista maanpuolustukseen. (Sinkko 2015; Myyry 2009.) Tästä näkökulmasta se pitää sisällään yksilön näkemykset puolustuksen tärkeydestä ja hyväksyttävyydestä sekä hänen omasta valmiudestaan osallistua puolustuksellisiin toimenpiteisiin sanan laajassa merkityksessä. (Ks. esim. Cronberg 2006, 61.)

Maanpuolustustahto on määritelty tunteeksi siitä, että Suomi on hyvä paikka elää ja myönteiseksi asenteeksi Suomen yhteiskuntajärjestyksestä, luontoa, kulttuuria ja ihmisiä kohtaan, mikä johtaa haluun toimia näiden hyväksi. Myyryn (2009) mukaan tunne hyvästä kohtelusta vahvistaa positiivista identiteettiä ja myönteistä asennetta ryhmää kohtaan, mikä puolestaan lisää halukkuutta turvata ryhmän jatkuvuutta toimimalla rakentavasti sen hyväksi. Maanpuolustustahto voidaan siis määritellä yksilön vapaaehtoiseksi tahdoksi toimia kotimaansa hyväksi, joka kumpuaa tunteesta, että kansalaisia kohdellaan hyvin ja oikeudenmukaisesti. (Myyry 2009, 60.) MTS:n vuoden 2007 kyselyn mukaan kansalaisten mielestä tärkeimpiä syitä puolustaa Suomea olivat Suomen itsenäisyys ja itsemääräämisoikeus, alueellinen koskemattomuus, suomalainen demokratia ja suomalaisuus. Näiden jälkeen tulivat tasa-arvo, hyvinvointipalvelut, sosiaaliturva ja eläkejärjestelmä sekä uskonto. (MTS 2007, 8.) Suomen ja suomalaisen elämäntavan puolustaminen nousivat tulosten

mukaan keskeisiksi puolustamisen arvoiksi, jotka voidaan liittää myös isänmaallisuuteen (vrt. Eskola 1962).

Maanpuolustustahdon eri tasot saavat erilaisia merkityksiä riippuen siitä, tarkastellaanko yhteisön puolustustahtoa asenneilmaston kaltaisena hitaasti muuttavana ilmiönä vai yksittäisten kansalaisten ja asevelvollisten toimintaa maanpuolustuksen hyväksi. MTS:n kyselyllä mitatun kansalaisten maanpuolustustahdon taso on säilynyt melko vakaana ja kansainvälisesti vertaillen korkeana 1990-luvun alusta saakka (MTS 2016a, 46). Maanpuolustus ja puolustukseen sitouttaminen ovat liittyneet kiinteästi suomalaiseen elämäntapaan ja kulttuuriin. Talvisodan ”suuri kertomus” on kansantajuistanut puolustuksen merkitystä ja siirtänyt puolustustahtoa sukupolvelta toiselle vuosikymmenien ajan (Ojajärvi & Laukkanen 2015).

Tässä artikkelissa maanpuolustustahdon määritellään olevan *vastarintahalukkuutta ja tahtoa tehdä aseellista vastarintaa oman maan vapauden ja demokratian säilyttämiseksi. Sen nähdään perustuvan asenteisiin ja arvoihin sekä kokemukseen Suomesta puolustamisen arvoisena maana. Asevelvollisten maanpuolustustahdon oletetaan olevan yhteydessä normatiiviseen sitoutumiseen asevelvollisuuteen ja sitä kautta aseelliseen maanpuolustukseen.*

TAISTELUTAHTO – YKSILÖN OSALLISTUMISTA JA SITOUTUMISTA TAISTELUTEHTÄVÄÄN

Jos maanpuolustustahto kertoo siitä, kuinka puolustamisen arvoisena yksilö kotimaansa kokee, tarvitsemme toisen käsitteen kuvaamaan sitä tahtoa, joka saa yksilön lähtemään taisteluun, pysymään taistelussa ja sitoutumaan operaation kulloisenkin vaiheen tavoitteeseen sekä tehtävään. Taisteluun osallistuminen, siihen sitoutuminen ja taistelussa pysyminen edellyttävät sotilalta tahtoa taistella. Se, minkä vuoksi miehet taistelevat, on ollut keskeinen tutkimuksen kohde toisen maailmansodan jälkeen (Kellert 1982). Tahdon on katsottu useissa sotilassosiologisissa ja -psykologisissa tutkimuksissa tukevan joukon taisteluvalmiutta (*combat readiness*) ja suorituskykyä (*combat performance*): Sotilaiden taistelumotivaatiolla, taistelumoraalilla ja joukon kiinteydellä on todettu olevan yhteys yksittäisten sotilaiden taistelustressin hallintaan ja joukon taistelumenestykseen (*combat effectiveness*), joskin pääosa sotilaiden taistelumotivaatiota selvittäneistä tutkimuksista on

tehty ammattisotilaita ja ammattiarmeijoita koskien (mm. Van den Aker ym. 2016; Fennell 2014; Wessely 2006; Catignani 2004; Wong 2006; Wong ym. 2003; Kellet 1982; Stouffer 1949).

Ammattiarmeijoissa asevoimien tehtävät ja sotilaiden motivaatio sekä sitoutuminen tehtävään ovat kuitenkin oletettavasti erilaisia kuin asevelvollisuusarmeijoissa. Ammattiarmeijaan puolustuksensa perustavissa yhteiskunnissa kansalaisten maanpuolustustahdolla tai puolustustehtäviin sitoutumisella ei ole samanlaista merkitystä, koska vastuu sotilasoperaatioista on maan johdolla ja sotilasammattiin sitoutuneilla joukoilla (Sinkko 2015). Ammattiarmeijaan rekrytoitumiseen ja sitoutumiseen vaikuttavat usein isänmaallista puolustustahtoa enemmän sosiaaliseen arvostukseen, ideologisiin päämääriin tai taloudellisiin hyötyihin liittyvät syyt (mm. Castanheira ym. 2016).

Suomessa ja muissa yleiseen asevelvollisuuteen perustuvissa puolustusjärjestelmissä erityispiirteenä on, että koko yhteiskunta tai sen asevelvollisiksi valittu osa on velvoitettu osallistumaan sotilaalliseen ja aseelliseen maanpuolustukseen. Tällöin kansalaisten mielipiteet ja asenteet maanpuolustusta ja asevoimia kohtaan sekä halu puolustaa omaa maata ovat suoraan yhteydessä maan puolustusjärjestelmän tehokkuuteen. Sinivuon (2011) mukaan taistelumoraaliin, taistelutahtoon voivat olla yhteydessä sitoutuminen sodan päämääriin ja taistelutehtäviin; sodan syy, oikeutus ja mielekkyys; kansallistunne ja isänmaallisuus; kotiseudun läheisyys; joukon ryhmäkiinteyden ja sen tarjoama sosiaalinen tuki; joukon johtajan rooli joukon kiinteyden rakentajana; sotilaan henkinen sitkeys sekä aatteelliset tekijät. Suomalaisessa sotilassosiologisessa tutkimuksessa pääpaino on ollut kuitenkin asevoimien ja joukkojen makrotason tutkimuksessa, ryhmäkiinteydessä ja yleisen maanpuolustustahdon mittaamisessa (mm. Harinen & Hannola 2013; Harinen 2012), jolloin joukkojen suorituskyvyn kannalta keskeiset tekijät, kuten asevelvollisten taistelutahto ja yksilötason sitoutuminen maanpuolustukseen ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Sosiologinen tutkimus on painottunut eri väestöryhmien maanpuolustustahdon, Suomen puolustuskykyyn kohdistuvan luottamuksen sekä yleisen asevelvollisuuden yhteiskunnalle tuottaman hyödyn ja merkitysten tarkasteluun (esim. MTS 2016a; *Suomalainen asevelvollisuus* 2010; Myyry 2009). Mikrotasolla asevelvollisten maanpuolustustahtoa ja varusmiespalvelukseen sitoutumista ovat tutkineet ja tuloksia julkaisseet akateemisissa mielessä ainoastaan Salo (2008) ja Sinkko (2015).

Sitoutumista omasta tahdosta tai velvollisuudesta

Tehtävään sitoutumista (*commitment*) on tutkittu sekä työelämän tutkimuksessa että asevoimien rekrytointiin ja sotilaan tehtävässä pysymiseen liittyen (mm. Bury 2016; Park ym. 2016; Woodruff ym. 2006). Sotilas-sosiologian kentässä tunnettu instituutioon sitoutumisen teoria perustuu Meyerin & Allenin (Meyer & Allen 1987, Allen & Meyer 1990) julkaisemaan kolmentasoiseen malliin. Mallin mukaan sitoutuminen rakentuu affektiivisestä, normatiivisesta ja jatkuvuuteen perustuvasta sitoutumisesta. Ammattiarmeijassa sitoutuminen liittyy kahteen vaiheeseen: rekrytointiin ja rekrytoitujen kouluttamiseen taistelutahtoisiksi taistelijoiksi (Sinkko 2015, 4). Meyerin & Allenin mallia on sovellettu suomalaisten asevelvollisten varusmiespalvelukseen sitoutumisen tutkimuksessa. Asevelvollisen sitoutuminen varusmiespalvelukseen on vahvassa yhteydessä palveluksessa suoriutumiseen, palveluksen loppuun suorittamiseen ja auktoriteettien hyväksymiseen. Varusmiesten sitoutumisella on myönteinen vaikutus myös joukon toimintaan ja kiinteytymisen edellytysten luomiseen sekä positiiviseen asenteeseen Suomen puolustamista kohtaan. (Salo 2009.)

Sitoutumisella on erilainen merkitys ammattiarmeijassa kuin asevelvollisuuteen perustuvissa asevoimissa. Asevelvollisuusarmeijassa asevelvollisten normatiivinen sitoutuminen liittyy kiinteästi asepalveluksen suorittamisen sekä mahdolliseen taistelutilanteeseen osallistumisen velvoitteeseen ja pakkoon. Asevelvollisuudessa normatiivinen velvoite ja asevelvollisen kokemus maanpuolustamisen merkityksellisyydestä ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Shirom (1976) soveltaa normatiivisen sitoutumisen (*normative commitment*) määritelmässään Delamaterin ym. (1969) amerikkalaisten kansalliseen osallistumiseen (*national involvement*) liittyvässä tutkimuksessa laatimaa määritelmää. Määritelmän mukaan yhteiskuntaan, työhön, uskontoon ja perheeseen integroituneiden kansalaisten sitoutuneisuus näyttäytyy normatiivisena sitoutumisena yhteiskuntaan. Normatiivisen sitoutumisen näkökulmasta kansalaiset kokevat vaatimusten mukaisten roolien ja aseman täyttämisen tärkeäksi ja haluavat säilyttää identiteettinsä sekä asemansa yhteiskunnassa. Normatiivista sitoutumista ilmentävät asenteiden tasolla kansallisten symbolien positiivinen merkitys, taipumus kuvata omaa elämäntapaa tavallisena ja normaalina tapana elää sekä tukea normatiivisten odotusten mukaista politiikkaa. Normatiivinen sitoutuminen yhdistetään ensisijaisesti työväenluokkaan,

joka on sidoksissa yhteiskuntaan työn, perheen tai jonkin muun instituution kautta, mutta jolla ei ole erityisiä vastuutehtäviä institutionaalisissa toimielimissä (Delamater ym. 1969, 324–325).

Suomalaisten sitoutuminen asevelvollisuuteen ja sotilaalliseen maanpuolustukseen

Delamaterin ym. (1969) hahmottamat perusteet kansalaisten normatiivisesta sitoutumisesta soveltuvat Suomeen kohtuullisen hyvin. Vaikka Suomessa luokkajakoa ei pidetä merkittävimpänä kansalaisten sosiaalisen aseman määrittelijänä, on kiintymys omaan maahan, elämäntapaan ja kansallistunnuksiin ollut perinteisesti keskeistä. Suomessa asevelvollisten normatiivinen sitoutuminen varusmiespalvelukseen on ollut suhteellisen vahvaa, ja asevelvollisuudella on ollut suomalaisessa yhteiskunnassa vahva, jopa kyseenalaistamaton asema. Asepalveluksen suorittaminen on osoittanut kansalaisten normatiivista sitoutumista asevelvollisuuteen ja maanpuolustukseen, mutta myös suhdetta suomalaiseen yhteiskuntaan.

Suomessa kansalaisten rauhanaikainen taistelutahto on määritelty, ja sitä on mitattu kahdella tasolla. Sitä on kysytty yksilön valmiutena osallistua maanpuolustuksen eri tehtäviin omien kykyjensä ja taitojensa mukaan (MTS:n määritelmä) tai valmiudeksi osallistua aseelliseen taisteluun maan puolustamiseksi ja sodan päämäärien täyttämiseksi (WIN / Gallup Internationalin määritelmä). Suomalaisten rauhanaikana mitattu taistelutahto on korkealla tasolla. 87 % suomalaisista olisi itse valmis *osallistumaan* maanpuolustuksen eri tehtäviin kykyjensä ja taitojensa mukaan, jos Suomeen hyökätään (MTS 2016a, 47–48), ja 74 % Suomen miespuolisista kansalaisista olisi valmis (*willing*) *taistelemaan* maansa puolesta sotatilanteessa¹ (The WIN/ Gallup international 2014).

Suomessa rauhanaikana mitatut asenteet maanpuolustusta kohtaan ovat myönteisiä ja kansalaisten asenteellinen valmius aseelliseen vastarintaan on korkea. Kansalaisten, etenkin nuorison ja nuoren sukupolven mielipiteiden sekä asenteiden aiempaa merkittävämpi jakautuminen

1 WIN/ Gallup internationalin väittämän tarkka muotoilu on: “*Would be willing to fight for his/her country if there were a war that involved Finland.*”

antavat aiheen tarkastella Suomen puolustamisen kannalta keskeisten ydinryhmien puolustustahtoa ja sitoutumista maan sotilaalliseen puolustamiseen. Suomessa pelkästään miehiä koskevan yleisen asevelvollisuuden asemaa yhteiskunnassa on alettu kyseenalaistaa sekä tutkimuksissa (mm. Salasuo ym. 2015; Myyry 2009) että kansalaiskyselyissä (MTS 2016a; MTS 2016b).

Sodan olosuhteissa odotukset asevelvollisia kohtaan ovat erilaiset kuin rauhan aikana toteutetuissa kyselyissä tai suhtautumisessa asevelvollisuuteen. Tuolloin on tarpeen tarkastella yksittäisen asevelvollisen toimintaa ja sitoutumista taistelutehtäviin sekä taisteluun lähdetessä että taistelun aikana (*combat behavior*). Myönteisellä suhtautumisella asevelvollisuuteen sekä oman valtion ja yhteisön puolustamiseen voidaan olettaa olevan yhteys sotilaan sitoutumiseen sodan päämääriin, taistelutahtoon ja oman toiminnan oikeutukseen. Shirom (1976) hakee normatiivisesta sitoutumisesta perusteluita sekä sodan päämääriille että sotilaan toiminnalle. Hänen mukaansa tärkeimpänä tekijänä on yksilön toiminnan legitimitettiin yhteys sodan tavoitteisiin. (Shirom 1976, 420.)

Tehtyn teoreettisen tarkastelun perusteella, tässä artikkelissa sotilaan *tahtoon taistella ja sitoutua tehtävään* viittaamme käsitteellä taistelutahto. *Tahto nähdään yksilön ja toiminnan kohteen välisenä suhteena, ja se on lähtökohtaisesti 'sisäistä'. Taistelutahto viittaa sotilaan henkilökohtaiseen tahtoon taistella, onnistua annetussa tehtävässä taistelun voittamiseksi.* Taistelutahtoa voidaan mitata tehtävään sitoutumisen ja tehtävän koetun merkityksellisyuden sekä tehtävässä suoriutumisen kautta.

TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Suomalaisesta maanpuolustustahto- tai taistelumotivaatiotutkimuksessa on harvoin kerätty aineistoa sodassa tai sodankaltaisia olosuhteita muistuttavissa tai simuloivissa olosuhteissa. Aiempien tutkimusten aineistot on kerätty varusmiehille tai reserviläisille varuskunnissa tehdyillä kyselyillä tai kansalaisten arjessa, työpaikolla, oppilaitoksissa tai kotona toteutetuilla live- tai puhelinhaastatteluilla. Taisteluharjoituksessa tutkimuksen kohdehenkilöt ovat asevelvollisuuteen ja maanpuolustukseen sitoutuneita asevelvollisia, jotka ovat ohittaneet useampia sitoutumisen ratkaisupisteitä. Maanpuolustustahdon ja henkilökohtaisen sitoutumisen

ensimmäinen ratkaisupiste on ollut siinä vaiheessa, kun nuori on päättänyt astua asepalvelukseen. Toinen merkittävä vaihe on ollut suorittaa palvelus loppuun ja reserviläisillä edelleen osallistuminen käskettyyn kertausharjoitukseen.

Tutkimuksen kohdejoukko toimi aineiston keräämisen aikaan sodan ajan tilannetta simuloivassa taisteluharjoituksessa. Tutkimuksen voidaan olettaa mahdollistavan asevelvollisten maanpuolustustahdon ja taistelutahdon mittaamisen niin sodankaltaisissa olosuhteissa kuin se on rauhan aikana Suomessa mahdollista.

Tutkimuksen empiirisenä aineistona käytettiin Maavoimien sotaharjoituksessa keväällä 2016 kerättyä kyselyaineistoa. Kysely toteutettiin ennalta valituille varusmies- ja reserviläisyksiköille taisteluharjoituksen aikana, ja siihen vastasi yhteensä 271 asevelvollista. Kaikki paikalla ja tavoitettavissa olleet joukkojen jäsenet vastasivat kyselyyn. Vastaajalta meni kyselyyn vastaamiseen noin 15–20 minuuttia. Kyselyyn vastattiin yksilöinä ja nimettöminä, aineistonkerääjien pienryhmittäin antamien ohjeiden jälkeen. Kyselyn toteuttivat harjoituksessa olleet Maavoimien tutkijareserviläiset oman kertausharjoituksensa osana.

Kuva 1. Kyselyaineisto kerättiin sähköisellä kyselyllä, johon vastattiin tablet-laitteilla maastossa. Varusmiesjoukko ja toinen reserviläisyksikkö toimivat vastaamisen aikana harjoitustilanteen mukaisesti. Kuva: Jarkko Kosonen.

Tutkituista yksiköistä kaksi muodostui reserviläisistä ja yksi varusmiehistä (taulukko 1). Komppaniat olivat kyselyn toteuttamisen ajankohtana sekä taistelun että joukon huollon osalta eri tilanteissa. Komppania II palasi joukkokohtaisesta taisteluammunnasta juuri ennen kyselyä ja oli levännyt parhaiten, koska kysely toteutettiin heti harjoituksen alussa, eikä komppanialla ollut vielä harjoituksen tuottamaa väsymystä.

Komppania III oli taistellut kahden vuorokauden ajan ennen kyselyn toteutusta. Komppania I oli lähdössä hyökkäykseen välittömästi kyselyn toteuttamisen jälkeen. Komppaniat I ja III toimivat kyselyyn vastaamisen aikana harjoitustilanteen mukaisesti, eli heillä oli jatkuva vihollisuuhka päällä ja omaa toimintaa suojattiin muun muassa tähystyksellä sekä lähivartioilla. Tutkimuksen kohdejoukko rajattiin asevelvollisiin, ja kyselyyn vastanneista miehistä sekä vapaaehtoisen asepalveluksen suorittavista tai suorittaneista naisista käytettiin yleisnimitystä *asevelvollinen*.

Taulukko 1. Tutkittujen komppanioiden vastaajamäärät, asevelvollisuuden vaihe, koulutustausta ja toimintahistoria yksiköittäin (n = 271).

	n =	Asevelvollisuuden vaihe	Joukon koulutustausta	Joukon toimintahistoria
I	62	Varusmiehet	Varusmiespalveluksessa	3 kuukautta joukkona harjoittelua
II	72	Reserviläiset	Sodan ajan joukon kertausharjoituksessa	joukon neljäs yhteinen kertausharjoitus
III	137	Reserviläiset	Vapaaehtoisesti sitoutuneen joukon kertausharjoituksessa	Pitkäkestoista harjoittelua ja toimintaa joukkona

Kuva 2. Harjoitus, jossa aineisto kerättiin, kesti noin viikon ajan. Asevelvolliset vastasivat kyselyyn tilanteessa, joka simuloi mahdollisimman todentuntuisesti sodan olosuhteita. Kuva: Jarkko Kosonen.

ASEVELVOLLISTEN KORKEA MAANPUOLUSTUSTAHTO JA TAISTELUTAHTO

Asevelvollisten maanpuolustustahtoa mitattiin sekä henkilökohtaisella että yhteisöllisellä tasolla. Maanpuolustustahtoa tarkasteltiin asevelvollisten vastarintahalukkuuden ja Suomen aseellisen puolustusvalmiuden näkökulmista. Taistelutahtoa mitattiin oman ja joukon sotilastehtävän merkityksellisyyden kokemuksella ja tehtävään sitoutumisella.

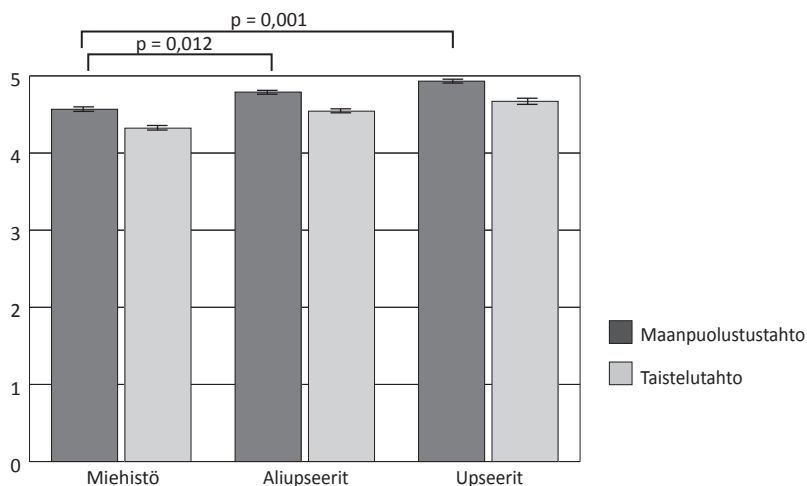
Asevelvollisten maanpuolustustahto ja taistelutahto

Harjoituksessa olleiden asevelvollisten maanpuolustustahto ja taistelutahto olivat erittäin korkealla tasolla (ks. taulukko 4). Lähes kaikki (96 %) asevelvolliset kokivat Suomen olevan puolustamisen arvoinen ja vastasivat ymmärtävänsä, miksi maata on vakavassa kriisitilanteessa puolustettava.

Henkilöstöryhmien välillä oli merkitsevä ero siinä, miten he kokivat Suomen puolustamisen arvoisuuden. Johtajat kokivat Suomen vahvemmin puolustamisen arvoisena kuin miehistön jäsenet. Lähes kaikki upseerit ja aliupseerit olivat täysin samaa mieltä, että kokivat Suomen olevan puolustamisen arvoinen. Miehistön näkemyksissä Suomesta puolustamisen arvoisena hajonta oli suurempi ja vastaukset jakautuivat enemmän vaihtoehtojen ”täysin samaa mieltä” ja ”osittain samaa mieltä” välillä.

Suomen aseelliseen puolustamiseen ja omaan sitoutumiseen Suomen itsenäisyyden puolesta taistelemiseen suhtauduttiin hieman kriittisemmin kuin Suomen puolustamisen tärkeyteen. Pääosa asevelvollisista (90 %) tuki ajatusta, että kansalaisten velvollisuus aseelliseen puolustukseen on oikein, ja he pitivät itsestään selvänä henkilökohtaista osallistumistaan maan aseelliseen puolustamiseen.

Kuviosta 1 nähdään, että henkilöstöryhmien välillä oli merkittävää eroa sekä maanpuolustustahtodossa että taisteluun sitoutumisessa. Johtajakoulutuksen saaneiden ja johtajatehtävissä toimineiden aliupseereiden sekä upseereiden tahto ja sitoutuminen olivat miehistöä korkeammalla tasolla (ks. myös taulukot 4 ja 5).

Kuvio 1. Summamuuttujien maanpuolustustahto ja taistelutahto jakaumat sekä keskivirhe henkilöstöryhmittäin. Summamuuttujat muodostettiin väittämistä, jotka saivat arvoja välillä 1–5 (1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=en osaa sanoa, 4=osittain samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä), n = 270.

Asepalvelusta suorittavien asevelvollisten joukosta hakeutuu tai valitaan johtajakoulutukseen ja -tehtäviin maanpuolustustahtoisempia sekä Suomen puolustukseen sitoutuneempia varusmiehiä. Johtajakoulutuksen sisällöllä ja johtajana toimimisella voi olla vaikutusta maanpuolustustahdon ja tehtävään sitoutumisen kannalta. Miehistö erosi johtajista maanpuolustustahdon, taistelutahdon ja taisteluun sitoutumisen suhteen. Maanpuolustustahdon osalta oli merkitsevä ero miehistön ja aliupseereiden sekä miehistön ja upseereiden välillä. Taistelutahdossa erot olivat samansuuntaiset, mutta pienemmät (taulukko 6).

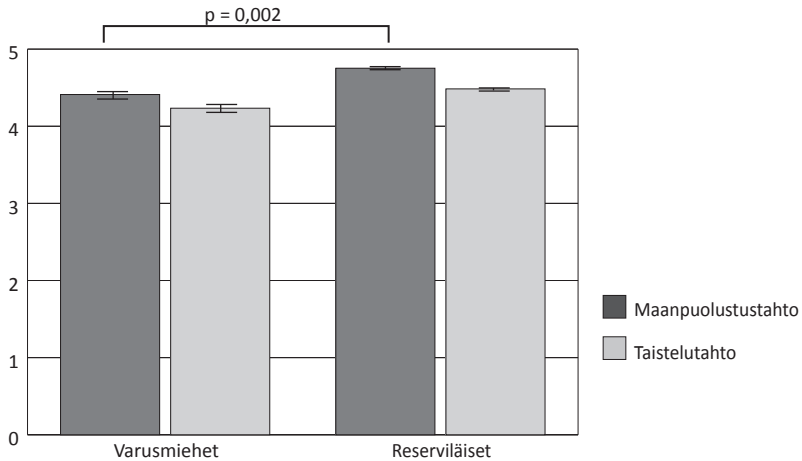
Ylempi sotilasarvo vaikutti myönteisesti ymmärrykseen, miksi maata on vakavassa kriisitilanteessa puolustettava. Upseerit ovat vastanneet olevansa eniten täysin samaa mieltä väittämän kanssa (91 %), aliupseerit toiseksi eniten (83 %) ja ryhmistä vähiten miehistö (76 %). Kielteisesti (vastausvaihtoehdot 1 ja 2) tai neutraalisti (vastausvaihtoehto 3) Suomen puolustamisen arvoisuuteen ja maan puolustamiseen suhtautuivat vain yksittäiset vastaajat (< 4 %).

Asevelvolliset kokivat vahvaa henkilökohtaista sitoutumista sotilastehtäväänsä ja halusivat menestyä tehtävässään hyvin. Pääosa asevelvollisista (94 %) halusi suoriutua omasta sotilastehtävästä mahdollisimman hyvin ja koki olevansa tarvittaessa valmis suuriinkin ponnistuksiin joukon tehtävän suorittamiseksi kunnolla (89 %). Johtajien taistelutahto oli korkeampi ja he olivat sitoutuneempia tehtäväänsä kuin miehistön jäsenet. Upseereiden taistelutahto ja sitoutuminen oli edelleen voimakkaampaa kuin aliupseereiden. Oma sitoutumista arvioivissa väittämässä johtajien arviot jakautuivat suppeammin neutraalien ja myönteisten vaihtoehtojen välille (3–5), kun miehistön arviot jakautuvat koko skaalalle (1–5).

Pääosa asevelvollisista (89 %) ymmärsi oman tehtävänsä liittyvän lähimmän ryhmän tehtävään. Taisteluun sitoutumista mittaavista väittämistä matalimmalla tasolla (83 %) oli asevelvollisten kokemus oman joukkueen sodan ajan tehtävän tärkeydestä. Heikoin näkemys oman joukkueen tehtävän tärkeydestä oli miehistön jäsenillä. Oman tehtävän liittymisen joukon tehtäviin kokivat heikoimmaksi aliupseerit.

MAANPUOLUSTUSTAHDON JA TAISTELUTAHDON EROT ASEVELVOLLISUUDEN ERI VAIHEISSA

Harjoituksessa olleet komppaniat olivat asevelvollisuuden eri vaiheissa. Kuvioista 2 nähdään, että varusmies- ja reserviläisyksiköiden välillä oli merkitsevä ero maanpuolustustahtossa ja taistelutahtossa. Reserviläisten maanpuolustustahto ja taisteluun sitoutuminen olivat korkeammalla tasolla kuin varusmiesten. Reserviläisten näkemysten hajonta oli pienempi, ja heidän maanpuolustustahtonsa ja taisteluun sitoutumisensa oli varusmiehiä yhtenäisempää (ks. taulukot 7 ja 8).

Kuvio 2. Summamuuttujien maanpuolustustahto ja taistelutahto jakaumat sekä keskivirhe asevelvollisuuden eri vaiheissa. Summamuuttujat muodostettiin väittämistä, jotka saivat arvoja välillä 1–5, n=270.

Koska asevelvollisuuden vaiheella oli merkitsevä yhteys maanpuolustustahtoon ja taisteluun sitoutumiseen, tarkasteltiin tarkemmin iän vaikutusta tahtoon ja sitoutumiseen. Asevelvollisten iällä oli merkitsevä yhteys maanpuolustustahtoon, mutta ei taistelutahtoon. Ikäryhmien välisessä tarkastelussa eri ikäryhmien välillä ei löytynyt merkitseviä eroja.

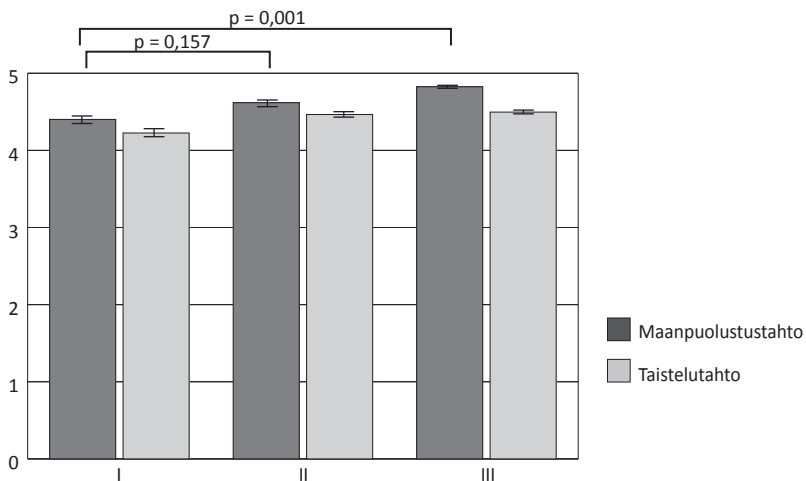
Maanpuolustustahto ja taistelutahto olivat korkeammalla tasolla vanhemmissa ikäryhmissä. Pääosa II-komppanian reserviläisistä oli iäl-

tään 24–26-vuotiaita ja III-komppanian reserviläisistä yli 27-vuotiaita. Havainnon perusteella vertailtiin komppanioiden välisiä eroja asevelvollisten maanpuolustustahdossa ja taistelutahdossa. Maanpuolustustahto ja taisteluun sitoutuminen olivat matalimmalla tasolla ikäryhmässä 21–23-vuotiaat, jotka ovat joko vanhimpia varusmiehiä tai nuorimpia reserviläisiä. Maanpuolustustahto ja taisteluun sitoutuminen olivat korkeimmalla tasolla 24. ikävuoden jälkeen.

Sillä, missä komppaniassa asevelvollinen palveli, oli merkitsevä yhteys sekä maanpuolustustahtoon että taisteluun sitoutumiseen. Kuvio 3 nähdään, että reserviläiskomppanioiden maanpuolustustahto oli korkeammalla tasolla kuin varusmiesyksikön. Tehtävään sitoutuneimman reserviläisyksikön, jossa palveli joukon vanhimmat reserviläiset (III-komppania) maanpuolustustahto oli korkeimmalla tasolla (ks. taulukko 8).

Varusmiesyksikön (I) ja sitoutuneimman reserviläiskomppanian (III) välillä oli merkitsevä ero sekä maanpuolustustahdossa että taisteluun sitoutumisessa. Varusmiesten ja toisen reserviläiskomppanian (II) välillä ero ei ollut merkitsevä maanpuolustustahdossa eikä taisteluun sitoutumisessa. Reserviläisyksiköiden välillä ero oli lähellä merkitsevää maanpuolustustahdon osalta, mutta suurempi taisteluun sitoutumisessa.

Kuvio 3. Summamuuttujien maanpuolustustahto ja taistelutahto jakaumat sekä keskivirhe eri komppanioissa. Summamuuttujat muodostettiin väittämistä, jotka saivat arvoja välillä 1–5, $n=270$.

TAHTO SITOUTTAA ASEVELVOLLISET MAAN PUOLUSTAMISEEN

”Puolustus on tahtoa ja tekoja. Tärkein puolustuslinjamme sijaitsee aina suomalaisten korvien välissä”, totesi Tasavallan presidentti Sauli Niinistö puhuessaan Suomen puolustuksen vahvistamisesta muuttuneessa turvallisuustilanteessa, kun Venäjän ja lännen välinen jännite kasvoi kesällä 2015 (Niinistö 2015).

Mistä tekijöistä muodostuu suomalaisten asevelvollisten maanpuolustustahto ja millainen on heidän henkilökohtainen sitoutumisensa maan aseelliseen puolustamiseen? Mikä saa suomalaisen asevelvollisen lähtemään taisteluun Suomen puolustamiseksi ja edelleen pysymään taistelussa sodan niin fyysisesti kuin henkisesti vaativissa olosuhteissa? Nämä ovat laajoja ja moniulotteisia, mutta yleisen asevelvollisuuden ja maanpuolustuksen ytimeen meneviä kysymyksiä.

Taisteluharjoituksessa mitattu asevelvollisten maanpuolustustahto (4,7 asteikolla 1–5) ja taistelutahto (4,4 asteikolla 1–5) olivat erittäin korkealla tasolla. Harjoitukseen osallistuneiden asevelvollisten taistelutahto, sitoutuminen asevelvollisuuteen ja aseelliseen puolustamiseen on tämän tutkimuksen aineiston perusteella vahvaa. Luku on samansuuntainen kuin koko kansan keskuudessa MTS:n samaan aikaan mitaama maanpuolustustahdon taso, jonka mukaan vuonna 2016 lähes 80 prosenttia kaikista suomalaisista oli sitä mieltä, että suomalaisten pitäisi puolustautua aseellisesti, vaikka tilanne näyttäisi epävarmalta. Tutkimuksen tarkoituksena oli kehittää asevelvollisten maanpuolustustahdon ja taistelutahdon mittaamenetelmiä. Kyselyssä käytettiin aiempaa monipuolisempia ja laadultaan yksityiskohtaisempia kysymyksiä. Kysymyksillä mitattiin asevelvollisten ymmärrystä maan puolustamisen tärkeydestä, yhteiskunnan oikeutusta vaatia kansalaisten osallistumista aseelliseen maanpuolustukseen sekä asevelvollisten näkemyksiä Suomesta puolustamisen arvoisena ja omasta osallistumisesta taisteluun Suomen itsenäisyyden puolesta. Tulosten perusteella näillä kysymyksillä päästiin huomattavasti henkilökohtaisemmalle tasolle kuin aiemmin käytetyillä yleisempää puolustus- tai vastarinta-ajattelua mittaavilla kysymyksillä.

Taistelutahdon mittaaminen rauhan aikana, normaalioloissa, on haastavaa, ja mittaamenetelmää tai kysymyksiä voidaan kritisoida. Joukon ja sen yksittäisten taistelijoiden taistelutahto ja taistelukyky mi-

tataan viime kädessä vasta taistelussa, joukon tulikasteessa tai konfliktin mahdollisesti pitkittyessä pitkäkestoisen kuormituksen kestämisessä. Taistelumotivaatiota on tutkittu eri puolilla maailmaa taistelleissa joukoissa. Tässä tutkimuksessa taistelutahdon määriteltiin muodostuvan taisteluun motivoitumisesta sen merkityksen kokemuksen kautta ja taisteluun sitoutumisesta. Taistelutahtoa selvitettiin kysymyksillä, jotka mittasivat oman sekä joukon tehtävän tärkeyden kokemusta ja motivaatiota suoriutua omasta sotilastehtävästä mahdollisimman hyvin. Myös nämä kysymykset ovat laadultaan tarkempia ja mittaavat asevelvollisen henkilökohtaista asennoitumista, aiemmin käytettyjä kysymyksiä tarkemmin. Taistelutahdon taso heijastelee myös koko kansan sitoutumista maanpuolustukseen henkilökohtaisella tasolla.

Tulosten perusteella maanpuolustustahto ja taistelutahto ovat korkeammalla tasolla *johtajilla, reserviläisillä ja vanhemmilla asevelvollisilla*. Vapaaehtoiseen rekrytoitumiseen perustuvalla reserviläisyksiköllä tahto ja sitoutuminen olivat muita yksikköjä korkeammalla tasolla, mikä sinänsä ei ole yllättävä tulos. Vapaaehtoisesti toiminnassa mukana olevien sitoutumisen aste ja kertausharjoitukseen osallistumisen syyt ovat erilaisia varusmiehiin tai käskettyinä kertausharjoituksessa oleviin reserviläisiin verrattuina. Reserviläisyksiköiden asevelvolliset olivat olleet sijoitettuina tehtäviinsä pidemmän ajan, ja yksiköt olivat olleet useammassa kertausharjoituksessa sodan ajan kokoonpanossaan. Näin joukon toiminta, tutut taistelutoverit ja toiminnan myötä muodostunut kiinteys mahdollisesti tukevat joukon jäsenten tahtoa, motivaatiota ja taisteluun sitoutumista. Tulosten perusteella voidaan tehdä havainto, että yksikön pidemmällä yhteisellä historialla ja sitä kautta muodostuneella yhteishengellä sekä joukon jäsenten iällä on merkitystä tahtoon ja motivaatioon.

Taistelutahtoa ja taisteluun sitoutumista mitattiin normatiivisen sitoutumisen lähtökohdista. Oletuksena oli, että suomalainen asevelvollinen sitoutuu asevelvollisuuteen ja sen suorittamiseen liittyviin tekoihin vastaamalla velvollisuuteensa yhteiskunnan ja yhteisön odottamalla tavalla. Tämä selittäisi varusmiesten maanpuolustustahdon ja motivaation tasoa. Reserviläisillä sitoutumiseen liittyy enemmän omaehtoisuutta, ja heillä on enemmän vapautta vaikuttaa omaan sitoutumiseensa joukkoon ja sen harjoitukseen. Kertausharjoituskäskyn lykkääminen on käytännössä helpompaa ja yleisempää kuin varusmiespalveluksen. Varusmiespalveluksessa toiminta ja joukon johtaminen ovat tarkemmin ulkoisesti säädeltyä ja

johdettua kuin reservin kertausharjoituksissa. Instituutioihin sitoutuminen voimistuu iän myötä, mikä voi tarkoittaa asevelvollisilla sitoutumisen vahvistumista Puolustusvoimiin, omaan sodan ajan joukkoon tai maanpuolustukseen. Aikuisilla asevelvollisuuden voidaan nähdä liittyvän ja kuuluvan kiinteämmin yksilön ja yhteiskunnan väliseen vuorovaikutukseen. Kansalainen kiinnittyy yhteiskuntaan työn, perheen ja osallisuuden kautta, jos hän kokee saavansa yhteiskunnalta palveluita ja turvallisuutta. On mahdollista, että aikuisuuden myötä asevelvollisuus koetaan vasta-uuoroisena vaihtosuhteena ja altruistisena toimintana yhteiskuntaa ja sen puolustamista sekä kansalaisten elinolojen turvaamista kohtaan.

Asevelvollisten taidot ja kyvykkyydet kehittyvät ajan sekä harjaantumisen myötä, asevelvollisuuden eri vaiheissa. Taisteluharjoituksessa varusmiehet olivat koulutuksensa loppuvaiheessa ja soveltamassa opittuja sotilastaitoja joukkona toimiessaan. Heillä oli takanaan varusmiespalvelus ja useita harjoituksia, mutta päättöharjoitus oli joukolle edelleen oppimistilanne. Reserviläisyksiköt olivat olleet pitkällä ajanjaksolla useammassa harjoituksessa samassa kokoonpanossa. Yhdessä toimiminen oli mahdollistanut sekä taistelijakohtaisten että joukkokohtaisten taitojen kehittymisen ja taistelutehtävissä harjaantumisen. Varusmiesyksikkö oli toiminut enemmän maasto-olosuhteissa ennen taisteluharjoitusta ja toimi maastossa tottuneemmin, millä lienee ollut vaikutusta joukon hyvään motivaatioon ja selviytymiseen, vaikka yksikön huolto- ja lepotilanne olivat reserviläiskomppanioita heikommalla tasolla.

Reserviläisillä on suurempi liikkumatila sekä oman toiminnan että asenteiden omaehtoisessa säätelyssä. Kun varusmiespalveluksesta on kulunut jonkin verran aikaa, on asevelvollisuus voinut saada erilaisia merkityksiä myös henkilökohtaisella tasolla. Reservin kertausharjoituksessa joukko toimii yleensä sodan ajan kokoonpanossa, samana joukkona kuin varusmiesaikana. Yksilöiden kasvaminen omilla tahoillaan ja palaaminen toistuvasti sotilasjoukkonsa osaksi kehittävät joukossa omaehtoisuuden, kyvykkyyden ja yhteisöllisyyden tekijöitä. Kertausharjoituksessa olevan joukon toiminnassa autonomia ja omaehtoisuus ovat aivan eri tasolla kuin varusmiespalveluksen aikana. Sekä yksilöiden että joukon kyvyt kehittyvät kokemuksen ja osaamisen kehittyessä. Joukon yhteisöllisyys ja kiinteys muuttuvat ja kehittyvät jokaisen yhdessä toteutetun harjoituksen myötä.

Tämän tutkimuksen aineisto tarjoaa ainutlaatuisen mahdollisuuden tarkastella suomalaisten asevelvollisten maanpuolustustustahtoa,

näkemyksiä Suomen puolustamisen tärkeydestä sekä heidän omaa sitoutumistaan maan puolustamiseen. Tutkimuksen merkittävin anti on maanpuolustustahdon ja taistelutahdon mittaamisen uusissa kysymyksissä. Käytettyjen käsitteiden uusi operationalisointi, laadullisemmat ja tarkemmat kysymykset sekä kyselyn toteutus sodan ajan tilannetta kuvaavassa toimintaympäristössä tuottivat käyttökelpoista tietoa ja kontribuoivat maanpuolustustahdon tutkimusperinteeseen. Kuten aiemmin on todettu, ei suomalaisen asevelvollisuusarmeijan tai asevelvollisten maanpuolustustahdosta tai taistelutahdosta ole aiemmin julkaistu sodan ajan (tai niitä muistuttavissa) tilanteesta mitattuja tuloksia. Artikkelit tarjoaa tuleville tutkimuksille vertailukohdan maanpuolustustahdon ja taistelutahdon tarkasteluun erilaisissa joukoissa, tilanteissa tai erilaisilla aineistoilla. Aseellisen maanpuolustuksen kontekstissa sodan ajan joukot ovat maanpuolustuksen kannalta ratkaisevimpia. Kansalaisten tuki maanpuolustukselle ja puolustustahto ovat perusta, jonka varassa asevelvollisuus ja siihen perustuva kenttäarmeija toimivat. Tässä tutkimuksessa keskityttiin asevelvollisiin, maan puolustajiin, joita käytetään tarvittaessa aseellisen puolustuksen taistelutehtävissä Suomen puolustamiseksi.

Tuloksia pohdittaessa havaitsimme, että asevelvollisten sitoutumista maanpuolustukseen ja sotilaan tehtävään voidaan tarkastella myös itseohjautuvuuden näkökulmasta. Itseohjautuvuusteorian mukaan sitoutumisen ja motivaation kulmakiviä ovat omaehtoisuus (*autonomy*), kyvykkyyks (*competence*) ja yhteenkuuluvaisuus/yhteisöllisyys (*relatedness*) (mm. Deci & Ryan 2002). Merkittäväksi havainnoksi voidaan nostaa itseohjautuvuusteorian motivaation kulmakivien mahdollinen yhteys asevelvollisten maanpuolustustahtoon, taistelutahtoon ja taisteluun sitoutumiseen. Reserviläisillä ja varusmiehistä johtajilla on enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa ja säädellä omaa toimintaansa maanpuolustajina. Varusmiehet tulevat palvelukseen ja suorittavat asepalveluksensa lähtökohtaisesti asevelvollisuuden vuoksi. Varusmiespalvelus on ajanjaksona hyvin säädeltyä aikaa nuoren suomalaisen miehen tai naisen elämässä. Se on aikaa, jolloin yksilöistä koulutetaan ja kasvatetaan kiinteää ja taistelukykyistä sodan ajan joukkoa. Kyvyt, taidot ja joukon kiinteys kehittyvät palveluksen aikana. Joukon pitkäkestoinen toiminta yhdessä ja tottuminen kuriin, maasto-olosuhteisiin sekä toiminnan voimakas keskittyminen sodan ajan tehtäviin kehittävät joukon kykyä toimia erilaisissa tilanteissa. Kyvyt ja yhteisöllisyys siis tukevat joukon toimintaa taistelussa. Kun joukko uskoo

omiin kykyihinsä ja sen jäsenet luottavat toisiinsa, muodostuu positiivinen vaikutus joukon henkeen ja taistelutahtoon.

Seuraavissa tutkimuksissa olisikin kiinnostavaa tarkastella asevelvollisuutta, sen vaiheita ja asevelvollisen sitoutumista varusmiespalvelukseen, kertausharjoitukseen tai vapaaehtoiseen kouluttautumiseen itseohjautuvuusteorian kautta (mm. Deci & Ryan 2002). Keskeisiä tutkimuskysymyksiä olisivat, vaikuttavatko omaehtoisuuden määrä, kyvykkyyksien eli osaamisen ja toimintakyvyn kehittyminen sekä joukon yhteenkuuluvuuden tunne, ryhmäkiinteytys, asevelvollisen suhteeseen asevoimia kohtaan, taistelutehtävään sitoutumiseen tai koulutettavan joukon suorituskykyyn.

TUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄT

Vastaajat

Vastaajien iän, henkilöstöryhmän ja asevelvollisuuden vaiheen jakaumat kuvasivat edustavasti kohderyhmää, josta aineisto kerättiin. Kyselyyn vastanneista asevelvollisista 77 % oli reserviläisiä ja 23 % varusmiespalvelusta suorittavia. Vastaajista kuului miehistöön 57 %. Aliupseereita oli 34 % ja upseereita 9 %. Varusmiesvastaajista upseerikokelaita ohjeistettiin valitsemaan henkilöstöryhmäkseen upseeri.

Taulukko 2. Tutkittujen komppanioiden asevelvollisuuden vaihe, vastaajamäärät ja henkilöstöryhmien jakauma yksiköittäin (n = 271).

Joukko	Asevelvollisuuden vaihe	n	Henkilöstöryhmä		
			Miehistö	Aliupseerit	Upseerit
I	Varusmiehet	62	47	14	1
II	Reserviläiset	72	48	16	8
III	Reserviläiset	137	60	63	14
		271	155	93	23

Komppaniat olivat ikäjakaumiltaan kolme erilaista joukkoa. Varusmiesjoukossa I kaikki vastaajat olivat 18–26-vuotiaita. Reserviläisjoukoissa asevelvolliset olivat huomattavasti vanhempia. Reserviläisjoukon II iän moodi ja mediaani olivat ikäryhmässä 30–35. Reserviläisjoukon III vastaajien iän moodi ja ikäryhmien mediaani olivat molemmat yli 36 vuotta. Vastaajista pääosa oli reserviläisiä ja noin viidennes oli varusmiehiä (taulukko 3). Vastaajista vain kaksi oli naisia, joita ei eroteltu vähäisen määrän vuoksi omaksi taustamuuttajaluokakseen.

Taulukko 3. Henkilöstöryhmäkohtaiset jakaumat vastaajien iän, sukupuolen ja asevelvollisuuden vaiheen suhteen (n = 271).

	Ikä						Asevelvollisuuden vaihe ¹		Yhteensä %
	18–20	21–23	24–26	27–29	30–35	>36	Vm	Res	
Miehistö	12,9 %	5,2 %	0,7 %	8,1 %	19,2 %	11,1 %	17,7 %	39,5 %	57,2
Aliupseeri	4,1 %	2,6 %	0,4 %	2,6 %	8,9 %	15,9 %	5,2 %	29,2 %	33,9
Upseeri	0,0%	0,4 %	0,4 %	2,2 %	2,2 %	3,3 %	0,4 %	8,1 %	8,1
Yhteensä	17,0 %	8,1 %	1,5 %	12,9 %	30,3 %	30,3 %	23,2 %	76,8%	100 %

Asevelvollisuuden vaihe¹: Vm = varusmiehet ja Res = reserviläiset.

Kysely ja aineiston kerääminen

Maavoimien taisteluharjoituksessa keväällä 2016 kerätyn aineiston käyttöön tätä tutkimusta varten haettiin tutkimuslupa Pääesikunnalta (AM8244).

Aineistonkeruussa käytetty kysymyssarja on laadittu Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen Toimintakykyosastolla. Käytettyyn kysymyssarjaan sisältyi yhteensä 66 kysymystä. Kysymyssarjan kysymyksistä kuusi oli taustamuuttajakysymyksiä, ja 10 kysymystä koski toimintakykyä ja koettua stressiä. Loput 49 kysymystä olivat väittämiä, joihin vastattiin 5-portaisella Likert-asteikolla. Väittämien teemoina olivat oma toimintakyky sotilaana, ryhmäkiinteys, johtaminen, luottamus toiminnan tehokkuuteen, maanpuolustustahto, toimintakyvyn tukeminen, tehtävän merkityksellisyys ja sitoutuminen tehtävään sekä mieliala.

Aineiston analysointi

Aineiston analyysissä taustamuuttujina käytettiin vastaajan ikää, asevelvollisuuden vaihetta ja henkilöstöryhmää. Henkilöstöryhmää käytettiin erottelemaan vastaajista miehistöön, aliupseeristoon ja upseeristoon kuuluvat vastaajat, koska näillä odotettiin olevan merkitystä erojen tuottajana maanpuolustustahdossa ja taisteluun sitoutumisessa.

Summamuuttujien muodostamiseksi aineistolle tehtiin pääkomponenttianalyysi, joka varimax-rotatoitiin (IBM SPSS Statistics 21). Tässä tutkimuksessa käytettiin kahta summamuuttujaa: maanpuolustustahto sekä taistelutahto. *Maanpuolustustahdon* summamuuttuja muodostui neljästä kysymyksestä², jotka latautuivat selittämään maanpuolustustahtoa. Myös *taistelutahdon* summamuuttujaan latautui neljä kysymystä³, jotka mittaavat tehtävän merkityksellisyyden kokemusta ja tehtävään sitoutumista.

Summamuuttujien sisäinen reliabiliteetti, se kuinka hyvin muuttujat mittaavat samaa asiaa, testattiin Cronbachin Alphalla. Kummankin tässä tutkimuksessa käytetyn summamuuttujan sisäistä reliabiliteettia voidaan pitää hyvänä (Cronbachin Alpha > 0,6). Pääkomponenttianalyysin perusteella komponentteihin latautuvien kysymysten vahvuus varmennettiin laskemalla niiden kommunaliteetit. Molemmissa pääkomponenteissa kommunaliteetit ovat korkeat (0,443 – 0,766) eli muuttujat latautuvat komponenttiin voimakkaasti.

Summamuuttujien jakaumat olivat vahvasti oikealle vinoja, eivätkä ne noudattaneet normaalijakaumaa vastaajien iän, henkilöstöryhmän tai asevelvollisuuden vaiheen suhteen (Kolmagorov-Smirnov, $p < ,001$; Shapiro-Wilk, $p < ,001$). Muuttujien väliset varianssit eivät olleet yhtä suuret (Levenen testin merkitsevyytaso, $p < 0,005$), joten summamuuttujien ja taustamuuttujien välisiä yhteyksiä tarkastelevana Post Hoc

-
- 2 1. Ymmärrän miksi maata on vakavassa kriisitilanteessa puolustettava; 2. Minusta on oikein, että Suomessa kansalaiset ovat velvollisia puolustamaan maata aseellisesti; 3. Koen Suomen puolustamisen arvoisena ja 4. Minulle on itsestäänselvyys, että taistelen Suomen itsenäisyyden säilymisen puolesta.
 - 3 1. Oman joukkoni sodan ajan tehtävä on tärkeä 2. Ymmärrän miten oma tehtäväni liittyy lähimmän ryhmäni tehtävään. 3. Haluan suoriutua omista sotilastehtävistäni mahdollisimman hyvin; 4. Olen tarvittaessa valmis suuriinkin ponnistuksiin, että saamme tehtävämme kunnolla suoritetuksi.

-testinä käytettiin Dunnetin T3-testiä. Koska aineisto ei ollut normaalisti jakautunut eivätkä varianssit olleet yhtä suuret, päädyttiin käyttämään epäparametristä testiä (Kruskall-Wallis).

Asevelvollisuuden vaiheen riippuvuutta maanpuolustustahtoon ja taisteluun sitoutumiseen testattiin T-testillä. Tuloksissa raportoitiin vapausasteiden lukumäärä (df) ja p-arvo, jonka merkitsevyytensä pidettiin $p < 0,05$. Selitysaste, kuinka suuren osan selittävä muuttuja selittää selitettävän muuttujan vaihtelusta, raportoitiin Etan neliö -tunnusluvulla (Eta Squared).

Kysymyskohtaisesti tarkasteltiin vastausten prosentti- ja frekvenssijakaumia. Samaa mieltä oleviin yhdistettiin väittämien kanssa täysin samaa mieltä (arvo 5) ja osittain samaa mieltä (arvo 4) olevat vastaukset. Väittämien kanssa eri mieltä oleviin vastauksiin yhdistettiin täysin (1) tai osittain eri mieltä (2) olevat vastaukset.

Aineistossa ($n = 271$) yhden upseerin vastaukset olivat poikkeuksellisen alhaisella tasolla muihin upseereihin verrattuna. Kyseisen vastaajan vastaukset poikkesivat upseereiden vastausten keskiarvoista maanpuolustustahdon osalta 3,6 keskihajonnan ja taistelutahdon osalta 1,3 keskihajonnan verran, joten vastaukset poistettiin aineistosta poikkeavina havaintona. Tulokset laskettiin ja analysoitiin aineistosta, jonka $n = 270$.

Kirjoittajat ja tutkimuksen rahoittajat

Vastuukirjoittaja KM Jarkko Kosonen on kirjoittanut artikkelin osin virkatyönä Maanpuolustuskorkeakoulun TAHTO-tutkimusprojektissa ja osittain Jenny ja Antti Wihurin rahaston myöntämällä tutkimusapurahalla.

Aineiston keräämisessä käytetty kysymyssarja on laadittu Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen Toimintakykyosastolla. Sen laadinnasta ovat vastanneet KT Jenni Harala ja PsT Petteri Simola.

Tutkimuksen toteutuksen on mahdollistanut Maavoimien esikunnan myönteinen suhtautuminen tutkimuslupa- ja Pääesikunnan koulutusosaston myöntämä tutkimuslupa Maavoimien harjoituksessa kerätyn aineiston käyttöön. Maavoimien tutkijareserviläisillä oli merkittävä rooli aineiston keräämisessä ja tutkimuksen onnistumisessa.

Nuorisotutkimusseuran matka-apuraha mahdollisti artikkelikäsi-
kirjoituksen esittelyn ja arvokkaat kommentit ISMS:n konferenssissa
Puolassa lokakuussa 2016.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Allen, Natalie & Meyer, John P. (1990) The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal of Occupational Psychology* vol. 63, 1–18.
- Bury, Patrick (2016) Recruitment and Retention in British Army Reserve Logistics Units. *Armed Forces & Society*. July 2016.
- Caforio, Giuseppe (2003) *Handbook of the Sociology of the Military*. New York: Kluwer.
- Castanheira, Filipa & Chambel, Maria José & Lopes, Silvia & Oliveira-Cruz, Fernando (2016) Relational Job Characteristics and Work Engagement: Mediation by Prosocial Motivation. *Military Psychology* vol 28 (4), 226–240.
- Catignani, Sergio (2004) *Motivating soldiers: the example of the Israeli defense forces*. U.S. Army War College, Autumn 2004, Vol. 34 (3).
- Cronberg, Tarja (2006) Maanpuolustustahto, kansallinen identiteetti ja Euroopan puolustusolottuvuus. Teoksessa Sanna Rummakko (toim.) *Tahdon asia – Suomalainen maanpuolustus murroksessa*. Helsinki: Like.
- Deci, Edward L. & Ryan, Richard M. (2000) The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 2000, nro Vol. 11, No. 4, 227–268.
- Delamater, John & Katz, Daniel & Kelman, Herbert (1969) On the nature of national involvement: a preliminary study. *Journal of Conflict Resolution* vol. 13 (3), 320–357.
- Eskola, Antti (1962) Yhteiskunnan säilyttämistä ja puolustamista koskevat arvostukset. *Tiede ja ase* vol. 20, 5–90.
- Eskola, Antti (2004) Maanpuolustustahdon muuttuvat puitteet ja kytkennät. Teoksessa Aki-Mauri Huhtinen & Risto Sinkko (toim.) *Maanpuolustustahto tutkimuskohteena – Kylmästä sodasta informaatiotaan*. Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat 12. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Fennell, Jonathan (2014) Morale and Combat Performance: An Introduction. *Journal of Strategic Studies* vol. 37 (6–7).
- Harinen, Olli (2012) *Sotilaiden epäviralliset ryhmänormit kolmessa jalkaväkikompaniaa koskeneessa empiirisessä tutkimuksessa*. Julkaisusarja 1 (3). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Harinen, Olli & Hannola, Anitta (2013) *Varusmiesten maanpuolustustahto 2010-luvun alkupuolella. Tutkimustuloksia puolustusvoimissa tehdyistä varusmiesten lopukyselyistä*. Julkaisusarja 1, No. 2/2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Helkama, Klaus (2015) *Suomalaisten arvot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Joas, Hans (2003) *War and Modernity: Studies in the History of Violence in the 20th Century*. Cambridge: Polity.
- Kellett, Anthony (1982) *Combat Motivation. The Behaviour of Soldiers in Battle*. Boston: Kluwer.
- Laitinen, Kari J. (2010) Ohi on. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 107 & Nuorisosaian neuvottelukunnan julkaisuja 43. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusseura.
- Leimu, Heikki & Harinen, Olli & Sinkko, Risto (2008) *Maanpuolustustahdon tutkimusperinne Suomessa ja Ruotsissa*. Julkaisusarja 1, No. 1/2008. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Leskinen, Jukka (2006) Taistelutahto ja sotaonni. *Tiede ja ase* vol 64, 28–36.
- Malesevic, Sinisa (2010) *The Sociology of War and Violence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meyer, John P. & Allen Natalie (1987) Organizational Commitment: Toward a three-component model, Research Bulletin No. 660. London: The University of Western Ontario.
- MTS (2016a) Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Tiedotteita ja katsauksia 1/2016. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. Helsinki: Puolustusministeriö.
- MTS (2016b) Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Tiedotteita ja katsauksia 2/2016. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. Helsinki: Puolustusministeriö.
- MTS (2007) Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Tiedotteita ja katsauksia joulukuu 2007. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Myllyniemi, Sami (toim.) (2010) *Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 107 & Nuorisosaian neuvottelukunnan julkaisuja 43. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusseura.
- Myrny, Liisa (2009) *”Et kai se siit tulee, et se pitää nähdä jotenkin se kohde puolustettavana ja arvokkaana”*. Käsitteitä maanpuolustustahdosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Puolustusministeriö ja Helsingin yliopisto. Julkaistu internetissä. Viitattu 10.5.2016. (www.defmin.fi/index.php?s=480)
- Ojajärvi, Anni & Laukkanen, Tiia (2015) Varusmiespalvelus miesten omaelämäkertoissa. *Kasvatus & Aika* vol 10 (2), 18–31.
- Ouellet, Eric (2005) New Directions in Military Sociology. Teoksessa Eric Ouellet (ed.) *New Directions in Military Sociology*. Whitby: De Sitter Publications.
- Park, Sejin & Shoieb, Zienab & Taylor, Ronald E. (2016) Message Strategies in Military Recruitment Advertising. *Armed Forces & Society* vol 42. April 2016.
- Salasuo, Mikko (2010) Nuorten suhde sotiemme suureen kertomukseen. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 107 & Nuorisosaian neuvottelukunnan julkaisuja 43. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusseura.

- Salo, Mikael (2008) *Determinants of military adjustment and attrition during Finnish conscript service*. Department of Teacher Education. Tampere: University of Tampere.
- Salo, Mikael (2009) *Commitment to military service among Finnish conscripts*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. (YEK-työ.)
- Shirom, Arie (1976) On Some Correlates of Combat Performance. *Administrative Science Quarterly*, Sage. Vol 21, No 3, 419–432.
- Sinivuo, Juhani (2011) *Sotilasryhmän dynamiikka, taistelumoraali ja suorituskyky*. Julkaisusarja 1, nro 3/2011. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Sinkko, Risto (2015) *Maanpuolustustahto asevelvollisen koulutuksen ja palveluksen onnistumisesta selittävänä tekijänä*. Julkaisusarja 1 (2). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Stouffer, Samuel A. (ed.) (1949) Suchman, Edward A. & DeVinney, Leland & Star, Shirley A. & Williams, Robin M. (1949) *The American Soldier: Combat and Its Aftermath*. Clinton, Massachusetts: Princeton University Press.
- Van den Aker, Peter & Duel, Jacco & Soeters, Joseph (2016) Combat Motivation and Combat Action Dutch Soldiers in Operations since the Second World War. *Armed Forces & Society* vol. 42, 211–225.
- Wessely, Simon (2006) Twentieth-Century theories on Combat Motivation and Breakdown. *Journal of Contemporary History* vol 41 (2), 269–286.
- Wong, Leonard & Kolditz, Thomas A. & Millen, Raymond A. & Potter, Terrence M. (2003) *Why Do They Fight: Combat Motivation in the Iraqi War*. Carlisle: U.S. Army War College, Strategic Studies Institute.
- Wong, Leonard (2006) Combat Motivation in Today's Soldiers. *Armed Forces and Society*. Sage Publications. Vol. 32, No. 4, 659–663.
- Woodruff, Todd & Kelty, Ryan & Segal, David R. (2006) Propensity to Serve and Motivation to Enlist among American Combat Soldiers. *Armed Forces & Society* vol. 32 (3), 353–366.

MUUT LÄHTEET

- AM8244/28.4.2016 *Pääesikunnan koulutusosaston hallintopäätös Jarkko Kososen tutkimuslupahakemukseen*.
Asevelvollisuuslaki, 28.12.2007/1438.
- CIA World Factbook 2013*. Countries Compared by Military service age and obligation. International Statistics at NationMaster.com. (Viitattu 24.4.2017.) <http://www.nationmaster.com/country-info/stats/Military/Military-service-age-and-obligation>
- Eurobarometri 85* (2016) Euroopan komissio.
- Eurostat (2010) *Household Structure in the EU*. Eurostat Methodologies and Working Papers. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5848337/KS-RA-10-024-EN.PDF/5daa0a6a-f773-4dcd-82de-ab09ed10c907>. (Viitattu 24.4.2017.)
- Niinistö, Sauli (2015) *Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläspäivillä*

- Eduskunnan Pikkuparlamentissa 25.8.2015.* Tasavallan presidentin kanslia. Puheet. <http://www.tpk.fi/public/default.aspx?contentid=333027>. (Viitattu 5.2.2016.)
- Suomen perustuslaki*, 11.6.1999/731.
- Poliisibarometri 2016. Kansalaisten käsitykset poliisin toiminnasta ja sisäisen turvallisuuden tilasta.* Sisäministeriön julkaisu 27/2016. Helsinki: Sisäministeriö.
- Puolustuksen pitkän aikavälin haasteet* (2014) Eduskunnan kanslian julkaisu 3/2014. Helsinki: Eduskunta.
- Puolustusvoimat (2016a) *Asevelvollisuuden toteutuminen -tilasto*. Ikäluokka 1985 (velvollisuus suorittaa varusmiespalvelus päättynyt 31.12.2015). Pääesikunta, Operatiivinen osasto.
- Puolustusvoimat (2016b) *Reserviin siirtyneet naiset -tilasto*. Pääesikunta, Operatiivinen osasto.
- Suomalainen asevelvollisuus* (2010) Helsinki: Puolustusministeriö.
- Salasuo, Mikko & Ojajärvi, Anni & Laukkanen, Tiia (2015) *Isältä pojalle ja takaisin – ylisukupolvinen maanpuolustustahto*. Tiivistelmäraportti. MATINE 2015/2500M-0020. http://www.defmin.fi/files/3366/2500M-0020_MATINE_Summary_Report.pdf (Viitattu 23.9.2016.)
- The WIN/ Gallup international (2014) *End of Year Survey 2014*. Julkaistu internetissä 30.12.2014. http://www.wingia.com/en/services/end_of_year_survey_2014/regional_results/8/46 (Viitattu 23.4.2016.)

LIITTEET

Taulukko 4. Maanpuolustahdon ja taistelutahdon tunnusluvut henkilöstöryhmittäin (miehistö, aliupseerit ja upseerit), n = 270.

	Miehistö, n = 155					Aliupseerit, n = 93					Upseerit, n = 23				
	ka.	SD.	SE.	Min	Max	ka.	SD.	SE.	Min	Max	ka.	SD.	SE.	Min	Max
Maanpuolustustahto	4,5677	0,72988	0,05863	1,50	5,00	4,7903	0,47960	0,04973	2,00	5,00	4,932	0,2337	0,0498	4,00	5,00
Taistelutahto	4,3226	0,73688	0,05919	1,50	5,00	4,5430	0,49402	0,05123	3,00	5,00	4,6705	0,37310	0,0796	4,00	5,00

Taulukko 5. Maanpuolustahdon ja taistelutahdon riippuvuus henkilöstöryhmään, asevelvollisuuden vaiheeseen ja asevelvollisten ikään, n = 270.

	Maanpuolustustahto		Selitysaste ² Etan neliö		Taistelutahto		Selitysaste ² Etan neliö	
	Kruskal-Wallis ¹ df; Sig.	T-testi, Sig.	2; 0,002	0,041	2; 0,026	T-testi, Sig.	0,026	5; 0,093
Henkilöstöryhmä								
Asevelvollisuuden vaihe		0,002		0,051		0,026		0,026
Ikä	5; < 0,000			0,071				0,046

Koska aineisto ei ollut normaalijakautunut ja varianssit olivat erisuuret (Levenen testi < 0,05), käytettiin ei-parametrista testiä Kruskal-Wallis¹. Selitysasteen² tunnuskiluna on käytetty Etan neliö (Eta Squared). Tilastollisen merkitsevyyden raja-arvona pidettiin p < 0,005.

Taulukko 6. Maanpuolustustahdon ja taistelutahdon sekä henkilöstöryhmän välinen monivertailu (n = 270).

Dunnett T3	Maanpuolustustahto		Taistelutahto	
	ka.	SD.	ka.	Sig.
Miehistö				0,016
Miehistö				0,003
Allupseeri				0,454

Taulukko 7. Maanpuolustustahdon ja taistelutahdon tunnusluvut asevelvollisuuden vaiheen mukaisesti, (n = 270).

	Varusmiehet, n = 62			Reserviläiset, n = 208			Asevelvollisuuden vaihe, n = 270		
	ka.	SD.	SE.	ka.	SD.	SE.	ka.	SD.	T-testi, Sig.
Maanpuolustustahto	4,4113	0,7603	0,0965	4,7524	0,57315	0,03974			0,002
Taistelutahto	4,2339	0,8083	0,10266	4,4844	0,58312	0,04043			0,026

Tilastollisen merkitsevyyden raja-arvona pidettiin T-testin arvoa $p < 0,005$.

Taulukko 8. Maanpuolustustahdon ja taistelutahdon tunnusluvut komppanioittain, n = 270.

	I komppania, n = 61			II komppania, n = 72			III komppania, n = 137		
	ka.	SD.	SE.	ka.	SD.	SE.	ka.	SD.	SE.
Maanpuolustustahto	4,4016	0,7627	0,0977	4,618	0,73395	0,08650	4,8248	0,45208	0,03862
Taistelutahto	4,2254	0,8123	0,1040	4,465	0,59974	0,07068	4,4964	0,57441	0,04908

Maanpuolustuksen
yhteiskuntatieteellinen tutkimus

Toisen maailmansodan muistokulttuuri – kommunikatiivisesta muistamisesta kulttuuriseen muistiin

Tuomas Tepora

Suomalaisen yhteiskunnan vallitsevat ryhmäidentiteetit eli suomalaisten käsitykset itsestään ovat kansainvälisessä vertailussa hyvin sotasidonaisia. Toisen maailmansodan muisto määrittää paitsi valtiollista tai ”virallista” muistokulttuuria, myös monia ruohonjuuritason identiteettejä. Muistamisperinne on jo kasvattanut juuret, se on institutionalisoitunut. Toinen maailmansota on myös yksi harvoista kotimaisen historian ajanjaksoista, jonka monet nykyiset nuoret ja nuoret aikuiset mieltävät tärkeäksi tapahtumaksi ja jonka monet ovat sitoneet tukemaan omaa identiteettiään (Ahonen 1998, 74–89, 120–123, 170–171; Hakkari 2005, 80–81, 83–89; Torsti 2012, 135–155). Toki erilaiset vastakuvat ja sotamuistokulttuurin kritiikki ovat myös yleisiä – kaikki muistaminen ei suinkaan merkitse tapahtumien suoraviivaista kunnioittamista vaan voi tarkoittaa kykenemättömyyttä unohtaa tai muistamista suremisen tai naurunalaiseksi tekemisen kautta (Tepora 2010, 26).

Kollektiivisessa muistamisessa nuoriso on avainasemassa. Vallitsevat, alakulttuureja laajemmat ryhmäidentiteetit on tavattu hahmottaa ylhäältä alaspäin ja vanhemmilta nuorille. Nuorison irtautuminen vanhempiensa tai ”esi-isien” perinnöstä on samaan aikaan sukupolvesta toiseen toistuva ihmetyksen aihe. Tosin irtautuminen ei ole niin jyrkkä kuin yleensä ajatellaan. (Siltala 2013.) Suomalaiseen toisen maailmansodan muistokulttuuriin liittyvä arkikokemus tai ensihypoteesi saattaisi viitata siihen, että sodan kokeneesta sukupolvesta seuraavat olisivat irtautuneet sodan tarjoamista kollektiivisista identiteeteistä aina loitommalle. Tämä voi kuitenkin olla harhaa, sillä itse asiassa suurten ikäluokkien 1990-luvulla aikuistunut jälkikasvu saattoi omaksua kokonaisuutena katsottuna jopa konservatiivisemmän sotakuvan kuin vanhempansa ja etenkin perinteisemmän sotakuvan kuin 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa syntyneet kansalaiset. Myös ainakin 1980-luvun lopulla syntyneistä monet ovat tutkimuksen mukaan

sitoutuneet Suomen historian kansalliseen kertomukseen, jota määrittävät sodat ja itsenäisyys (Hakkari 2005; Tepora 2010, 21–23, 27–28).

Jan Assmannin kollektiivisen muistamisen jaottelussa kommunikatiivinen muisti tarkoittaa sellaisen yhteiskunnalle tärkeän tapahtuman tai ilmiön muistamista, johon ryhmän jäsenillä on suora tai lähisukupolvien välittämä suhde. Assmannin mukaan tämä tarkoittaa noin 80–100 vuotta, jonka jälkeen tapahtuman kollektiivista muistamista alkaa määrittää kulttuurinen muisti. Siinä keskipisteessä ei enää ole muistelu ja alkuperäisen tapahtuman luomat identiteetit vaan laajempi vuoropuhelu nykyisyyden ja menneisyyden välillä; alkuperäisestä tapahtumasta on muodostunut nykykulttuurin ja yhteiskunnan rakennusaine ja yhteiskunnallinen symboli (Assmann 2008).

Esimerkiksi 1990-luvulla sotasukupolvi nautti vielä virkeistä eläkepäivistä: muistaminen oli vahvasti kommunikatiivista eli sukupolvien ketju ei ollut vielä katkennut. Neuvostoliiton lakkauttaminen loi edellytykset toisen maailmansodan niin sanotulle uuspatrioottiselle tulkinnalle, johon myös monet 1990-luvulla aikuistuneet ihmiset sitoutuivat. 2000-luvulle tultaessa uuspatrioottisen tulkinnan oheen kasvoi kokemuksellisuutta korostanut muistokulttuuri – samaan aikaan kommunikatiivisuus alkoi pikkuhiljaa heiketä. Tällaista muistamista määrittävät sosiaaliset tunteet kuten suru, kunnia, häpeä ja viha, traumat ja nostalgia. Kommunikatiivisen muistin kattaman lähihistorian valtiollinen ja kansalaisyhteiskunnassa tapahtuva muistaminen on usein politisoitunutta, eli menneisyyden tulkinta on osa nykyisyyden vallankäyttöä, muistin politiikkaa (Gillis 1994; Winter & Sivan 1999; Edkins 2003, 1–19; Bell 2003). Kulttuurisessa muistissa logiikka on ideaalityyppien tasolla päinvastainen: nykyisyys rakennetaan menneisyydestä käsin, tämän päivän kysymyksiä menneelle esittäen. Tällöin keskipisteessä on menneisyyden tarjoama apu nykyhetken ymmärtämiselle.

Tänään, yli 70 vuotta toisen maailmansodan päättymisen jälkeen kommunikatiivinen suhde sotaan on alkanut heiketä, sillä ajan itse eläneitä on elossa yhä vähemmän ja vähemmän, eikä välillinenkään, vanhempien sukulaisten uusille kansalaisille välittämä suhde sota-aikaan ole enää itsestään selvä. Sukulaisten ja kodin välittämä perinne ei enää ole merkittävin sodan arkisen muistamisen muoto tai kanava, vaan tärkeimmät tradition välittämisen kanavat ovat tiedotusvälineet sekä nuorilla koulu (Hakkari 2005, 83–89). Sodan historiakulttuuri onkin matkalla osaksi yhteiskunnan pitkäkestoista kulttuurista muistia, kokemusperustaista

muistamista laajempaa kulttuurista varantoa, jonka avulla on mahdollista peilata nykyhetken ja tulevaisuuden tapahtumia (Assmann 2008). Suomen sisällissota 1918 edustaa tänään menneisyyden repivää tapahtumaa, josta on tullut osa kulttuurista muistia: jakolinjoja ei niinkään eletä kuin representoidaan ja toki vielä hyödynnetään (Kinnunen 2014). Talvisodan hengen käsitteen poliittisia rajoja halkova monikäyttöisyys nykysuomalaisessa julkisessa keskustelussa viittaa toisen maailmansodan osalta samaan suuntaan.

Neuvostoliiton lakkauttaminen ja laman henkisen ilmapiirin kompensoiminen julkista itsetuntoa vahvistamalla loivat 1990-luvun uusisänmaallisuuden. 1990-luvulla veteraaneja oli vielä runsaasti elossa ja kylmän sodan ajan vaatimattomuus veteraanijärjestöjen julkisessa juhlistamisessa muuttui veteraanien jalustalle nostamiseksi. Samalla vilkas muistobuumi kuitenkin mahdollisti vaihtoehtoiset kertomukset, kun sodan kokemuksia alettiin jäsentää osana suurta kertomusta. Nyt 1990-luvun ilmapiirissä aikuistunut sukupolvi kasvattaa omaa jälkikasvua, jonka luulisi pyrkivän lähitulevaisuudessa irtautumaan vanhempiensa välittämästä historiakulttuurista. Siksi on paikallaan pohtia, kuinka sodan merkitys suomalaisen muistokulttuurin tärkeänä osana muuttuu, kun sota-ajasta tulee pian osa kulttuurista muistia, johon ihmisillä ei ole omakohtaista eikä välillistä suhdetta. Mitä sen tilalle voisi tulla?

VALTIO JA MUISTI: MIKSI "SOTA-AIKAA" MUISTETAAN?

Voimakkuudestaan huolimatta suomalaisen yhteiskunnan muistokulttuurin sotasidonnaisuus ei ole millään tavoin kansainvälisesti ainutlaatuista. Miksi sodat ja konfliktit ovat niin tärkeitä suurryhmien muistokulttuurissa? Harvassa ovat ne kansakunnat tai suvereeniutta tavoittelevat ryhmät, jotka eivät perusta alkuperäänsä perustavanlaatuiselle uhrille ja väkivallalle. Nämä sotaisat identiteettien rakennuspalikat ovat nationalismien käyttövoimaa. Ne tekevät lineaarisesti etenevään arkeen ajattomia poikkeamia; sodista tulee Tapahtumia ja Tarinoita, jotka muistin poliittiset toimijat, kuten valtio, julkinen sana ja monet yhteiskunnan sisäiset ryhmät jälkikäteen sitouttavat osaksi koherenttia kertomusta. Tämä edellyttää tietenkin sitä, että sodalle voi jälkikäteen määritellä alun ja lopun, tiivistää sen ”talvi- ja jatkosodaksi”, joka herättää suuressa osassa kansalaisia

tiettyjä kansallismielisiä ja kollektiivisen ylpeyden tunteita ja ajatuksia. Suomen toinen maailmansota on tällainen selvärajainen konflikti toisin kuin esimerkiksi terrorismin vastainen sota, jonka alkupisteeksi voi länsimaisittain merkitä 9/11:n, tai kylmä sota, jolle voi osoittaa päätepisteen mutta ei selvää alkua (Dudziak 2012, 11–14, 21–26; Tepora 2015).

Neuvostoliiton lakkauttamisen jälkeen esimerkiksi toinen maailmansota Suomessa ja Suuri isänmaallinen sota Venäjällä voidaan jopa nähdä toistensa peilikuvina; muuttujat muuttaen ne ovat modernien kansakuntien perustusmyyttejä ja syntytarinoita. Kylmän sodan aikana tilanne oli kuitenkin erilainen: vaikka fasisteista saavutettu voitto oli tärkeässä asemassa Neuvostoliitossa, toinen maailmansota hävisi muistin politiikassa lokakuun vallankumoukselle. Suomessa sodan valtiollinen muistaminen puolestaan haki tappiollisen sodan jälkeen muotoaan: ulkopoliittinen uudelleensuuntaus johti vaimennettuihin äänenpainoihin suhteessa päättyneeseen sotaan, vaikka vielä 1950-luvun julkisuutta luonnehti konservatiivinen isänmaallisuus upseerimuistelmiseen. Viimeistään 1960-luvulle tultaessa sodan muistaminen nivoutui osaksi länsimaista sukupolvikonfliktia ja historian uudelleen arviointia. Tällöin myös ”virallisen” muistin politiikan ohheen vakiintuivat kansanomaiset – ja kriittiset – muistamisen tavat kirjallisuudessa ja veteraanijärjestöissä. Talvisodan alkamisen 50-vuotismuistovuoden patrioottinen vietto 1989 enteili jo seuraavan vuosikymmenen ilmapiiriä. (Zhuravlev 2016; Tepora 2015, 165–173; Kinnunen & Jokisipilä 2012, 439–450).¹

Valtiollisen tason muistamista voinee lähtökohtaisesti luonnehtia muistin politiikaksi. Yksi sen merkittävimpiä ominaisuuksia on kipeiden, traumaattisten kokemusten kieltäminen, sillä ne eivät rakenna merkityksellistä tarinaa ja positiivisesti ladattua ymmärrystä menneistä uhreista. Demokraattisissa yhteiskunnissa tämä tapahtuu suoristamalla yksilöiden epäkoherentti kertomus sodista ja henkisistä katkoksisista lineaarisiksi ta-

1 Neuvostoliitossa lokakuun vallankumous 1917 oli muistin politiikan ensisijainen kohde, fasisteista saatu voitto toinen – toisen maailmansodan veteraaneilla ei ollut kuin yksi yhteinen valtiolliseen sanomaan liittynyt ääni totalitaarisessa yhteiskunnassa. Neuvostoliiton lakkauttamisen jälkeen toisen maailmansodan painoarvo on mennyt ohi vallankumouksesta, joka nähdään usein pikemmin onnettomuutena Venäjälle kuin muutoksena parempaan. Stalinin aika ja toinen maailmansota sen sijaan muistuttavat suurvalta-ajasta. Vielä elossa olevien veteraanien arvostus on korkeaa, vaikka hegemoninen kertomus sodasta onkin yksiulotteinen.

rinaksi. Sodan sosiaalinen tuhoisuus onkin mielenkiintoisesti kansallisten identiteettien rakennusainesta. Merkityksettömältä tuntunut väkivalta muuntuu uutta luovaksi uhriksi, sanoittamattomat traumat puheeksi kaikkialla vaikuttavista ”meidän traumaistamme”, jolloin kipeät kokemukset ovat uhri-identiteettien lähteitä. (Edkins 2003, 9–16, 29–42; Tepora 2011, 369–370, 380–381.)

Sodan perustava traumaattisuus liittyy siihen, että konfliktin aikana ihmisten turvallisuuden tunne katoaa. Luottamus omaan yhteiskuntaan murtuu hetkellä, jolloin yhteiskunnan väkivaltamonopoli tulee todeksi. Vaikka sotiminen ja puolustautuminen voivat olla perusteltuja ja vakauksellisia valintoja, viime kädessä sotiminen ja kuoleminen kansakunnan puolesta perustuvat pakkoon.

Selvärajainen jaottelu sodan traumaattisuuden kieltävään muistin poliitikkaan ja rivikansalaisten vaiettuun muistamiseen on kuitenkin ontuva. Monet kansalaisjärjestöt – tai muistiorganisaatiot – kuten evakkolasten tai sotaorpojen yhdistykset, toimivat traumaattisen ja lineaarisen historiatietoisuuden rajapinnassa. Menetyt ja isänmaallinen menestystarina eivät aina sulje toisiaan pois. Lisäksi sota luo positiivisia tunnekokemuksia ihmisten välille, eikä niiden aitoutta ole syytä epäillä. Talvisodan henki kannatteli kansalaisia luomalla vahvan tunteen yhteisestä asiasta, vaikka lyhyt kokemus haihtui nopeasti sodan jälkeen ilmaan ja muuntui poliittiseksi iskulauseeksi ja nostalgiseksi. Sotaan liittyneitä myönteisiä kokemuksia on helppoa ironisoida jälkepäin, ja tämä on myös olennainen osa sodan muistamista.

SOTAKOKEMUSTEN MUISTOKULTTUURI

Sotien ja uhrien vankka asema modernien yhteiskuntien muistokulttuurin kivijalkana ei näyttäisi liittyvän vain ”virallisen” eli valtiollisen tason harjoittamaan jatkuvuuden politiikkaan ja pahan kieltämiseen. Kyseessä näyttäisi olevan katkos lineaarisesti etenevässä ajassa, mutta tämä katkos ei merkitse välttämättä sanattomaan ajattomuuteen jäänyttä traumaa, jossa asiat toistuvat muistissa yhä uudestaan. Osa sota-ajan poikkeuksellisuudesta liittyy myös sen arjesta irtaannuttavaan voimaan: sota luo merkityksiä ja puhuttelee ihmiskunnan arkkityyppejä rakenteita. Sodassa kohtaavat kaksi erilaista aikakäsitystä: lineaarinen ja syklinen (Tepora 2015). Konfliktin

jälkeen yhteiskunnan toimijat, kuten valtion instituutiot, kansalaisjärjestöt ja tiedotusvälineet, muokkaavat poikkeusajan erityisistä kokemuksista arjessa ymmärrettävän kertomuksen (Edkins 2003, 1–19).

Juuri tämän vuoksi arjesta lainsäädännöllä ja muilla poikkeuksellisuutta korostavilla säädöksillä erotettua ”sota-aikaa” on mahdollista käyttää kollektiivisen muistamisen viitepisteenä (Dudziak 2012, *passim.*), etenkin jos se Suomen tapaan toimii kansallisena alkumyyttinä. Parasta sosiaalista liimaa ovat mahdollisimman suuret uhrit, joille kollektiivisen muistamisen avulla on mahdollista luoda tuottoisa, yhteiskunnan symbolista rakennetta tukeva merkitys (Smart 1983, 24–26). Valtahierarkian huipulla olevat voivat valjastaa sodan muistamisen vallitsevan politiikan ja historiakäsityksen ohjailuun, mutta sodan vaihtoehtoisen muistamisen kautta on myös mahdollista haastaa vallitsevia tai sellaisiksi koettuja näkemyksiä. Vaihtoehtoista muistamista edustavat esimerkiksi marginaaliryhmien sotakokemuksiin keskittyvä muistelu, niin sanottuihin vaiettuihin aiheisiin kohdistuva tutkimus ja yleinen mielenkiinto tai vaikka konservatiivisen ”pönötyskulttuurin” satiiri. Tarina jatkuu ja uudet sukupolvet muokkaavat muisteja ja identiteettejä (Tepora 2015; ks. myös Kivimäki 2013b; Mustola 2006).

Suomalainen nykykeskustelu toisesta maailmansodasta ei ole yksiselitteisesti suoraviivaista ja konservatiivista. Sodan muistamisessa ääripäät eli yltiöisänmaalliset ja Suomea sotaan syyllisenä pitävät ihmiset ovat näkemyksineen konservatiiveja, joiden tarkoituksena on kivetää keskustelu sodasta yhdeksi, ikuiseksi totuudeksi. Tänäpä he ovat vähemmistössä ja suuri osa toiseen maailmansotaan liittyvästä julkisesta muistelusta liittyy kokemuksiin, jotka eivät edusta kumpaakaan ääripäätä.

Kollektiivinen muistaminen ei tietenkään merkitse valtiollista muistamista. ”Virallisen” tason alapuolella, siihen limittyneenä ja sitä vastustamassa sekä tukemassa on monia pienryhmien ja alaryhmien muisti- ja tunneyhteisöjä (Winter & Sivan 1999, Rosenwein 2006, 1–29). On tavallista, että Suomessa valtiollinen taso ja kansalaisjärjestötaso tukevat muistinpoliittisesti toisiaan: toisen maailmansodan tuottamien järjestöjen edustamat kokemukset ovat tärkeä osa ”virallista” muistokulttuuria. Esimerkki valtiolliseen tasoon yleensä myötäsukaisessa, mutta samalla potentiaalisesti poleemisessa suhteessa olevista muistiryhmistä ovat vaikkapa veteraanijärjestöt, joiden jäsenistöstä nykyään yhä pienempi osa on enää varsinaisia veteraaneja, sekä sotalapsi- tai evakkojärjestöt. Nämä ovat etujärjestöjä, joiden toimijoiden asenteet ovat vahvasti sidoksissa sota-

ajan omakohtaisen ja jälkipolville välitetyn kokemuksen politisoituun muotoon, eivätkä toimijat halua nähdä tämän tilanteen muuttuvan. Siksi siirtymä julkisesti esitetyissä tulkinnoissa voi aiheuttaa kiivasta keskustelua.

Jalkaväenkenraali Adolf Ehrnrooth toimi 1990-luvulla ”veteraanien” eli siis veteraanijärjestöjen puhemiehenä. Hänen edustamansa mielipide sodan muistamiseen oli hyvin säilyttävä tilanteessa, jossa Suomi oli ikään kuin voittanut sodan 50 vuotta sen päättymisen jälkeen. Ilmiöön liittyi tietenkin työelämästä eläköityneen sotasukupolven elämäntyön laaja muistaminen ja kunnioittaminen, kun poliittiset pidäkkeet eivät sitä enää estäneet. Muistinpoliittisesti veteraanien perintö merkitsi yksiselitteisesti torjuntavoiton takaamaa itsenäisyyden säilymistä, minkä vuoksi eriävät tulkinnat sodasta saattoivat joutua julkisuudessa ristiriitaan sankarillisen tulkinnan kanssa. Suurelle yleisölle vielä vuosikymmenen alussa melkoisen tuntematon Ehrnrooth henkilöi uuspatrioottista muistoaaltoa, jonka puitteissa sota-ajan erityisryhmät, kuten lotat, sotilaspojat, pikkulotat ja monet muut saivat osakseen kiitosta ja kunnioitusta, minkä monet kokivat heiltä kylmän sodan aikana puuttuneen. Ehrnroothin edustaman uusisänmaallisen aatesuunnan vetovoimasta kertoo paljon, että Yleisradion Suuret suomalaiset -äänestyksessä 2004 kenraali sijoittui neljänneksi juuri edellisen vuosikymmenen ansioillaan sotasukupolven edustajana, eräänlaisena vara-Mannerheimina (Kinnunen & Jokisipilä 2012, 463).

Toinen esimerkki kansalaisjärjestötason muistiorganisaation, valtakunnallisen muistin politiikan ja sota-aikaan liittyvien muuttuvien tulkintojen ristiriitaisesta suhteesta on vuoden 2015 maahanmuuttokeskustelun liittäminen siirtokarjalaisten kokemuksiin. Siirtoväen järjestöjen edustajat eivät aina katso hyvällä, mikäli suomalaisten kokemuksia toisen maailmansodan evakuoinneista rinnastetaan nykyiseen sotapakolaistilanteeseen Euroopassa ja Suomessa (Pakkasvirta 2015a; Pakkasvirta 2015b). Väestönsiirtymien välillä on tietenkin olennaisia eroja, joita julkisuuden mielipiteissä ei aina ole kunnolla eritelty. Evakkojärjestöjen ja siirtoväen jälkeläisten näkökulmasta tärkeää näyttäisi kuitenkin olevan evakkojen käsitteellinen erottaminen pakolaisista, ei niinkään kokemusten erilaisuus (Matikainen-Kallström 2015a; Matikainen-Kallström 2015b; Työppönen 2015). Evakkous on olennainen osa toisen maailmansodan muistamista, se on myös kulttuuriin piirtynyt käsite. Kollektiivisen muistamisen näkökulmasta evakkojen erityisaseman häivyttäminen nykykäsitteiden sekamelskaan tarkoittaisi toisen maailmansodan muiston häivyttämistä.

Siirtoväen symbolinen erityisasema nimenomaan suomalaisena sodan uhriksi voi myös heikentyä, mikäli eri yhteiskuntien ja kulttuurien pakolaiset erilaisine historiakulttuureineen asetettaisiin samanveroiseen asemaan evakkojen kanssa. Huomionarvoista on, että evakkoidentiteettiin ei suinkaan kuulu sopeutumisen ihannoiti, vaan usein myös vaikeuksien korostaminen (Tepora 2015, 214–231). Siksi myöskään vetoaminen evakkojen onnistuneeseen ”kotouttamiseen” tämän päivän pakolaisten sopeuttamisen yhteydessä ei useinkaan saa vastakaikua kaikkien asialle vihkiytyneiden keskuudessa (Päärnilä 2015). Valtiollisen tason ja kansalaisjärjestötason eroja kollektiivisessa muistamisessa voisi luonnehtia siten, että valtiollinen muistin politiikka toimii nykyisyydessä pyrkien hallitsemaan menneisyyttä, kun taas kansalaisjärjestöt toimivat menneisyydestä käsin pyrkien hallitsemaan nykyisyyttä.

Yllä kuvatuissa mielipiteissä vastakkain asettuvat toisen maailmansodan suomalaismuistusten yleismaailmallisuus ja erityisyys. Yleisten piirteiden korostus on osa laajempaa muutosta, mikä liittyy siihen, että talvi- ja jatkosotaa ei enää tutkimuksessa eikä kaikessa historiakulttuurissa nähdä erityisyyden vaan yleiseurooppalaisuuden näkökulmasta. 1990-luvun uuspatrioottisten tulkintojen oheen on noussut suomalaisen yhteiskunnan tarve sovittaa omaehtoinen, erillissotaan ja omaan uhriuteen liittyvä muistokulttuuri osaksi länsieurooppalaista sodan muistamista (Kinnunen & Jokisipilä 2012, 482). Tämä näyttäisi osaltaan viittaavan myös kulttuurisen muistamisen vahvistumiseen kommunikatiivisen muistin kustannuksella. Sodan tuhoiset piirteet yhdistävät ihmisiä ylirajaisesti: toinen maailmansota on perinnöltään eurooppalainen tragedia, jota määrittävät tästä näkökulmasta ennen kaikkea holokausti ja muut siviilien ja sotilaiden vaikeat kokemukset, vaikka nationalistiset muistit ovat kenties nousemassa uudelleen esille.

Näin Suomessa yhteisen muistin ja tunnekokemuksen ympärille muotoutuneet yhteiskunnan sisäiset, sodan merkitsemät ryhmät ovat joutuneet puolustuskannalle, sillä heillä ei enää ole automaattista yksinoikeutta uhriuteen globaalissa viitekehityksessä. Monien evakkojen ja esimerkiksi sotilaiden kokemukset ovat omakohtaisesti psykologisesti traumaattisia, mutta nyky-yhteiskunnan kulttuurisessa kokonaisuudessa niiden julkinen käsittely on pikemmin osoitus kulttuurisesta traumasta eli identiteetteihin kuuluvasta säröstä ja traumojen representoinnista kuin akuutisti eletystä traumasta. Tästä säröstä on muodostunut olennainen

osa identiteettiä, eikä identiteetin muokkaus ole yksinkertaista (Volkan 1997, 211–213). Muistamisen kautta välittyvä kulttuurinen trauma ei kuitenkaan ole kivettynyt vaan ajan kuluessa mahdollistaa muutoksen identiteettien siirtyessä uusille sukupolville (Alexander ym. 2004) kommunikatiivisen välityksen kadotessa. Esimerkiksi evakkojärjestöissä toimii toisen ja kolmannen polven karjalaisia, joiden näkökulma voi olla avoimempi identiteettien monimuotoisuudelle. Evakkoja voi vertailla nykypakolaisiin vailla pelkoa evakkoidentiteetin lientymisestä.

Sodan muistokulttuuri ei ole siis kivettyntä vaan ajassa muovautuvaa ja myös kriittistä (Kinnunen & Jokisipilä 2012, 471–480; Kivimäki 2012). Vastakuvat ja vallitsevien muistamisen muotojen kritiikki ovatkin olennaisia muistamisen ja identiteettien kannalta, sillä vastakkainasettelu ja uusien näkökulmien avaaminen pitävät keskustelua yllä. Merkittävään identiteettejä muokkaavan ja luovan tapahtuman muistamiseen liittyy olennaisesti sen jatkuva ajankohtaisuus. Monien sotaa käsittelevien kulttuurituotteiden todellisuus-vastaavuusvaateesta huolimatta toista maailmansotaa voi Suomessa pitää tällaisena historian viitepisteenä, jonka kautta peilataan ajankohtaisia asioita ja kiistakysymyksiä – ei niinkään muistella sotaa.

MANNERHEIMIN RATSASTAJAPATSAS UUSPATRIOTISMIN SYMBOLINA

Kuvaava episodi konservatiivisen isänmaallisuuden ja 1990-lukuun niin ikään olennaisesti liittyneen kulttuurisen ”edistyksen” välisestä konfliktista oli Nykytaiteen museo Kiasman rakennuspaikkaan liittynyt kohu. Mannerheimin ratsastajapatsaan viereen 1990-luvun alussa suunniteltu rakennus herätti kiivasta vastustusta Adolf Ehrnroothin johtaman Marsalkka Mannerheimin perinnesätiön taholta, joka mobilisoi lopulta merkittävän määrän kansalaisia pontevasti tukemaan museon sijoittamista muualle Marskia varjostamasta.²

2 Aluksi suunnitelmassa oli Mannerheimin patsaan siirtäminen kokonaan uudisrakennuksen tieltä, mutta vastustuksen vuoksi Kiasman arkkitehti Steven Holl muutti piirustuksiaan niin, ettei siirto ollut välttämätön, mutta sitä silti pohdittiin. Varsinainen debatti, jossa museorakennuksen yhteensopimattomuus Marskin kanssa nousi esille, alkoi vasta piirustusten muuttamisen jälkeen (Hannula 1997, 178–179, 185).

Monumenteissa kohtasivat kaksi toisiaan tuolloin hylkinyttä maailmaa. Ratsastajapatsas symboloi ikuisia, itsenäisyyden historian säilytettäviä arvoja, kun taas nykytaide olemuksensa mukaisesti tämän päivän juurettonia arvoja. Ne olivat eri maailmoista, määritteli kenraali itse. (Manninen 1994; *Ilta-Sanomat* 1994b; Hannula 1997, 187). *Ilta-Sanomien* hotlinepuhelimeen soittaneet kansalaiset julistivat toukokuussa 1994 patsaan olevan pyhä ja sen siirtämisen loukkaavan itsenäisyyttä. Miksei saman tien siirretä maan rajoja? (*Ilta-Sanomat* 1994a). Kiasman vastustajat keräsivät Helsingissä muutamassa päivässä yli 23 000 nimeä adressiin kunnallisen kansanäänestyksen puolesta tavoitteena Mannerheimin patsaan suojeleminen ja Nykytaiteen museon sijoittaminen muualle (Pohjanpalo 1994).

Ratsastajapatsaan elintilan puolustajat valjastivat veteraanien perinnön vastustamaan nykytaiteen suurprojektia. Olennaista on huomioda, että Ehrnroothin johtama liike näki itsensä toimimassa kansan puolesta vallanpitäjiä vastaan (Ehrnrooth 1994a; Ehrnrooth 1994b). Uuspatrioottinen muistoaalto ei syntynyt yksiselitteisesti ylhäältä alaspäin, vaikka sodan muistobuumiin liittynyt konservatiivisuus muodostui osaksi valtiollista muistokulttuuria.

Tämän tapauksen syvällisempi tarkastelu paljastanee aineksia arvomaailmojen murrokseen liittyneestä moraalisesta hämmennyksestä ja demokraattisen yhteiskunnan harjoittamasta henkilönpalvonnasta, jossa keskeinen lähihistorian ja muistokulttuurin hahmo jouduttiin koodaamaan uusituilla merkityksillä. Kuvaavaa onkin, että Mannerheimin patsaaseen kiteytynyt sodan ja itsenäisyyden muistaminen ei säilynyt vain konservatiivisena reaktiona 1990-luvun tuomiin muutoksiin, vaan osana Suomen suuntautumista yhtenäiseen Eurooppaan. Nykytaiteen museon johtaja Tuula Arkiokin vetosi patsaskiihosta Mannerheimin puolustamiin länsimaisiin arvoihin: Marski oli maailmankansalainen ja siten avoin uusille vaikutteille (Arkiö 1994).

REALISTINEN FIKTIO MUISTOKULTTUURIN GENRENÄ

Pyrkimys toisen maailmansodan muiston kivettämiseksi sen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiseen muotoon liittyi kamppailuun kulttuurisista merkityksistä. Veteraanien perintö tarkoitti realistista otetta sotaan, jonka tarkoituksena oli kertoa totuus menneestä. Ville Yliaskan mukaan vielä 1980-luvun

vasemmistovetoisissa elokuvatulkinnossa, kuten Jaakko Pakkasvirran *Pedon merkissä* (1981) tai Rauni Mollbergin *Tuntemattomassa sotilaassa* (1985), suomalaisen sotakokemukseen perustuva elokuva saatettiin ohjata metaforaksi sodasta yleensä tai esittää tulkintoja ja kritiikkiä. Tällainen vaihtoehto ei enää 1990–00-luvun elokuvissa tuntunut mielekkäältä. (Yliaska 2016.)

Talvisodan 50-vuotismuistovuosi toimi vedenjakajana sotamuistobuumeissa (Tepora 2015, 312). Vuonna 1989 ensi-iltaan tullutta *Talvisota*-elokuvaa markkinoitiin dokumentaarisella toteutuksella, ja julkisuuskin tulkitse elokuvan karistaneen suomettuneisuuden sotaelokuvista. Veteraaneilta haettiin hyväksyntää, eikä sota tuolloin toiminut ensisijaisesti kulttuurisena merkitysvarantona yhteiskunnallisten kysymysten käsitelylle. Sotaan liittynyt taide ei uudessa poliittisessä tilanteessa saanut olla allegorista tai puhutella yleisinhimillisiä arvoja, vaan sen tuli kertoa ”todellisista tapahtumista” ja kansallisesta selviytymisestä. Jatkosotaan 1990–00-luvulla sijoittuneet elokuvat jatkoivat realismin linjalla tuoden mukaan tunteita herättävän tarinallisuuden (Yliaska 2016, 34–36, 41–43). Neuvostoliiton hajoamisen ja laman merkitsemässä yhteiskunnassa vaikuttanut paine, jonka mukaan kulttuuriset merkitykset viittasivat suoraan todellisuuteen. Tähän aatesuuntaan myös nykytaiteen kaltainen epäesitettävä taide soveltui huonosti – se soti Mannerheimin patsaan edustamaa kansallisen historian todellista perintöä vastaan.

Itsenäisyyden merkkivuosi 2017 asettaa sotakuvaukselle totuudenmukaisuuden paineita. Kuvaavaa on, että itsenäisyyden 100-vuotisjuhlaan valmistuvan kolmannen *Tuntematon sotilas* -elokuvan ohjaaja Aku Louhimies kertoo filminsä kuvaavan tavallisten ihmisten elämää ”Linnan ajatuksille uskollisena” (Yliaska 2016, 43). Tämä näyttäisi viittaavaan pyrkimykseen realistisen genren mukaiseen tulkintaan teoksesta – ikään kuin Linnan kanonisoitu fiktio puolestaan olisi uskollinen kuvaus todellisuudesta (Uschanov 2015).

Viimeisten vuosikymmenien sotakuvausten uuskonservatiivisuus yhdistettynä yksilökokemukselliseen tarinallisuuteen perustuu suuren yleisön tukemalle muistinpoliittiselle tulkinnalle, jonka mukaan realistinen fiktio avaa ”todellisuutta” paremmin kuin allegorinen tai epäesitettävä taide.

Sodan ja sota-ajan todellisuuden kaoottisuus ja epätavanomaisuus tarvitsevat järkeistäviä tulkitsijoita vielä tänäänkin. Monet tahot vetoavat edelleen veteraanien perintöön, vaikka 1990–00-luvun kaltainen muistelubuumi ei enää ymmärrettävistä syistä liene entisellään. Viimeisten

25 vuoden aikajaksoa tarkastellessa saattaa unohtua, että veteraanit (eivät siis veteraanijärjestöt) käsittelivät itse eri tavoin sotakokemuksia 1970-luvulla kuin 1990-luvulla, tai myöhemmin, aivan niin kuin elokuvissa ja kirjallisuudessaakin tulkinnat muuttuivat. Veteraanien perintö on sosiaalisesti rakentunut käsite, jolla ei ole kaikille pysyvää merkityssisältöä. 1970-luvulla monet vielä työikäiset veteraanit kokivat katkeruutta menetetyistä nuoruudesta ja hallituksen poliittisista valinnoista, kun taas 1990-luvulla ulkopoliittisten olojen muuttuttua ja iän kartuttua monet kykenivät nivomaan sotakokemuksen mielekkäämmäksi osaksi omaa elämäntarinaansa. 1960–70-luvun poliittinen elämä myös suosi konservatiivisesta sotakuvastosta irtautumista, kun taas 1990-luvulle tullessa sodan suuri kertomus menestyksekkäästä puolustustaistelusta alkoi kiteytyä eläköityneiden veteraanien kertomuksiin, osaksi kannattelevaa identiteettiä (vrt. Kivimäki 2006, 208). Kylmän sodan aikana veteraanijärjestöt olivat myös poliittisia toimijoita ja useat veteraanisukupolven edustajat määräävissä asemissa suomalaisessa yhteiskunnassa. 1990-luvulla veteraanien perintö epäpolitisoitui näennäisesti. Yhteiskunnallisen murroksen hetkellä siitä tehtiin nimenomaan päivänpolitiikan ylittävän isänmaallisuuden perikuva.

SODAN MUISTAMISEN UUDET SUKUPOLVET

Kiasman rakentamiskiistan kaltaista, toisen maailmansodan muistamiseen liittyvää moraalista paniikkia tuskin tänään enää syntyisi. Muistin poliittinen rajankäynti jatkuu kuitenkin edelleen, mutta nyt sitä käy niin kuin evakkoesimerkissä edellä, ensi sijassa sotasukupolven jälkikasvu, jolla sotaan ja sen seurauksiin liittyvä identiteetti on vanhemmilta ja isovanhemmilta välittynyt. Esimerkiksi yhdeksi viime vuosikymmenen suurteemoista sodan muistamisessa on noussut suuren yleisön käymä keskustelu sotatraumoista, mikä näyttäisi selittyvän ainakin osaksi nykyhetken tarpeista käsin. Ilmiö liittyy länsimaiseen terapiakulttuuriin yleisesti ja suomalaisittain ihanteeseen puhumattomuuden murtamisesta. Henkinen järkkyminen sodassa on selviö, kuten myös traumaattisten kokemusten vaikutus läheisiin pitkään sodan jälkeen (Kivimäki 2013a). Traumaattiset kokemukset voivat periytyä ylisukupolisesti sosiaalisina identiteetteinä ja nykykäsityksen mukaan myös epigeneettisesti. Siitä

huolimatta näiden sodan ajan vaurioiden jälkien tulkitseminen nyky-suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin kielteiseksi katsotuissa piirteissä, kuten työelämän armottomuudessa tai väkivaltarikollisuuden yleisyydessä verrattuna Länsi-Eurooppaan, voi liittyä enemmän tämän päivän identiteettien rakentamiseen kuin sotatraumojen analyttiseen tutkimukseen. Näistä näkökulmista puuttuu nimittäin mielekäs vertailuasetelma muihin sodan kokeneisiin yhteiskuntiin (ks. esim. Simola 2013; vrt. Tepora 2016, 169). Trauman käsitteestä tulee inflatorinen, ellei vaikeiden kokemusten aste-eroja tunnisteta ja tunnusteta.

Traumakeskustelu onkin mahdollista sijoittaa sävyltään johonkin konservatiivisen, veteraanijärjestövetoisen muistamisen ja kriittisen, Suomen sota-ajan politiikkaa yksioikoisesti arvostelevan *muistuttamisen* välimaastoon. Muistuttamista edustaa esimerkiksi Suomen koko toisen maailmansodan historian tulkitseminen ”takaperin” eli jatkosodan aikaisen Saksan-liittolaisuuden kautta. Traumakeskustelun näkökulmasta politiikka ei kuitenkaan välttämättä ole olennaista, vaan sodan pahuus ja sosiaalinen tuhoisuus tavallisten ihmisten elämässä. Siitä me kaikki olemme välillisesti osallisia. Sodan traumaattisuuden korostamisen tulkitseminen puhtaasti epäpoliittiseksi ilmiöksi ei kuitenkaan liene paikallaan, sillä tähän muistoperinteeseen sisältyvän kritiikin kärki on toisinaan kohdistettu niin sanottua uuspatrioottista sotatulkintaa vastaan. Taustalla vaikuttaa toki aikaisempi traumaattisista kokemuksista vaikeneminen kylmän sodan yhteiskunnassa ja heti Neuvostoliiton lakkauttamisen jälkeen, mikä ilmeni 00-luvulla virinneenä suurena kiinnostuksena sotakokemuksiin. Yleisen traumamuistoperinteen nousu näkyväksi ilmiöksi, aivan viime vuosina jopa valtavirraksi, liittyyneen kuitenkin kommunikaatiivisen muistamisen hiipumiseen, joka puolestaan on lopullisesti murtanut ”vaikenemisen muurin”. Yhteiskunnallisten toimijoiden ja kansalaisjärjestöjen muistinpoliittinen menneisyyden hallinta näyttäisi heikkenevän ja menettävän merkitystään. Sodan muistaminen on muuttumassa osaksi kulttuurisen muistin vapaasti muuttuvaa, yhteiskunnallisesti pitkäkestoista muistia. Ilmiö näkyy myös sisällissodan muistokulttuurin viimeisen parinkymmenen vuoden muutoksessa, jossa ei korosteta kansan kahtiajakoa, vaan kärsimystä keinotekoisista jakolinjoista huolimatta (vrt. Kinnunen 2014, 428–438).

MITÄ SEURAAVAKSI?

Toinen maailmansota resonoi sen verran voimakkaasti julkisessa sanassa ja esimerkiksi populaarikulttuurissa, että on vaikea löytää ihmistä, joka olisi välinpitämätön tämän muiston suhteen – muistaminenhan ei aina merkitse asian kunnioittamista tai hyväksymistä. Myös vastakuvia luova kyllästyminen ja ärsyntyminen muistamista kohtaan on osa muistamista, mahdollisista traumaattisista kokemuksista puhumattakaan. Voi ehkä kärjistää luonnehtia, että suomalaisten kollektiivisessa muistokulttuurissa suomalaisuus määrittyy toisen maailmansodan muistamisen kautta – asialle välinpitämätön ihminen tulee auttamatta eri yhteiskunnallisesta viitekehystä. Hyvinvointivaltion tarina (joka alkaakin olla jo menestystarina vain juhlapuheissa) ei arkisena puurtamisena muodosta arkielämästä irrallista tarinaa eikä etenäkään Tapahtumaa.

Kuten todettua, 2000-luvun ensi vuosikymmeneltä ja viime vuosilta voi havaita myös uudenlaisen pyrkimyksen nivoa suomalainen sotakokemus kriittisesti osaksi yleiseurooppalaista muistamista, jota määrittää ennen kaikkea holokausti (vrt. Holmila 2012). Sodan kotoperäisen traumaattisen perinnön korostamisen ohella tämäkin viitanee juuri kommunikatiivisen muistin heikentymiseen – sota-aikaa ei enää lähtökohtaisesti tarkastella kotimaisesta näkökulmasta. Entä kuinka sotaa muistetaan 20 vuoden päästä? Toisen maailmansodan muistamisen tilalle on vaikea keksiä toista yhtä kokoavaa viitepistettä, joten sodan muisto, tai pikemmin muistot, jatkunevat vielä ainakin muutaman kymmenen vuotta suomalaisten identiteettejä määrittävinä voimina, edellyttäen tietenkin, että yhteiskunnallinen vakaus säilyy. Lisäksi yleisen asevelvollisuuden merkitys muistamisessa on teema, jota ei ole juuri huomioitu. Suomihan on käytännössä ainoa Länsi-Euroopan valtio, jossa asevelvollisuusarmeijalla on edelleen realistinen puolustuksellinen funktio. Asevelvollisuusjärjestelmä lienee tehokas muistokulttuurin välittäjä uusille sukupolville, mutta kuinka Puolustusvoimat reagoi muun yhteiskunnan muuttuvaan muistokulttuuriin? Monet Puolustusvoimien kantahenkilökunnasta ovat usein olleet rakentamassa konservatiivista muistokulttuuria, mutta kantaako se sellaisenaan tulevaisuuteen?

Mielenkiintoista on myös nähdä, mitkä tahot muistoa vaalivat, ja millaista muistoa. Yleiseurooppalaisuutta kohti kurottavaa tulkintaa haastamaan voi nousta, ja on toki jo noussut, kiihkokansallinen tapa

vaalia muistoa, jonka ei enää tarvitse hakea oikeutusta ”veteraaneilta”. Veteraanien poistuttua näyttämöltä asialle vihkiytyneet suomalaiset voivat itse rakentaa populistisen veteraanien perinnön. Toki myös ulkopoliittisten suhteiden muutos voi sähköistää toisen maailmansodan muistoa. Nämä asiat ovat olennaisia, koska sodan muistaminen kertoo ennen kaikkea tämän päivän ja tulevaisuuden tarpeista ja identiteettien rakentamisesta, mikä jatkuu kaikkialla Euroopassa, esimerkkinä Itä-Euroopan entisten kommunistimaiden kiiwas historiapolitiikka (Nyyssönen 2012, 212) ja erityisesimerkkinä nyky-Unkarin hallituksen unkarilaisten uhriutta korostava toisen maailmansodan muistin politiikka. Kulttuurinen muistikin voi säilöä poliittisesti hyödynnettäviä identiteetin aineksia, kuten 1990-luvun alun hajoavassa Jugoslaviassa, jossa osa serbeistä liitti kollektiivisen uhri-identiteettinsä muslimeille kärsittyyn tappioon Kosovo Poljessa vuonna 1389 (Volkan 1997, 50–80).

Selvää kuitenkin on, että ajan myötä toisen maailmansodan merkitys Suomessa muuttuu, ja sen päälle kerrostuu muita tapahtumia ja kertomuksia, joita nykyiset ja tulevat sukupolvet vaalivat omina avainkokemuksinaan. Mikään toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut ei toistaiseksi kuitenkaan vedä sille vertoja kollektiivisen muistin kiinnittävänä Tapahtumana tai Tarinana, joka voisi korvata suuren alkukertomuksen. 2010-luvulla syntyneiden ikäpolvien aikuistuesssa tulevaisuudessa ei enää ole sodan kokeneita ikäpolvia eikä pian sotasukupolven jälkikasvuakaan. Näille tulevaisuuden nuorille toinen maailmansota edustaa jo puhtaasti osaa laajemmasta kulttuurisesta muistista, jolloin suuri Tarina ja Tapahtuma joutuu kilpailemaan muiden menneisyyden kiintopisteiden kanssa eri tavalla kuin vielä tänään.

Nationalistisen kokemuksen kenties tärkein piirre on uhriajattelu ja uhrien muistaminen (Smith 2003, 218–253; Anderson 2007, 43–44, 204; Tepora 2011, 62–75, 251–259, 382–384). Tähän näkökulmaan on kuitenkin rakennettu sisään tarve uusille uhreille, mikäli menneiden uhrien muistaminen ei enää yhdistä kansalaisia (Marvin & Ingle 1999). Toisaalta on mahdollista ajatella, että niin kauan kuin uhrien ”muisto on ikuinen”, ei uusia uhreja tarvita. Suomessa toisen maailmansodan uhrien muistaminen kantaa edelleen. Mikään ei välttämättä estä sitä, että Suomen toisesta maailmansodasta tulee saman tyyppinen kulttuurisen muistin peruskivi kuin vaikkapa Yhdysvaltain sisällissodasta Yhdysvalloissa. Siellä 150 vuoden takainen konflikti toimii ehtymättömänä kulttuurisen muis-

tin varantona, vaikka sen päälle on kerrostunut lukuisia kollektiivisen muistamisen viitepisteitä. Samoin esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja Ranskassa sotamuistokulttuurin kansalliset tarinat perustuvat ensisijaisesti sadan vuoden takaiseen ensimmäiseen maailmansotaan, johon ei enää ole kommunikatiivista suhdetta.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Ahonen, Sirkka (1998) *Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa*. Historiallisia tutkimuksia 202. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Alexander, Jeffrey C. & Eyerman, Ron & Giesen, Bernhard & Smelser, Neil J. & Sztomпка, Piotr (2004) *Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley: University of California Press.
- Anderson, Benedict (2007) *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino (alkuperäinen englanniksi 1983).
- Arkio, Tuula (1994) Mannerheimin omia arvoja häpäistään. *Helsingin Sanomat* 30.5.1994.
- Assmann, Jan (2008) Communicative and Cultural Memory. Teoksessa Astrid Erll & Ansgar Nünning (eds) *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin & New York: De Gruyter, 109–118.
- Bell, Duncan (2003) Mythscapes: Memory, Mythology, and National Identity. *British Journal of Sociology* 54 (1), 63–81.
- Dudziak, Mary L. (2012) *War Time: An Idea, its History, its Consequences*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Edkins, Jenny (2003) *Trauma and the Memory of Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ehrnrooth, Adolf (1994a) Marski yhdisti kansan. *Helsingin Sanomat* 14.5.1994.
- Ehrnrooth, Adolf (1994b) Var står vi? *Hufvudstadsbladet* 7.6.1994.
- Gillis, John R. (ed.) (1994) *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton: Princeton University Press.
- Hakkari, Johanna (2005) *Suomalaisten nuorten historiakulttuuri. Historian kohtaaminen ja käyttö 8.-luokkalaisten nuorten arkipäivän elämässä*. Pro gradu -tutkielma. Historian laitos. Helsingin yliopisto. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/pg/hakkari/suomalai.pdf> (Viitattu 14.11.2016.)
- Hannula, Mika (1997) *Self-Understanding as a Process. Understood through the Concepts of Self-Understanding as a Narrative Form, the Third Dimension of Power, Coming to Terms with the Past, Conceptual Change and Case Studies of Finnishness*. Sarja B, osa 222, Humaniora. Turku: Turun yliopisto.
- Holmila, Antero (2012) Varieties of Silence: Collective Memory of the Holocaust in Finland. Teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (eds) *Finland in World War II: History, Memory, Interpretations*. History of Warfare 69. Leiden & Boston:

- Brill, 519–560.
- Iltta-Sanomats* (1994a) Patsaan siirtäminen loukkaisi itsenäisyyttä. IS:n kuuma linja. 7.5.1994.
- Iltta-Sanomats* (1994b) Viittaako kansakunta kintaalla historialleen? Pääkirjoitus. 7.5.1994.
- Kinnunen, Tiina (2014) The Post-Cold War Memory Culture of the Civil War: Old-New Patterns and New Approaches. Teoksessa Tuomas Tepora & Aapo Roselius (eds) *The Finnish Civil War 1918: History, Memory, Legacy*. History of Warfare 101. Leiden & Boston: Brill, 401–439.
- Kinnunen, Tiina & Jokisipilä, Markku (2012) Shifting Images of “Our Wars”: Finnish Memory Culture of World War II. Teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (eds) *Finland in World War II: History, Memory, Interpretations*. History of Warfare 69. Leiden & Boston: Brill, 435–482.
- Kivimäki, Ville (2006) Sotilaan työ, siviiliin taakka. ”Vihollisen tuhoamisen” dynamiikasta, kokemuksesta ja muistosta. Teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Helsinki: Minerva, 191–208.
- Kivimäki, Ville (2012) Between Defeat and Victory: Finnish memory Culture of the Second World War. *Scandinavian Journal of History* 37 (4), 482–504.
- Kivimäki, Ville (2013a) *Battled Nerves: Finnish Soldiers’ War Experience, Trauma, and Military Psychiatry, 1941–1944*. Väitöskirja. Turku: Åbo Akademi.
- Kivimäki, Ville (2013b) *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. Helsinki: WSOY.
- Manninen, Antti (1994) Mannerheimin perinteen vaalijat haluavat äänestää Nykytaiteen museosta. *Helsingin Sanomat* 26.5.1994.
- Marvin, Carolyn & Ingle, David W. (1999) *Blood Sacrifice and the Nation: Totem rituals and the American Flag*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matikainen-Kallström, Marjo (2015a) Ollako evakko vai pakolainen? Karjalan Liitto ry. Tiedotteet. http://www.karjalanliitto.fi/tiedotteet/puheet/ollako_evakko_vai_pakolainen (Viitattu 14.11.2016.)
- Matikainen-Kallström, Marjo (2015b) Siirtokarjalaiset eivät olleet pakolaisia. *Helsingin Sanomat* 6.12.2015.
- Mustola, Kati (2006) Homoseksuaalisuus ja sota. Kahden veteraanin tarinat. Teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Helsinki: Minerva, 171–189.
- Nyyssönen, Heino (2012) Jälkisanat: anteeksianto, muistaminen ja unohtaminen. Teoksessa Jan Löfström (toim.) *Voiko historiaa hyvittää? Historiallisten vääryyksien korjaaminen ja anteeksiantaminen*. Helsinki: Gaudeamus, 200–218.
- Pakkasvirta, Jussi (2015a) Kansakunnan yhtenäisyys näkyy kriisin hetkellä. *Helsingin Sanomat* 30.11.2015.
- Pakkasvirta, Jussi (2015b) Sotaa pakenevat ovat aina hädässä. *Helsingin Sanomat* 8.12.2015.
- Pohjanpalo, Olli (1994) Marski-adressin 23 361 nimeä luovutettiin Helsingin kaupungille. *Helsingin Sanomat* 4.6.1994.

- Päärnilä, Ossi (2015) Pakolaisten vertaaminen evakoihin ontuu. *Helsingin Sanomat* 1.12.2015.
- Rosenwein, Barbara H. (2006) *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Ithaca: Cornell University Press.
- Siltala, Juha (2013) *Nuorisso. Mainettaan parempi?* Helsinki: WSOY.
- Simola, Pia (2013) Suomalaisissa edelleen sodan arpia – ”armottomuus heikkoutta kohtaan”. *Studio55.fi* 22.8.2013 <http://www.studio55.fi/hyvinvointi/article/suomalaisissa-edelleen-sodan-arpia-armottomuus-heikkoutta-kohtaan/228384> (Viitattu 25.11.2016.)
- Smart, Ninian (1983) Religion, Myth, and Nationalism. Teoksessa Peter H. Merkl & Ninian Smart (eds) *Religion and Politics in the Modern World*. New York: New York University Press, 15–28.
- Smith, Anthony D. (2003) *Chosen Peoples: Sacred Sources of National Identity*. Oxford: Oxford University Press.
- Tepora, Tuomas (2010) 2000-luvun eetos, nuorisso ja toisen maailmansodan muistaminen. Teoksessa Olli Sinivaara (toim.) *Muistikuvia 00-luvusta*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 104. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 13–29.
- Tepora, Tuomas (2011) *Sinun puolestas elää ja kuolla. Suomen liput, nationalismi ja vieruhri 1917–1945*. Helsinki: WSOY.
- Tepora, Tuomas (2015) Mikä tekee ”sota-ajasta” muistettavan? Sota ja kollektiivinen muistaminen, *Ennen ja nyt* 2/2015. <http://www.ennenjanyt.net/2015/08/mika-tekee-sota-ajasta-muistettavan-sota-ja-kollektiivinen-muistaminen/> (Viitattu 12.8.2016.)
- Tepora, Tuomas (2016) Emotional War? Communicating the Cultural Histories of War to a Wider Audience. *Revue Belge d’Histoire Contemporaine* 47 (2), 161–172.
- Torsti, Pilvi (2012) *Suomalaiset ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Työppönen, Jorma (2015) Evakkoja ja sotapakolaisia ei voi rinnastaa. *Helsingin Sanomat* 2.12.2015.
- Uschanov, Tommi (2015) ”Jos Suomi joutuisi Tuntemattoman sotilaan talvisotaan”, *Yle.fi, #sota39-projekti*, 18.2.2015 <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/02/18/tommi-uschanov-jos-suomi-joutuisi-tuntemattoman-sotilaan-talvisotaan> (Luettu 27.2.2017.)
- Volkan, Vamik (1997) *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*. New York: Farrar, Straus & Giroux.
- Winter, Jay & Sivan, Emmanuel (1999) Setting the Framework. Teoksessa Jay Winter & Emmanuel Sivan (eds) *War and Remembrance in the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 6–39.
- Yliaska, Ville (2016) Uusnationalismi ja sotaelokuvan vastaanotto. *Kritiikki. Nuoren Voiman kirjakatsaus* 14 (Kevät), 35–43.
- Zhuravlev, Sergei (2016): ”1917 in Finnish and Russian historiography”. Paper presented in the conference *Historians without Borders*, 19.5.2016.

Hävittäjät maotamme puolustamassa – HX-Hävittäjähankeen markkinointivideoiden tarinat

Noora Kotilainen

JOHDANTO: HX-HÄVITTÄJÄHANKE JA HÄVITTÄJÄVIDEOIDEN MAANPUOLUSTUKSELLISET NARRATIIVIT

Suomen 1990-luvulla hankkima hävittäjäkalusto lähenee vanhusikää. Kesällä 2015 käynnistettiin hanke, joka tähtää Hornet-hävittäjien korvaamiseen uusilla monitoimihävittäjillä vuoteen 2025 mennessä. Tätä uusien hävittäjien hankkimiseen tähtäävää monivaiheista ja pitkää, noin viidentoista vuoden projektia kutsutaan HX-hävittäjähankeksi.¹

Suomen maanpuolustus – armeija, asevoimat ja puolustushallinto – perustuu vahvasti varsin perinteitä kunnioittavalle defensiiviselle tarinalle. Suomen asevoimien julkinen suuri narratiivi nojaa itsenäiseen – jopa yksinäiseen – puolustukseen, sotilaalliseen liittoutumattomuuteen ja omaan riittävän vahvaan, ennaltaehkäisevään aseelliseen puolustusjärjestelmään. Kuten Puolustusvoimat ja puolustusministeriö asian ilmaisevat, Suomen puolustuskyvyn ensisijainen päämäärä on muodostaa ennaltaehkäisevä

1 *HX-hävittäjähanke*, puolustusministeriö; *Esiselvitys Hornet-kaluston suorituskyvyn korvaamisesta. Loppuraportti*. Puolustusministeriö 8.6.2015. *Working group proposes multi-role fighters to replace F/A-18 aircraft*, Press Release, Defmin, 11.6.2015; Puolustusministeri valtuutti Puolustusvoimat käynnistämään HX-hävittäjähankeen. Puolustusministeriö, tiedotteet, 20.10.2015. HX-lyhenne hävittäjähankeen nimeen tulee vanhasta ilmavoimien nimeämisperinteestä. Hanke tähtää Hornet-hävittäjien korvaamiseen, ja Hornetin tunnus on HN-4XX, jolloin hankkeen H-tunnus tulee Hornetilta, ja X kuvaa tätä käynnissä olevaa hanketta. Asiaa minulle avasi hanketta johtavakenraalimajuri evp Lauri Puranen.

kynnys voiman käytölle ja sillä uhkaamiselle, eli muodostaa sekä uskottava pelote että riittävän vahva itsenäinen puolustusjärjestelmä.²

Myös uusien taistelulentokoneiden hankkimista – maamme kaikkien aikojen suurinta, laajasti suurta yleisöä kiinnostavaa ja poliittisesti merkittävää miljardiluokan³ asehankintaa – perustellaan sillä, että ilmapuolustus ja sen osana hävittäjäkalusto on merkittävä osa Suomen maanpuolustuksellista suorituskykyä sekä elimellinen osa myös tiedustelu-, valvonta- ja johtamisjärjestelmää. Viralliset perustelut hävittäjien hankkimisen tarpeelle ovat siis ensi sijassa Suomen ilmatilan, maa- ja merialueen puolustukseen liittyviä ja näin ollen vahvasti linjassa maamme perinteisen virallisen, defensiivisen narratiivin kanssa.

Hävittäjähanke eteni huhtikuussa 2016 vaiheeseen, jossa Puolustusvoimien logistiikkalaitos lähetti tietopyynnön (*request for information*, RFI) neljän maan hallituksille sekä viidelle kansainväliselle monitoimihävittäjiä valmistavalle firmalle – brittiläiselle NETMA ja BAE Systemsille, ranskalaiselle Dassault'lle, ruotsalaiselle Saabille ja yhdysvaltalaisille Boeingille ja Lockheed Martinille. Tietopyynnöllä pyritään selvittämään, mitkä markkinoilla olevat hävittäjät olisivat Suomelle sopivin vaihtoehto. Tietopyynnön avulla hankitaan tietoa monitoimihävittäjien hankinnan suunnitteluun, budjetoimiseen ja hankittavien koneiden vaatimusten arvioimiseen. Ennen tietopyyntöä, joulukuussa 2015 Suomen puolustusministeriön strategisten hankkeiden ohjelma pyysi asevalmistajia tuottamaan lyhyet maamme kontekstiin ja suomalaiselle suurelle yleisölle kohdenneet esittelyvideot omista tuotteistaan, asejärjestelmistään ja toiminnastaan.⁴ Tietopyynnön lähettämisen yhteydessä

2 Ks. esim. *Puolustusvoimat: Suomen sotilaallinen puolustus; Puolustusministeriö. Tehtävät ja toiminta. Puolustuspolitiikka.*

3 Hävittäjien hankintahinta on useasti julkisuudessa mainittu noin 10 miljardiksi euroksi, mutta todellisen hinnan arvioiminen on tässä vaiheessa hankalaa. Hankintahinnan lisäksi ylläpito- ja elinkaarikustannuksia on hankalaa, jopa mahdotonta arvioida. Joka tapauksessa kyseessä on Suomen historian suurin asekauppa.

4 *Puolustusvoimien logistiikkalaitos lähetti tietopyynnön Hornetin korvaajahankinnan tietopyynnön neljän maan hallitukselle.* Puolustusvoimat, tiedotteet, 22.4.2016. *Finland launches F/A-18C/D Hornet replacement Programme*, Puolustusministeriö, 15.12.2015. FI.PLM.2015-6754 809/00.01.10/2014, pp. 3/4. *In order to present the manufacturing industry to the public, the Finnish MOD requests the manufacturers to provide a short presentation video of the company. The video (in AVI format) should be of a HD quality, with maximum duration of four minutes. The videos will be uploaded*

nämä videot julkaistiin puolustusministeriön sivuilla.⁵

Aseyhtiöiden vauhdikkaiden markkinointivideoiden esittäminen hävittäjähankinnoista vastaavan ministeriön sivuilla on ennenkuulumatonta ja kiinnostavaa sekä Suomen puolustuksellisen narratiivin, puolustushallinnon viestinnän ja hävittäjähankkeen etenemisen että projektin mielikuvarakentumisen ja hävittäjähankinnoista käytävän kansallisen keskustelun näkökulmasta. Asevalmistajien mainosvideoiden esittäminen osana valtiollista viestintää asettaa niiden tarinat uuteen kontekstiin ja antaa päällisin puolin viihteellisille videoille mielenkiintoisia lisämerkityksiä.

Ensisijaisesti videot ovat aseyritysten Suomen kontekstiin räätälöityjä markkinointihenkisiä videoita, joilla he pyrkivät esittelemään tuotteitaan ja toimintaansa ja näin vaikuttamaan (Suomen kansan) mielikuviin uusia hävittäjähankintoja silmällä pitäen. Videot tarjoavat teknologiapainotteista, räiskyvää ase-actionia ja huimia kuvia sinisellä taivaalla kaartelevista high tech -tappokoneista ryyditettynä seikkailu- ja äijärokilla. Videot tuovat mieleen 80-luvun kuuluisan Hollywood-elokuvan *Top Gun – Lentäjistä parhaat* maisemat. Elokuvamaailman lisäksi tämän tyyppisiä, visuaalisesti usein hyvinkin huomiota herättäviä, viihteellisiä ja toimintapainotteisia, vahvoilla mielikuville operoivia videoita erilaisista asejärjestelmistä on internet pullollaan, ja niitä voi käydä katselemaan vaikka Youtubesta.⁶

Käytössään puolustusministeriön nettisivuilla julkisesti esitettynä – ei niinkään päätöksentekijöille, asiantuntijoille ja virkamiehille, vaan nimenomaan suurelle yleisölle, *kansalle* suunnattuina – action-painotteiset videot saavat uusia konnotaatioita ja merkityksiä. Näen, että nämä puolustusministeriön esittelemät minivideot muuntuvat uudessa valtiollisessa käyttökotekstissaan markkinoinnista ja mainonnasta ajanmukaisia visuaalisia keinoja käyttäväksi sotilaalliseksi/valtiolliseksi *strategiseksi viestinnäksi*⁷, jonka asetelmat, lähtökohdat ja keinot ovat hyvin lähellä

on the Finnish MOD HX Programme website. The videos are requested to be delivered to the Finnish MOD (Kristian.vakkuri@defmin.fi) no later than 26 February 2016.

- 5 Katso videot: *HX-Hävittäjähankkeeseen osallistuvat yritykset esittäytyvät*. Puolustusministeriö.
- 6 Tämän kaltaisista markkinointivideoista, niiden käyttämästä tyylistä ja sisällöistä ks. esim. Mäkinen 2012.
- 7 Strateginen kommunikaatio on USA:n asevoimien ja Naton lanseeraama käsite, jonka he itse määrittelevät seuraavasti: Strateginen kommunikaatio on strategisesti rakentunutta viestintää, jolla on tietty agenda ja joka seuraa tiettyä narratiivia. Sillä

julkisen mielipiteen muokkaukseen pyrkivää propagandistista otetta. Käsitänkin videot kontekstissaan puolustushallinnon viestinnän osana hävittäjähankintojen edistämiseen liittyvänä mielikuvahallintana ja käsitelen niitä aineistona, jolla pyritään vaikuttamaan kohderyhmänsä mielikuviin hävittäjähankkeesta ja sen merkityksestä maamme maanpuolustukselle. Lisäksi videot paljastavat mielenkiintoisia näkökulmia ajankohtaiseen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen keskusteluun ja rakentavat maanpuolustuksellisia narratiiveja.

Identifioidakseni videoiden kontekstuaalisen kertoman ja niiden yleisöään puhuttelevat narratiivit tukeudun narratiivianalyysiin. Tarkastelen asefirmojen hävittäjämarkkinointivideoita, niiden kuvakieltä, niissä luotuja maanpuolustukseen/sotilaalliseen suorituskykyyn liittyviä mielikuvia, puhuttelua sekä tapoja, jolla videot vetoavat yleisöönsä – eli videoiden esityskontekstissaan luomia narratiiveja suomalaisesta maanpuolustuksesta. Analysoin, millä tavalla erilaiset narratiivit maanpuolustuksesta rakentuvat puolustusministeriön sivuillaan julkaisemissa aseyhtiöiden markkinointivideoissa, ja analysoin niitä Suomen puolustuksellisen julkisen, suuren tarinan – defensiivisen, itsenäisen maanpuolustuksellisen narratiivin – puitteissa. Identifioin videoiden keskeisiä ja jaettuja narratiiveja, ja pyrin tämän kautta hahmottamaan niitä teemoja, joilla videot pyrkivät puhuttelemaan niiden mainittua kohdeyleisöä eli ”suurta yleisöä” tai Suomen kansaa.⁸

Videoiden tarkastelussa keskeistä on myös niiden visuaalisen sisällön analysoiminen ja avaaminen. Tarkastelen videoita panofskyalaisen ikonografia-ikonologia-kehityksen avulla. Ikonologisessa tarkastelussa pyritään avaamaan visuaalisten aineistojen ilmisisältöä syvemmällä tasolla, jotta päästään käsiksi niiden kulttuuriseen, kontekstuaaliseen merkitykseen. Ikonologinen luenta on kiinnostunut kuvan kulttuurisesta ja ajallisesta

pyritään vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen, päätöksentekoon ja toimintaan, ja luomaan mielikuvia. Strategisesta kommunikaatiosta ks. esim. *Principles of Strategic communication*, US Department of Defence, August 2008; *Commander's Handbook for Strategic Communication and Communications Strategy*. Version 2.0 US Joint Forces Command, Joint war fighting Center, October 27, 2009; *Allied Command Operations (ACO) Strategic Communications directive*, September 15, 2008; *Allied Command Operations and allied command transformation Public Affairs Handbook*. July, 2010.

8 Narratiivianalyysistä ks. esim. “Understanding and adopting narrative analysis” teoksessa Pierce 2008; Kim 2016.

merkityksestä, ja siksi kysymyksistä kuten ”miksi tämä asian on juuri tällöin ja tässä kontekstissa esitetty kuten se on esitetty” ja paljastaa näin visuaalisten esitysten taakse kätkeytyviä konnotaatioita, käsityksiä ja asennoitumisia.⁹

Mielenkiintoista viestinnän ja varsinkin visuaalisten aineistojen tarkastelussa on se, että usein myös tarkoitushakuisesti ja strategisestikin kasatuissa viesteissä ja mielikuvia tietoisesti rakennettaessa tullaan sanoneeksi sellaista, jota ei ehkä olla tietoisesti tarkoitettu (ks. esim. Burke 2001, 123–125). Huomioin myös ehkäpä tarkoituksettomasti videoihin ja niiden puhutteluun sisältyviä viestejä, jotka ovat maanpuolustuksellisten narratiivien ja suomalaisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun suhteen mielenkiintoisia. Videoiden puhuttelua, niiden visuaalista kieltä ja mainoksissa käytettyä retoriikkaa ja puhuttelua analysoimalla pyrin avaamaan sitä, millaisia tarinoita videot kertovat hävittäjähankinnoista ja niiden merkityksestä maaillemme sekä mitä videoiden puhuttelun voi nähdä sanovan laajemmin Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikasta.

Seuraavassa luvussa 2 esittelen haastatteluaineiston sekä relevanttien asiakirjojen pohjalta sitä prosessia sekä perusteluja, joilla markkinointivideoiden pyytämiseen ja esittelyyn puolustusministeriössä päädyttiin.¹⁰ Tarkastelen puolustusministeriön tämän hetkistä tiedotuslinjaa, ja pohdin miksi videoiden julkinen esitleminen nähtiin tarpeelliseksi hävittäjähankkeen tässä vaiheessa ja valitussa kontekstissa. Pohdin videoiden asemaa maanpuolustukseen liittyvän nykyviestinnän osana ja arvioin videoiden julkaisua ja esittämistä mielipidevaikuttamisen, strategisen kommunikaation ja propagandan konteksteissa.

Tämän jälkeen luvussa kolme esittelen videot, käyn läpi niille yhteisiä ja niistä voimakkaasti esiin nousevia teemoja ja aihealueita. Avaan videoita visuaalisen aineiston analyysin ja narratiivianalyysin keinoin, ja pohdin, millaisia aineksia videot käyttävät argumentaatioissaan ja visuaalisessa kielessään. Analysoin videoiden keskeisiä jaettuina sisältöinä – kansall-

9 Panofsky: “Iconography and Iconology: An Introduction to the Study of Renaissance Art” teoksessa Panofsky 1955, 26–57.

10 Haastattelu Puolustusministeriössä, 3.5.2016. Paikalla Lauri Puranen, Kristian Vakkuri ja Inka Niskanen. Haastattelumateriaali tekijän hallussa; *Finland launches F/A-18C/D Hornet replacement Programme*, Puolustusministeriö, 15.12.2015. FI.PLM.2015-6754 809/00.01.10/2014; *Esiselvitys Hornet-kaluston suorituskyvyn korvaamisesta. Loppuraportti*. Puolustusministeriö, 8.6.2015.

mielistä, myyttistä puhuttelua, teknologis-taloudellista puhuttelua sekä kansainvälisyyden, liittoutumisen ja ulkopolitiikan teemoja – osana hävittäjähankkeen viestintää, maanpuolustuksellisten mielikuvien rakentumisen ja perinteisen suomalaisen defensiivisen maanpuolustuksellisen suuren narratiivin konteksteissa.

Lopuksi luvussa neljä vedän yhteen, miten nykyinen maanpuolustus ja hävittäjähankinnat videoiden valossa näyttäytyvät, kuinka videot pyrkivät puhuttelemaan yleisöään ja millaisia merkityksiä ne – ja niiden julkaisu puolustusministeriön HX-hankkeen yhteydessä – saavat ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun, maanpuolustuspuheen ja -mielikuvien rakentumisen konteksteissa.

ASETEOLLISUUDEN MARKKINOINTIVIDEOT PUOLUSTUSMINISTERIÖN VIESTINNÄSSÄ

Joulukuun 15. 2015 puolustusministeriö lähetti kirjelmän Suomen hävittäjähankkeesta sekä ennakkotiedon tulevasta tietopyynnöstä neljän maan – Yhdysvaltain, Iso-Britannian, Ranskan ja Ruotsin – hallituksille sekä viidelle edellä mainitulle asevalmistajalle. Kirjelmän lähettäminen edelsi huhtikuussa 2016 lähetettyä varsinaista tietopyyntöä. Joulukuun kirjelmässä selitettiin lyhyesti Suomen hävittäjähankkeen pääkohdat ja aikataulu. Tämän kirjelmän yhteydessä puolustusministeriö myös pyysi asevalmistajia toimittamaan Puolustusvoimille helmikuuhun 2016 mennessä lyhyet, korkeintaan neljän minuutin esittelyvideot yrityksestään, toiminnastaan ja tuotteestaan. Kirjeessä mainittiin videoiden esittämisestä hävittäjähankkeen sivuilla, ja niiden kohdeyleisöksi mainittiin ”suuri yleisö”.¹¹

Kaikki asevalmistajat, joita Suomen puolustushallinto kirjelmällä lähestyi, vastasivat pyyntöön lähettämällä videot määräaikaan mennessä. Tietopyynnön lähettämisen jälkeen, huhtikuun lopulla videot ladattiin ministeriön sivuille otsikon ”hävittäjähankkeen tietopyyntövaiheeseen osallistuvat yritykset esittäytyvät” alle. Sivustolla painotetaan, että vastuu videoiden sisällöstä on firmoilla ja että ministeriö ei videoiden esittämisellä ota kantaa niiden sisältöön tai esiteltyjen koneiden kyvykkyyteen. Tästä huolimatta päätös esitellä aseoteollisuuden markkinointivideoita

11 *Finland launches F/A-18C/D Hornet replacement Programme.*

ministeriön sivustolla, jonka on tarkoitus koota ajantasaista tietoa HX-hankkeesta ja välittää sitä suurelle yleisölle, on monella tasolla merkittävä ja kiinnostava.¹²

Helsingin Sanomat tarttuikin heti tuoreeltaan videoiden esittämispäätöksen poikkeuksellisuuteen ja haastatteli asiasta puolustusministeriön viestintäpäällikkö Max Arhippaista. Kysyttäessä miksi ministeriö antaa aseyrityksien mainostaa omilla sivuillaan Arhippainen kertoi, että videot päätettiin esittää hanketta esittelevällä sivustolla hävittäjähankkeen herättämän suuren yleisen mielenkiinnon vuoksi. Arhippainen mainitsee, ettei muista kenen idea videoiden linkittäminen HX-hankkeen viestintään alun perin oli. Hän myös kertoo, että hänen tiedossaan ei ole, että asevalmistajien tuote-esittelyvideoita olisi koskaan ennen päädytty käyttämään puolustushallinnon viestinnän osana. Ongelmaa hän ei asiassa näe, sillä hänen mukaansa kaikki asefirmat ovat samalla linjalla ja saavat tasapuolisesti tilaa. Hän kertoo ohjeistuksen olleen ”ei saa haukkua muita, mutta saa kertoa omasta tuotteesta”.¹³

Asevideoiden ilmestymisen jälkeen lähetin Arhippaiselle sähköpostia asiasta kysellen muun muassa sitä, mikä videoiden tarkoitettu kohdeyleisö on, kuka oli videoidean takana ja millainen prosessi videoiden pyytämiseen ja esittämiseen johti. Viestintäjohtaja ohjasi minut HX-hävittäjähankkeen hankekoordinaattorin, kenraalimajuri (evp) Lauri Purasen, sekä videoiden verkkoon viemisestä vastanneen erityisasiantuntija Kristian Vakkurin puheille.¹⁴ Haastattelin heitä sekä Inka Niskasta asiasta puolustusministeriössä 3. toukokuuta 2016.¹⁵

Haastattelussa Puranen ilmoittautui videoidean isäksi. Hän identifioi johtaviksi syiksi videoiden nostamiseen ministeriön sivuille kansan mielenkiintoon vastaamisen intohimoja herättävää, kallista ja massiivista

12 https://defmin.fi/puolustushallinto/strategiset_suorituskykyhankkeet/havittajahanke_hx/tietopyyntovaiheeseen_osallistuvat_yritykset_esittaytyvat (Viitattu 26.4.2017.)

13 ”Puolustusministeriö julkaisi asekauppiaiden mainosvideot sivuillaan – miten ennenkuulumatonta ratkaisua perustellaan?” *Helsingin Sanomat* 25.4.2016. Joulukuussa lähetetystä kirjelmästä, jolla videoita virallisesti pyydettiin, ei löydy Arhippaisen mainitsemaa ohjeistusta siitä, että ”muita ei saa haukkua”.

14 Sähköpostinvaihto viestintäpäällikkö Max Arhippaisen ja Noora Kotilaisen välillä 27.4.–28.4. 2016.

15 Haastattelu puolustusministeriössä 3.5.2016. Paikalla Lauri Puranen, Kristian Vakkuri ja Inka Niskanen. Haastattelumateriaali tekijän hallussa.

hanketta kohtaan sekä lukuisat ministeriölle suunnatut kyselyt hävittäjien ominaisuuksista.¹⁶ Näin ollen Puranen esittää, että videoiden julkaisulla on pyritty keventämään sitä viestinnällistä taakkaa, joka puolustushallintoa on kiinnostuneiden kansalaisten taholta kuormittanut. Samalla voi nähdä, että päätöksellä on pyritty siirtämään viestinnällistä painetta Suomen puolustushallinnolta asefirmoille, joille tietopyyntö lähetettiin. Puolustusministeriön sivuilta ei suoranaisesti selviä, mikä videoiden kohdeyleisö on, mutta kuten todettua, kirjelmässä jolla videoita pyydettiin, kohdeyleisö määriteltiin *kansaksi* tai *suureksi yleisöksi* (*public*).¹⁷ Samaten Puranen nimesi kohdeyleisöksi hävittäjistä intohimoisesti kiinnostuneiden ”lentopoikien” lisäksi ”tavalliset suomalaiset”, asiasta kiinnostuneen suuren yleisön. Purasen mielestä videoiden esittämisellä pyritään nimenomaan ”palvelemaan ihmisiä”, Suomen kansaa.¹⁸

Haastattelussa Puranen mainitsi, että nykyään tasapainottelu viestinnän linjan ja laadun suhteen on tämän kaltaisissa hankkeissa vaativaa. Kriittikiä kun hänen mukaansa tällaisten projektien suhteen viestintälinjasta tulee aina. Puranen totesikin, että jos ei kerrota avoimesti ja viestitä näkyvästi, syytetään salailusta, ja toisaalta jos kerrotaan ja viestitään uusilla innovatiivisilla tavoilla, kummastellaan miksi näin toimitaan. Haastattelussa videoiden verkkoon viemisestä vastannut erityisasiantuntija Vakkuri lisäsi myös, että avoimen viestintälinjan korostuksen lisäksi päätös vauhdikkaiden videoiden käytöstä puolustushallinnon viestinnässä oli myös tietynlainen avaus uudenlaisen, kuvallisen, ajanmukaisen, suuria kansanryhmiä puhuttelevan ja kiinnostavan materiaalin käytöstä usein kuivakkaaksi ja jopa tylsäksi koetun hallinnollisen viestinnän lisänä.¹⁹

Kun kysyin, millaista tietoa videot idean taustajoukkojen mielestä kohdeyleisölleen kansalle esitysyhteydessään tarjoavat, ministeriön edustajat

16 Haastattelu puolustusministeriössä 3.5.2016.

17 *Finland launches F/A-18C/D Hornet replacement Programme.*

18 Haastattelu puolustusministeriössä 3.5.2016. Puranen itse kutsuu haastattelussa asiasta, ja ilmeisesti videoista, intohimoisesti kiinnostuneita termillä ”lentopojat”. Termin voi nähdä maskulinisoivan yleisöä ja viittaavan juuri (mies)lentäjiin (kuten Puranen itse), mutta termin käyttö antaa myös ymmärtää, että hävittäjäkaupoista kiinnostuneita olisivat juuri lentäjät ja miehet, vaikka videoiden yleisöksi muutoin mainitaan ja nimetään ”suuri yleisö”.

19 Haastattelu puolustusministeriössä 3.5.2016. Paikalla Lauri Puranen, Kristian Vakkuri ja Inka Niskanen. Haastattelumateriaali tekijän hallussa.

pohtivat, että eivät ne oikeastaan tarjoa faktatietoa hävittäjähankinnasta. Videot eivät ole ammattilaisille suunnattuja, eivätkä ne tarjoa esimerkiksi uutta tietoa itse ehdolla olevista koneista, niiden suorituskyvystä, asevalmistajan valintaprosesseihin liittyvistä teknisistä yksityiskohdista tai kriteereistä vaan ovat pikemminkin viihteellisiä.²⁰ Tällöin videoiden esittämisen funktio näyttytyykin puolustushallinnon asiapitoisemman viestinnän sivujuonteena. Näin videoiden voikin nähdä faktatiedon levittämisen sijaan palvelevan juuri ensisijaisesti asevalmistajiin, Suomen puolustushallintoon ja HX-projektiin liittyvien mielikuvien ja yleisen mielipiteen rakentumista.

Faktoihin perustuvan tiedonvälityksen jäädessä taka-alalle ja mielikuvien – nimenomaan primäärikontekstissaan markkinointiin ja mainontaan tarkoitettujen positiivisten mielikuvien – rakentaminen muodostuu videoiden keskeisimmäksi kärjeksi. Virallisen tahon suorittama ”kansan palveleminen” levittämällä toisen tahon alkuperäisesti markkinointitarkoitukseen tuottamaa, sisällöllisesti lähes puhtaasti viihteellistä aineistoa, joka tuottaa tarinaa valtion historian suurimmasta asekaupasta, ei parhaalla tahdollakaan näyttäydy neutraalina, byrokraattisena viestintänä, jollaiseen on ministeriöiden suhteen totuttu. Mitä se sitten oikein on?

Mielten hallintaa, strategista viestintää vai propagandaa?

Mielenkiintoista sotilaalliseen ja valtiolliseen toimintaan liittyvän viestinnän, mielikuvavaikuttamisen ja -rakentamisen suhteen on se, että videoiden kohteeksi mainitaan juuri ”kansaa” ja ”suuri yleisö”. Mielen ja mielipiteiden hallintaan ja muokkaukseen suuntautuvan viestinnän kohteena on yleensä määritelmän omaisesti juuri suuri yleisö, ja tiedon levittäjänä on tyypillisesti virallinen, usein juuri valtiollinen taho. Se, että videot on alkuperäisesti tuottanut toinen taho – tässä tapauksessa kansainväliset asefirmat – näyttytyy puolustushallinnon virkamiesten puheenvuoroissa ikään kuin etäyttävänä tekijänä, ja puolustusministeriö esittää oman asemansa lähinnä alustana, joka vain tarjoaa viestille esityspaikan. Tällainen asetelma on kuitenkin hyvin tavanomaista juuri propagandististen viestien levittämiselle. Propagandistiselle, yleisön mie-

20 Ibid.

likuvien muokkaamiseen pyrkivälle viestinnälle on tyypillistä, että viestin on alun perin tuottanut joku toinen kuin sen esittäjätaho. Näin sekä viestin alkuperä että viestijän todellinen tarkoitus hämärtyvät. (Ks. esim. Pörsti 2017.) Hävittäjävideoiden kohdalla voi nähdä käyneen juuri näin.

Poliittiselle mielikuvia muokkaavalle viestinnälle, suostuttelulle, julkiselle mielipidevaikuttamiselle ja mielipiteen hallinnalle on annettu vuosien saatossa monia nimiä, Public relations -nimityksestä lobbaukseen, psykologisiin operaatioihin, infosotaan, hybridivaikuttamiseen, strategiseen viestintään ja imagonhallintaan. Voimakkaimmillaan ja pejoratiivisimmilla konnotaatioilla ladatuimmassa muodossaan tällaista viestintää on tavattu kutsua propagandaksi. Propagandan käsitehistoria on kiintoisa ja monipolvinen, ja sanan käyttöä onkin viime vuosikymmeninä vältelty visusti sen ikävien, 1900-luvun veriseen autoritaariseen historiaan liittyvien miellelyhtymien vuoksi. (Pörsti 2017, 121–123.)

Propagandan voi kuitenkin lyhyesti määrittellä suunnitelluksi, tavoitteelliseksi toiminnaksi, jolla vaikutetaan yksilöiden tai ryhmien mielipiteisiin, uskomuksiin, asenteisiin tai toimintaan ja johon liittyy psykologisen manipulaation elementti. Jos tiedon levittäminen ajaa lähinnä levittäjän etuja, sitä voi usein kutsua propagandaksi. Propagandassa on monia eri asteita ja sävyjä: On mustaa propagandaa, joka on suoranaista valehtelua, sumutusta ja harhaanjohtamista, on harmaata propagandaa, jossa totuutta vääristellään, eikä viestin lähettäjä ole aivan selkeä, ja viestikin on usein tarkoituksellisesti julkiseen keskusteluun ujutettu tietyin päämäärin. Näiden lisäksi on valkoista propagandaa (lähinnä suostuttelua), jossa viesti ei sinänsä ole valheellinen vaan väritynyt ja pyrkii mielipiteen muokkaukseen. (Ks. esim. Pörsti 2017, 122–125.)

Se, että kuvia ja elävää kuvaa käytetään mielikuvamuokkaukseen nimenomaan sotilasasioiden suhteen, ei ole uutta tai ihmeellistä. Elokuvan ja liikkuvan kuvan propagandistiset mahdollisuudet on tiedostettu heti median keksimisen jälkeen. Paul Virilio kirjoittaa sotavoimien ja elokuvan likeisestä suhteesta kirjassaan *War and Cinema*. Usein juuri visuaaliset esitykset vaikuttavat voimakkaasti yleisön mielikuviiin, ja sodan suhteen kiiltelevien aseiden esittely on enemmän kuin raa'an voiman kapasiteetin esittelyä; se rakentaa mielikuvia ja speaktaakkeleita, joita ilman sota ei tule toimeen. Kuvien ja äänten sota ja ideologinen taistelu katselevien yleisöjen mielistä ja sydämistä ovatkin nykyiselle sodankäynnille usein keskeisempiä kuin aseiden varsinainen käyttö. (Virilio 2000/1984.)

Kuuluisana esimerkkinä vauhdikkaan, sotilastoimintaan kohdistuvia mielikuvia muokkaavan, visuaalisesti huikaisevan, ja sotilaskalustoa näyttävästi esittelevän kuvallisen ilmaisun saralla toimii jo aiemminkin mainittu Hollywood-elokuva *Top Gun – lentäjistä parhaat*, kassahitti vuodelta 1986. Yhteistyössä Yhdysvaltain armeijan kanssa ja heidän lentokalustollaan kuvattu elokuva oli kuin vauhdikas mainos armeijalle. Se kiillotti armeijan Vietnamin sodassa tahruntunutta kilpeä ja toimi kuin paraskin värväysvideo houkutellen Yhdysvaltain lentosotakouluun ennätysmäärän uusia innokkaita lentäjiä.²¹ Kuvat ja äänet, vauhdikkaat videot ja mainokset sotilasyhteyksissä eivät siis ole vain viatonta viihteellistä viestintää, vaan ne ovat strategisen mielikuvien rakentamisen ytimessä.

Hävittäjävideot puolustusministeriön viestinnän osana näyttäytyvät mielipidevaikuttamisena, joka nykykontekstissaan vastaa varsinkin valtiolliseen ja nimenomaan sotilaalliseen viestintään liitettyä Naton ja Yhdysvaltain hallinnon viime vuosikymmeninä lanseeraaman sotilaallisen *strategisen kommunikaation* suuntaviivoja. Strateginen viestintä on ylhäältä alaspäin suuntautuvaa tavoitteellista viestintää, jolla on tietty agenda ja joka seuraa tiettyä narratiivia. Strategisen viestinnän tarkoituksena on luoda mielikuvia, vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen, päätöksentekoon ja toimintaan. Strateginen kommunikaatio tähtää yhtenäiseen tarinaan, se on suunnitelmallista ja pyrkii avoimuuden mielikuviiin ja aktiiviseen, aloitteelliseen viestintäotteeseen. Viime vuosien läntisissä strategisen kommunikaation manuaaleissa ja oppaissa nimenomaan kuvan, visuaalisen kerronnan sekä visuaalisten narratiivien asema on vahvistunut, ja kuvallisen asemaa korostetaan omasta toiminnasta kertomisessa sekä positiivisten mielikuvien luomisessa.²²

On ymmärrettävää, että myös sotavoimien ja puolustushallinnon on mielekästä vastata viestinnässään ajan haasteisiin ja käyttää hyväkseen ajanmukaisia, mielikuvia luovia aineksia. Nettimaailmassa vahvasti eläviä kansalaisia kiinnostavat helposti lähestyttävät, viihteelliset visu-

21 The Real Military History Behind Top Gun. *The Time* 12.5.2016; 25 years later. How "Top Gun" made America love war. *The Washington Post* 26.8.2011.

22 Strategisesta kommunikaatioista ks. esim. *Principles of Strategic communication*, US Department of Defense, August 2008; *Commander's Handbook for Strategic communication and Communications Strategy*. Version 2.0 US Joint Forces Command, Joint war fighting Center, October 27, 2009; *Allied Command Operations (ACO) Strategic Communications directive*, September 15, 2008; Kotilainen 2011.

aalisen viestinnän keinot ja lyhyet menevät videot; juuri sellaiset kuin nämä hävittäjävideot. Videoilla varmasti tavoitellaan aivan eri yleisöä kuin kuivakkailla raporteilla ja selvityksillä. Tällainen kuvallinen ja tavallisuudesta poikkeava viestintä voittaa myös näkyvyyttä mediassa, ja lentokonevideot epäilemättä houkuttelevat uutta yleisöä (lentopoikia?) ministeriön tavoitteellisen viestinnän pariin. Hävittäjävideoiden kaltaisen kuvallisen materiaalin käytön voi siis nähdä liittyvän vahvasti läntiseen, aloitteelliseen, (liikkuvalla) kuvalla ja visuaalisella viestinnällä vahvoja mielikuvia luomaan pyrkivään, osin viihteellisiäkin komponentteja so-tilaallisessa viestinnässä hyväksikäyttävän strategisen kommunikaation suuntaukseen, jolla läntiset asevoimat ovat pyrkineet toiminnastaan kertonemaan, rakentamaan mainettaan sekä itseään ja toimintaansa koskevia mielikuvia. (Ks. esim. Kotilainen 2011.)

Pohdittaessa videoiden merkitystä, asemaa ja laatua (propagandana) HX-hävittäjä-hankkeen kohdalla on myös kysyttävä, kenen etuja hävittäjävideoiden viestit lopulta ajavat. Hävittäjävideoiden julkaisupäätöksen suhteen täytyy ottaa huomioon se, että puolustushallinto (ja julkaisupäätöksen tehneet virkamiehet) ei suinkaan ole HX-projektissa sivustakatsoja, vaan hanketta pyritään tältä taholta luonnollisesti edistämään projektinjohdon itse kaavailemin suuntaviivoin. Hävittäjävideoidean isäksi tunnustautuva Lauri Puranen, joka nyt luotsaa hävittäjien hankintaan tähtäävää HX-hanketta, toimi myös monitoimihävittäjä-ratkaisua ehdottaneen esiselvitystyöryhmän puheenjohtajana.²³ Tämän lisäksi jopa puolustushallinnon sisäisistä kytköksistä hävittäjä-hankkeen toimittajatahoihin on puhuttu mediassa.²⁴

Näenkin asevalmistajien videoiden esittämisen Suomen puolustushallinnon sivuilla ja osana HX-projektin viestintää heijastelevan paitsi viimeaikaista avoimuutta korostavaa viestintäsuuntausta, myös osana Suomen puolustushallinnon hankkeeseen liittyvää strategista kommunikaatiota tai mielipideohjailua, jolla pyritään edistämään hankkeen etenemistä

23 Esimerkiksi esiselvitysraportti ja sen johtopäätökset, joiden mukaisesti HX-Projekti etenee, on puolustushallinnon sekä hanketta nyt luotsaavien henkilöiden tuottama, ks. esim. *Esiselvitys Hornet-kaluston suorituskyvyn korvaamisesta. Loppuraportti.*

24 Ks. hävittäjäkauppoihin liittyvistä jääviysepäilyistä esim. ”Pääesikunnan erityisasiantuntija on mukana yhtiössä joka edistää Saabin etua hävittäjä-hankkeessa” *Aamulehti* 4.5.2016; ”Puolustusvoimat selvittää sivutoimet” *Helsingin Sanomat* 19.6.2016.

muun muassa esiselvityksen kaavailemin reunaehdoin. Tämän vuoksi videoita onkin hedelmällistä tarkastella niiden (visuaalisten) sisältöjen sekä maanpuolustuksesta, ulko- ja turvallisuuspolitiikasta ja hävittäjä-hankkeesta rakentavien mielikuvien näkökulmasta ja hahmottaa ne osana hävittäjä-hankkeen strategista viestintää ja hankkeen edistämistä. Millaisia mielikuvia hävittäjätoimittajien videot sitten näissä konteksteissa luovat, sitä käsittelem seuraavassa kappaleessa.

HÄVITTÄJÄVIDEOIDEN NARRATIIVIT MAANPUOLUSTUKSEN KONTEKSTISSA

Puolustusministeriön sivuilla esiteltävät asevalmistajien esittelyvideot ovat sekä visuaaliselta ilmeeltään, kohdennuksen asteeltaan että sisällöltään keskenään monin paikoin erilaisia. Osa videoista on selkeästi ja vankalla kulttuuritietämyksellä kohdennettu juuri Suomen kontekstiin.

Saabin Griepen-hävittäjää esittelevä video on ainoana suomenkielinen, ja se vilisee kulttuurista kohdennusta, kuvia Suomesta ja viitteitä muun muassa historiaamme ja kansan luonteeseen. Ranskalaisen Dassault'n Rafale-hävittäjää esittelevä, science fiction -elokuvaa muistuttava video on myös tarkoin kohdennettu ja kustomoitu *Kalevalan* säkeineen ja lumisine maisemineen. Myös brittiläinen, yleiseurooppalaista Eurofighter Typhoon -koneita esittelevä video on selkeästi Suomen kontekstiin muokattu. Siinä esitellään hävittäjäkaupan mukanaan tuomia yhteistyökuvia ja lumisia luontokuvia Suomen armeijan toiminnasta. Yhdysvaltalaiset asefirmat ovat olleet eurooppalaisia selkeästi laiskempia kohdennuksessaan. Boeingin video pohjaa kustomoidun puhuttelunsa Suomen nykyiseen Hornet-kalustoon, ja sen ympärillä jo olemassa olevaan, yli 20 vuotta kestäneeseen yhteistyöhön, sekä helppoon siirtymään nykyisestä Hornetista uuteen Super-Hornetiin. Ilman tätä ja Suomen lipun ahkeraa graafista käyttöä Boeingin video olisi oikeastaan voinut olla suunnattu mille vain asiakastaholle. Lockheed Martinin video esittelee kaikkea mahdollista yhtiön toimintaa ja sen valmistamaa kalustoa avaruusteknologiasta ja historiallisista koneista ilmalaivoihin ja miehistönkuljetuskoneisiin. Loppuosaa kuitenkin keskittyy F-35-hävittäjään. Suomea videolla ei edes mainita.

Neljän minuutin video on suppea tila esitellä firmaa, sen toimintaa ja aseita markkinoiden niitä kustomoidusti juuri suomalaisille. Videot

ovatkin hyvin tiiviitä, turboahdettuja esityksiä, joissa sisältöä tuntuu olevan enemmän kuin aika antaa periksi. Paikoin lyhyiden mutta runsaiden videoiden sisältämät teemat ovatkin myös keskenään ristiriitaisia. Asevalmistajien esittelyvideoita tarkastellessa ensimmäisenä räjähtävät silmille Suomen kansalliseen identiteettiin liittyvät, jopa kliseiset ominaislaatuamme sekä kansallisiksi ikoneiksi muodostunutta kulttuuriperintöömme hyödyntävät komponentit. On lumista tunturimaisemaa, revontulia, jylhiä järviä – ja kalevalaisen runonlausunnan siivittämistä²⁵ taidokkaasti kaartavia, huomisen korkeinta teknologiaa hyödyntäviä hävittäjiä.²⁶ Ensinäkemältä päällimmäiseksi mielikuvalliseksi aromiksi jäävät teknisten ominaisuuksien ilotulituksen lisäksi jylhä maamme, luonto, pakkanen ja lumi, voimakkaasti suomalaiseen kansalliseen mielenmaisemaan, nationalistiseen kuvastoon ja kansallismieliseen puhutteluun liittyvät teemat. Myös geopolittisesti hankalaan paikkaan asettunut sisukas kansamme myyttisine kansallistunteeseen vetoavine puolustushistorioineen ja torjuntavoittoineen ovat voimakkaasti esillä osassa videoista.

Myyttisten aineiden ja jaettujen, ikonisten kulttuuriarvojen hyödyntäminen on markkinoinnin kannalta perustoimivaa ja puhuttelevaa sisältöä, sellaista, joka ehkä helposti salpaa isänmaallisen katsojan hengityksen ja saa katselijan kokemaan, että esittelyvideo – ja näin ollen myös firman markkinoima tuote, kaupattu sotilaallinen suorituskyky – on kustomoitu ja sopiva juuri ”meille” ja tälle maalle. Mielipiteen muokkaukselle jaettujen, myyttisten, luonnollistettujen ja usein varsin stereotyyppisten tarinallisten aineiden hyväksikäyttö on hyvin tyyppillistä ja keskeistä.²⁷

Tämä ensimmäisenä huomion kiinnittävä ilmisistä ei kuitenkaan sinukaan ole videoiden ainut jaettu puhuttelun muoto ja suuri tarinallinen

25 Dassault'n Rafale-hävittäjää esittelevä video alkaa scifi-elokuvamaisesti mutta liittää teknisen edistyksen maisemiin *Kalevalan* säkeen: ”Tulta syöksä taivaan lintu, valhutti valkeasta.” (*Kalevalan* toinen runo.)

26 Kaikissa videoissa ovat jollain tavalla esillä kansalliset merkit, kuten revontulet, Suomen lippu, lumiset maisemat jne. Kaikkein vahvimmin näillä teemoilla toimii kuitenkin ruotsalaisen Saabin sekä ranskalaisen Dassault'n videot.

27 Nykyään hyvin arkikäyttöistynyt sana 'stereotypia' on Walter Lippmannin 1920-luvulla uraauurtavassa mielipidevaikuttamista käsittelevässä kirjassaan *Public Opinion* lanseeraama käsite. Identiteetin suhteen keskeiset usein mytisoituid, kulttuurista ja perinteestä ammentavat stereotypiat ovat jaettuja, yksinkertaistavia ajattelumalleja, jotka jäsentävät ja määrittelevät ajatteluamme. Ks. Lippmann 1997/1922.

teema. Myös koneiden teknisten ominaisuuksien ja asefirmojen korkean teknologisen osaamisen esittely on odotetusti videoiden keskeistä sisältöä. Lisäksi kansakunnan talouteen, taloudelliseen kestävyYTEEN ja teolliseen yhteistyöhön viitataan lähes jokaisessa videossa. Tällöin kymmenen miljardin hankintahintaiseksi arvioitujen hävittäjäkauppojen vihjataan olevan järkevä taloudellinen siirto, joka hyödyttää paitsi kansakuntamme sotilaallista puolustuskykyä, myös taloudellista kilpailukykyä ja taloudellista pärjäämistä.

Kansallisen kohdentamisen lisäksi videoissa on myös aimo annos asevideoista ja toimintaelokuvista tuttua action-painotteista sisältöä, jossa menevällä musiikilla ja nopeilla kaarteilla on sijansa. Tämä sisältö ei kuitenkaan tyhjene vain ilmeisenä läpätunkeviin sotapornoon tai tekniikka-fetisismiin. Näennäisen action-sisällön takaa voi nähdä paljastuvan hävittäjähankinnan suhteen mielikuvia muokkaavia syvempiä tarinoita, jotka kertovat sekä hävittäjien markkinoinnista että niihin liittyvistä teknisistä sekä käyttöominaisuuksista useilla macho-pullistelua syvemmillä tavoilla.

Videoiden puhuttelussa ja kohdentamisessa on lisäksi paljon hienovaraisempaa ja hävittäjähankkeen sekä sotilaallisen viestinnän kannalta keskeistä sisältöä, jonka voi nähdä liittyvän vahvasti niin sotilastoimijoiden mielikuvarakentamiseen, hävittäjähankintojen edistämiseen, mutta myös laajempaan strategiseen narratiiviin koskien muun muassa Suomen kansainvälispoliittista asemaa, puolustusta, liittoutumis-, geo-, ja turvallisuuspolitiikkaa. Näitä erilaisia videoista löytyviä, hävittäjähankkeen ja siitä viestimisen suhteen merkittäviä ja kiinnostavia sisältöjä avaan tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

Myyttinen Suomi – hävittäjät valtiotamme, kansallista olemassaoloamme ja urhoollista maatamme puolustamassa

Sabin Griepen-esittelyvideo alkaa paatoksellisen kansallismielisesti. Avausruutu on musta, ja rauhallinen miesääni toteaa: ”Tämä on kotimaani. Joku voisi pitää sitä ankarana ja kovana. Joskus näin onkin. Mutta minä rakastan sitä”. Kuvassa tuuli kuljettaa pölyävää pakkaslunta, kun yhtäkkiä Gripen-hävittäjä kaartaa jyristen lumisen tunturimaiseman päälle. Leikkaus vaihtaa maiseman revontuliseen taivaaseen, jonka halki kiittää valoviiva, ja näin

Saabin vauhdikas tuote-esittely alkaa. Saabin video myös loppuu vahvaan nationalistiseen ja Suomen puolustuksellisilla sotamyyteillä ryyditettyyn vetoomukseen. Alussa nähty pölyävä lumimaisema taustanaan miesääni lausuu nyt: ”Itsenäisyys. Vanhempamme ja isovanhempamme puolustivat sitä. Niin teemme mekin.” Alun ja lopun puhuttelun ensimmäistä persoonaa lukuun ottamatta videon teknisempi ja enemmän tuotteeseen keskittyvä esittelyosuus on kolmannessa persoonassa. Vain voimakkaimmin isänmaallinen ja nationalistis-myyttinen vetoamus puhutaan ikään kuin suomalaisten itsensä suulla. Saabin video on ainoana suomenkielinen.

Vahva nationalistinen, keskeisiin kansallisiin myytteihin nojaava vire, pohjoisen luonnon, isänmaan rakkauden, myyttisen sisun täyteen suomalaisuuden ja urhoollisen, kansallisen maanpuolustuksen korostus on nimenomaan Saabin videolla läpitunkeva. Mutta keskeiset, tunnistettavat ja tunteita nostattavat kansalliset tunnukset ja symbolit, kuten *Kalevalan* säkeet, katajaisen kansan rakkaus omaan karuun maahansa, pohjoinen luonto ja siniristilippu²⁸ sekä Suomen kansallisen sotilaallisen puolustuksen, suvereniteetin ja itsenäisyyden teemat²⁹ ovat kautta linjan läsnä asefirmojen videoissa. Videoilla korostetaan hävittäjien puolustavan kansallisvaltiotamme, turvaavan valtiollisen itsenäisyytemme sekä asevoimiemme itsenäisen toimintakyvyn ja ajanmukaisuuden – varmistavan selviämistemme ja valtiollisen olemassaolomme.

On mielenkiintoista, että näiltä osin videot operoivat hyvin samankaltaisella mielikuvallisella varustuksella kuin millä HX-hävittäjähanke ja uusien hävittäjien hankkimista kotimaassa yleisellä tasolla perustellaan. Samat teemat, joiden ympärillä hävittäjävideoiden markkinointipuhe pyörii, ovat keskeisiä myös siinä suomalaisessa keskustelussa, jolla han-

28 Tunnistettavan pohjoinen luonto ja suomalainen maisema – lumiset maisemat, revontulet, tankit talvisessa metsässä ja hävittäjät lentämässä lumimaisemien päällä – nationalistiset symbolit, joiden voi nähdä konnotoivan suomalaisuutta, nationalistisia tunteita ja Suomen erityislaatua, ovat visuaalisina elementteinä käytössä lähes kaikilla videoilla (Dassault, Saab, ja Lockheed Martin, Netma & Bae Systems). Myös Suomen lippu on käytössä kaikilla paitsi Lockheed Martinin videolla.

29 Dassault Rafale-hävittäjiin ilmoittaa olevansa puolustamassa Suomen suvereniteettia (”Protecting Finnish sovereignty”) ja Boeing vetoaa useasti Suomen itsenäisyyteen (”Independence”). Netma & Bae Systems ilmoittaa olevansa olemassa auttaakseen Suomea pitämään loitolla turvallisuus- ja puolustusuhat (”We exist to help you to deter defense and security threats”).

kintaprosessissa olevien hävittäjien hankkimista virallisesti legitimoidaan ja johon monitoimihävittäjien suorituskykyä esitetään julkisessa keskustelussa tarvittavan: defensiiviseen oman maa-alueemme puolustukseen, valtiollisen itsenäisyyden ja isänmaallisen edun turvaamiseen.³⁰

Uusien hävittäjien hankinnan kehystäminen (niin mainosvideoissa kuin kotimaisessa julkisessa keskustelussa kuin HX-hankkeen viestinnäsäkin) valtiolliseen säilymiseen ankkuroituvaksi isänmaalliseksi teoksi, sotilaallista suorituskykyä laajemmaksi kansakuntamme vahvistamiseksi ja itsenäisyytemme turvaamisen kulmakiveksi on voimakasta ja tehokasta retoriikkaa. Aikanamme, jota usein kuvataan suurten tarinoiden jälkeiseksi, nationalismi, kansallisuusaate ja usko kansallisvaltioon ovat ”suurten narratiivien kuolemasta” huolimatta edelleen eräitä vahvimpia nykyihmisiä elähdyttäviä, poliittisia tunteita mobilisoivia ideologisia rakennelmia, joilla on edelleen voimaa rakentaa voimakkaita me-ryhmiä ja identiteettejä. Valtaosa nykykansalaisista kokee jollain tapaa identifioituvansa suomalaisiksi, uskovansa kansallisuusaatteeseen tai olevansa ”isänmaallisia”. Vaikka kansallistunne ja sen rakentuminen on luonteeltaan poliittinen, historiallinen ja sinänsä varsin nuori ilmiö, ja vaikka kansallisuusaate ja nationalismi ovat Suomessakin tietoisesti ylhäältä päin rakennettuja projekteja, ”isänmaan rakkautta” ja kuuluminen tiettyyn kansakuntaan koetaan usein luonnollisiksi, jopa pyhäiksi, arvostelun ulkopuolella oleviksi asioiksi, joiden ideologista luonnetta harvoin arkiajattelussa tunnustetaan, saati kriittisesti puretaan.³¹ Tuttuihin isänmaallisiin symboleihin, itsenäisyyteen, luontoon, kansallisiin kulttuurituotteisiin, myyttisiin aineksiin ja nationalistisiin teemoihin tukeutuvan puhuttelun voi nähdä olevan niin hävittäjien markkinoinnin kuin kaupan tarpeellisuutta kansalle perustelevan puhuttelun konteksteissa tehokasta ja kansan tunteiden kanssa resonoivaa, vahvasti tunnetasolla toimivaa sisältöä, sellaista puhuttelua, joilla valtavan kallista hankintaa voidaan kansaan menevällä tavalla hokkaasti markkinoida ja legitimoida.

Defensiivinen eetos, hävittäjien asema maamme maantieteellisiä rajoja ja itsenäisyyttä puolustettaessa ovat keskeisenä puhutteluna valtaosassa

30 Ks. esim. *Esiselvitys Hornet-kaluston suorituskyvyn korvaamisesta*.

31 Nationalismista ja kansallistunteesta ideologioina ja näiden historiasta, ks. esim. Anderson 2006/1983; Hobsbawm 1992; Hobsbawm & Ranger 1983.

videoita.³² Kaikki eivät kuitenkaan nähneet monitoimihävittäjiä lainkaan parhaana vaihtoehtona maamme ilmapuolustukseen. Useat asiantuntijat ovat epäilleet kalliin monitoimihävittäjäratkaisun tehokkuutta puolustuksen kannalta ja olleet kriittisiä sen kovan ja vaikeasti ennustettavan lopullisen hinnan suhteen. (Ks. esim. Lappi 2015; Sainio 2016.)

Asehankintaan/asekauppaan liittyvän legitimaatiopuhuttelun sekä -kuvaston suhteen on merkittävää, että Suomen kontekstissa populaari käsitys itsenäisyydestä yhdistyy kovin usein sotahistoriaamme. Ehkä hieman paradoksaalisesti maassamme tavataan usein liittää valtiollinen itsenäisyytemme toisen maailmansodan ja nimenomaan talvisodan ”torjuntavoiton”, maamme sotilaallisen puolustamisen katkeriin mutta kunniakkaisiin maisemiin – eikä suinkaan vuoden 1917 itsenäistymisen ristiriitaisiin poliittisiin kuohuihin. Kansallisessa kaanonissamme itsenäisyyspäivän traditiota leimaavat sota-ajan muistelu, sotilasparaatit, sotaveteraanien veriuhrin kunnioitus ja television eteen asemoituminen *Tuntemattoman sotilaan* esityksen aikaan.

Juuri historiasta kumpuava maanpuolustuksen keskeisyys itsenäisyydellemme, valtiolliselle olemassaolollemme sekä sotilaallisen toimintamme defensiivinen luonne ovat laajasti toistetun kansallisen ja valtiollisen itsenäisyyskäsitteemme ytimessä. Tästä traditiosta ja sen mielikuvallisesta hyväksikäytöstä myös asefirmojen videot hävittäjien markkinointitarkoituksissa ponnistavat. Ja samalta vankasti sisäistetyltä ja laajasti hyväksytyltä populaarilta pohjalta hävittäjähankinnan välttämättömyyttä myös suomalaisessa kansallisessa keskustelussa usein perustellaan. Hävittäjien hankintaa puoltavissa puheenvuoroissa kalliiden koneiden pääasialliseksi tehtäväksi ja tarkoitukseksi nimetään juuri ennaltaehkäisevän puolustuskyvyn (uskottava itsenäinen puolustus) ylläpitäminen, Suomen oman valtiollisen maa-alueen puolustaminen, defensiiviset toimet, rauhan ajan valvonta- ja tiedustelutoiminta.³³

Kansallistunteen, itsenäisyyden, defensiivisen ja paikallisen sotilaallisen puolustuksen teemojen vahva näkyvyys niin asefirmojen tuottamissa videoissa kuin Suomen sisäisessä keskustelussa hävittäjähankinnoista alleviivaavat kansallistunteen ja traditionaalisen suomalaisen maanpuolustusnarratiivin mobilisoinnin vahvaa asemaa kalliin (puolustus)poliittisen

32 Näin voi nähdä olevan Saabin videon, Dassault'n videon sekä Netma & Bae Systemsin (protecting Finland's sovereignty), sekä Boeingin videoiden kohdalla.

33 *Esiselvitysraportti*.

ratkaisun keskiössä. Isänmaallisuuteen, kansallistunteeseen, maamme puolustushistoriaan ja defensiivis-henkiseen maanpuolustusmyyttiin nojaava puhuttelu pohjaa ensisijaisesti affektiivisiin, tunteisiin vetoaviin argumentteihin sekä perinteeseen. Tutkimustenkin mukaan kansa edelleen uskoo historiallisesti, kulttuurisesti ja poliittisesti rakentuneeseen narratiiviin vahvasta ja hyvin varustellusta, omaa maa-alueitamme suojaavasta armeijasta, joka torjuu yksin vihollisen hyökkäykset ja pelastaa pienen mutta pippurisen kansakuntamme.³⁴ Tämän vahvan ja voimissaan olevan kansallisen traditionaalisen tarinan vuoksi myös markkinointi- ja legitimaatiopuhuttelussa on toimivaa nojata tunteiden tasolla toimivaan nationalistiseen, myyttiseen ja defensiiviseen narratiiviin.

Mutta millaisia ne Suomea auttavat ja sen itsenäisyyttä suojelevat koneet sitten asevalmistajien videoista päätellen ovat, ja miten niiden hankintaa markkinoidaan juuri Suomelle sopivaksi ja kannattavaksi, sitä käsittelem seuraavaksi.

Huomisen aseteknologia ja taloudellinen yhteistyö itsenäisyyden puolustajina

Nationalistisen puhuttelun lisäksi videoiden toinen jaettu ilmisältö on aseiden teknisten ominaisuuksien, suorituskyvyn, erinomaisuuden, vauhdin ja voiman esittely. Kun nationalistiseen puhutteluun yhdistyivät suomalaiskansalliset, perinteiset elementit runonlausunnasta klassiseen musiikkiin ja luontoon, teknisiä ominaisuuksia ja valmistajien erinomaisuutta esittelevät osiot ovat kuin välähdyksiä tietiselokuvista. Sähkövät koneet kaartelevat taivaalla, ja kiiltelevisissä tehtaissa työskentelevät hi-tech-osaajat seikkailuelokuvista tutun pateettisen musiikin pauhatessa. Nuoret, kauniit ja osaavat ihmiset suunnittelevat ja rakentavat sotakoneita huippumoderneissa tuotantolaitoksissa ja operoivat niitä pelottomasti. Kaikki sujuu huomisen teknologiaunelmassa vaivattomasti, kaikki on yhteensopivaa ja muokattavissa asiakkaan tarpeiden mukaisesti.

Videoissa voima, varmuus, korkea teknologia, tekninen ylivoimaisuus ja tuotteen ”älykkyys” ovat läpi aineiston toistuvia teemoja, joilla raken-

34 Suuri osa suomalaisista ilmoittaa tukevansa itsenäistä puolustusta ja liittoutumattomuutta. Ks. esim. *MTS Mieliäpidetutkimus* 2015.

netaan mielikuvia ylivertaisista, puhtaista tuotteista. Voimaa ja tehokkuutta visuaalisesti sekä sanallisesti korostamalla tietysti kerrotaan, että myös valtio, joka ostaa esitellyn erinomaisen tuotteen, saa lisää voimaa, kykenee tehokkaaseen sotilaalliseen toimintaan ja vahvistuu näin itsekin. Korkeimman mahdollisen huomisen teknologian esittelyssä asefirmat ovat omimmalla maaperällään. Tätä sisältöä voisi jo kuvailla intohimoisesti aseisiin suhtautuville suunnatuksi sotavälineviitteeksi, jopa sotalaittepor-noksi, jossa katsoja pääsee kokemaan, kuinka huipputeknologian tuotteet ampuvat siistejä valokuovia alla siintävään öiseen kaupunkiin, ammuksot osuvat tarkasti kohteeseensa aavikolla ja tuhoavat bunkkerin täydellisellä osumalla. Koneet kaartavat, nousevat ja laskevat tarkasti, mutta missään ei näy viitettäkään siitä tuhosta – inhimillisestä kärsimyksestä, verestä ja ruumiista – jota tappokoneet on lopulta suunniteltu niittämään.

Teknologian ylivertaisuuden esittelyllä viitataan toistuvasti myös kaupattujen aseiden puhtauteen ja älykkyyteen – eli verettömyyteen, kirurgiseen luonteeseen. Esimerkiksi Saab kutsuu Gripen-hävittäjää nimellä ”älykäs hävittäjä” (*Smart fighter*). Termin ”älykäs hävittäjä” voisi nähdä suomeksi käännettynä jopa melko paradoksaalisena, mutta älykkyyden korostuksella pyritään tekemään eroa vanhaan, ”tyhmään” ja kömpelöön aseteknologiaan, ja korostetaan tuotteen tarkkuutta, jopa moraalista puhtautta, nykyaikaisten sotakoneiden humaania, tarkasti kohteensa valikoivaa luonnetta.

Puhtauden, ”älykkyyden” ja teknologisen, tietokonemaisen edistyksen, taivasta halkovien puhtaiden valoviirujen visuaalinen traditio sodan kuvauksissa on lännessä vahvistunut varsinkin Persianlahden sodan (1990–1991) jälkeen. Kylmän sodan vedenjakajan jälkeen sotatapahtumien uutisointi ja sodan visuaalisen kuvan hallinta on keskittynyt yhä enemmän valtiollisten toimijoiden käsiin, ja teknologisten uutuuksien suomista mahdollisuuksista huolimatta näköala länsivaltojen käymien sotien veriseen todellisuuteen on kaventunut. Nykyajan läntisen sodankäynnin ei haluta näyttävän ikävän veriseltä ja sotkuiselta. Tällainen ei sovi länsivaltojen identiteettiin ja itseymmärrykseen, taikka brändiin ihmisoikeuksia ja humaaneja arvoja puolustavana maailmanmahtina. Mediakontrollin lisäksi juuri länsivaltojen ”strateginen viestintä” on viime vuosikymmeninä myös omaa visuaalista materiaaliaan tuottamalla tähdännyt lännen käymän sodan kuvan siistiytymiseen ja humanisoitumiseen. (Kotilainen 2016, 134–142, 229–295.)

Teknisten ominaisuuksien esittelyn keskeisyydestä huolimatta on mielenkiintoista, että videot eivät oikeastaan kerro juuri mitään koneiden todellisesta suorituskyvystä. Kuten HX-projektia luotsaava entinen ilmavoimien komentaja Lauri Puranen haastattelussa totesi, koneiden teknisistä ominaisuuksista ei ole mahdollista ottaa selvää videoita katsoamalla.³⁵ Videoiden tarkoitus ja tehtävä puolustusministeriön viestinnän osana ei siis ole tutustuttaa kansaa eri valmistajien tuotteiden eroihin tai tietyn tuotteen soveltuvuuteen juuri maamme oloihin. Päätöksiä hankinnasta tai johtopäätöksiä koneiden soveltuvuudesta maallemme ei myöskään asiantuntijatahoilla ole tarkoitus tehdä näiden esittelyvideoiden avulla. Päätökset eri koneiden ja valmistajien valinnan välillä tehdään ammattilaisten toimesta aivan eri tason tietämyksen tasolla kuin mitä esittelyvideot tarjoavat, ja lopulta päätökset siunataan vuosien aikana poliittisessa prosessissa. Näin ollen videoiden keskeinen ja speksaakkelimaisiin sisältö – hävittäjien ominaisuuksien ja teknisen suorituskyvyn esittely – jää myös niille esitysareenan tarjonnan tahon mielestä viih-teelliselle tasolle. Tällöin videoiden keskeisin sisältö, tekniikkaesittely, visuaalisesti vaikuttavat kaarteet, hienojen laitteiden ja ominaisuuksien hi-tech-ilotulitus, huimat maisemat ja näyttävät kuvakulmat näyttäytyvätkin puhtaasti subjektiivisena tuote-esittelynä, kansalle suunnattuna mielikuvamuokka uksena ja -vaikuttamisena puhtaimmillaan.

Kontekstissaan puolustushallinnon HX-projektin viestinnässä turvaa, voimaa ja itsenäisyyden puolustusta lupailevien huikeiden tuote-esittelyspektaakkeliin voi siis pikemminkin nähdä legitimoivan ja perustelevan uusien monitoimihävittäjien hankinnan houkuttelevuutta ja järkevyyttä hävittäjäkaupoista ja aseteknologiasta kiinnostuneelle kansanosalle. Tekniseen suorituskykyyn keskittyviltä osilta videot puhuttelevat katsojiaan sanoen: tällaista turvaa, suojaa ja apua antavaa huipputeknologiaa olisi tarjolla. Osana hävittäjähankkeen viestintää hävittäjien teknisten ominaisuuksien esittely sanoo suomalaisyleisölle: tällaisia hienoja kapineita voisimme turvaksemme saada, mikäli HX-hanke etenee hankintavaiheeseen saakka. Näin ollen asevalmistajien mielikuvamaalailun osana puolustusministeriön viestintää voi nähdä uuden, avoimemman viestintälinjan alleviivauksen lisäksi myös edistävän suomalaista HX-hanketta lisäämällä sen viih-teellistä, suurelle yleisölle

35 Haastattelu puolustusministeriössä 3.5.2016.

suunnattua näkyvyyttä pyrkien näin tukemaan hankkeen etenemistä vaikuttamalla kansan mieliin.

Visuaalisesti näytettävien teknisten esittelyiden, scifi-maalailujen ja lentonäytösmäisen sisällön lisäksi kaikissa videoissa rakennetaan myös narratiivia aseiden hankkijamaata hyödyttävistä taloudellis-teknisistä näkökulmista, nostetaan esiin koko kansakuntaa hyödyttävä teollinen ja kaupallinen yhteistyö ostajamaan ja toimittaja/valmistajatahojen välillä. Varman huollon ja toimituksen sekä varaosien saatavuuden vakuuttelun lisäksi kaikki firmat muistuttavat, että heidän tuotteensa hankinta hyödyttäisi myös paikallisia yrityksiä alihankkijoina, edistäisi ja kehittäisi suomalaista teollisuutta, tarjoaisi työpaikkoja, ja näin ollen hyödyttäisi koko kansantaloutta. Hävittäjäkaupoissa (tai tietopyynnössä ja kirjoitusajankohtana vuodeksi 2017 ajoitettavassa tarjouspyynnössä) ei olekaan kyse vain koneiden teknisestä suorituskyvystä, vaan teollinen yhteistyö ja huoltovarmuuskohdat ovat eräs kauppojen keskeinen ulottuvuus.³⁶

Näin suuren kaupan on vaikutettava järkevältä. Kun Saabin videolla kuvaillaan yli 60 vuoden yhteistyötä Suomen kanssa, mainitaan Gripen-hävittäjä ”kansalliseksi voimavaraksi” ja kerrotaan, kuinka Saabin hävittäjäratkaisut on ”räätelöity teollisuutenne kanssa itsenäisyytenne turvaamiseksi”.³⁷ Boeing perustaa markkinointinsa pitkään yhteistyöhön Suomen kanssa olemassa olevien Hornet-hävittäjien ympärille kertoen, että yli 200 suomalaista firmaa on mukana heidän teollisessa ohjelmasaan.³⁸ Dassault lupaa, että Rafale-hävittäjien ostaminen siirtäisi asetehtaan avainteknologiaa Suomeen ja avaisi Suomeen valtavia liiketoimintamahdollisuuksia.³⁹

Taloustaantumana ja leikkauspolitiikan kautena tällainen puhuttelu viittaa maamme tukalan taloudellisen tilanteen paljon odotettuun helpottumiseen, lupaa piristysruisketta taloudellemme sekä maamme parempaa pärjäämistä kansainvälisessä talouskilpailussa. Näin ollen videoiden keskeisessä puhuttelussa jopa kymmenen miljardin hankintahinnan luokkaa oleva – ja näin ollen mahdollisesti koko Suomen puolustusvoi-

36 *Eisielvitys Hornet-kaluston suorituskyvyn korvaamisesta* 2015, 44.

37 *Eisielvitysvaiheeseen osallistuvat yritykset esittäytyvät*: Ruotsi, Saab, puolustusministeriö.

38 “More than 200 Finnish companies involved in Boeing industrial program”

39 *Eisielvitysvaiheeseen osallistuvat yritykset esittäytyvät*: Ranska, Dassault, puolustusministeriö. ”Transfer key technology to Finland” & ”Huge Business perspectives”.

mien olemassa olevan sotilasmateriaalin arvon ylittävä, nykyisestä valtion vuosibudjetista noin viidesosan haukkaava⁴⁰ – kauppa esitellään, varsin paradoksaalisesti, maattamme taloudellisesti hyödyttävänä ja järkevänä tekona.

On merkillepantavaa, että tämänkin teeman suhteen suomalainen virallinen hävittäjien hankkimista tukeva narratiivi, muun muassa esiselvitysraportin monitoimihävittäjien ostamista puoltavat perustelut ja asefirmojen markkinointipuhuttelu tukeutuvat hyvin samanlaiseen argumentaatioon: Valtava, valtion varoista nipistettävä taloudellinen kuluerä kehystetään molemmissa mahdollisuudeksi (jopa edellytykseksi) maamme sotilaalliselle suorituskyvylle ja pärjäämiselle sekä taloudelle ja menestymiselle globaalissa taloudellisessa kilpailussa. Kun isänmaallisiin aineksiin ja retoriikkaan nojaava puhuttelu tukeutui tunteisiin, tekniikka- ja talouspuhe perustuvat rationaliteettiin, hyötyyn, järkeen ja pärjäämiseen vetoaviin argumentteihin.

Hävittäjäkaupat, kansainvälisyys ja Suomen ulkopoliitiikan suunta

Hävittäjäkauppoja legitimoivassa retoriikassa ja asevalmistajan valinnassa ei ole kyse vain nationalistisista tunteista, maanpuolustusmyyttien hyväksikäytöstä tai edes rationaalisista, järkeen vetoavista argumenteista hävittäjien teknisestä suorituskyvystä, hinnasta, positiivisista talousvaikutuksista tai teknisestä soveltuvuudesta maamme puolustamiseen. Kuten myös esiselvitysraportissa todetaan, hävittäjähankinnassa on kyse merkittävästä ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittisesta päätöksestä.⁴¹ Maamme historian suurimmassa asekaupassa on mitä suurimmassa määrin kyse Suomen kansainvälispoliittisesta suunnasta sekä liittoutumisen, sotilaallisen yhteistyön ja puolustuspolitiikan tulevaisuuden kurssista.

Esiselvitysraportissa todetaankin 1990-luvun Hornet-hankinnasta: ”Hankinta vahvisti osaltaan Suomen kuulumista läntisten maiden yhteisöön ja mahdollisti Suomen turvallisuuspoliittisten ja kauppa- poliittisten suhteiden syventämistä Yhdysvaltoihin ja Länsi-Euroopan

40 *Budjetti 2016*, Valtioneuvosto.

41 *Esiselvitys Hornet-kaluston suorituskyvyn korvaamisesta*, 2015, 44.

maihin.”⁴² Aivan kuten 1990-luvun siirtymän ruotsalaisista Drakeneista ja neuvostovalmisteissa Mig-hävittäjistä yhdysvaltalaisiin Hornet-hävittäjiin voi nähdä ulkopoliittisena siirtymänä kylmän sodan ajan asetelmista kohti läntistä, kansainvälisempää ja kasvavasti Yhdysvaltoihin sitoutunutta suuntausta, myös käsillä olevan hävittäjähankkeen voi nähdä voimakkaasti indikoivan Suomen tulevaa kansainvälisepoliittista suuntaa varsinaista hävittäjien sotilaallista suorituskykyä valtavan paljon laajemmassa mittakaavassa.

Tämän vuoksi myöskään asefirmojen videot eivät keskity pelkästään käyttämään traditionaalista isänmaallista puhuttelua tai esittelemään laitteidensa teknisiä yliverkaisia nykyaikaisia ominaisuuksia, vaan niiden puhuttelusta ja visuaalisesta kielestä voi erottaa myös useita laajoja turvallisuus- ja kansainvälisepoliittisia narratiiveja. Vaikka suomalaisuusnarratiiville keskeiset kansallistunne, itsenäisyys ja sotilaallisesti uskottava itsenäinen puolustus ovat itsestään selvästi videoiden tunteisiin vetoavan puhuttelun keskiössä, kuitenkin myös kansainvälisyys, kansainväliset suhteet ja jopa kansainväliset sotaoperaatiot ovat keskeisiä asevalmistajien videoissa toistuvia teemoja.

Kautta linjan esittelyvideoilla korostetaan firmojen ja niiden tuotteiden kansainvälisyyttä, globaaleja partnereita ja yhteistyökumppaneita. Kaikilla videoilla luetellaan valtioita, jotka käyttävät kyseisten valmistajien tuotteita tai mainitaan valtioita, joilla Suomea kiinnostavat hävittäjät ovat jo käytössä. Lockheed Martin ilmoittaa videollaan yksinkertaisesti, että heillä on 12 kansainvälistä yhteistyökumppania vilauttamalla F-35-koneita ostaneiden valtioiden – Itävallan, Kanadan, Israelin, Italian, Japanin, Hollannin, Norjan, Turkin, Iso-Britannian, USA:n ja Etelä-Korean – lippuja.⁴³ Boeingin videolla ei erikseen mainita Super Hornetia ostaneita valtioita⁴⁴. Myöskään Dassault ei nimeä koneitaan käyttäviä asiakasvaltiota⁴⁵. Saabin Gripenit ovat käytössä Ruotsissa, Brasiliassa, Tšekissä, Unkarissa, Etelä-Afrikassa ja Thaimaassa. Netma ja Bae Systemsin videolla kerrotaan, että Eurofighter Typhoon -kone on käytössä Britanniassa,

42 Mt., 12.

43 F-35-hävittäjiä hankkineet/hankkivat/käyttävät valtiot ovat Itävalta, Kanada, Israel, Italia, Japani, Hollanti, Norja, Turkki, Iso-Britannia, USA ja Etelä-Korea.

44 Jotka ovat Yhdysvallat ja Australia.

45 Ranska, Qatar, Egypti ja Intia.

Saksassa, Itävallassa, Italiassa, Espanjassa ja Saudi-Arabiassa. Toteutuneet asekaupat ovat keskeinen tuotteeseen kohdistuvasta luottamuksesta kertova referenssi aseiden tuottajille.

Aseita ostanee tahot ovat muutenkin merkille pantavia, sillä suurten asekauppojen suunnat kertovat paljon muustakin kuin teknisestä soveltuvuudesta tai teollisesta yhteistyöstä: ne kertovat kansainvälisistä liittolaisuussuhteista tehden samalla globaaleja sitoumuksia ja verkostoja näkyviksi. Hävittäjän ostosuunta toimii viitteenä sotilaallisesta yhteistyöstä, liittolaisuussuhteista, kansainvälispoliittisista sympatioista, mutta myös (poliittisista) riippuvaisuussuhteista. Tämän tason kaupat sitovat ostajan vuosikymmeniä kestävään yhteistyöhön myyjätahon kanssa. Joissain tapauksissa asekauppayhteistyön voisi myös nähdä tietystä näkökulmasta kiusallisena asevalmistajien maineelle. Esimerkkinä tästä voi mainita vaikka kesäkuussa 2016 Lockheed Martinin ilmoituksen Israelin ensimmäisen F-35-hävittäjän käyttöönotosta.⁴⁶ Israel on perinteinen Yhdysvaltain liittolainen, mutta myös useista tuoreista sotarikoksista syytetty, vähän väliä kansainvälisiä ihmisoikeusnormeja ja sodan sääntöjä rikkova sekä muun muassa YK:n laittomaksi katsomaa miehitysvaltaa ylläpitävä valtio, jonka (ilma)sodankäynti on viime vuosinakin tappanut satoja siviilejä.⁴⁷ Asekaupat sotaikäyviin ja sotarikoksia tekevien maiden kanssa voi siis myös ihmisoikeusnäkökulmasta hahmottaa negatiivisina referensseinä, mutta aseyttyneiden markkinoinnissa tämä näkökulma ei nouse esiin.

Humaanit ja ihmisoikeusnäkökulmat eivät asefirmojen mainonnassa paina siinäkään suhteessa, että sotakoneiden taistelutoimiin osallistuminen kansainvälisissä sotilasoperaatioissa on eräs koneiden keskeinen referenssi videoilla. Osallistuminen taisteluihin näyttäytyy osoituksena tuotteen toimivuudesta, viitteenä tuotteen funktionaalisuudesta, toimintavarmuudesta ja kyvykkyydestä tositoimissa. Dassault esittelee kansainvälisiä operaatioita, joihin Rafale-hävittäjät ovat osallistuneet (Afganistan, Irak, Libya, Syyria ja Mali) videopelimäisin kuvin, joissa

46 *Lockheed Martin and Israel Celebrate Rollout of Israel's first F-35 'Adir'*. Lockheed-Martin, Press Release, June 2016.

47 Ks. esim. *UN Report cites possible war crimes by Both Israel and Palestinian Groups in 2014 Gaza Conflict*. United Nations News Centre, 22.06.2015; *World Report 2015: Israel and Palestine. Events of 2014*. Human Rights Watch, World Report 2015.

vuoroin räjähtää kohde autiomaassa, milloin esitellään lentotukialukselta nousevaa konetta, milloin näytetään öistä kuvaa valaistun kaupungin päällä lentävästä hävittäjästä ja taivaanrannassa räiskyivistä räjähdyksistä. Räväkät taistelukuvat ja ”taistelussa testattu”-teesi (*combat proven*) ovat ahkerasti käytössä muillakin videoilla.⁴⁸

Taistelukokemus ja osallistuminen tositoimiin sota-alueilla näyttäytyy eettisestä painolastistaan huolimatta aseiden parhaana suosituksena. Näin on, vaikka tämän tästä kuulemme uutisia siitä, kuinka myös länsiliittouman ilmaiskut – eli siis puolustusministeriönkin sivuilla esittäytyvien asefirmojen tuotteet – ovat vaatineet siviilihenkiä. Esimerkiksi heinäkuussa 2016 Yhdysvaltain johtaman liittouman ilmaiskut aiheuttivat ainakin yli 70 siviilin kuoleman Syyriassa, al-Tukharin kylässä, ja keväällä 2017 uutisoitiin kiihtyvistä ja ennätyslukemiin nousseista lännen pommitusten siviiliuhrien määristä presidentti Donald Trumpin aikakaudella.⁴⁹ Se, että aseiden tuhovoiman fyysisiä seurauksia ihmiskehoille ei aseyritysten videoissa esitellä, on yhteensopiva aiemmin edellisessä aluvuossa käsitellyn viime vuosikymmenten tendenssin, lännen sodan aiheuttaman kivun visuaalisen piilottamisen kanssa. Älykkäiden hävittäjien tuottama kipu ja kauhu eivät kuulu viralliseen kuvastoon.

Mielenkiintoinen ajatusleikki on myös pohtia sitä, miltä näyttäisi suomalaisen katsojan silmissä hävittäjää markkinoiva kuvasto, jossa esiintyisi vaikkapa venäläisvalmisteinen Suhoi SU-35 S -hävittäjä tositoimissa pommittamassa vuonna 2016 Syyriassa presidentti Bashar al-Assadin tukena.⁵⁰ Venäläiskone olisi teoriassa teknisten ominaisuuksiensa valossa voinut olla tietopyyntövaiheeseen valikoituneiden tarjokkaiden joukossa,

48 Boeing Super Hornetin mainitaan olevan ”Combat proven, Multi-role aircraft suitable for variety of missions” sekä ”Combat-proven aircraft for the U.S Navy now and for decades to come”.

49 ”Yhdysvaltain liittoumaa epäillään kymmeniä siviileitä tappaneesta iskusta Syyriassa”, 19.7.2016, *Helsingin Sanomat*; *Syria: Alarm over reports of high civilian death toll from US-led airstrikes on Manbij*, Amnesty international 19.7.2016. *US Military investigating if airstrikes caused nearly 300 civilian deaths*. CNN, 24.3. 2017; ”U.S Military Investigating Reports of Civilian deaths in Syria Airstrikes”, *New York Times* 21.3.2017; ”Civilian deaths from US-Led airstrikes hit record high under Donald Trump”, *The Independent* 25.3.2017.

50 Ks. Suhoi-koneista Syyriassa esim. *Russia’s advanced SU-35S fighter jet: premier performance over Syrian skies*. Tass 4.2.2016.

vaikkakin poliittisista syistä tämä olisi ollut hyvin epätodennäköistä. On kuitenkin paljastavaa pohtia, miten länsihävittäjien mainosvideoilla ahkerasti käytössä oleva taistelussa testattu -teesi osana Suomen puolustushallinnon viestintää vaikuttaisi vähintäänkin makaaberilta, jos se olisi valjastettu mainostamaan presidentti al-Assadia tukeneiden venäläiskoneiden taistelukokemusta. Toisaalta puhuttelu hyvin selkeästi paljastaa sen itsestäänselvyydessään usein piiloon jäävän seikan, että aseet ovat lopulta juuri taistelutoimintaan – mahdollisimman tehokkaaseen tappamiseen ja tuhoamiseen – tarkoitettuja ja suunniteltuja, ja niiden markkinoinnissa taistelukokemus on vääjäämättä keskeistä.

Videoilla taajaan käytetty taistelussa todistettu -teesi⁵¹ ohjaa katsojan ajatukset operationaalisen varmuuden, teknologisen kestävyuden, sodan raakuuden ja mahdollisten siviilikuolemien lisäksi myös kansainvälisen sotilaallisen kriisinhallinnan, kansainvälisiin sota-operaatioihin osallistumisen ja sotilaallisen liittoutumisen maisemiin. Kaikki videoissa mainitut tositoimet, joissa markkinoidut monitoimihävittäjät ovat päässeet kuntoisuuttaan osoittamaan, ovat olleet läntisten toimijoiden kansainvälisiä operaatioita viime vuosien kriisipesäkkeisiin. Osa näistä on ollut Nato-johtoisia (Afganistan & Libya), osa USA:n (Irak, Syyria) johtaman koalition suorittamia tai Ranskan (Mali) johtamia, osa YK:n mandaatilla (Libya, Afganistan, Syyria) osa ilman YK:n siunausta (Irak) suoritetuja interventionistisia operaatioita. Hävittäjien Suomelle markkinoinnissa kontekstissa kansainvälisiin sotaoperaatioihin osallistuminen ja taistelutoimet vierailta mailla, omien rajojen ulkopuolella luovat kuitenkin vähintäänkin ristiriitaisen viestin verrattaessa Suomessa vahvasti korostettuun oman alueen puolustukseen perustuvaan doktriiniin sekä siihen narratiiviin, joilla hävittäjäkauppoja on pääsääntöisesti julkisesti perusteltu.

Hävittäjävideoilla esiteltäviä operaatioita yhdistää se, että ne eivät ole olleet suoranaisesti defensivisiä, vaan ne kaikki ovat kansainvälisiä hyökkäyksellisiä operaatioita, jotka ovat suuntautuneet viime vuosien usein maantieteellisesti kaukana sijaitseviin globaaleihin kriisipesäkkeisiin. Näitä operaatioita on perusteltu tukeutuen voimakkaasti ”länsimaisia arvoja” ko-

51 Boeing Super Hornetin mainitaan olevan ”Combat proven, Multi-role aircraft suitable for variety of missions” sekä ”Combat-proven aircraft for the U.S Navy now and for decades to come”.

rostavaan ja humanitaristiseen ihmisoikeus- ja demokratia- (siviilien suo-
jelu, demokratian puolustus, joukkotuhoaseiden tuhoaminen, diktaattorin
vallasta syökseminen, terrorismin tuhoaminen, suojeluvastuuperiaate)
retoriikkaan perustuvaan legitimaatioon. Operaatiot heijastelevat viime
vuosikymmenten aikana muodostunutta suuntausta, jossa länsijohtoinen
koalitio on iskenyt demokratian ja ihmisyyden nimissä ei-länsimaisena
nähtyä ja esitettyä suuntausta vastaan, nimenomaan globaalissa etelässä ja
islamilaissessa maailmassa. (Ks. Kotilainen 2016.) Suomi ei ole ilmavoimien
kalustolla aiemmin osallistunut näihin operaatioihin. Mutta värikästä
keskustelua aiheesta käytiin maassamme muun muassa vuoden 2011
Libyan-operaation suhteen. Tuolloisen osallistumattomuuden nähtiin
osin johtuvan Suomen Hornet-kaluston soveltumattomuudesta Libyan
lentokieltoalueen valvontaoperaatioon.⁵² Uusien hävittäjien hankkiminen
saattaa siis näyttäytyä myös mahdollisuutena: uudet koneet tarjoaisivat
vahvemman mahdollisuuden kansainväliseen osallistumiseen.

Tästä huolimatta Suomen sotilasdoktriini perustuu puolustukselli-
suuteen, ei hyökkäysoperaatioihin, ja tämän virallisen, laajasti kansan
parissa hyväksytyin doktriinin puitteissa myös hävittäjähankintoja on
maassamme virallisesti perusteltu. Onkin merkille pantavaa, että hävit-
täjävalmistajien videot kuitenkin painottavat voimakkaasti hävittäjien
kansainvälisiin operaatioihin soveltuvia ja jopa hyökkäyksellisiä ominai-
suuksia, jollaiset eivät Suomen viralliseen puolustukselliseen narratiiviin
aivan vaivatta istu. Vaikka hävittäjähankintojen ulko- ja turvallisuuspoliittiset
ulottuvuudet ja jopa (Nato-)yhteensopivuus sekä kansainvälisen
poliittisen ja liittoutumisen sekä osallistumisen suuntaan liittyvät aspektit
esiselvitysraportissa ja virallisissa yhteyksissä mainitaankin, videoiden
sisällön ja Suomen virallisen narratiivin poikkeavuus tulee selkeimmin
esille kansainvälisen toiminnan ja markkinoitujen hävittäjien (hyök-
käyksellisiin) kansainvälisiin operaatioihin osallistumisen korostuksen
yhteydessä. Näin ollen voi myös nähdä, että hävittäjävideoiden puhuttelu
tässä kohtaa paljastaa osin kotoisessa keskustelussamme julkisesti ääneen
sanomattomia puolia hävittäjäkaupoista ja niiden kansainvälisepoliitti-
sesta ulottuvuudesta.

52 Ks. esim. *Tutkija hämmästelee Suomen passiivisuutta Libya-operaatioissa*, Yle Uutiset 29.3.2011; *Stubb ihmettelee Hornet-kiimaa*. Yle Uutiset 2.4.2011; *Rehn haluaa perusteluja Libya-päätöksille*. Yle Uutiset 2.4.2011.

Kansainvälisissä taisteluissa testattu -puhuttelu viittaa vahvasti läntisen sotilaallisen liittoutumisen sekä Nato-jäsenyyden suuntaan. Kansainvälisiin kriisinhallintaoperaatioihin osallistumisen lisäksi Suomen kontekstissa uusien monitoimihävittäjien tarpeeseen liittykin myös keskustelu Suomen Nato-jäsenyydestä ja sotilaallisesta liittoutumisesta. Näin ollen varsinkin vuoden 2014 Ukrainan sodan ja Itä-Ukrainan ja Krimin laittoman miehityksen jälkeisessä tilanteessa hävittäjähankintakeskustelu kiertyy myös vahvasti Venäjään ja sen uhkaan maallemme. Viime vuosina Suomen turvallisuuspoliittinen ympäristö on muuttunut, ja näin ollen hävittäjävideoiden kansainvälisyyteen sekä liittoutumisretoriikkaan ja hävittäjähankintakeskusteluun liittyy vahvasti myös (Venäjän) uhan dimensio.

Suomen ollessa kyseessä liittoutumis- ja suvereniteettipuhe liittykin itse asiassa voimakkaasti paitsi mahdollisuuden myös uhan ilmapiiriin. Samalla kun liitytään teknologisesti vahvaan ja aseellisesti ylivertaiseen länteen, tehdään eroa siihen toiseen leiriin. Samalla kun kerrotaan, että aseet kykenevät suojaamaan riippumattomuuttanne ja itsenäisyyttänne, tullaan kertoneeksi, että niitä ollaan aseina uhkaamassa. Viime vuosina varsinkin Ukrainan sodan, Krimin sekä Itä-Ukrainan laittoman miehityksen jälkeen Suomen turvallisuuspoliittinen ympäristö on muuttunut. Venäjän uhka ja yksinjäämisen pelko, syväle suomalaisen ulkopoliittiseen itseymmärrykseen piirtyneet kansalliset traumat ovat myös turvallisuuspoliittisen keskustelun käyttövoimaa. Nato ja sotilaallinen liittoutuminen ovat kansallinen kuuma peruna, jota kansan enemmistö edelleen vastustaa⁵³ ja jota merkittävä osa oikeistopoliitikoista sekä perinteisesti oikealle kallellaan olevasta upseeristosta ja – varsinkin ilmavoimien upseereista⁵⁴ – usein juuri Venäjän uhalla perustellen kannattaa⁵⁵.

Diplomaattisesti ja Suomen ja Venäjän suhteita ajatellen on kuitenkin varsin luonnollista, että tätä uhkaa ja hävittäjäkaupan liittoutumispoliittista dimensiota ei ole luontevaa lausua virallisilta tahoilta eksplisiittisesti ääneen. Myöskään innokas osallistuminen kansainvälisiin, usein hintaviin

53 Ks. esim. ”Kysely paljastaa: Suomalaisten Nato-kannatus on noussut ennätyskovaksi”, *Aamulehti* 8.7.2016; *MTS Mielipidetutkimus*, 2015; *Suomalaisten jakautuneet Nato-kannat*, 14.9.2016, Poliitikasta.fi.

54 ”Sotilaat haluavat Natoon. Paras turva Venäjää vastaan”, *Suomen Kuvalehti*, 26.2.2016.

55 *Suomalaisten jakautuneet Nato-kannat*.

sotilasoperaatioihin ei ole viime vuosina ollut kasvavassa suosiossa, ja uusien hävittäjien hankintaa olisi luultavasti hankalaa Suomen kansan enemmistölle myydä ensisijaisesti kansainvälisiin operaatioihin osallistumisvalmiutta ja -kykyä kasvattavana investointina. Näin ollen videoilla esillä olevat kansainvälisyys-, liittoutumis- ja uhkadimensiot eivät saumatta yhdisty HX-hankkeen virallisiin perusteluihin vaan osin jopa ehkä kiusallisesti virallisen narratiivin ylläpidon kannalta paljastavat hävittäjähankeksen takana vahvasti vallitsevia vaikuttimia, jotka virallisesta keskustelusta ja virallisista perusteluista ovat osin jääneet puuttumaan. Tässäkin suhteessa viihteellisiksi nimetyt videot ja niiden esittäminen puolustushallinnon viestinnän osana paljastavat todellisen luonteensa, joka on kaikkea muuta kuin kepeä tai viihteellinen.

YHTÉENVETO: PUOLUSTUSPOLITIIKAN (VIESTINNÄN) SUUNTA JA HÄVITTÄJÄVIDEOIDEN NARRATIIVIT

Puolustushallinnon päätös esittää aseteollisuuden markkinointihenkiset videot osana omaa hankeviestintäänsä on mielenkiintoinen HX-projektin viestintälinjan sekä laajemmin maanpuolustuksellisen viestinnän suunnan kuin myöskin maanpuolustukseen liittyvän mielikuvarakentamisen ja hävittäjähankintaan liittyvän markkinointi- ja legitimaatiopuheen näkökulmista. Julkaisupäätöksen tekijät ilmaisevat haastattelussa, että heidän mielestään hävittäjävideoiden esittäminen sekä palvelee tiedonjanoista kansaa että helpottaa puolustushallinnon viestintätaakkaa. Menevien ja suurelle yleisölle helposti lähestyttävien videoiden esittämisen puolustusministeriön virkamiehet näkevät myös avauksena uuteen vetävämpään ja avoimempaan internet-ajan viestintään. Sen voi kuitenkin hahmottaa myös voimakkaana, laskelmoituna ja tarkoitushakuisena mielipidevaikuttamisena, strategisena viestintänä, jolla on tarkoitus vaikuttaa hävittäjähankintoja koskevaan julkiseen keskusteluun ja -mielipiteeseen.

Hävittäjävideoiden keskeisin ilmisältö – videoista ensi silmäyksellä avautuvat viestit ja teemat – ovat kansallisten, kansallismielisten, myyttiseen suomalaisuuteen ja itsenäisyyteen liittyvät teemat sekä hävittäjälentokoneiden tekniseen ensiluokkaisuuteen, suorituskykyyn ja tehokkuuteen liittyvä korostus. Kansallismielisen korostuksen, lumimaisemien, itsenäisyytemme ja sen itsenäisen sotilaallisen puolustuksen

teemat perustuvat (nationalistisiin) tunteisiin vetoavaan puhutteluun, jossa hävittäjäkaupat esitetään myyttistä Suomeamme, elämäntapaamme ja perinteitämme turvaavana ja kansallista tulevaisuuttamme ylläpitävänä ratkaisuna. Koneiden tekninen tehokkuus ja siihen liittyvät, useilla videoista esiin tulleet teemat, kuten puhuttelu hävittäjäkauppojen taloudellista kilpailukykyämme edistävästä vaikutuksesta taas vetoavat katsojan rationaliteettiin, hävittäjäkauppojen järkevyyteen ja hyötynäkökohtiin.

Pääsääntöisesti näiden molempien keskeisten teemojen puhuttelu seurailee melko uskollisesti niitä keskeisiä defensiiviseen, itsenäiseen uskottavaan puolustukseen keskittyviä ja hävittäjähankintojen sotilaallista puolustuskykyämme sekä kansallista pärjäämistämme korostavia perusteluita, joilla hävittäjäkauppojen tarpeellisuutta on Suomessa virallisesti HX-hanketta puuhaavien tahojen puolesta selitetty ja legitimoitu. Näin ollen hävittäjämarkkinointivideot sopivat varsin hyvin Suomen puolustushallinnon viestintään siitä näkökulmasta, että ne legitimoivat myös projektia, jota puolustushallinto pyrkii ajamaan. Näin ollen ne voi myös nähdä osana puolustusministeriön HX-hanketta edistämään pyrkivää, propagandistisia piirteitä omaavaa strategista kommunikaatiota, jonka kohdeyleisönä on ”Suomen kansa”.

Näiden kahden keskeisen teeman lisäksi hävittäjävideoista tuli vahvasti esiin myös konehankintojen kansainvälisyyttä ja kansainvälistä sotilaallista suorituskykyä korostavia teemoja. Kansainväliset partnerit ja aseostojen suunnat paljastavat kansainvälispoliittista aseoitumista ja tekevät näkyviksi liittolaisuussuhteita. Asevideoilla taajaan esiintyvä taistelussa testattu -teema taas osoittaa aseiden aktuaaliseen käyttöön kansainvälisissä sotilasoperaatioissa.

Asevalmistajan valinnassa ja hävittäjälentokoneiden hankinnassa ei olekaan kyse vain nationalistisista tunteista, maanpuolustusmyyttien hyväksikäytöstä tai edes rationaalisista perusteista, hävittäjien teknisestä suorituskyvystä, hinnasta tai positiivisista talousvaikutuksista. Kylmän sodan päättymisen jälkimainingeissa vuonna 1995 Yhdysvaltojen kanssa tehdyt Hornet-kaupat näyttivät tietä maamme uudelle ulkopoliittiselle suuntautumiselle. Myös tulevassa kaupassa on mitä suurimmassa määrin kyse Suomen kansainvälispoliittisesta ja puolustuspolitiikan sekä sotilaallisen liittoutumisen tulevaisuuden suunnista. Tämä tulee voimakkaasti esiin myös asefirmojen videoista. Taisteluvalmiuden ja hyökkäyskapasiteetin korostus taas viestii paitsi kansainvälisiin operaatioihin osallistumisen

valmiuksista, joita uudet aseet voisivat maallemme tarjota, myös puhuu tulevaisuuden turvallisuuspoliittisista mahdollisuuksien maisemasta sekä kansainvälisepoliittisesta uhan ilmapiiiristä.

Markkinointivideoiden julkaiseminen osana HX-hankkeen viestintää oli puolustushallinnolta mielenkiintoinen ratkaisu. Pääasiassa videot myötäilevät virallisia perusteluja, mutta ne paljastavat myös hävittäjä-hankkeen taakse kätkeytyvää, usein virallisissa yhteyksissä mainitsematta jäävää sisältöä. Lopulta asekaupoissa onkin kyse jostain aivan muusta kuin viihteellisistä räjähdyksistä ja kevyestä viestinnästä.

LÄHTEET

- 25 years later. How "Top Gun" made America love war. *The Washington Post*, 26.08. 2011 https://www.washingtonpost.com/opinions/25-years-later-remembering-how-top-gun-changed-americas-feelings-about-war/2011/08/15/gIQUAU6qJgJ_story.html?utm_term=.d0d58f185854 (Viitattu 26.4.2017.)
- Allied Command Operations (ACO) Strategic Communications directive*, September 15, 2008.
- Allied Command Operations and allied command transformation Public Affairs Handbook*. July, 2010.
- Anderson, Benedict (2006/1983) *Imagined Communities*. London: Verso.
- Are the US led airstrikes in Syria legal and what does it mean if they are not. *The Telegraph*, September 23, 2014: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/11116792/Are-the-US-led-air-strikes-in-Syria-legal-and-what-does-it-mean-if-they-are-not.html> (Viitattu 26.4.2017.)
- Budjetti 2016*, Valtioneuvosto <http://valtioneuvosto.fi/budjetti-2016>
- Burke, Peter (2001) *Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence*. London: Reaction Books.
- Civilian deaths from US-Led airstrikes hit record high under Donald Trump. *The Independent*, 25.3. 2017 <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/donald-trump-civilian-deaths-syria-iraq-middle-east-a7649486.html> (Viitattu 26.4.2017.)
- Commander's Handbook for Strategic communication and Communications Strategy*. Version 2.0 US Joint Forces Command, Joint war fighting Center, October 27, 2009.
- Commander's Handbook for Strategic communication and Communications Strategy*. Version 2.0 US Joint Forces Command, Joint war fighting Center, October 27, 2009.
- Esiselvitys Hornet-kaluston suorituskyvyn korvaamisesta. Loppuraportti*. Puolustusministeriö, 08.06. 2015 http://www.defmin.fi/files/3168/Esiselvitys_Hornet_kaluston_suurituskyvyn_korvaamisesta.pdf (Viitattu 26.4.2017.)
- Esiselvitys Hornet-kalustuston suorituskyvyn korvaamisesta. Loppuraportti*. Puolus-

- tusministeriö, 8.6.2015.
- Finland launches F/A-18C/D Hornet replacement Programme*, Puolustusministeriö, 15.12.2015. FI.PLM.2015-6754 809/00.01.10/2014
- Haastattelu Puolustusministeriössä, 3.5.2016. Paikalla Lauri Puranen, Kristian Vakkuri ja Inka Niskanen. Haastattelumateriaali tekijän hallussa.
- Hobsbawm, Erik (1992) *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, Erik & Ranger, Terence (1983) *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HX-hävittäjähanke*, puolustusministeriö: http://www.defmin.fi/puolustushallinto/strategiset_suorituskykyhankkeet/havittajahanke_hx (Viitattu 26.4.2017.)
- HX-Hävittäjähankeeseen osallistuvat yritykset esittäytyvät*. Puolustusministeriö: http://www.defmin.fi/puolustushallinto/strategiset_suorituskykyhankkeet/havittajahanke_hx/tietopyyntovaiheeseen_osallistuvat_yritykset_esittaytyvat (Viitattu 26.4.2017.)
- Kim, Joeng Hee (2016) *Understanding Narrative Inquiry: The crafting and analysis of stories as research*. Los Angeles: Sage.
- Kohler Reissman, Catherine (2008) *Narrative Methods for human sciences*. Los Angeles: Sage.
- Kotilainen, Noora (2011) *Humanitarian soldiers, Colonialized Others and Invisible enemies. Visual Strategic Communication Narratives of the Afghan War*. The Finnish Institute of International Affairs, Working Paper 72, August 2011.
- Kotilainen, Noora (2016) *Visual Theaters of Suffering. Constituting the Western Spectator in the Age of Humanitarian World Politics*. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, politiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja, 31/2016. Helsinki: Helsingin yliopisto. [Http://urn.fi/URN:ISBN:ISBN%20978-951-51-2568-2](http://urn.fi/URN:ISBN:ISBN%20978-951-51-2568-2), 6.4.2017.
- Kysely paljastaa: Suomalaisten Natokannatus on noussut ennätyskovaksi. *Aamulehti*, 8.7.2016 <http://www.aamulehti.fi/kotimaa/kysely-paljastaa-suomalaisten-natokannatus-on-noussut-ennatyskovaksi-23774230/> (Viitattu 26.4.2017.)
- Lappi, Ahti (2015) Esiselvitys Hornet-kaluston suorituskyvyn korvaamisesta – kommentteja loppuraportista. *Ilmatorjunta* 3/2015.
- Lippmann, Walter (1997/1922) *Public Opinion*. New York: Free Press.
- Lockheed Martin and Israel Celebrate Rollout of Israel's first F-35 'Adir'*. Lockheed Martin, Press Release, June, 2016 <http://www.lockheedmartin.com/us/news/press-releases/2016/june/lockheed-martin-and-israel-celebrate-rollout-of-israels-first-f-35-adir.html> (Viitattu 26.4.2017.)
- MTS MieliPIDetutkimus*, 2015 http://www.defmin.fi/files/3338/MTS_mielipidetutkimus_15_raportti_suomeksi.pdf (Viitattu 26.4.2017.)
- Mäkinen, Juha (2012) Rokkia ja Räjähdyksiä. *Ulkopolitiikka* 4/2012. http://www.ulkopoliitika.fi/artikkeli/1066/rokkia_ja_rajahdyksia/ (Viitattu 26.4.2017.)
- Näkökulma: F-35 vahvoilla Hornetin seuraajaksi*. Yle Uutiset, Reijo Lindroos, 11.6.2015 http://yle.fi/uutiset/nakokulma_f35_vahvoilla_hornetin_seuraajaksi/8067431 (Viitattu 26.4.2017.)

- Pääesikunnan erityisasiantuntija on mukana yhtiössä joka edistää Saabin etua hävittäjähankkeessa. *Aamulehti* 4.5.2016. <http://www.aamulehti.fi/kotimaa/paesikunnan-erityisasiantuntija-on-mukana-yhtiossa-joka-edistaa-saabin-etua-havittajahankkeessa/> (Viitattu 26.4.2017.)
- Panofsky, Erwin (1955) *Iconography and Iconology: An Introduction to the Study of Renaissance Art*. Teoksessa Erwin Panofsky (1955) *Meaning in the Visual Arts: Papers in and on Art History*. New York: Doubleday Anchor Books, 26–54.
- Panofsky, Erwin (1955) *Meaning in the Visual Arts: Papers in and on Art History*. New York: Doubleday Anchor Books.
- Pierce, Roger (2008) *Research Methods in Politics*. London: Sage.
- Principles of Strategic communication*, US Department of Defence, August 2008.
- Puolustusministeri valtuutti Puolustusvoimat käynnistämään HX-hävittäjähankkeen. Puolustusministeriö, tiedotteet, 20.10.2015. http://www.defmin.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2015/puolustusministeri_valtuutti_puolustusvoimat_kaynnistamaan_hx-havittajahankkeen.6421.news (Viitattu 26.4.2017.)
- Puolustusministeriö julkaisi asekauppioiden mainosvideot sivuillaan – miten ennenkuulumatonta ratkaisua perustellaan? *Helsingin Sanomat* 25.4.2016 <http://www.hs.fi/kotimaa/a1461554181734?ref=hs-prio-3-1> (Viitattu 26.4.2017.)
- Puolustusministeriö. *Puolustuspolitiikka*. http://www.defmin.fi/tehtavat_ja_toiminta/puolustuspolitiikka (Viitattu 26.4.2017.)
- Puolustusvoimat selvittää sivutoimet. *Helsingin Sanomat* 19.6.2016 <http://www.hs.fi/kotimaa/a1466217827194> (Viitattu 26.4.2017.)
- Puolustusvoimat. Suomen sotilaallinen puolustus*. <http://puolustusvoimat.fi/asevelvollisuus/suomen-sotilaallinen-puolustus> (Viitattu 26.4.2017.)
- Puolustusvoimien logistiikkalaitos lähetti tietopyynnön Hornetin korvaajahankinnan tietopyynnön neljän maan hallitukselle*. Puolustusvoimat, tiedotteet, 22.4.2016 http://puolustusvoimat.fi/artikkeli/-/asset_publisher/puolustusvoimien-logistiikkalaitos-lahetti-hornetin-korvaajahankinnan-tietopyynnön-neljan-maan-hallitukselle (Viitattu 26.4.2017.)
- Pörsti, Joonas (2017) *Propagandan Lumo. Sata vuotta mielen hallintaa*. Helsinki: Teos.
- Rehn haluaa perusteluja Libya-päätöksille*. Yle Uutiset 2.4.2011 <http://yle.fi/uutiset/3-5336242> (Viitattu 26.4.2017.)
- Russia's advanced SU-35S fighter jet: premier performance over Syrian skies*. Tass 4.2.2016 <http://tass.ru/en/defense/854549> (Viitattu 26.4.2017.)
- Sainio, Pentti (2016) *Armeijan hukatut miljardit. Suomen sotajohdon salaisuudet*. Helsinki: Into Kustannus.
- Sotilaat haluavat Natoon: Paras turva Venäjää vastaan. *Suomen Kuvalehti* 26.2.2016 <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/sotilaat-haluavat-natoon-paras-turva-venajaa-vastaan/?shared=311272-4a57b626-500> (Viitattu 26.4.2017.)
- Stubb ihmettelee Hornet-kiimaa*. Yle Uutiset 2.4.2011 <http://yle.fi/uutiset/3-5336244> (Viitattu 26.4.2017.)
- Suomalaisten jakautuneet Nato-kannat*. 14.9.2016, Poliitikasta.fi: <http://politiikasta.fi/suomalaisten-jakautuneet-nato-kannat/> (Viitattu 26.4.2017.)
- Syria: Alarm over reports of high civilian death toll from US-led airstrikes on Man-*

- bij*, Amnesty International, 19.7.2016 <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/07/syria-high-civilian-death-toll-from-us-led-coalition-airstrikes-on-manbij/> (Viitattu 26.4.2017.)
- Sähköpostinvaihto viestintäpäällikkö Max Arhippaisen ja Noora Kotilaisen välillä 27.4. –28.4.2016.
- Tanska valitsemassa yhdysvaltalaiset F-35 hävittäjät. *Helsingin Sanomat* 12.5.2016 <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1463017432262> (Viitattu 26.4.2017.)
- The Real Military History Behind Top Gun. *The Time* 12.5.2016. <http://time.com/4322304/top-gun-30th-anniversary-military-history/> (Viitattu 26.4.2017.)
- Tietopyyntövaiheeseen osallistuvat yritykset esittäytyvät, Britannia, Netma ja Bae Systems* http://www.defmin.fi/puolustushallinto/strategiset_suorituskykyhankkeet/havittajahanke_hx/tietopyyntovaiheeseen_osallistuvat_ryritykset_esittaytyvat/iso-britannia_netma_ja_bae_systems (Viitattu 26.4.2017.)
- Tietopyyntövaiheeseen osallistuvat yritykset esittäytyvät, Ranska, Dassault* http://www.defmin.fi/puolustushallinto/strategiset_suorituskykyhankkeet/havittajahanke_hx/tietopyyntovaiheeseen_osallistuvat_ryritykset_esittaytyvat/ranska_dassault (Viitattu 26.4.2017.)
- Tietopyyntövaiheeseen osallistuvat yritykset esittäytyvät, Yhdysvallat, Boeing ja Lockheed Martin* http://www.defmin.fi/puolustushallinto/strategiset_suorituskykyhankkeet/havittajahanke_hx/tietopyyntovaiheeseen_osallistuvat_ryritykset_esittaytyvat/yhdysvallat_boeing_ja_lockheed_martin (Viitattu 26.4.2017.)
- Tietopyyntövaiheeseen osallistuvat yritykset esittäytyvät , Yhdysvallat, Boeing ja Lockheed Martin* http://www.defmin.fi/puolustushallinto/strategiset_suorituskykyhankkeet/havittajahanke_hx/tietopyyntovaiheeseen_osallistuvat_ryritykset_esittaytyvat/yhdysvallat (Viitattu 26.4.2017.)
- Tietopyyntövaiheeseen osallistuvat yritykset esittäytyvät, Ruotsi, Saab* http://www.defmin.fi/puolustushallinto/strategiset_suorituskykyhankkeet/havittajahanke_hx/tietopyyntovaiheeseen_osallistuvat_ryritykset_esittaytyvat/ruotsi_saab (Viitattu 26.4.2017.)
- Tutkija hämmästelee Suomen passiivisuutta Libya-operaatiossa.* Yle Uutiset, 29.3.2011 <http://yle.fi/uutiset/3-5334098> (Viitattu 26.4.2017.)
- U.S. Military Investigating Reports of Civilian deaths in Syria Airstrikes. *The New York Times* 21.3.2017 https://www.nytimes.com/2017/03/21/us/politics/american-airstrike-syria-civilians.html?_r=0 (Viitattu 26.4.2017.)
- UN Report cites possible war crimes by both Israel and Palestinian groups in 2014 Gaza Conflict.* United Nations News Centre, 22.06.2015 <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=51215#.V3KJmyOLS9Y> (Viitattu 26.4.2017.)
- Understanding and adopting narrative analysis* teoksessa Roger Pierce (2008) *Research Methods in Politics*. London: Sage.
- US Military investigating if airstrikes caused nearly 300 civilian deaths.* CNN 24.3.2017 <http://edition.cnn.com/2017/03/24/politics/us-airstrikes-iraq-syria-civilian-deaths/> (Viitattu 26.4.2017.)
- Virilio, Paul (2000/1984) *War and Cinema: Logistics of perception*. London: Verso.
- Working group proposes multi-role fighters to replace F/A-18 aircraft*, Press Release,

Defmin 11.6.2015 http://www.defmin.fi/en/topical/press_releases/2015/working_group_proposes_multi-role_fighters_to_replace_f_a-18_aircraft.6273.news (Viitattu 26.4.2017.)

World Report 2015: Israel and Palestine. Events of 2014. Human Rights Watch, World Report 2015 <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/israel/palestine> (Viitattu 26.4.2017.)

Yhdysvaltain liittoumaa epäillään kymmeniä siviileitä tappaneesta iskusta Syyriassa. *Helsingin Sanomat* 19.7.2016 <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1468900331574> (Viitattu 26.4.2017.)

Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako: miten tutkia maanpuolustusta toimintana ja sosiaalisina suhteina?

Teemu Tallberg

Tämän artikkelin päätarkoituksena on kehittää sosiologista näkökulmaa maanpuolustuksen ja turvallisuuden työnjaollisiin ja sosiaalisiin ulottuvuuksiin. Valtionhallinnollisen ja teknis-taloudellisen tulokulman sijaan päähuomio on kansalaisyhteiskunnassa sekä sen sosiaalisissa ja organisatorisissa sidoksissa. Tutkimukselliseksi työkaluiksi elävän ilmiökentän jäsentämiseen artikkeli tarjoaa yhteiskunnallista turvallisuustyönjakoa sekä sen analysointia hallinnollisteknisten, sosiaalista organisaatiota koskevien ja motivaatioperustaa koskevien ulottuvuuksien suhteen.

MAANPUOLUSTUSTAHTO JA ASEVELVOLLISUUS – VAI JOTAIN MUUTA?

Suomen sotilaallinen puolustus perustuu yleisen asevelvollisuuden pohjalta rakennettuun puolustusjärjestelmään. Asevelvollisuuden ja kokonaismaanpuolustus-konseptin kautta Puolustusvoimat ja suomalainen yhteiskunta ovat ainutlaatuisessa ja tiiviissä vuorovaikutussuhteessa keskenään. Kansalaiset eivät vaikuta asevoimiin vain parlamentaarisen järjestelmän kautta, vaan osallistuvat myös laajassa mitassa maanpuolustustoimintaan ja -koulutukseen rauhan aikana. Kansalaisten osallistuminen asevelvollisuuden ja muun maanpuolustustoiminnan kautta ylläpitää maanpuolustustahtoa, ja asevelvollisuuden laaja kannatus on yksi maanpuolustustahdon ilmentymistä.

Maanpuolustustahtoa on pidetty suomalaisen puolustuskyvyn kulmakivenä. Suomen lainsäädännössä maanpuolustustahdon edistäminen ja ylläpitäminen on kirjattu sekä Puolustusvoimien että vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen tehtäviin. Vapaaehtoisten maanpuolustusjär-

jestöjen toiminta on nähty väyläksi, johon suomalaisten maanpuolustustahto kanavoituu niin niiden osalta, jotka eivät ole asevelvollisuutta suorittaneet (kuten suurin osa naisista) kuin niidenkin, jotka haluavat ylläpitää aseellisen maanpuolustuksen valmiuksiaan kertausharjoituksia säännöllisemmin (reserviläiset).

Perinteisin mittarein mitattuna maanpuolustustahto on Suomessa pysynyt korkeana ja suhteellisen vakaana 1990-luvun alusta saakka (MTS 2016). Maanpuolustustahdossa on kiteytynyt kansalaisten suhde valtiolliseen turvallisuuteen, mutta sen mittaaminen on myös työstänyt näkemyksiämme kansalaisten monimuotoisista suhteista ja suhtautumisesta maanpuolustukseen ja turvallisuuteen. Selvityksissä kysymysten kohteina ovat olleet lähinnä maanpuolustustahtoon sekä puolustusmenoihin, asevelvollisuuteen ja puolustuspolitiikkaan liittyvät mielipiteet (MTS 2016). Näiden valossa suomalaisten suhtautuminen aseelliseen maanpuolustukseen on varsin positiivista ja nykyjärjestelmää tukevaa.¹

Mikä sitten on maanpuolustusta? Maanpuolustuksen merkitysten moninaisuus on haaste sekä puolustuspoliittiselle kansalaiskeskustelulle että maanpuolustuksen tutkijoille. Yhteiskunnan ja turvallisuusympäristön muutokset muovaavat väistämättä sitä, miten maanpuolustus rajataan, mitä siihen sisällytetään ja millä termeillä siitä puhutaan. Eurooppalaisen ja globaalin keskinäisriippuvuuden lisääntyminen ja syveneminen ovat nostaneet hybridivaikuttamisen ja kybersodankäynnin kaltaiset turvallisuusuhat entisten uhkien rinnalle. Hybridivaikuttamisessa jokainen kansainvälisen

1 Julkisessa keskustelussa maanpuolustustahdosta tukeudutaan usein Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) mielipidetiedustelun yhteen kysymykseen, ja siitä saatuja tuloksia tulkitaan suurina muutoksina maanpuolustustahdossa. Näin tehdään huolimatta maanpuolustustahtoa koskevan aikasarjan tasaisuudesta pitkällä aikavälillä (alkaen vuodesta 1990 ja ottaen huomioon tutkimuksen virhemarginaalin) ja huolimatta siitä, että maanpuolustustahtoa mitataan vain yhdellä kysymyksellä. Jo pelkkä MTS:n kyselykin tarjoaisi laajemman kuvan maanpuolustuksen ja sen nykyjärjestelyjen kannatuksesta: Nykymuotoista miesten yleistä asevelvollisuutta kannatetaan niin suhteessa ammattiarmeijaan kuin naisten ja miesten asevelvollisuuteen ja kaikille vapaaehtoiseen asepalvelukseen (69 % suomalaisista oli vuonna 2016 nykymuodon kannalla). Verrattuna koulutettavien ja reserviläisten määrän pienentämiseen ja ammattiarmeijavaihtoehtoon, suomalaisista 63–80 % on koko 2000-luvun ajan ollut nykyjärjestelmän kannalla. Puolustusmäärärahojen vähentämisen kannalla on suomalaisista alle 10 % ja osuus on ylittänyt 20 % vain lamavuosina 1991–93. (MTS 2016.) Maanpuolustustahdon mittaamisesta ks. Sinkko 2015, erityisesti s. 23–28.

vuorovaikutuksen muoto (poliittinen, diplomaattinen, taloudellinen, sosiaalinen, informatiivinen jne.) näyttäytyy potentiaalisena manipuloinnin foorumina (Lalu & Puistola 2015). Hybridisodankäynti, jossa edellä mainitut vaikuttamispyrkimykset yhdistyvät terroristiseen, rikolliseen ja sotilaalliseen toimintaan – kuten Krimin kriisissä 2014 alkaen – problematisoi osaltaan sen, mitä pidämme maanpuolustuksena. Valmiuden ja varautumisen tasolla tällainen uhkien ”monikanavaisuus” on tunnistettu pitkään, mutta mitkä ovat hybridivaikuttamisen saaman huomion vaikutukset kansalaisten käsityksiin maanpuolustuksesta ja vaikkapa maanpuolustustahdon mittaukseen? Kun kyselytutkimuksessa kysytään, tulisiko suomalaisten puolustautua aseellisesti, ”jos Suomeen hyökätään” (MTS 2016: 17 & 41), ajatteleeko vastaaja talvisodan kaltaista puolustautumista vai tulkitseeko hän Suomen olevan jatkuvasti informaatiohyökkäysten kohde? Monikulttuurisessa ja moninaisuutta tukevassa yhteiskunnassa myös eri kansanosien käsitykset maanpuolustuksesta monipuolistuvat. Eri etnisissä ryhmissä kokemukset ja suhde sotaan vaihtelevat. Eri-ikäisten kansalaisten suhde maanpuolustukseen vaihtelee elämänkaaren varrella, ja eri sukupolvilla suhde sotaan eroaa kokemusten mukaan (Ojajarvi & Laukkanen 2015). Myös asevelvollisuusinstituution sukupuolittuneisuus asemoi kansalaisia eri tavoin suhteessa maanpuolustukseen.

Turvallisuutta ja maanpuolustusta koskeissa keskusteluissa on viime vuosikymmeninä noussut monin eri tavoin esiin se, että niin turvallisuussuhkia aiheuttavia kuin turvallisuutta tuottavia toimijoita on monenlaisia, ja heihin kuuluu sekä sotilas- että siviilitahoja (Krahmann 2005a; Matlary & Østerud 2007; Krishnan 2008). Tämän artikkelin kannalta keskeistä on, että turvallisuutta tuottaviksi tai siihen muutoin liittyviksi toimijoiksi on tunnistettu yhä laajempi joukko erilaisia organisaatioita ja ihmisryhmiä. Tällöin turvallisuushallinnoinnista (*security governance*, ks. Krahmann 2005b) on tullut toisentyypinen haaste kuin silloin, kun valtio ja julkinen sektori nähdään ainoiksi tai ensisijaisiksi turvallisuustoimijoiksi. Eri turvallisuustoimijoiden – mukaan lukien kansalaiset – tietoisuus keskinäisestä työnjaostaan on paitsi hallinnollinen, myös koulutuksellinen haaste (Mäkinen 2012, 44).

Kansalaisten rooli yhteiskunnallisessa turvallisuustyönjaossa painottuu asevelvollisuusinstituution ja maanpuolustusvelvollisuuden myötä maanpuolustukseen. Maanpuolustukseen liittyvät haastattelututkimukset kertovat yhtäältä, että ihmiset liittävät maanpuolustuksen sotien ja asevel-

vollisuuden perinteisiin, mutta toisaalta puheessa ilmennetään epäsuhtaa olemassa olevan, aseelliseen puolustukseen keskittyvän järjestelmän sekä koettujen ja havaittujen uhkien moninaisuuden välillä (Myyry 2009). Osin tämä johtuu siitä, että kokonaisturvallisuuskonseptin mukaisia varautumisverkostoja on vaikeampi hahmottaa kuin Puolustusvoimia, ja ne ovat suurelle yleisölle tuntemattomampia kuin asevoimien rakenteet ja toiminta. Toisin sanoen se, mitä byrokratian rattaissa ja koordinoituissa organisaatioverkostoissa tapahtuu yhteiskunnan kriisinkestävyuden ylläpitämiseksi ja lisäämiseksi, jää suurelta yleisöltä piiloon (kokonaisturvallisuuden järjestelystä mm. *Turvallinen Suomi* 2015). Tämä voi lisätä kansalaisten hämmennystä ja käsitystä, että heidän panoksensa on tarpeen vain suurimman hädän hetkellä, eli sodassa.

Kaiken kaikkiaan kansalaisten rooli siinä, mitä voitaisiin kutsua yhteiskunnalliseksi turvallisuustyönjaoksi, ja kansalaisten suhde maanpuolustukseen on problematisoitunut erityisesti kolmessa kohtaa. *Laaja turvallisuus* (käsitys) on haastanut valtiollisen turvallisuuden ja herättänyt kysymykset siitä, miltä pohjalta ja missä muodoissa erilaisiin kriiseihin ja turvallisuusuhkiin tulisi varautua – ja mikä on kansalaisen osa varautumisessa. Eräänlainen *osattomuuden diskurssi* sisältää ajatuksen, että kansalaisten osa varautumisessa on heidän omassa silmissään liian kapea. Tämä on myös kääntöpuoli turvallisuusdiskurssien ja hallinnollisten toimien kansalaisia objektivovasta perusluonteesta: kansalainen ei ensisijaisesti ole toimija, vaan turvaamisen ja valtiollisen kontrollin kohde. Laajan turvallisuuden ja osattomuuden lisäksi *tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymykset* turvallisuuden tuotannossa ovat nousseet esiin, erityisesti miesten yleisen asevelvollisuuden osalta: miten valta, vastuut ja osaaminen jakautuvat nykyisten rakenteiden myötä (ks. Holli 1999; Jukarainen & Terävä 2010; Lindqvist tässä kirjassa)?

Aika ajoin ratkaisuja näihin haasteisiin sekä kansalaisten uutta roolia turvallisuustyönjaossa on haettu pohtimalla Puolustusvoimien tehtävien muuttamista tai uudenlaisia kansalaispalveluksen muotoja, jotka palvelisivat turvallisuuden tuottamista moninaisemmin (ks. Mäkinen 2012 & 2013; Kallioniemi 2016). Tätä pohdintaa on tehty useiden poliittisten puolueiden, kansalaisjärjestöjen ja ajatushautomoiden piirissä. Kansalaiskeskustelun tasolla yhtäältä laajan turvallisuuden ja tasa-arvon argumentit ja toisaalta puolustuspoliittiset näkökulmat ovat harvoin kohdanneet toisiaan. Asevelvollisuuteen liittyvien tasa-arvohaasteiden

ratkaisuksi on esitetty ykskantaan asevelvollisuutta tai asepalveluksen vapaaehtoisuutta sekä naisille että miehille huomioimatta puolustuksellisia tarpeita ja realiteetteja. Toisaalta on katsottu, että maanpuolustukselliset intressit ajavat ohi tasa-arvotavoitteista, eikä näiden yhteensovittamista ole pidetty riittävän tärkeänä syynä uudistaa asevelvollisuusinstituutiota naisten vapaaehtoista asepalvelusta pidemmälle.

Pohjimmiltaan kyse on kansalaisten suhteesta ja suhtautumisesta kansallisvaltion ja siitä, miten turvallisuuden nähdään rakentuvan valtion ja kansalaisten vuorovaikutussuhteissa. Näissä suhteissa vastavuoroisuus on avainasemassa: mitä ovat kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet tulevaisuudessa, ja millainen psykologinen tai sosiaalinen sopimus kansalaisella on valtionsa kanssa? Hyvinvointivaltioon kohdistuneen kritiikin, poliittisen paineen ja rakennemuutosten konteksti on keskeinen puntaroidessa kansalaisten mahdollisuuksia ja halukkuutta ottaa vastaan uudenlaisia velvollisuuksia ja suoriutua vanhoista. Vastaavasti työelämä ja sen muutokset muokkaavat niin ihmisten ajankäyttöä ja intressejä kuin käsityksiä siitä, miten yhteistoiminnan tulisi organisoitua päämäärien saavuttamiseksi.

Kansalaisten maanpuolustussuhdetta koskevassa tutkimuksessa maanpuolustustahdon rinnalle on syytä nostaa tutkittaviksi teemoiksi maanpuolustustietoisuus sekä maanpuolustusosallisuus. Demokratian ja puolustusratkaisujen legitimitetin kannalta on keskeistä, että kansalaiset ovat tietoisia puolustuspolitiikasta perusteineen ja tuntevat asevoimien toimintaa riittävästi. Varusmies- ja reserviläiskoulutus, maanpuolustuskurssit sekä puolustushallinnon tiedotustoiminta pyrkivät rakentamaan osaamisen ja kykyjen lisäksi maanpuolustustietoisuutta, mutta tutkittua tietoa tämän tietämyksen tasosta koko kansan keskuudessa ei ole. Kokonaisturvallisuuden malliin nojautuvassa yleisen asevelvollisuuden maassa maanpuolustusosallisuus on vahvaa, mutta kansalaisten roolit ovat eriytyneet monin tavoin (muun muassa sukupuolen mukaan) ja osallisuus maanpuolustustoiminnassa vaihtelee elämänkulun aikana yksilöittäin. Osallisuus on omiaan lisäämään tietoisuutta, mutta laadustaan riippuen myös suuntaamaan sitä, ja tietoisuuttaan voi kasvattaa myös osallistumatta maanpuolustustoimintaan (esim. maanpuolustukseen kriittisesti suhtautuvassa järjestötoiminnassa). Miten maanpuolustusta koskeva tietämys vaikuttaa maanpuolustustahtoon, ja missä määrin maanpuolustustahto on riippuvaista siitä, onko henkilö saanut varusmieskoulutuksen, suorittanut siviilipalveluksen tai ei kumpaakaan? Empiirisinä tutkimuskohteina

maanpuolustustietoisuus ja -osallisuus ovat avainasemassa pohdittaessa kokonaisvaltaisesti kansalaisten suhdetta maanpuolustukseen.

Maanpuolustusosallisuutta ja siihen sitoutuvaa maanpuolustustietoisuutta – sekä viime kädessä maanpuolustustahtoakin – määrittää se, miten toiminta ja työ maanpuolustuksen kentällä on järjestynyt. Maanpuolustustyötä tutkitaan toki monin tavoin, mutta myös itse maanpuolustuksen kenttää on tarvetta jäsentää toiminnan ja sen organisoitumisen sekä toimijoiden motivaation kautta. Tässä artikkelissa tarjoan *yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon* mallia uudeksi näkökulmaksi maanpuolustustoiminnan ja -työn tutkimiseen.

YHTEISKUNNALLINEN TURVALLISUUSTYÖNJAKO

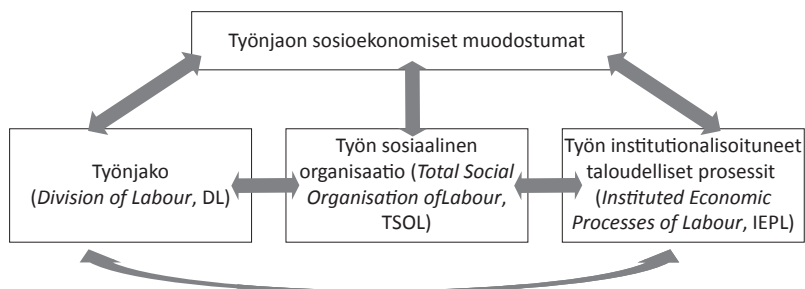
Mitä yhteistä on sotilaallisella liittoutumisella, puolustusvoimien toimintojen ulkoistamisella, vain miehiin kohdistuvalla asevelvollisuudella, vapaaehtoisjärjestöjen roolilla kriisitilanteissa ja upseerikoulutuksen sisältömuutoksilla? Kaikkia mainittuja asiakokonaisuuksia voidaan tarkastella työnjaollisina kysymyksinä. Olipa kyse valtioiden välisestä yhteistyöstä tai julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuuksista, uudet rakenteet ja toimintamallit vaativat ja tuottavat uutta työnjakoa. Miesten yleinen asevelvollisuus on erilainen työnjaollinen ratkaisu kuin ammattiarmeijaan perustuva puolustus. Vapaaehtoistyössä turvallisuustyönjakoon osallistutaan hieman eri perustalta kuin muussa turvallisuuden rakentamisessa, ja turvallisuusalan ammatit muuttuvat ajan saatossa osana turvallisuustyönjaon muutoksia.

Työ on keskeinen suhde, jolla ihmiset kiinnittyvät yhteiskuntaan. Työnjako on ydinperiaate, jolle yhteiskunta rakentuu ja jonka mukaan se jäsenyy. Yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet ja suhteet punoutuvat yhteen sen kanssa, miten toiminta erilaisten päämäärien saavuttamiseksi on järjestetty: Sosiaaliset kerrostumat ja kategoriat ovat linkittyneet työnjaollisiin suhteisiin, puhuttiinpa yhteiskuntaluokasta, sosioekonomisesta asemasta, etnisistä jaoista, toimintakyvystä tai sukupuolesta. Sosiologian keskeisiin kysymyksiin on kuulunut sen pohtiminen, miten työnjaon monimutkaistuksessa ja ihmisten yksilöllistyessä yhteiskunnassa säilyy yhtenäisyys, yhteiselämän kannalta riittävä koheesio ja solidaarisuus (Durkheim 1990/1893; Kangas 2006).

Työn sosiologisessa tutkimuksessa työn käsitettä on laajennettu kos-

kemaan muutakin kuin palkkatyötä työnantajan palveluksessa. Erityisesti feministinen työntutkimus on nostanut esiin palkattoman työn ja kotityön sekä niihin liittyvät epätasa-arvon ulottuvuudet (Beechey 1987; Parry ym. 2005). Teollisen aikakauden työhön ja tuotantoon liittyvät käsitteet, käsitykset ja käytännöt ovat kyseenalaistuneet siirryttäessä postmoderniin työelämään, jossa korostuvat informaatio ja kommunikaatio sekä palvelut, oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämää koskevat peruspalikat, kuten työpaikka, ura ja työaika, ovat kyseenalaistuneet työsuhteiden moninaistuttua ja työn aika- ja paikkasidonnaisuuden purkauduttua. Sama koskee taloudellisten perusprosessien dikotomioita, kuten tuotannon ja kulutuksen jyrkkää erottelua: Tuotanto on aina laskettu työksi, mutta myös kulutukseen liittyy työtä, kuten jokainen myymälöiden itsepalvelukassoja käyttänyt tai huonekaluja kotonaan koonnut tietää (Glucksmann 2016).

Hedelmällisimpiin yrityksiin päivittää sosiologista työnjaon (*division of labour*) käsitettä kuuluvat Miriam Glucksmannin teoreettiset kehittelyt (1995; 2005; 2009). Glucksmannin päätarkoitus on laajentaa työnjaokajattelua tehtävien ja niiden edellyttämien taitojen jakautumisesta ja organisoinnista moniulotteisemmaksi käsitykseksi työn sosioekonomisista muodostumista. Työnjaon rinnalle Glucksmann nostaa muiksi toimintojen ja toimijoiden keskinäisriippuvuutta ja eriytymistä mallintaviksi ulottuvuuksiksi *työn sosiaalisen organisaation* (tehdäänkö työtä työmarkkinoiden puitteissa vai ei, palkallisesti vai palkatta, julkisen, yksityisen vai kolmannen sektorin puitteissa jne.), ja *työn instituutionalisoituneet taloudelliset prosessit* (kuten tuotanto, jakelu, vaihto ja kulutus). (Kuva 1.)

Kuva 1. Työnjaon sosioekonomiset muodostumat (Glucksmann 2009, 884; kirjoittajan suomennos).

Glucksmannin mallia on sovellettu ja kehitelty monin tavoin ja moniin eri tarkoituksiin, kuten työn ja toimeentulon tutkimukseen Itä-Euroopan transitiomaissa (Williams ym. 2013) sekä taantuvilla maa-seutu- ja kaupunkialueilla (Williams 2010; Nadin & Williams 2012), hoiva- ja vanhustyön tutkimukseen (Lyon & Glucksmann 2008) sekä yksilökohtaisten työhistorioiden ja vapaaehtoistyön tutkimukseen (Taylor 2004; Jones 2011). Malli tarjoaa monia mahdollisuuksia sosiaalisen ja taloudellisen toiminnan erilaisten kenttien analysointiin, mukaan lukien turvallisuuden ja maanpuolustuksen kentät. Turvallisuuden kohdalla ja erityisesti suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa malli kaipaa kansallisten erityispiirteiden ja maanpuolustustoiminnan erityislaatuisuuden huomioon ottamista.

Kuvassa 1 esitetyn mallin (Glucksmann 2009) kolmas ulottuvuus liittyy taloudellisiin prosesseihin, joiksi työ on institutionalisoitunut (*Instituted Economic Processes of Labour*). Tällaisia prosesseja ovat tuotanto, hankinta, jakelu, myynti, markkinointi ja kulutus. Taloudellisten prosessien ulottuvuus on haastavin integroitavaksi yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon malliin. Siksi se jätetäänkin tässä artikkelissa vähemmälle huomiolle, mikä ei estä ulottuvuuden kehittelyä suhteessa maanpuolustukseen ja turvallisuuteen muissa yhteyksissä. Esimerkiksi puolustusteollisuuden ja huoltovarmuusjärjestelyjen kannalta nämä prosessit ja niiden suhde mallin muihin ulottuvuuksiin ovat relevantteja, mutta puolustusvoimien ja asevelvollisuuden osalta tuotteiden, tuottajien ja kuluttajien tunnistaminen johtaa aivan toisenlaisiin keskusteluihin. Ulottuvuuden rajallinen hyödynnettävyys nostaa esiin mahdollisen kritiikin tässä artikkelissa esitettyjä ajatuksia kohtaan: Onko maanpuolustus niin erityislaatuinen kenttä ja ilmiö, ettei sen analysoiminen työnjaollisina suhteina ole mielekäästä vaan tuottaa erheellisen kuvan maanpuolustuksesta muiden alojen kaltaisena työnä?

MIKSI MAANPUOLUSTUSTYÖTÄ TEHDÄÄN?

Glucksmannin malli ottaa huomioon kolme työnjaon ulottuvuutta ja niitä koskevat ”työn muodostumat, kytkennät ja jaot” (2009). Edellä mainittujen taloudellisten prosessien sijasta turvallisuustyönjaon kohdalla on tarvetta kurottaa pikemminkin motivaatioiden suuntaan: miksi ja mil-

laisten intressien pohjalta toimijat ja ryhmät työhön osallistuvat? Tällaiselle kehittelylle löytyy tukea yhdestä sotilassosiologian pitkäikäisimmästä tutkimushaarasta, jossa tarkastellaan upseeriprofessiota, rekrytointikysymyksiä asevoimissa sekä asevoimien demokraattista kontrollia. Kuten niin usein sotilassosiologiassa, tälläkin kohtaa yhdysvaltalaisvetoinen valtavirtatutkimus vaatii soveltamista istuakseen suomalaiseen yhteiskuntaan.

Sotilassosiologian keskeisiin teemoihin on kuulunut siviili–sotilas-suhteiden (*civil-military relations*) tutkimus. Erityisesti Yhdysvalloissa 1960–70-luvuilla käyty keskustelu liittyi monilta osin asteittaiseen siirtymiseen asevelvollisuusarmeijasta ammattiarmeijaan. Sen keskiössä oli kysymys asevoimien ja siviiliyhteiskunnan välisestä suhteesta, joka on monissa maissa problematisoitunut kansalaisotilaan purkauduttua pitkällä aikavälillä erillisiksi kansalaisiksi ja sotilaisiksi. (Segal ym. 1979; Feaver 1996.) Aluksi huoli ja tutkimukset koskivat muun muassa sitä, missä määrin asevoimat ja upseeristo olivat etääntymässä palvelemaan kansakunnan ja siviiliyhteiskunnan arvoista ja käsityksistä (Huntington 1985/1957; Janowitz 1960). Sittemmin pohdittiin myös sitä, miten asevoimien sisäinen kehitys ja laajemmat työelämän muutokset vaikuttivat asevoimien arvoihin ja toiminnan peruslogiikkaan. Asevoimien nähtiin olevan murroksessa *institutionaalisesta* mallista kohti *ammattillistumista*: sotiluus muuttui arvoperustaisesta kutsumuksesta markkinaperustaiseksi ammatiksi, jonka tehtäväkenttä ja yhteisölliset sidokset jäsenyivät uusin tavoin. Kysymys oli siitä, missä määrin sotilaiden toimintaa ohjaavat isänmaallisuus, perinteet ja yhteisöllisyys, missä määrin taas taloudellinen rationaalisuus, ja missä määrin muuttuvat motivaatioperustat heijastuvat asevoimia koskeviin sosiaalisiin käytäntöihin, kompensatiotapoihin, sotilaiden ammatti-identiteetteihin, arvostukseen, asumismuotoihin sekä sotilaiden puolisoiden asemaan. (Moskos 1977 & 1986; Nuciari 2003.)

Tätä niin sanottua I/O-mallia (*Institutional/Occupational Model*) on myöhemmin kritisoitu (Segal 1986; ks. Nuciari 2003, 77–80). Mallin alkuperäinen esittäjä on myös päivittänyt mallia korostaen, ettei kyse ole kahdesta toisensa poissulkevasta vaihtoehdosta (Moskos 1986). Teoria on mielekäs, kun malli nähdään jatkumona, jonka sekä institutionaaliset että ammatilliset piirteet ovat molemmat aina jollain tavoin läsnä asevoimissa. Asevoimien eri osia ja henkilöstöryhmiä voivat luonnehtia hyvin erityyppiset sosiaaliset rakenteet ja motivaatioperustat, ja asevoimien eri osissa voi olla käynnissä erisuuntaisia ja -tahtisia muutosprosesseja

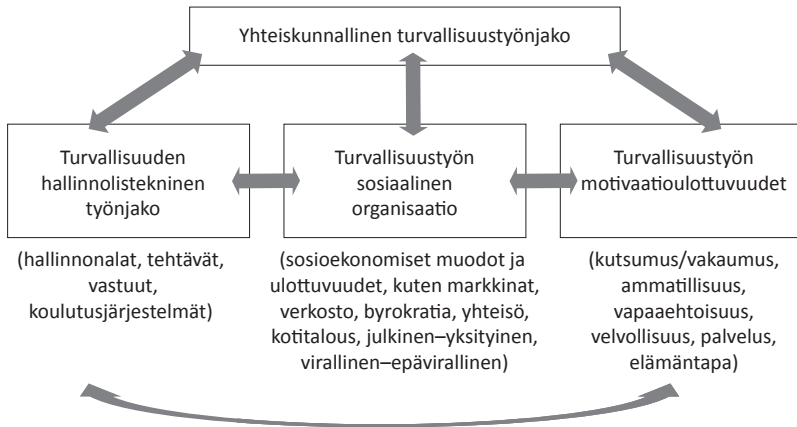
institutionaalisesta ammatilliseen malliin tai päinvastoin.

I/O-mallissa päähuomio oli ammattisotilaiden toimintaa ohjaavassa armeijan sosiaalisessa organisaatiossa. Tällä perusteella voisi mallin ajatella sijoittuvan Glucksmannin TSOL-ulottuvuudelle, joka viittaa juuri työn kokonaisvaltaiseen sosiaaliseen organisoitumiseen. I/O-mallia voi kuitenkin tulkita myös niin, että siinä on kyse eräänlaisen motivaatioulottuvuuden hahmottamisesta. Kysymykset kompensaaation tasosta, muodoista ja perusteista sekä toiminnan legitimitteettiperustasta ovat mallin ytimessä. Malli asettaa vastakkain yhtäältä institutionaalisuuden, jossa sotilaana toimiminen perustuu vahvasti kutsumukseen tai vakaumukseen ja muodostuu elämäntavaksi, toisaalta ammatillisuuden, joka lähentää sotilaan työtä muihin ammatteihin ja niihin liittyviin motivaatorakenteisiin.

Kun ammattiarmeijaan rajautuvan I/O-mallin rinnalle tuodaan uudemman työn sosiologian ajatus työstä palkkatyötä laajempuna käsitteenä, aukeaa toinen turvallisuus- ja maanpuolustustyön kannalta olennainen motivaatioulottuvuus. Kolmannen sektorin organisaatioilla on hallinnollisteknisessä työnjaossa oma roolinsa, ja järjestökentällä tehtävä työ voi ottaa erilaisia sosiaalisia muotoja. *Vapaaehtoisuuden* ja harrastuneisuuden pohjalta tehtävä työ voi organisoitua monenlaisiksi sosiaalisiksi muodoiksi ja tulla kyseenalaistetuksi vaikkapa työnjaollisten vastuiden kasvaessa: kuinka pitkälle turvallisuus voi jollain osa-alueella perustua vapaaehtoistoimintaan?² Vapaaehtoisuuden vastinparina kulkee *velvollisuus*, joka voi esimerkiksi asevelvollisuuden kohdalla merkityksellistyä niin kouluttamattomuudeksi ja erikoistumattomuudeksi (Poutvaara 2010) kuin oikeudeksikin: Asevelvollisuuden kautta määrittäytyy yksilön mandaatti puolustaa maata poikkeusoloissa tietyn oikeuksin, joita kaikilla kansalaisilla ei ole, ja asevelvollisuus on malli toteuttaa valtion oikeutta

2 Vapaaehtoistoinnalla viitataan tässä ensisijaisesti kolmannen sektorin järjestö- ja yhdistystoimintaan osallistuviin henkilöihin. Heidän kohdallaan myös erilaiset kompensaatit voivat tulla kysymykseen, ja he voivat olla sitoutuneita toimintaan myös erilaisin sopimuksin (esimerkiksi vapaaehtois- ja sopimuspalokuntien henkilöstö). Aseellisen puolustuksen kohdalla sellaiset englanninkieliset termit kuin ”volunteer military” ja ”all-volunteer force” viittaavat ensisijaisesti asevelvollisuuden poistumisen jälkeiseen ”ammattinomaiseen” sotilastoimintaan (vrt. reserviläiset rauhanturvaajina ja kriisinhallintajoukoissa). Vapaaehtoisuuden ja ammatillisuuden välillä on siis tässä mielessä jatkumo, siinä missä vapaaehtoisuuden ja (ase)velvollisuuden välillä ero on jyrkempi.

puolustautumiseen. Vapaaehtoisuus ja velvollisuus työn motivaatioperustoina korostavat tarvetta eriyttää analyttisesti motivaatioulottuvuudet hallinnollisteknisestä työnjaosta sekä työn sosiaalisesta organisaatiosta, jotka helposti yhdistetään palkkatyöhön. (Kuva 2.)

Kuva 2. Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako.

Turvallisuustyön keskeisinä motivaatioulottuvuuksina voidaan siis pitää yhtäältä I/O-mallin mukaista institutionaalisuuden ja ammatillisuuden välistä akselia sekä toisaalta vapaaehtoisuuden ja velvollisuuden ulottuvuutta. Motivaatioulottuvuuksien sisällyttäminen yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon teoreettiseen malliin on omiaan korostamaan tavoitetta, joka työn tutkimuksessa on laajemminkin asetettu: Työnjaon rakenteellisten tekijöiden lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota toimijoiden eltyihin kokemuksiin työnjaollisista suhteista sekä työnjaon kanssa vuorovaikutuksessa muovautuviin työkulttuureihin ja -identiteetteihin (Glucksmann 2009, 880). Esimerkiksi puolustusvoimien henkilöstön työtä kiteyttää käsite *palvelus*, jossa työ ja viranhoito saavat erityisiä, velvollisuuteen ja kutsumuksellisuuteen vivahtavia merkityksiä. Työn elämäntavalliset ulottuvuudet ovat empiirisesti kiinnostava kohde myös maanpuolustuksen saralla.

Kuten muidenkin yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon ulottuvuuksien kohdalla, myös motivaatioperustojen osalta on tässä artikkelissa esitet-

ty vain pintapuolinen hahmotelma mahdollisista tarkasteltavista ilmiöistä (kuva 2). Motiiveista ja niiden kytkeytymisestä erilaisiin sosiaalisiin muotoihin on olemassa paljon niin empiiristä kuin teoreettistakin tietoa. Motivaatioulottuvuuksien tarkastelun syventämiseen luo mahdollisuuden laaja, työelämää, johtamista ja organisaatioita koskeva motivaatioihin, sitouttamiseen ja kompensatioihin liittyvä tutkimuskirjallisuus (esim. Meyer & Allen 1991; Frey & Osterloh 2002; Kanfer ym. 2008).

MAANPUOLUSTUS TYÖNJAOLLISINA SUHTEINA

Maanpuolustusta koskevat diskurssit ovat vahvoja ja ohjaavat sellaisina myös tutkimuksellista katsetta. Pohdittaessa kansalaisten suhdetta maanpuolustukseen päädytään usein arvojen, asenteiden ja motivaation kaltaisiin käsitteisiin (Myyry 2009; Helkama 2015). Sosiaalitieteellinen kiinnostus tätä suhdetta kohtaan on usein rajautunut maanpuolustustahdon tarkasteluksi lomakekyselyiden pohjalta ja erityisesti asevelvollisia koskien (Leimu ym. 2008; Harinen & Hannola 2013; Sinkko 2015; Kosonen ym. tässä kirjassa). Näiden näkökulmien täydentämiseksi on mahdollista kiinnittää ensisijainen huomio maanpuolustuksen sosiaaliseen organisoitumiseen ja toimijoiden motivaationkin osalta motivaation yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin muotoihin ja reunaehtoihin. Tämän täydentävän näkökulman rakentamiseksi tarkastelen seuraavassa maanpuolustusta työnjaollisina suhteina, esimerkinomaisena osana edellä esiteltyä, Glucksmannin malliin perustuvaa yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon jäsenystä.

Maanpuolustus on muutakin kuin varusmieskoulutusta ja sotilaallista valmiutta maan rajojen puolustamiseen. Aivan kuten hoiva-alalla, maanpuolustuksenkin voi ajatella tapahtuvan niin julkisella, yksityisellä kuin kolmannella sektorilla ja kodeissa, niin palkallisena kuin palkattomana työnä, velvollisuuden, vapaehtoisuuden tai ammatillisuuden pohjalta. Maanpuolustukseen liittyvät työt ovat organisoituneet eri tavoin, niihin liitetään erilaisia merkityksiä ja niiden arvostus on erilaista. Kuten muukin työ, myös maanpuolustustyö on jakautunut tavoilla, jotka ylläpitävät ja tuottavat sosiaalisia (valta)suhteita ja kategorioita.

Yksilöiden suhteet maanpuolustukseen vaihtelevat, ja maanpuolustukseen kiinnitytään erilaisten sosiaalisten rakenteiden välityksellä, niin normaalioloissa kuin kriisien eri vaiheidenkin aikana. Yhden maanpuo-

lustusta toimintana jäsentävän teoreettisen näkökulman tarjoavat työn sosiologian ja sotilassosiologian mallit (Glucksmann 1995; 2005; 2009; Moskos 1977; 1986; Taylor ym. 2015), joita soveltamalla ja kehittämällä on mahdollista tarkastella maanpuolustusta työnjaollisina suhteina. Näissä suhteissa maanpuolustuskentän toimijat, toiminta ja toiminnan ottamat muodot kehkeytyvät, uusintuvat ja purkautuvat vuorovaikutteisissa prosesseissa keskenään. Malli tuo yhteen monimuotoisen maanpuolustukseen liittyvän työn ja jäsentää sitä koskien

- a) ihmisten välistä, tehtäviin ja osaamiseen liittyvää työnjakoa (maanpuolustuksen hallinnollistekninen työnjako),
- b) sosioekonomisten muotojen välisiä suhteita ja vuorovaikutusta (maanpuolustustyön sosiaalinen organisaatio), sekä
- c) toiminnan sosiaalisia motivaatioulottuvuuksia ja -perustoja (maanpuolustustyön motivaatioulottuvuudet).

Glucksmannin teorian tapaan myöskään maanpuolustuksen kohdalla jäsenyyksen ei ole tarkoitus nostaa esiin vain jakoja ja eroja, joita toimijoiden välille rakentuu maanpuolustuksen kentällä, vaan yhtä keskeisiä ovat kytkennät ja suhteet toimijoiden kesken. Tätä kautta maanpuolustus rakentuu työnjaollisten ja sosiaalisten suhteiden kokonaisuutena, jonka osia on syytä tarkastella suhteessa kokonaisuuteen. (Vrt. Glucksmann 2009, 883.) Pohdin seuraavassa lyhyesti, miten yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon ulottuvuudet jäsentävät maanpuolustusta kokonaisuutena ja millaisia empirisiä tutkimuskohteita teорияhahmotelma avaa.

a) Maanpuolustuksen hallinnollistekninen työnjako
(*division of defence labour*)³

Valtiollinen turvallisuustyönjako on lainsäädännössä tarkasti määritelty. Hallinnonalojen mukaan organisoituva turvallisuuskoneisto jäsentyy ul-

3 Sulkuihin on lisätty kirjoittajan ehdotus englanninkielisiksi termeiksi. Tarkoituksena on mahdollistaa terminologinen vertailu teoriaa koskeviin englanninkielisiin alkuperäislähteisiin sekä tuleviin englanninkielisiin julkaisuihin tässä esitetyn mallin pohjalta.

koisen ja sisäisen turvallisuuden sfääreihin ja viranomaistoimintoihin. Kun valtiollisen ja sotilaallisen turvallisuuden painottamisesta on kansallisten strategioiden tasolla siirrytty korostamaan laajempaa turvallisuusajattelua sekä turvallisuushkien kompleksisuutta ja keskinäisriippuvuutta (Sallinen 2005; Limnell 2008), myös työnjaon konkreettisia rajoja on jouduttu pohtimaan. Keskeisiltä osin ratkaisut ovat tuoneet valtiollisen byrokratian rinnalle muita organisoitumisen muotoja, kuten kumppanuuksia ja viranomaisverkostoja, ja toimijakenttä on laajentunut. Kokonaisturvallisuuden koordinoinnissa keskeinen toimija Suomessa on Turvallisuuskomitea, ja kokonaismaanpuolustuksen yhteensovittamisesta vastaa puolustusministeriö.

Vastaavasti maanpuolustuksen osalta hallinnollisteknistä työnjakoa määrittää lainsäädäntö. Puolustusvoimien kolmeen päätehtävään kuuluu omat hallinnollistekniset työnjakokysymyksensä. Suomen sotilaallisen puolustuksen tehtävät ovat lähtökohta, josta Puolustusvoimien organisaatiot rakenne juontuu. Viranomaisyhteistyön puitteissa Puolustusvoimien rajat suhteessa muihin yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon osapuoliin hioutuvat ja toteutuneiden uhkakuvien vaatima yhteistoiminta on mahdollistunut. Kansainvälisessä kriisinhallinnassa sekä muussa puolustusyhteistyössä korostuvat kansainvälisen työnjaon kysymykset.

Hallinnollistekninen työnjako kiteytyy organisaatiokaavioissa, jotka representoivat tehtävien ja toimijoiden jakautumista kansainväliseltä ja kansalliselta tasolta yksittäisille työpaikoille saakka. Esimerkiksi Puolustusvoimien sisällä puolustushaarojen, aselajien ja henkilöstöryhmien väliset työnjaot muuntuvat prosesseissa, jotka ovat vuorovaikutuksessa koulutusjärjestelmän sekä turvallisuus- ja puolustusalan professioiden välisten ja sisäisten prosessien kanssa.

Rakenteellisia muutoksia maanpuolustuskentän eri toimijoissa voidaan tarkastella heijastuksina turvallisuusympäristön muutoksista tai kansainvälisen puolustusyhteistyön tai taloustilanteen vaatimuksista. Näiden ulkoisten tekijöiden lisäksi yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon sisäiset tekijät, kuten kokonaisturvallisuuden yhteensovittaminen tai turvallisuusalan professioiden välinen dynamiikka voivat olla perusta rakenteellisille muutoksille. Tiukin analyttinen rajaus, jonka malli tarjoaa, on keskittyä ensisijaisesti yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon kolmen ulottuvuuden keskinäisiin suhteisiin. Hallinnollisteknisen työnjaon muutokset selittyvät kuitenkin harvoin kokonaan sen sisäisillä syillä, kuten organisaatioiden sisäisellä kehittämisellä.

b) Maanpuolustustyön sosiaalinen organisaatio
(*total social organisation of defence labour*)

Turvallisuustyönjakoa on tarkasteltava muistakin lähtökohdista kuin valtiollisen organisoitumisen muodoista käsin. Uhkakuvien muutos sekä turvallisuusalan instituutioiden ja muiden toimijoiden sisäiset kehityskulut ovat osa prosessia, jossa työnjakoa neuvotellaan uusiksi (Tallberg 2010). Tarkasteltaessa maanpuolustusala esimerkkinä turvallisuusalan organisoitumisesta on selvää, että kaikki sosiaalisen organisoitumisen perusloogikat tai ”koordinaatiomallit” ovat relevantteja (Thompson ym. 1993; Abrahamsson & Ydén 2005). Valtiollinen *byrokratia* on peruslähtökohta asevoimien toiminnassa, mutta lisäksi kansallista puolustusratkaisua on kuvattu verkottuneeksi (PLM 2011) ja Puolustusvoimia organisaationa *verkostoksi* (Tallberg 2010). Puolustusvoimien toimintoja on ulkoistettu, ja kumppanuuksia on luotu sekä puolustusteollisuuden että muiden kaupallisten toimijoiden kanssa. Näin myös *markkinoiden* logiikka on osa puolustusalan yhteiskunnallista työnjakoa. (Ks. Powell 1990.) Valtiojohtoinen turvallisuustyönjako on julkishallinnon uusliberalisoitumisvirtausten myötä muuntunut suuntaan, jossa valtion rooli yhteistyön ja verkostojen koordinoinnissa painottuu perinteisen hallinnon rinnalla ja osin sijastakin (Newman 2003; Krahmenn 2005a; Tallberg 2009).

Tutkittaessa maanpuolustusta työnä erilaiset sosiaalisen organisoitumisen mallit voivat tulla esiin ja auttaa analyysiä vaikkapa vertailtaessa maita toisiinsa: Miten maanpuolustus on kokonaisuutena järjestynyt julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin työnjakona eri maissa, mikä rooli on yhteisöillä ja kotitalouksilla, mikä virallisella ja epävirallisella työllä? Myös vaikkapa suomalaisupseerin elämänkaaren aikana samantyyppisiä tehtäviä voidaan tehdä useanlaisissa sosiaalisissa konteksteissa.

Hallinnollistekninen ajattelu on tyypillistä hegemonisille tavoille järjestää, organisoida ja puhua maanpuolustuksesta – ja turvallisuudesta laajemminkin. Maanpuolustuksen sosiaalista organisoitumista tarkastelemalla näkökulmaa voi tasapainottaa toimijoiden ja toiminnan suuntaan. Valtiovetoisen ja puolustushallinnon ympärille rakentuneen maanpuolustuksen rinnalla on viime vuosikymmeninä alettua kiinnittää entistä enemmän huomiota ruohonjuuritasolta, ”alhaalta ylöspäin” kasvavaan toimintaan. Yhtäältä vapaaehtoisen maanpuolustuksen on katsottu kana-voivan suomalaisten maanpuolustustahtoa, toisaalta vapaaehtoisjärjestöjen

toiminta on kytketty lainsäädännön ja sopimusten keinoin tukemaan Puolustusvoimien toimintaa. Osallistavat hankkeet ja deliberatiivinen demokratia voidaan nähdä yrityksinä täydentää hallinnollisteknistä valtavirtaa myös maanpuolustus- ja turvallisuuskysymysten kohdalla (Raisio ym. 2017). Sotilaallisten kriisien aikoina tapahtuvan kansalaisvastarinnan kohdalla hallinnollisteknisen näkökulman ja sosiaalisen organisoitumisen välinen jännite on käsin kosketeltava: Millaiset ovat seuraukset, jos kansalaisten keskuudesta ja vapaasta tahdosta nousevaa vastarintaa pyritään kontrolloimaan, tukemaan tai ohjailemaan hallinnollisin keinoin (Hyytiäinen tässä kirjassa)? Toisin sanoen voidaanko aivan erityislaatuselta motivaatioperustalta nousevaa vastarintaa ja itseorganisoituvia sosiaalisia muodostumia integroida hallinnollistekniseen työnjakoon? Alhaalta ylöspäin kasvavaa toimintaa on myös osa julkisiin lähteisiin perustuva tiedustelusta (*Open Source Intelligence*, OSINT), jossa yksittäisten, tiedusteluorganisaatioista riippumattomien henkilöiden ja virtuaalisten verkostojen rooli voi olla merkittävä esimerkiksi tuotettaessa tilannekuvaa erilaisista sotilaallisista kohteista (Huhtanen 2016).

c) Maanpuolustustyön motivaatioulottuvuudet
(*motivational dimensions of defence labour*)

Edellä kuvattujen hallinnollisteknisen työnjaon ja työn sosiaalisen organisaation lisäksi yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon kannalta merkityksellisiä – ja sen ytimessä – ovat erilaiset toiminnan motivaatioperustat. Julkisen ja yksityisen sektorin turvallisuus- ja maanpuolustustoiminta perustuu (palkka)työn logiikalle ja ammatillisuudelle, kun taas kolmannen sektorin toiminnan perustana on vapaaehtoisuus. Turvallisuusalalla ja kaikilla yhteiskuntasektoreilla julkisesta yksityiselle ja kolmannelle sektorille kutsumuksen, palveluksen ja elämäntavan käsitteet voivat määrittää niin yksilöllistä kuin kollektiivistakin toiminnan ja osallistumisen kokemusta ja pohjavirettä. Edellä mainituista poikkeava sosiaalinen sidos toimijoiden ja turvallisuuden välillä on (kansalais)velvollisuus, jonka institutionalisoitunut muoto on miesten yleinen asevelvollisuus.

Pohdinnat maanpuolustukseen osallistumisen ja sotilaana toimimisen motivaatiotaustoista ovat erilaisia ammattiarmeijoiden kuin asevelvollisuuteen perustuvien asevoimien kohdalla. Tätä eroa ei tule liioitella, sillä

esimerkiksi Suomessakin Puolustusvoimien kantahenkilökuntaa koskevat samantapaiset rekrytointiin ja työvoiman jatkuvuuteen liittyvät haasteet kuin pääasiassa ammattisotilaista koostuvissa organisaatioissa. Lisäeroa tuottaa puolestaan asevoimien tehtävänkuva, joka Puolustusvoimien kohdalla painottuu kansalliseen puolustukseen kansainvälisten operaatioiden sijasta.

Suomalaista upseeristoa koskevissa, vuosina 1992–2012 tehdyissä arvotutkimuksissa on nostettu esiin muun muassa kutsumuksellisuuden, perinteiden, lojaaliuden ja solidaarisuuden teemat keskeisinä suomalaisupseeristoa kuvaavina tekijöinä (Ojala 1995; Limnell 2004; Heinänen 2008; Sinkko 2012). Nämä, kuten myös varusmiesten palvelusmotivaatiota koskevat tutkimukset ja aiemmin mainitut maanpuolustustahtoa mielipiteiden ja arvojen näkökulmasta tarkastelevat tutkimukset tarjoavat lähtökohtia ja tietoa myös yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon tutkimukseen. Turvallisuus- ja maanpuolustustyön motivaatioulottuvuudet on kuitenkin tässä artikkelissa nostettu osaksi esiteltyä mallia hieman toisesta näkökulmasta. Kiinnostus ei ensisijaisesti kohdistu siihen, mitä motiiveja tietyillä toimijoilla tai toimijaryhmillä on, vaan siihen, miten erilaiset motivaatioperustat toimivat osana työnjakoa, miten työ jakautuu suhteessa eri perustoihin ja millaisia työnjaollisia kokonaisuuksia motivaatioulottuvuudet muodostavat sosiaalisen organisaation ja hallinnollisteknisen työnjaon kanssa.

YHTEENVETO: SUOMALAISEN YHTEISKUNNAN MUUTOKSET JA YHTEISKUNNALLINEN TURVALLISUUSTYÖNJAKO

Tässä artikkelissa on nostettu yhteiskuntatieteellisen maanpuolustustutkimuksen tutkimuskohteeksi yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako. Työn sosiologisesta tutkimuksesta sekä sotilassosiologiasta ammentaan on etsitty teoreettisia työkaluja yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon jäsentämiseksi. Kokonaisturvallisuutta ja yhteiskunnallista resilienssiä koskevien keskustelujen hengessä yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon mallin on tarkoitus purkaa jakoa sodanajan ja rauhanajan sekä sotilaiden ja siviilien väliltä sotilassosiologisessa tutkimuksessa.

Yhteiskunnan ja kansalaisten turvaaminen kuuluu valtion päätehtäviin. Yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon voi tältä osin nähdä monipolvi-

sena ratkaisuna valtion ja kansalaisen väliseen suhteeseen. Turvallisuus organisoiutuu hallinnollisteknisiksi rakenteiksi ja sosiaalisiksi suhteiksi, jotka ovat vuorovaikutuksessa yksilöiden, organisaatioiden ja muiden toimijoiden intressien ja motivaatioiden kanssa. Tätä kokonaisuutta ja sen osia tutkimalla saadaan kuva turvallisuuden välittymisestä ja kehkeytymisestä valtion ja kansalaisten välisessä suhteessa.

Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako ei ole irrallaan muusta yhteiskunnasta. Se on punoutunut yhteen yhteiskuntasektoreiden, sosiaalisten instituutioiden ja sosiaalisten kategorioiden kanssa. Maailman ja suomalaisen yhteiskunnan muutokset vaikuttavat siihen monin tavoin. Hallinnollisteknisen työnjaon osalta esimerkiksi muutokset hallinto- ja johtamismalleissa ja -kulttuureissa sekä koulutusjärjestelmissä koko yhteiskunnassa suodattuvat myös turvallisuustyönjakoon. Uusliberalistiset kehityskulut ja julkisjohtamisen uudet käytännöt näkyvät verkostorakenteiden merkityksen kasvuna ja uudenlaisten yhteistyöjärjestelyjen syntyminenä, mutta myös siinä, millaisilta motivaatioperustoilta tehtävään työhön turvallisuustyö miltäkin osin perustuu. Turvallisuustyön organisoitumisen kannalta sosiaalisen kanssakäymisen uudet ilmiöt (kuten globaalit some-yhteisöt) ovat sekä haaste että mahdollisuus.

Turvallisuustyönjaon – ja erityisesti maanpuolustuksen – kontekstissa voidaan syystä kysyä, millaisia erityisiä sosiaalisen säilyvyyden piirteitä sen rakenteissa on. Markkinaehtoistumisen (*marketization*) on toisinaan nähty jyräävän alleen sosiaaliset suhteet ja arvot jopa siinä mitassa, että kaikki kollektiiviset rakenteet, jotka ovat markkinalogiikan kanssa ristiriidassa, uhkaavat purkautua (ks. esim. Bourdieu 1998; Slater & Tonkiss 2001). Maanpuolustuksen osalta tällaisen kehityksen voisi nähdä johtavan asevelvollisuuden purkautumiseen markkinaehtoisen ammatillisuuden ja ammattiarmeijoiden tieltä. Suomessa näin ei kuitenkaan ole tapahtunut.⁴ Empiirinen kysymys on, missä määrin yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon kansalliset erityispiirteet selittävät asevelvollisuuden säilymistä suomalaisen puolustusratkaisun kulmakivenä.

Lopuksi – ja tulevaisuudessa – on kysyttävä, miten suomalainen

4 Monissa länsimaissa asevelvollisuudesta on luovuttu, ja syyt lienevät moninaisia. Sama pätee asevelvollisuuden säilyttämiseen Suomessa, jonka helposti kuitataan selittyvän heijastumana Suomen geopoliittisesta asemasta. Asevelvollisuuden säilymistä tukevista tekijöistä Suomessa ks. Laitinen & Nokkala (2005).

maanpuolustus ja Puolustusvoimat sen ytimessä sopeutuvat muutoksiin. Maanpuolustuksen ja turvallisuuden saralla hallittavuuden (johon voi liittyä siiloutumista ja byrokraattista jäykkyyttä) ja ketteryyden välistä jännitettä on pyritty ratkomaan muun muassa viranomaisien välisellä yhteistyöllä ja sen kehittämällä. Viime vuosina on alettu panostaa entistä enemmän kolmannen sektorin toimijoihin, joiden rooli monenlaisissa toteutuneissa ja toteutumattomissa kriiseissä on todettu ratkaisevaksi. Vapaaehtoisjärjestöistä Maanpuolustuskoulutusyhdistys (MPK) on muodostunut Puolustusvoimien strategiseksi kumppaniksi. Vaikka Puolustusvoimat on säilyttänyt ehdottoman avainaseman maanpuolustuksen kentällä, yhteistoimintarakenteita on kehitetty paitsi viranomais- ja vapaaehtoistoimijoiden kesken, myös elinkeinoelämän kanssa ja kansainvälisesti muihin valtioihin ja liittoutumiin tukeutuen.

Tämän artikkelin käsittein voidaan pohtia sitä, ovatko maanpuolustuksen kentällä havaitut kehityskulut jäsennettävissä muutoksina maanpuolustuksen työnjaollisissa suhteissa, ja missä määrin näiden suhteiden muutokset kertovat suomalaisen maanpuolustusjärjestelmän resilienssistä eli joustokestävydestä. Turvallisuusympäristön epävakauden, uusien uhkakuvien, taloudellisten paineiden sekä poliittisten ja sosiaalisten muutosten ristivedossa Puolustusvoimat on haastettuna sekä suorituskykynsä että legitimitteettinsä osalta: Onko nykyorganisaatio riittävä valtiollisen turvallisuuden takaamiseksi ja missä määrin se sopii osaksi kokonaisturvallisuuden tuottamista? Suomessa Puolustusvoimiin kiteytyneet maanpuolustus on pitkällä aikavälillä osoittanut resilienssiä sitkeyden ja sopeutumiskyvyn mielessä, mutta miten syvällistä ennakoivaakin muuntautumiskykyä toimintaympäristö tulee vaatimaan tulevaisuudessa?

LÄHTEET

- Abrahamsson, Bengt & Ydén, Karl (2005) Organizations, co-ordinated actions and network based defence. Teoksessa Karl Ydén (ed.) *Directions in Military Organizing*. Stockholm: Försvarshögskolan, 169–184.
- Beechey, Veronica (1987) *Unequal Work*. London: Verso.
- Bourdieu, Pierre (1998) The essence of neoliberalism – Utopia of endless exploitation. *Le Monde diplomatique*, joulukuu 1998 (käännös Jeremy J. Shapiro).
- Durkheim, Émile (1990/1893) *Sosiaalisesta työnjaosta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Feaver, Peter D. (1996) The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz, and the Question of Civilian Control. *Armed Forces & Society*, 23(2), 149–178.

- Frey, Bruno S. & Osterloh, Margit (2002) *Successful Management by Motivation: Balancing Intrinsic and Extrinsic Incentives*. Berlin: Springer-Verlag.
- Glucksmann, Miriam (1995) Why "Work"? Gender and the Social Organisation of labour". *Gender, Work and Organisation*, 2(2), 63–75.
- Glucksmann, Miriam (2005) Shifting Boundaries and Interconnections: Extending the 'Total Social Organisation of Labour'. Teoksessa Lynne Pettinger & Jane Parry & Rebecca Taylor & Miriam Glucksmann (eds) *A New Sociology of Work?* Oxford: Blackwell Publishing, 19–36.
- Glucksmann, Miriam (2009) Formations, Connections and Divisions of Labour. *Sociology*, 43 (5), 878–895.
- Glucksmann, Miriam (2016) Completing and Complementing: The Work of Consumers in the Division of Labour. *Sociology*, 50(5), 878–895.
- Harinen, Olli & Hannola, Anitta (2013) *Varusmiesten maanpuolustustahto 2010-luvun alkupuolella*. Tutkimustuloksia puolustusvoimissa tehdyistä varusmiesten lopukyselyistä. Julkaisusarja 1, No. 2/2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Heinänen, Jukka (2008) Upseerien arvotutkimus 2007. Teoksessa Torsti Sirén (toim.) *Upseerina 100-vuotiaassa Suomessa – Millä arvoilla muutoksen maailmassa?* Julkaisusarja 2, nro 20. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu / Johtamisen laitos ja Kadettikunta.
- Helkama, Klaus (2015) *Suomalaisten arvot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Holli, Anne Maria (1999) The debate on Gender Equality within the Armed Forces – A case study of Finland. Teoksessa Christina Bergqvist & Anette Borchorst & Ann-Dorte Christensen & Viveca Ramstedt-Silén & Nina C. Raaum & Audur Styrkársdóttir (eds) *Equal Democracies? Gender and politics in the Nordic Countries*. Oslo: Scandinavian University Press, 233–249.
- Huhtanen, Jarmo (2016) Aftonbladet: Venäjän huippumodernit sotailaivat saapuivat Itämerelle – alusten lähestymistä on seurattu sosiaalisessa mediassa jo viikkoja. *Helsingin Sanomat* 25.10.2016
- Huntington, Samuel P. (1985/1957) *The Soldier and the State. The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Janowitz, Morris (1960) *The Professional Soldier. A Social and Political Portrait*. Glencoe: Free Press.
- Jones, Andrew (2011) Theorising international youth volunteering: training for global (corporate) work? *Transactions*, 36(4), 530–544.
- Jukarainen, Pirjo & Terävä, Sirkku (2010) *Tasa-arvoinen turvallisuus: Sukupuolten yhdenvertaisuus suomalaisessa maanpuolustuksessa ja kriisinhallinnassa*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Kallioniemi, Eija (2016) Kansalaispalvelusta kaikille. *Suomen kuvalehti*, 40/2016, 20–23.
- Kanfer, Ruth & Chen, Gilad & Pritchard, Robert D. (2008) *Work Motivation: Past, Present and Future*. New York: Routledge.
- Kangas, Risto (2006) *Yhteiskunta: Tutkielmia yhteiskunnasta, yhteiskunnan käsitteestä ja sosiologiasta*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Krishnan, Armin (2008) *War as Business. Technological Change and Military Service Contracting*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.

- Krahmann, Elke (ed.) (2005a) *New Threats and New Actors in International Security*. New York: Palgrave Macmillan.
- Krahmann, Elke (2005b) From State to Non-State Actors: The Emergence of Security Governance. Teoksessa Elke Krahmann (ed.) *New Threats and New Actors in International Security*. New York: Palgrave Macmillan, 3–19.
- Laitinen, Kari & Nokkala, Arto (2005) *Suomalainen asevelvollisuuden kaari ja haasteet*. Puolustusministeriön julkaisuja 1/2005. Helsinki: Puolustusministeriö. http://www.defmin.fi/files/336/2381_394_Laitinen-Nokkala.pdf
- Lalu, Petteri & Puistola, Juha (2015) *Tutkimuskatsaus 01-2015: Hybridisodankäynnin käsitteestä*. Puolustusvoimien tutkimuslaitos. http://puolustusvoimat.fi/documents/1951253/2815786/PVTUTKL_TUTKIMUSKATSAUS_2015_1.pdf (Viitattu 30.5.2017.)
- Leimu, Heikki & Harinen, Olli & Sinkko, Risto (2008) *Maanpuolustustahdon tutkimuserinne Suomessa ja Ruotsissa*. Julkaisusarja 1, No. 1/2008. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Limnell, Jarmo (2004) *Upseeriston arvokartoitus 2004: Seurantatutkimus (1992, 1998)*. Helsinki: Kadettikunta ry.
- Limnell, Jarmo (2008) *Toimiiko turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selontekomenettely?* Strategian laitos, Julkaisusarja 4: Työpapereita No 26. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Lyon, Dawn & Glucksmann, Miriam (2008) Comparative Configurations of Care Work across Europe. *Sociology* 42(1), 101–118.
- Matlary, Janne Haaland & Østerud, Øyvind (2007) *Denationalisation of Defence. Convergence and Diversity*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
- Meyer, John P. & Allen, Natalie J. (1991) A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review* 1(1), 61–89.
- Moskos, Charles C. Jr (1977) From Institution to Occupation – Trends in Military Organization. *Armed Forces & Society*, 4(1), 41–50.
- Moskos, Charles C. Jr (1986) From Institution to Occupation – Trends in Armed Forces: An Update. *Armed Forces & Society*, 12(3), 377–382.
- MTS 2016. *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Tiedotteita ja katsauksia 2/2016. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta.
- Myyry, Liisa (2009) *”Et kai se siit tulee, et se pitää nähdä jotenkin se kohde puolustettavana ja arvokkaana”*. Käsitteitä maanpuolustustahdosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Helsinki: Puolustusministeriö ja Helsingin yliopisto. www.defmin.fi/index.phtml?s=480 (Viitattu 30.5.2017.)
- Mäkinen, Juha (2012) Asevelvollisuus yhteiskunnallisissa merkitysyhteyksissään. *Tiede ja Ase*, 70(1), 38–53.
- Mäkinen, Juha (toim. 2013) *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 2, artikkelikokoelmat n:o 9. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Nadin, Sara & Williams, Colin C. (2012) Blurring the formal/informal economy divide: beyond a dual economies approach. *Journal of Economy and its Applications*

- 2(1), 85–103.
- Newman, Janet (2003) New labour, governance and the politics of diversity. Teoksessa Jim Barry & Mike Dent & Maggie O’Neil (eds) *Gender and the Public Sector: Professionals and Managerial Change*. London: Routledge, 14–26.
- Nuciari, Marina (2003) Models and Explanations for Military Organization: An Updated Reconsideration. Teoksessa Giuseppe Caforio (ed.) *Handbook of the Sociology of the Military*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers, 61–86.
- Ojajärvi, Anni & Laukkanen, Tiia (2015) Varusmiespalvelus miesten omaelämäkerroissa. *Kasvatus & Aika* 9(2), 18–31.
- Ojala, Jukka (1995) *Upseerin etiikka*. Tutkimuseloiteita 5 / A / 1995. Tuusula: Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus / tutkimusosasto.
- Parry, Jane & Taylor, Rebecca & Pettinger, Lynne & Glucksmann, Miriam (2005) Confronting the challenges of work today: New horizons and perspectives. Teoksessa Lynne Pettinger & Jane Parry & Rebecca Taylor & Miriam Glucksmann (eds) *A New Sociology of Work?* Oxford: Blackwell Publishing, 3–18.
- PLM (2011) *Puolustuspolitiikka – osastrategia*. Helsinki: Puolustusministeriö. <http://www.defmin.fi/files/1829/puolustuspolitiikka.pdf>
- Poutvaara, Panu (2010) Asevelvollisuuden taloudelliset vaikutukset. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 106. vsk. 4/2010, 413–417.
- Powell, Walter W. (1990) Neither market nor hierarchy: Network forms of organization. *Research in Organizational Behavior* 12, 295–336.
- Raisio, Harri & Puustinen, Aliisa & Hyytiäinen, Mika & Wiikinkoski, Tarja (2017) *Pun-tarointia turvallisuudesta ja maanpuolustuksesta: Näkökulmana deliberatiiviset turvallisuuskahvilat*. Vaasan yliopiston selvityksiä ja raportteja 01–02/2017. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Sallinen, Anu (2005) *Sotilaallinen maanpuolustus ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen Pohjoismaissa 2000-luvulla*. Puolustusministeriön julkaisuja 2/2005. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Segal, David R. (1986) Measuring the Institutional/Occupational Change Thesis. *Armed Forces and Society* 12(3), 351–376.
- Segal, David R. & Blair, John D. & Lengerman, Joseph & Thompson, Richard (1979) *Institutional and Occupational Values in the U.S. Military*. Research Note 79-26. Alexandria, Virginia: U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences.
- Sinkko, Risto (2012) Upseeriston arvot pysyvät. *Kylkirauta* 4/2012, 22–26.
- Sinkko, Risto (2015) *Maanpuolustustahto asevelvollisen koulutuksen ja palveluksen onnistumista selittävänä tekijänä*. Julkaisusarja 1 (2). Helsinki: Maanpuolustus-korkeakoulu.
- Slater, Don & Tonkiss, Frann (2001) *Market Society: Markets and Modern Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Tallberg, Teemu (2009) *The Gendered Social Organisation of Defence: Two Ethnographic Case Studies in the Finnish Defence Forces*. Helsinki: Hanken School of Economics.
- Tallberg, Teemu (2010) Kuviot uusiksi? Maanpuolustuksen organisointi ja turval-

- lisuuden valtavirtaistaminen. Teoksessa Pirjo Jukarainen & Sirkku Terävä (toim.) *Tasa-arvoinen turvallisuus? Sukupuolten yhdenvertaisuus suomalaisessa maanpuolustuksessa ja kriisinhallinnassa*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 27–35.
- Taylor, Jami K. & Clerkin, Richard M. & Ngaruiya, Katherine M. & Velez, Anne-Lise Knox (2015) An Exploratory Study of Public Service Motivation and the Institutional-Occupational Model of the Military. *Armed Forces & Society* 41(1), 142–162.
- Taylor, Rebecca F. (2004) Extending conceptual boundaries: work, voluntary work and employment. *Work, Employment and Society* 18(1), 29–49.
- Thompson, Grahame & Frances, Jennifer & Levai, Rosalind & Mitchell, Jeremy (eds) (1993) *Markets, Hierarchies and Networks: The Coordination of Social Life*. London: Sage.
- Turvallinen Suomi (2015) *Turvallinen Suomi – Tietoja Suomen kokonaisturvallisuudesta*. Helsinki: Turvallisuuksomitea.
- Williams, Colin C. (2010) Beyond the market/non-market divide: a total social organization of labour perspective. *International Journal of Social Economics* 37(6), 402–414.
- Williams, Colin C. & Round, John & Rodgers, Peter (2013) *The Role of Informal Economies in the Post-Soviet World: The End of Transition?* Abingdon, Oxon: Routledge.

Aseettomasta vastarinnasta kansalaisvastarintaan?

Mika Hyttiäinen

JOHDANTO

Kiinnostuin aseettomasta vastarinnasta kesällä 2015, kun kuulin Liettuan päätöksestä ottaa kansalaisvastarinta osaksi maanpuolustustaan. Vaikka olen ollut kolme vuosikymmentä sotilaana, käynyt kaikki sotakoulut ja maanpuolustuskurssin sekä palvellut vuodesta 2012 sotilasprofessorina, aihe oli minulle täysin uusi. Hämmästyksekseni löysin tiedon, että vastaavaa ratkaisua pohdittiin 1970-luvun vaihteen Suomessa ja että sitä suositteli myös eduskunta.

Päätutkimuskohteeni on tällä hetkellä hybridisodankäynti¹, jonka ”taistelumaaston” muodostavat mielestäni kohdemaan kansalaiset. Olen nostanut idean kansalaisten mobilisoimisesta yhden termin taakse esiin lukuisissa esityksissä erilaisille yleisöille kesästä 2015 lähtien: valtakunnallisilla ja alueellisilla maanpuolustuskursseilla, kuntatutkimusseminaarissa, reserviläisesitelmässä, väestönsuojelun päivillä ja turvallisuuskahvilassa². Ajatusta kansalaisvastarinnasta vastineena hybridisodankäynnille ei ole tyrmätty muttei myöskään tuettu. Aihe kietoutuu keskusteluun resilienssistä.

Artikkeli on kirjoitettu taktiikan näkökulmasta, toimintaperiaatteena, ilman arvottamista hyvään tai pahaan ja ilman turvallisuuspoliittista pohdintaa. Merkittävä osa aseettoman vastarinnan ideologiasta on kirjoitettu vaihtoehdoksi sotilaalliselle puolustukselle, mutta katson näitä vaihtoehtoja alusta saakka yhdessä. Käsittelen otsikon kysymystä pragmaattisesti soveltaen, ja päädyn termiin kansalaisvastarinta, jonka sisältöön palaan

1 Määrittelen termin tarkemmin artikkelin puolivälissä, kun aloitan analyysini. Hybridisodankäynnillä tarkoitan yhdistelmää muun muassa perinteisiä sotilaallisia keinoja, informaatio-, talous- ja kybervaikuttamista, kohdemaan ristiriitojen syventämistä aina terrorismiin ja sisällissotaan saakka sekä diplomatiaa.

2 Nämä tilaisuudet on koottu lähdeluettelossa alaotsikon ”esitelmät” alle.

artikkelin lopussa. Tutkimuskysymyksenä on: miten kansalaisvastarinta sopisi hybridisodan yhdeksi puolustusvälineeksi? Artikkelini on siis ideapaperi ja jatkotutkimuskysymysten asettaja.

Tarkastelen ensin lyhyesti aseettoman vastarinnan teoriaa. Kuvaan sitten Suomessa viisikymmentä vuotta sitten käydyin keskustelun ja aiheeseen liittyvät tutkimukset, minkä jälkeen kerron asian uusimmasta ilmentymästä Liettuassa. Tämän jälkeen nostan esiin nykyisestä hybridisodankäynnistä kansalasiin kohdentuvat uhat, ja lopuksi pohdin, miten ennalta järjestetyllä ja valmistellulla kansalaisvastarinnalla voisi näihin uhkiiin vastata.

Artikkeli on rakennettu muutaman päälähteen varaan. Aseettoman vastarinnan teoria on Gene Sharpin 1970-luvun alussa esittämä. Suomalainen osuus perustuu pääosin Matti Lappalaisen virkaraporttiin ja laajaan artikkeliin, Heikki Kauston Sotakorkeakoulun diplomityöhön (1973) ja Pertti Joenniemen kokonaisanalyysiin (1982). Liettuua käsittelevän yleisesikuntaupseerikurssin kehittämisharjoitusryhmätyön (2015) ja muutaman valitun kommentaarin sekä kansalaisille annetun ohjeen kautta. Hybridisodankäynnin kuvaus ja arviot ovat pääosin omiani, mutta käytän kehyksenä Naton mallia (2015).

Eniten itseäni on huolestuttanut tätä artikkelia kirjoittaessani se, että olisin väärä henkilö nostamaan asian esiin. Jo vuonna 1971 Suomessakin päädyttiin siihen, ettei asia kuulu sotilaiden suunniteltavaksi saati johdettavaksi. Jo pelkkä keskustelu siviilivastarinnan kytkemisestä aseelliseen on ollut kuuma kysymys Mahatma Gandhin ajoista saakka. Riskistä huolimatta pyrin tällä artikkelilla nostamaan asian keskusteluun ja luovutan teeman ilomielin eteenpäin.

SIVIILIVASTARINNAN SOVELTAMISEN TEORIAA

Käytän tässä artikkelissa termiä aseeton vastarinta yleiskäsitteenä ja sen järjestäytyneestä muodosta käsitettä siviilivastarinta³. Artikkelin lopussa

3 Ks. Joenniemi 1982. Vaikka 1970-luvulla termi oli vasemmiston ja Sadankomitean käyttämä ja sisälsi myös yhteiskunnallisen taistelun piirteitä, viittaa termillä suorittajaan erotuksena virallisesta aseellisesta taistelijasta. Termin suomenkielinen käyttö vaihtelee eri teoksissa.

käsitteenä on kansalaisvastarinta, jossa kansa(kunta) nousee hyökkääjää vastaan.

Aseettoman vastarinnan erilaiset muodot ovat kuuluneet resurssiltaan ja aseiltaan alivoimaisen osapuolen keinoihin jo kauan. Tunnetuimmat onnistuneet esimerkit ovat Intian vapaustaistelu – Mahatma Gandhia pidetään alan guruna – ja Puolan solidaarisuusliike. Toisen maailmansodan vastarintaliikkeet Hollannissa, Tanskassa ja Norjassa perustuivat paljolti siviilivastarintaan. Osin Unkarissa (1956) ja varsinkin Tšekkoslovakiassa (1968) siviilivastarinnan välineitä käytettiin miehittäjän sotavoimaa vastaan.

Siviilivastarinnan klassikko on Gene Sharpin ohjesääntömainen *The Politics of Nonviolent Action* (1973). Kolmen kirjan kokonaisuus sisältää kuvauksen aseettoman vastarinnan perusteista, laajan historia-analyysin, kuvauksen 198 eri metodista, soveltamisen strategian ja taktiikan sekä perustan vaikutusten arvioinnille. Sharp esittää tavoitteekseen kirjoittaa samalla analyttisyydellä kuin sotilasohjesäännöt. Kirja on kokonaisvaltainen kuvaus aseettomasta vastarinnasta vaihtoehtona, ei sotilaallisten toimintojen lisänä. Sharp kuvailee taktisin termein siviilivastarintaa ja vertailee sitä aseelliseen vastarintaan nostaan esiin seitsemän tekijää⁴:

(1) Epäsuoran strategian käyttö. Siviilivastarinta on äärimäinen esimerkki Liddell Hartin esittämästä sotilasstrategiasta (ks. esim. Liddell Hart 1941). Päävaikutuskanava on psykologinen, mikä soveltuu hyvin nykyajan informaatio sodankäynnin ajatteluun. Sharpin käyttämä termi on Jiu-Jiutsu, jossa voima tulee vastustajalta ja voitto saavutetaan suunnattamalla se toisin, mikä kuvaa hyvin aseettoman vastarinnan ajatusta.

(2) Psykologiset elementit. Sun Tsun ajatus ”voittaa sota taistelutta” luo tälle ajatukselle pohjan. Yllätyksen elementti ei ole aseettomassa vastarinnassa vastaava kuin aseellisessa. Tilalla on ennemminkin vastatoimien epäsymmetrisyys ja kestävyys toimien toteutuksessa, vastakohtaisuus vastustajan kanssa.

(3) Maantieteelliset ja psyykkiset elementit. Fyysisellä paikalla ja sen hallinnalla ei ole aseettomassa taistelussa merkitystä, vaan kyse on pikemminkin mielistä käytävästä taistelusta. Joillakin symbolisilla rakennuksilla tai paikoilla voi toki aseettomassakin taistelussa olla merkitystä⁵.

4 Sharp 1973. Tulkinnat ovat kirjoittajan nykyaikaan tuoden.

5 Esimerkkeinä voi mainita vaikka Jerusalemin itkumuurin ja sen merkityksen juutalaisyhteisölle.

(4) Ajoitus. Oikealla ajoituksella ja tekojen ajallisella järjestyksellä voi olla aseettomassa taistelussa yhtä tärkeä merkitys kuin aseellisessa. Vaikka kirja ei asiaa systemaattisesti käsittelekään, aikautus suhteessa aseellisiin keinoihin on tärkeää. Nykyisin käytettävä termi on vaikutusperustaisuus.

(5) Voimasuhteet. Toimissa kuten lakoissa tai mielenosoituksissa, määrällä on suuri merkitys. Toisaalta symbolilla tai tekstillä voi olla valtava merkitys. Aseettomassa taistelussa ”strategisen korpraalin⁶” merkitys on suuri.

(6) Painopiste, voimien vaikutuksen keskittäminen. Käsite pätee myös aseettomassa taistelussa. Kokonaisuus muodostuu osavoitoista, jotka yhdistetään operaatioksi. Samaan tavoitteeseen tulee pyrkiä useilla keinoilla. Vastustajan heikkoudet on tunnettava, samoin omat vahvuudet.

(7) Aloite. Käsite oli keskeinen jo Gandhin ajattelussa. Aloite on pyrittävä tempaamaan ja pitämään sitten hallussa valitsemalla sellaisia toimintalinjoja, joilla on useita vaihtoehtoisia toteutustapoja pakottamaan vastustaja jatkuvaan epävarmuuteen ja mahdollistamaan ”oma liike ohi katkottujen linjojen”.

Uudemmissa tutkimuksista Caplanin (1994) kokonaisuus⁷ on luonteeltaan laaja kirjallisuuskatsaus aiheeseen. Joissakin uudemmissa tutkimuksissa⁸ väitetään laajan esimerkkiaineiston perusteella siviilivastarinnan olevan kaksin verroin tehokkaampaa kuin aseellisen suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. Väitettä on erittäin vaikeaa todentaa vertailukelpoisesti mitaten.

6 Strategisella korpraalilla on kriisinhallintatehtävissä alettu kuvata yksittäisen sotilaan toimia, jotka informaatioympäristössä saattavat kumuloitua poliittis-strategiseksi kysymyksiksi. Kuuluisimpia esimerkkejä ovat vartijoiden Yhdysvaltojen Irakin sotilasvankilasta vankien nöyryyttämisestä ottamat kuvat, jotka vaikuttivat laajasti vuodettuaan nettiin.

7 Caplan (1994) tunnustaa olevansa Sharpin ”jälkeläinen”, ja hän käsittelee paljon em. perusteesta. Tieteellinen keskustelu asiasta on käynnistymässä uudelleen, mutta Tšekkoslovakian kaltaisia ”voittoja” on viimeksi ollut lähinnä Neuvostoliiton hajoessa Baltiassa: Georgian sota, Krim ja Ukraina eivät sisältäneet siviilivastarintaa vaan pikemminkin väestön, joka oli pääosaltaan ”hyökkääjälle” myötämielinen, eikä Tsetseniasta ole laajempia havaintoja siviilivastarinnan käytöstä kummassakaan sodista. Myöskään länttä vastaan siviilivastarintaa ei mainittavasti ole käytetty (Kosovossa, Irakissa, Afganistanissa, Libyassa), vaikkakin osassa maista on ollut oppositio, jota on tuettu ja joka on sitten nostettu valtaan, usein kiistanalaisin tuloksin.

8 Ks. esimerkiksi Chenoveth & Stefan 2012. Artikkelit ovat tyypillisesti vahvan ideologisia.

SUOMALAISTA KESKUSTELUA ASEETTOMASTA VASTARINNASTA

Suomen ensimmäiset kokemukset aseettomasta vastarinnasta ovat autonomin ajan sortokausilta. Sotien aikana metodeja ei tarvittu, koska siviilit evakuoitiin, eikä heitä siten jäänyt vihollisen valtaamille alueille. Vilkkain keskustelu asiasta käytiin kylmän sodan keskellä 1970-luvun vaihteessa.

Keskustelu Suomessa ponnahti käyntiin Tšekkoslovakian kriisistä (1968), jota arvioitiin nopeasti siviilivastarinnan näkökannalta. Presidentti Kekkoselle toimitetuissa välittömissä tiedusteluraporteissa⁹ jo tiedettiin, että Tšekkoslovakian hallitus kielsi armeijaa avaamasta tulta miehittäjiä vastaan, ja vain niin sanottuun laillisuuteen perustuva passiivinen vastarinta oli sallittua. Erona Unkarin tapahtumiin (1956) miehittäjän joukot myös pyrkivät käyttämään mahdollisimman vähän väkivaltaa pyrkien päämääriinsä lähinnä diplomatian ja väkivallan uhan avulla. Lisäksi Neuvostoliitossa jo kiinnitettiin huomiota maailman yleiseen mielipiteeseen todennäköisesti Unkarin oppien perusteella, olihan miehitysjoukoissa myös muiden Varsovan liiton maiden joukkoja.

Tarkemmassa analyysissä vastarinnan runkona oli ”vapaiden radioasemien verkosto” ja voimakas tiedotustoiminta, jonka avulla esimerkiksi Prahan katukyltit poistettiin tunnissa miehittäjän toiminnan vaikeuttamiseksi. Anekdootina mainittakoon, että radioasemaverkosto oli perustettu vain muutamaa vuotta aiemmin Neuvostoliiton toimesta ja lännen hyökkäyksen varalta rungoksi juuri siviilivastarinnalle miehitystilanteessa.¹⁰

Kriisin jälkeen Suomessa innostuttiin aseettoman vastarinnan ajatuksesta, ja Sadankomitea otti sen toimintaohjelmaansa. Muun muassa majuri Aimo Pajunen keskusteli rauhanliikkeen edustajien kanssa julkisuudessa vastustaen aseetonta ratkaisua ainoana varautumiskeinona, mutta tunnustaen myös sen arvon: ”passiivista vastarintaa tarvitaan, jos esimerkiksi jokin osa maata puolustustoimenpiteistä huolimatta joutuu miehitetynksi [...] tällöin väkivallaton vastarinta ilmentää samaa puolus-

9 Ks. PEtiedos (1968) katsaukset Tšekkoslovakian tapahtumiin hyvin nopeasti tapahtumien jälkeen, Kekkoson arkisto.

10 Ks. PEtiedos 1969, s. 32–33 kuvausta aiheesta ”aseeton vastarinta” ja s. 49–52 johdopäätelmät aiheesta ”aseeton puolustus” kattaan yli 10 % koko raportista.

tustahtoa [...] tässä on kyse kokonaan eri asiasta, joka ei mitenkään ole ristiriidassa ulkopoliittisen linjamme kanssa.”¹¹

Yleisesikuntamajuri Matti Lappalainen laati vuonna 1969 laajan salaisen tutkimustyön puolustusvoimien johdon käyttöön ja käsitteli aseetonta vastarintaa sitten *Tiede ja ase* -julkaisussa (1970) laajassa erillisartikkelissa sekä sotilaallisen maanpuolustuksen vaihtoehtona että täydentäjänä. Lappalainen toteaa ”aseettoman vastarinnan yleisen päämäärän olevan sama kuin aseellisen puolustuksen [...] yleinen perusta on voimakkaasti moraaliseettinen [...] joka samaistuu itse asiassa kansan henkiseen puolustuskykyyn.”

Pajunen ja edelleen Lappalainen esittävät neljä keskeistä kysymystä:

- Riittäisikö ja missä olosuhteissa aseeton vastarinta tai siihen valmistautuminen ainoana puolustuskeinona turvaamaan kansallisen olemassaolomme ja suomalaisen näkemyksen mukaisen kehityksen?
- Mikä on aseettoman vastarinnan maahantunkeutumista ennalta ehkäisevä vaikutus? Kysymys on sotilaallisesti keskeinen, koska kaikki kirjallisuudessa käytetyt esimerkit ovat joko itsenäisyystaisteluita tai toimintaa maahan jo tunkeutunutta tahoja vastaan.
- Voidaanko aseettoman vastarinnan ja siihen turvautumisen julistamisen avulla täyttää Suomen kansainväliset turvallisuuspoliittiset sitoumukset? Tästä kysymyksestä muotoutui YYA- ja Ahvenanmaan sopimukseen liitettyinä keskeinen päätöksenteon ja pelkkää aseetonta vastarintaa arvosteleva argumentti.
- Mikä on aseettoman vastarinnan merkitys aseellisen puolustuksen täydentäjänä?

11 Pajunen (1968) kuvaa julkisesti tapahtumia: ”Jo etukäteen oli selvää, ettei Dubcekilla ollut valinnan varaa [...] yksimielisyyttä kuvastava käyttäytyminen yllätti miehittäjän [...] johdi myönnytyksiin ainakin henkilöasioissa [...] maan armeijan osuus ei kuitenkaan ollut vähäinen [...] tehokkaasti organisoitu kommunikaatioverkosto ei olisi ollut mahdollinen ilman armeijaa [...] lisäksi koskemattomat asevoimat muodostivat taustatekijän [...] Varsovan liiton joukkoja jää pysyvästi Tšekkoslovakiaan Länsi-Saksan vastaiselle rajalle [...] NL ei enää uskonut, että Tšekkoslovakia täyttäisi tehtävänsä Varsovan liiton keskeisellä rintamaosalla (=sotilastyhjiö) [...] puolustamalla omaa aluettaan Suomi samalla automaattisesti turvaa Neuvostoliiton luoteisrajan [...] tehtävä on pantu paperille YYA-sopimuksessa”. Päätelyketju toistuu lopulta PPK I asiakirjassa.

Lappalainen (1970) asettaa aseettoman vastarinnan tavoitteiksi osoittaa maahantunkeutujalle sen toiminnan epäoikeutus ja epämieluisuus, säilyttää väestön yhteenkuuluvaisuuden tunne ja moraali ja osoittaa ulkopuolisille valtioille kansakunnan pyrkimys ja tahto säilyttää itsenäisyytensä. Päätelmä ”kylmään sotaan liittyvän kumouksellisen toiminnan ja peitetyn sodankäynnin hyökkäysmuotojen vastustaminen on aseettoman vastarinnan luonnollinen toimintakenttä, jolla joudutaan taistelemaan sekä vieraita soluttautujia että oman kansan keskuudessa esiintyviä kumouksellisia aineksia vastaan” vertautuu varsin hyvin nykyiseen ajatukseen hybridisodankäynnistä, toki kyberympäristöllä täydennettynä.

Ratkaisun laaja pohdinta tiivistyi ensimmäisessä parlamentaarisen puolustuskomitean mietinnössä (1971)¹². Mietintö linjaa, ettei aseeton puolustus yksin täytä Suomen turvallisuuspolitiikan vaatimuksia¹³, mutta sitä tulisi tutkia yhteen sovitettuna aseellisen puolustuksen kanssa, jonka ratkaisu oli jo linjattu¹⁴. Mietinnön liitteenä olevassa Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan toteuttamassa mielipidetiedustelussa väite ”Suomen on puolustauduttava vaikka tulos näyttäisi epävarmaltakin” vaihtoehtoista aseellisesti ja aseettomasti sekä-että sai 46 %, vain väkivallaton 22 % ja vain aseellinen 18 % kannatuksen (antauduttava 7 %, EOS 10 %). Asialla oli siis aikanaan laaja hyväksyntä. Samaan aikaan puolustusvoimissa otettiin käyttöön ensimmäinen alueellisen puolustuksen operaatiokäskey, jossa muun muassa laajamittainen koko maan kattavaan sissitoimintaan valmistautuminen oli merkittävässä roolissa.

Kapteeni Heikki Kausto laati aseellisen ja aseettoman vastarinnan yhteensovittamisesta sotakorkeakoulun diplomityön (1973)¹⁵. Majuri

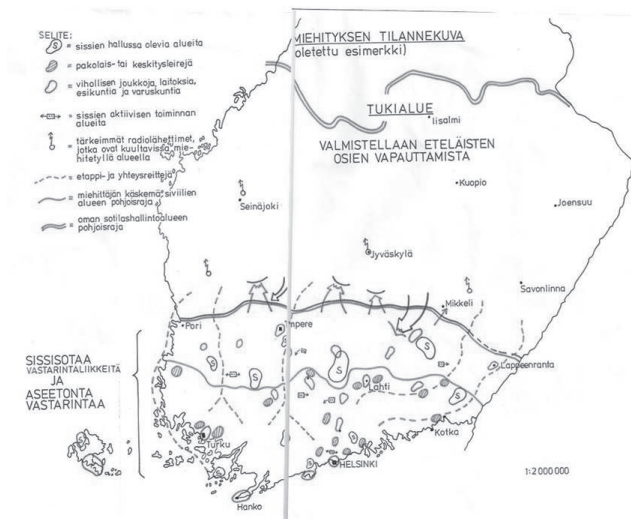
12 PPK I (1971) ei sinällään ole päätös, mutta sitä pidetään erittäin merkittävänä suosituksena.

13 Lipponen (2009) kuvaa muistelmissaan, kuinka ulkoministeri Väinö Leskinen esitti komitealle hänen eli sihteerinsä kautta, että Suomi kuitenkin ennalta ja julkisesti ilmoittaisi ryhtyvänsä vain aseettomaan vastarintaan, mikäli Neuvostoliitto hyökkäisi maahan. Ajatus perustui käytyjen sotien kokemuksiin. Asiaa ei kuitenkaan kirjattu.

14 Hägglund (1981) summaa: ”I PPK suositukset olivat melko ratkaisevia. Niiden myötä poistuivat vakavan keskustelun piiristä ajatukset puolustuksen rakentamisesta palkka-armeijan, miliisijärjestelmän, siviilivastarinnan tai sissisodan varaan.” Hägglund toimi itse PPK II sihteerinä, kun alueellinen puolustus rakennettiin.

15 Kauston (1973) työ on ollut alusta alkaen julkinen ja löytyy siten Kansallisarkistosta.

Antero Karvinen¹⁶ arvioi työtä näin: ”Ensimmäinen Sotakorkeakoulun diplomitoista, joka käsittelee aseetonta maanpuolustusta [...] aiheen virallista tutkimusta edustaa Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan mietintö aseettomasta vastarinnasta [...] tekijän ratkaistavaksi on jäänyt kysymys siitä, miten käytännössä aseettoman maanpuolustuksen menetelmät voidaan niveltää aseellisen puolustuksen tehtäväkenttään [...] tekijä on sijoittanut aseettoman vastarinnan menetelmiä eriasteisiin maanpuolustustilanteisiin ts. tarkastelemalla käytännössä, millaiset menetelmät voisivat tulla kyseeseen siirryttäessä rauhan ajasta sotaan.”

Kuva 1. Kauston näkemys aseellisen ja aseettoman vastarinnan taisteluku-
nasta¹⁷.

16 Haastattelin kenraalimajuri Karvista asiasta, ja hän edelleen piti työtä aiheeltaan ainutlaatuisena. Karvinen palveli useissa operatiivisissa tehtävissä tämän jälkeen, eikä hän muista asiasta laaditun suunnitelmaa. Työn toisena ohjaajana oli Matti Lappalainen, ja osa kommentteista tuli häneltä.

17 Perustuu Kauston (1973) diplomityöhön. Katso myös Manninen (2016), jossa Kauston skenaarioria käytetään asekkennän käyttökseenarion pohjana. Sain toimia artikkelissa asiantuntijana.

Kauston käyttämä skenaario pysäyttää. Etelä-Suomi on ollut linjaa Pori–Tampere–Lappeenranta (ml.) vallattuna jo kuukausia, alueella on keskitysleirejä, osa alueesta on sissien hallussa sissisodan jatkuessa, ja väestö on ryhtynyt laajaan aseettomaan vastarintaan. Kausto käy työssään läpi organisoinnin, tarvittavat valmistelut, taistelun ja alueen takaisinsaannin aikaiset siviilivastarinnan toimet. Hän päätyy johtamisessa siihen, että jo tuolloin käyttöön otettu kokonaismaanpuolustuksen malli soveltuu myös aseettoman vastarinnan johtamismalliksi. Malliin kuuluivat sotilaallisen puolustuksen lisäksi myös taloudellinen puolustus eli huoltovarmuus, henkinen maanpuolustus ja väestönsuojelu. Saman johtopäätöksen teki Sadankomitea (Hedjörn ym. 1971)¹⁸.

Siviilipuolustuksella on usein sidos aseelliseen sissisodan tyyppiseen vastarintaan. Palokankaan (2014) mukaan 1960-luvulla oli jo päätetty, että suomalaisessa mallissa siviilejä ei käytetä tukeen¹⁹, mutta vuonna 1968 Lyly teki esityksen ”käyttää kaikkia keinoja – myös siviiliorganisaatioita – sotilaallisen toiminnan ja taistelujen tukemiseksi”. Tämä liittyyne osaltaan myös keskusteluun aseettomasta vastarinnasta. Myös Lappalainen (1970)²⁰ näkee aseettoman vastarinnan rinnakkaisena sissitoiminnalle. Palokangas sulkee asian väitöskirjassaan toteamalla, että siviilien yhdistäminen sota-toimiin on ”suomalaisen sotataidon näkökulmasta epäeettistä”. Sissisodan raakuutta ja hintaa käsiteltiin varsin paljon ja päätettiin, että sissitoiminta jatkukoon niin kauan kuin se säännöllisten joukkojen varastoin voidaan toteuttaa, mutta ilman siviilien tukea.

Neuvostoliitto peräntyi Tšekkoslovakiassa vähän vuonna 1968 palauttaen muun muassa syrjäyttämänsä Dubčekin hallituksen takaisin valtaan

18 Kirja Hedtjörn ym. (1971) on pääosin suomennos, mutta siviilivastarinnan johtamistapa on mukautettu Suomeen.

19 Maon luomassa sissisodankäynnin teoriassa siviilien tuella oli keskeinen rooli, joka näkyi muun muassa Vietnamin sodassa: ”siviilit ovat meri, jossa sissien kalat uivat”. Vastatoimet ja jopa raakuudet siviilejä vastaan aiheuttivat osaltaan sen, että Suomessa myös julkisesti tämä yhteys kiellettiin.

20 Lappalainen (1970) esittää, että ”onnistunut sotilaallisen vastarinnan murskaaminen samoin kuin siihen valmistautumattomuus jättävät aseettoman vastarinnan ja sissitoiminnan käytettävissä oleviksi vastarinnan muodoiksi. Kumpainenkin vastarinnan muoto voidaan loogisesti käsittää laajapohjaisesti organisoidun aseellisen vastarinnan edeltäjä- tai rinnakkaisvaiheeksi.” Ajatus hakee perustaa muun muassa Maon sissisodankäynnin vaiheistuksesta.

ja saaden näin aikaan innostusta aseettomaan vastarintaan muissa maissa. Kun hallitus seuraavana vuonna korvattiin Neuvostoliitolle myötämielisillä, maan tilanne heikkeni Neuvostoliiton otteen kiristyessä. Kun kapinaa tukenut Romania pakotettiin asevoimalla uhkaamalla perääntymään, keskustelu aseettomasta vaihtoehdosta laantui myös Suomessa.²¹

Lappalainen (1970)²² päätyy artikkelissaan kahtalaiseen tulokseen. Toisaalta hän toteaa, että ”tähänastiset käytännön kokemukset eivät tue käsitystä, että väkivallaton puolustus voisi menestyksellisesti korvata sotilaallisen puolustuksen joko käyttöön sovellettuna tai ennalta ehkäisevänä tekijänä [...] päämerkityksenä voidaan pitää itsenäisyyden säilyttämiseen pyrkivän kansakunnan henkisen kestäkyvyn säilyttämistä”, toisaalta ”väkivallaton vastarinta suomalaisen yhteiskunnan puolustuskeinona voidaan nähdä aseellisen vastarinnan täydentäjänä [...] myös ilmeinen välttämättömyys, johon on valmistauduttava ja jota saatetaan tarvita jo rauhan aikana.” Lappalainen päätyy siihen, että YYA-sopimuksen puolustusvelvoitetta, Suomen puolueettomuuden ajatusta ja edelleen YK:n antamaa oikeutta puolustaa maataan ei voida täyttää vain aseettomalla vastarinnalla. Artikkelista noin kymmenen sivua käsittelee siviilivastarinnan sovellettavuutta Suomessa.

Kokonaisuutena keskustelu aseettomasta vastarinnasta Suomen puolustusratkaisuna siis alkoi 1960-luvun puolivälissä ja kiihtyi Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen vuonna 1968 erityisesti Sadankomitean toimesta. Ensimmäinen parlamentaarinen puolustuskomitea antoi metodille arvon vuonna 1971 mutta päätyi liittämään sen aseellisen maanpuolustuksen rinnalle. Toimeenpanosuunnitelmaa ei kuitenkaan koskaan tehty, vaikka Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta jätti vuonna 1975 suosituksensa ja Heikki Kausto laati yhdistämismallin.

21 Haastattelu Markku Haranne. Haranne toimi Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan pääsihteerinä 1970- ja 1980-luvuilla. Johtopäätös on kuitenkin spekulointia, vaikka myös Joenniemi päätyy vastaavaan päätelmään: sotilaat olivat jo taipuneet myötämielisiksi aseettomalle vastarinnalle, mutta vasemmisto ja rauhanliike luopuivat ajatuksesta yhdistää siviili- ja sotilasvoimat. Liettua kuitenkin osoittaa, että yhdistäminen on myös poliittisesti mahdollista.

22 Lappalainen (1970) käsittelee useassa kohdassa aseetonta vastarintaa ainoana vaihtoehtona, jossa keskeisenä lähteenä hän käyttää Shellingiä (1967). Huomattavaa on, että Tšekkoslovakian kriisi tapahtui juuri kirjan julkaisemisen jälkeen.

LIETTUA 2015: SIVIILIVASTARINTA OSAKSI PUOLUSTUSDOKTRIINIA

Liettuan päätös jakaa alkuvuodesta 2015 jokaiseen kotiin ohjeet siviilivastarinnan toteuttamisesta maan joutuessa vallatuksi on vähintään heikko signaali tulevaisuudesta: siviilivastarinta on nyt osa Liettuan virallista kokonaispuolustusta.

Liettuan metsäveljet taistelivat toisen maailmansodan jälkeen Baltian maista pisimpään ja verisimmin. Vastaavasti Neuvostoliiton vastatoimet siviiliyhteiskuntaa kohtaan olivat kovimmat. Liettua on muista Baltian maista ja Suomesta poiketen entinen itsenäinen suurvalta, joka on itse vastannut alueestaan muutamaa katkosta lukuun ottamatta ainakin tuhat vuotta. Neuvostoliiton aikana maata ei juuri teollistettu, eikä siellä ollut kaivannaisia tai Riikan kaltaista tärkeää satamaa, joten neuvostoväestön osuus jäi pieneksi. Samaan aikaan, kun sekä virolaiset että latvialaiset olivat 1980-luvun lopulla vaarassa jäädä alueelleen vähemmistökansallisuudeksi, Liettuassa Venäjää puhuvia oli enimmilläänkin alle kymmenesosa.

Liettuassa on nykyisin 8100 hengen suuruinen maavoimaan ja kriisinhallintaan painottuva ammatti-armeija, jonka erityisosaaminen Naton kriisinhallinnassa on erikoisjoukkotoiminta. Ammattiarmeijaa tukee 4500-miehinen kaarti (KASP). Liettuan sotavoima on Baltian maista varsinkin suhteessa väkilukuun varsin heikko. Vuonna 2015 Liettua päätti palauttaa asevelvollisuuden ainakin viideksi vuodeksi ja ottaa 3500 koulutettavaa vuosittain ensimmäisten kutsuntojen tapahduttua syksyllä 2015. Samalla päätettiin nostaa asevoimien BKT-osuus 1,11 % tasolta 2,0 %:iin vuoteen 2020 mennessä.²³ Liettua siis on ryhtynyt merkittäviin sotilaallisiin kehittämistoimiin.

Liettuassa on erityisesti energiaturvallisuutta kehittävä Naton osaa-
miskeskus²⁴, ja maalla on sekä kokemusta että tuloksia siviilivastarinnasta.

23 Yleisesikuntaupseerikurssin 57 työryhmäraportti, joka vertaili Baltian maiden ratkaisuja. Liettuassa on asukkaita noin 3,3, Latviassa 2,3 ja Virossa 1,2 miljoonaa eli suhteena noin 3:2:1. Kriisiajan asevoiman määrät vastaavasti 8100, 12 600 ja 36 000 suhteina 1:1½:4 ja vastaavasti kaartien 4500, 8000 ja 12 500 suhteina 1:2:3. Vaikka kaikkia Baltian maita voi jopa syyttää vapaamarkustamisesta, eivätkä em. lukujen joukot ole yhtä hyvin varustettuja, voi todeta Liettuan olevan sotilaallisesti varsin heikko. Tehdyillä ratkaisuilla vuoteen 2020 mennessä luvut tasaantuvat.

24 NATO Energy Security Centre of Excellence, joka perustettiin heinäkuussa 2012.

Liettuan energiariippuvuus Venäjältä on suuri. Maahan onkin tehty suuri LNG-satama ja suunnitteilla on kaasuputki Puolaan.

Liettualla on hyvä itsetunto. Nykyisin Liettuassa on 6 %:n venäläisvähemmistö, joka sai heti maan itsenäistytessä kaikki kansalaisoikeudet passeineen. Liettualaisilla on luonteva suhde venäläiseen kulttuuriin ja kieleen. Etninen yhtenäisyys ja pitkä itsenäisyyden perinne luovat vahvan pohjan siviilivastarinnalle.

Tammikuussa 2015 Liettuan puolustusministeriö lähetti jokaiseen talouteen 98-sivuisen ohjeen kansalaisvastarinnasta tilanteessa, jossa maahan hyökätään ja se vallataan. Vuonna 2016 ohjeen toinen versio lyhennettiin ja yksinkertaistettiin kuvilla 56-sivuiseksi.²⁵ Ohje alkaa henkisellä valmistautumisella perheessä, kuvaa poikkeustilanteessa tarvittavat välineet ja ohjaa oman kodin muokkaamista suojariksi sekä ohjeistaa varoitusmerkit ja toiminnan evakuoitumistilanteessa. Sen jälkeen kuvataan CBRNE-uhat²⁶ ja kansalaisilta edellytetty käyttäytyminen. Puolivälissä esitetään toimet liikekannallepanossa ja sivulta 37 alkaen kuvataan toimenpiteitä sotatoimien kohteeksi joutuneella alueella alkaen tunnuksettomista sotilasjoukoista eli niin sanotuista vihreistä miehistä ja päättyen alueen sotilaalliseen valtaamiseen. Sen sijaan kybersuojautumiseen tai erikseen informaatioodankäyntiin ei oteta kantaa muutamaa yksittäistä ohjetta lukuun ottamatta, joten ohje ei kata kaikkia jo alussa luettelemiani hybridisodankäynnin osa-alueita.

Vaikka hyökkääjää ei ohjeessa nimetä, kansainväliset arvioijat otosikoivat ohjeesta kertovat artikkelinsa esimerkiksi ”How to Survive a

Keskusten perustaminen Baltiaan alkoi toukokuussa 2008 Viron kyberosaamiskeskuksesta ja jatkui syyskuussa 2014 strategisen kommunikaation keskuksen perustamisella Latviaan. Osaamiskeskuksia on yhteensä 24 kappaletta eri maissa, mutta kaikki Baltian maihin perustetut liittyvät hybridisodankäynnin viitekehukseen.

- 25 Ohjeet ovat ladattavissa myös Liettuan puolustusministeriön sivuilta, toinen lyhennetty versio myös englanniksi. Alkuperäisen ohjeen pituus osin johtuu siitä, että raportissa käydään läpi jo saavutetut onnistumiset. Kyse on kuitenkin laajasta esityksestä, voiman ja valmiuden näytöstä.
- 26 Yleisesti niin sanotuista joukkotuhoaseista käytetty lyhenne CBRNE tulee sanoista kemiallinen (*chemical*), biologinen (*biological*), säteilevä (*radiation*), ydinase (*nuclear*) ja räjähtävä (*explosive*), jolla poikkeuksena sotilasaseista tarkoitetaan erilaisia laajatuhoisia autopommeja tai yhdistettynä säteilevään niin sanottua liikaista pommia, joka levittää saasteet laajalti. Yleensä käsitteellä viitataan nykyisin terroristien toimiin.

Russian Invasion” tai ”Russian Invasion Survival Manual”.²⁷ Osassa artikkeleita²⁸ siviilivastarintaa pidetään erityisen hyvänä vastineena hybridisodankäynnille. Kun lännen sotilaallinen vaste Ukrainan tilanteeseen on ollut vaatimaton, siviilivastarintaa voi pitää vaihtoehtona: Merkittävä osa siviilivastarinnan keinovalikoimasta vahvistaa maan yhtenäisyyttä toimien vastatoimena jo paljon ennen maan alueellista miehittämistä, ja monet keinoista ovatkin nyky maailmassa maan henkisen ja kybertilan puolustamista.

Toomas Väli (2003) pohti pro gradussaan siviilivastarintaa osana Viron totaalisen puolustuksen ratkaisua. Hän esitteli joukon keinoja mutta totesi erityisesti Viron etnisen haasteen eli 26 % venäläisvähemmistön olevan ongelma ratkaisulle. Se, miten Viro tällä hetkellä suhtautuu siviilivastarintaan puolustusratkaisun osana, ei ole tiedossa. Virallista doktriinia asiasta ei kuitenkaan ole.

SIVIILIVASTARINTA VASTEENA HYBRIDISODANKÄYNNILLE

Hybridisodankäynnistä keskustellaan paljon. Teoreettinen linja väittelee siitä, onko kyse uudesta asiasta, jopa vallankumouksesta, vai uudesta tavasta käyttää vanhoja keinoja. Uhkalinja keskustelee siitä, onko vastapuolella ei-valtiollinen toimija kuten ISIS vai valtiollinen toimija, kuten Venäjä tai Kiina. Tämän artikkelin kannalta kumpikaan perustutkimuksellisista kiistoista ei ole oleellinen, koska käytän yhtä läntistä hybridisodankäynnin mallia vain näkökulmana.

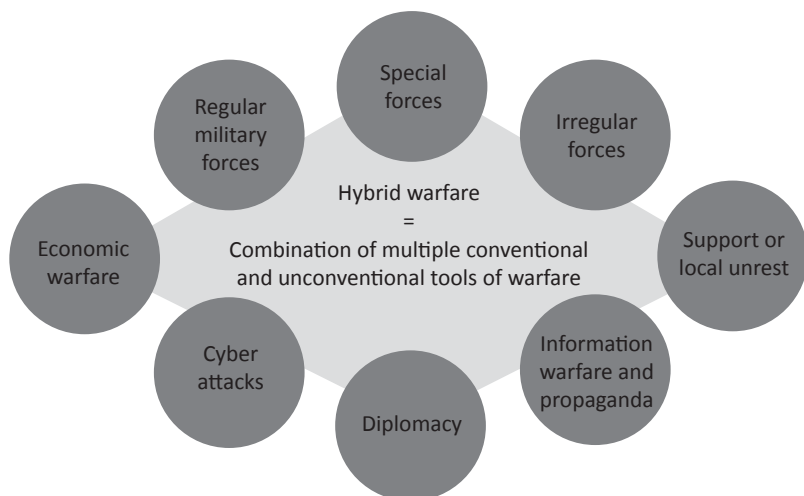
Hybridisodankäynti on hyökkäämistä vihollisen yhteiskunnan kimpuun pyrkien olemaan ylittämättä vihollisen sotilaallisen puolustuksen kynnystä²⁹. Merkittävä osa välineistä on salattuja, ja niillä vaikutetaan

27 Atlantic.com ja ZeroHedge.com verkkolehdet.

28 Ks. esimerkiksi John R. Haines (2015) ja Bartkowski (2015). Molemmissa rinnastetaan Liettuan ratkaisu nimenomaan hybridisodankäynnin vastatoimeksi.

29 Raja on omani, ja siitä on hyvinkin erilaisia tulkintoja, mikä kuvaa hyvin käsitteen epämääräisyyttä. Asia on kuitenkin sotilaallisesti varsin helppo ymmärtää: jos hyökkääjä käyttää kaikkia voimiaan kootusti ja häikäilemättömästi ”sotaan” mutta puolustaja vastaa hyökkäykseen hajanaisesti säilyttäen normaaliolojen rakenteensa, syntyy hyökkääjän eduksi valtioiden tasolla voimakas epäsymmetria. Juuri tätä epäsymmetriaa siviilivastarinta ja miehitystilanteessa myös kansalaisista lähtevä aseellinen

kohteen sisältä käsin pyrkien tavallaan valtaamaan maan mielipideilmasto, tietoverkot, talous ja energiahuolto sekä käyttämään erilaisia kansanryhmiä hyväksi. Vaikutukset pyritään salaamaan ja kiistämään. Hybridisodankäynti on menetelmällisesti osin paluuta kylmän sodan aikaiseen peitettyyn sodankäyntiin.

Source: MSC

Kuva 2. Naton vuonna 2015 esittämä hybridisodankäynnin malli, joka kuvaa samalla hybridisodankäynnin ”taistelukentät”.³⁰

Naton mallissa keskiössä on ilmiö eli hyökkääjän suunnitelmassa muodostama vaikuttamisen moniosainen kokonaisuus, hybridi. Suomalaisessa keskustelussa³¹ keskiöön on nostettu kokonaisturvallisuus. Keskeinen

sissisodankäynti vähentävät vastustaessaan hyökkääjän toimia. Yritän samalla sanoa, että omasta mielestäni perinteinen aseellinen hyökkäys ei enää kuulu hybridisodankäyntiin silloinkaan, kun sitä tuetaan erilaisin siviilikeinoin, koska tällöin hybridistä tulisi synonyymi koko sodankäynnille.

30 Mallia on avattu hyvin ja vertailtu venäläiseen ajatteluun tutkimuskatsauksessa Lalu & Puistola 2015.

31 Loogisin kokonaisuus aiheesta on Cederberg & Eronen 2015, joka kuvaa kokonaisuutena sekä hyökkäyksen että puolustuksen ja nostaa tapaustutkimuksena esiin suomalaisen kokonaisturvallisuusratkaisun puolustusrakenteena.

keskustelu koskee sitä, kuka johtaa kokonaisuutta: esimerkiksi Suomessa arkea ja kriisitoimintaa johtaa pitkälti hallitus, mutta sotaa sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa presidentti. Kyse on hankalasti (sisäisen) turvallisuuden ja ulkoisen puolustuksen rajapinnasta, jolla osaava hyökkääjä pelaa.

Asetan kuitenkin tässä artikkelissa kuvan keskelle yksilön ja tarkastelen, miten siviilivastarintaa tekevä aktiivinen toimija voisi hybridisodankäynnissä toimia.

Ilmeisin³² yksilön taistelulentä on informaatioidankäynti ja propaganda. Nykyajan media- ja somemaailmassa taistelu käydään kussakin maassa enemmän sisäisesti verrattuna toisen maailmansodan tai kylmän sodan taisteluun, jossa osapuolet olivat rintamalinjan erottamia. ISIS pohjaa sanomansa ääri-islamilaiseen tulkintaan tai Venäjä perinteisiin, osin ortodoksiin arvoihin, joilla on kasvava kaukupohja moniarvoisissa länsimaissa. Toisaalta juuri moniarvoisuuden ja yksilötason korkean koulutuksen pitäisi olla tärkein puolustus, josta vastuussa ovat nimenomaan yksilöt.

Informaatioidankäynnille lähin taistelulentä on maan sisäisen rauhattomuuden lietsominen ja vastustaminen. ISIS käyttää tähän syrjäytyneitä islaminuskoisia, Venäjä venäjänkielistä vähemmistöä. Hybridisodankäynnin mallin mukaan tähän sopii mikä tahansa vastakainasettelu ja on syytä esimerkkinä muistaa CIA:n tuki Italian ääriivasemistolle 1940-luvun lopulla tai tuki Osama Bin Ladenille Afganistanin sodassa Neuvostoliittoa vastaan – sodankäynnissä tuki voidaan kohdentaa sinne, missä se vaikuttaa eniten. Yhtenäisen kansakunnan, jonka ytimessä on moniarvoisuus ja monikulttuurisuus, pitäisi siis olla vahvin puolustus.

Sisäisestä rauhattomuudesta on lyhyt matka epäsäännöllisiin sotilasjoukkoihin, kuten avoimeen terrorismiin tai Georgian ja Ukrainan tyyppisiin aseellisiin tuettuihin kansannousuihin. Jo Mao Zedong totesi, että sissi on kala ja kansa on vesi, eikä kala ui kauan ilman vettä. Mikäli yksilöt päättävät laajasti toimia sotajoukkoja vastaan ja tukea oman maan laillisia viranomaisia, aseelliset operaatiot ovat lähes mahdottomia.

Kybertainelulentä nojaa merkittävin osin yksittäisiin ihmisiin, joiden

32 Vaikka Jantunen (2015) on alan johtavia suomalaistutkijoita, hän kuvaa kirjassaan paljolti henkilökohtaista taistelua, sotilaallisesti taistelutekniikkaa. Kirjan alaotsikko ”Iskut kohdistuvat kansalaisen tajuntaan” kuvaa hyvin kirjan näkökulman ollen siten merkityksellinen tämän artikkelin kansalaisnäkökulman kannalta.

kotikoneita käytetään bottiarmeijoiden osana tai jotka voivat aktiivisesti jopa osallistua Viron pronssisoturikiistan tavoin hyökkäystoimiin³³. Moni kriittinen infrastruktuuri on myös Suomessa kansalaisten verkon kautta ylläpitämä alkaen kyläkohtaisista vesilaitoksista, jotka muodostavat yhden kybersodankäynnin koneautomaation hyökkäysvektoreista. Kansalaiset myös toimivat työpaikoilla, ja tietojärjestelmät ovat erittäin haavoittuvia sallittujen käyttäjiensä toimille. Viranomainen ei pysty hallitsemaan miljardien nettiin kytkettyjen laitteiden kokonaisuutta, joka yhä useammin on myös hyökkäysväline.

Taloussodankäynnissä energia-ase ja siinä erityisesti tietoyhteiskunnan sähköriippuvuus on noussut vahvasti esiin.³⁴ Yksilöiden ja kotitalouksien tasolla vastetta erityisesti tähän uhkaan on alettu kutsua resilienssiksi³⁵, jonka ilmentymiä ovat muun muassa patteriradiot, kotivara³⁶, puuleivinuunit uusissakin taloissa, kaasugrillit ja yleinen osaaminen toimia ilman sähköä. Kansa, joka puolustaa itseään ja vertaisyhteisöjään, on vaikea lannistaa, ja sitä on valtiollisesti myös helpompi puolustaa.

Kun vertaa aseettoman vastarinnan ja edelleen valtion suunnitteleman siviilivastarinnan perustaa ja välineistöä, ne soveltuvat hyvin yhdeksi

33 Vuonna 2007 Virossa syntyi laajoja mellakoita vastalauseena venäläisvähemmistölle tärkeän ns. pronssisoturien patsaan siirtämiselle kaupungin keskustasta sotilashautausmaalle. Kiista aiheutti laajan verkkohyökkäyksen, johon osallistui suuri määrä venäläisiä kansalaisia kotikoneillaan ”aseistettuna” palvelunestohyökkäysvälineillä, joiden jakamista tuettiin muun muassa kansallismielisistä järjestöistä. Venäjän valtion rooli tässä on edelleen kiistanalainen, mutta tämän artikkelin kannalta tärkeintä on tavallisten kansalaisten ”aseeton” rooli heidän tukiessaan Virossa asuvia venäläisiä. Kansalaisvastarinta ei siis kyberissä rajoitu vain oman maan fyysisiin rajoihin.

34 Katso esimerkiksi Ilkka Remes: *Jäätyvä helveti* (2015) ilmioon vaikuttavana popularisointina ja vertaa sitä jo vuonna 2009 julkaistuun puolustusministeriön julkaisuun *Pitkä sähkökatko ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen* ja sen kansalaisversioon *Pahasti poikki* jo vuonna 2008. On erinomainen asia, että uhkakuvia tuodaan esiin myös fiktiössä herättämään keskustelua. MOT (2013) käsitteli vastaavaa asiaa ohjelmassaan ”Suomi polvilleen 15 minuutissa”.

35 Termiä käytetään koko yhteiskunnasta, mutta kun tarkastelee toimia, merkittävä osa niistä kohdistuu nimenomaan yksilöön. Katso esimerkiksi SITRA, *Uusi turvallisuus* (2014), jossa itse käänsin resilienssin termiksi joustokesto, joka vieläpä palauttaa yksilön vahvemmalle tasolle iskun jälkeen.

36 Termiä käyttävät muun muassa Suomen Pelastusalan keskusjärjestö SPEK (www.spek.fi) ja tähän viitaten Martat (www.martat.fi) sisältäen ”ruokaa ja muita päivittäin välttämättä tarvittavia tavaroita”.

vastineeksi hybridisodankäynnille. Bartkowski (2015) arvioi Liettuan ratkaisua näin: ”Liettualaiset päättelivät, että ei-väkivaltainen siviilivastarinta pystyisi vahvistamaan kansalaisten koheesiota, solidaarisuutta ja itseorganisoitumista aikaansaaden kestävä yhteiskunnan. Nämä ovat oleellisia välineitä, kun puolustetaan kahtiajakavassa hybridisodassa.”³⁷ (Oma suomennokseni.) Vaikka siviilivastarinnan riittävyys on rajallista kohdentuen enemmänkin hyökkäyksen vaikutuksista selviämiseen, vastarinta muuttaa sitä harjoittavan kansalaisen sodankäynnin objektista subjektiksi lujittaen puolustustahtoa.

Siviilivastarinnan erityinen vahvuus on, että aseeton vastarinta on edullista, sitä voidaan ja pitää toteuttaa pitkäkestoisesti, ja se voidaan linkittää lähes kaikkeen normaaliin toimintaan myös arjessa ja normaali-aikana. Jo Tšekkoslovakia osoitti, että vastarinnan valmius on erittäin korkea: sitä ei voi sotaliikkein yllättää, kuten sotilaallista vastarintaa, joka voidaan jopa tuhota yllätyshyökkäyksellä. Itse asiassa siviilivastarinta on jo nyt keskeinen osa henkistä kriisinsietoa, ja länsimaisessa demokratiassa merkittävä määrä hybridipuolustuksesta on siviilivastarintaa.

POHDINTA: TOIMISIKO KANSALAIKVASTARINTA SUOMESSA?

Liettuan ratkaisusta ei Suomessa juuri puhuttu, vaikka se uutisoitiin. Keskustelu siviilivastarinnasta vuoden 1968 tapaan ei meillä käynnistynyt.

Suomen itsenäisyys on varsin lyhyt, mutta raskaat sodat ja niiden jälkeinen taloudellinen selviytyminen hyvinvointivaltioksi ovat vahvistaneet kansallista itsetuntoamme. Suomi on etnisesti ja kulttuurisesti varsin yhtenäinen, kun muistaa, että nyt ristiriitoja herättävät asiat ovat maan selviytymiseen sodissa tai katkeraankin itsenäistymiseen verrattuna marginaalisia. Siviilivastarinnan teorian mukainen perusta on meillä kansakuntana ja valtiona olemassa.

Monta suomalaista ratkaisua alkaen kotivarasta, strategisesta viestinnästä, kyberpuolustuksen rakenteesta ja huoltovarmuudesta on Suomessa

37 Alkuteksti: ”Lithuanians recognized that non-violent civilian defence could turn a whole nation into a resistant society as it strengthens its cohesion, solidarity and self-organization – essential ingredients in a struggle against a polarizing hybrid war.”

jo nyt siviilivastarinnan rakenteiden mukaisia. Hybridisota käyttää yhdenaikaisesti sotilaallisten toimien kanssa paljon keinoja, joihin jo nyt vastattaisiin näin. Siviilivastarinta ei siis ole vain yksilöiden toimintaa, vaan jopa organisoitua joukkouttamista³⁸.

Tarkastelen siviilivastarinnan uskottavuutta ja pelotearvoa neliporaisesti³⁹:

- 1) Uskovatko yksittäiset toimijat? Siviilivastarintaan tarvitaan sitkeyttä jatkaa vangitsemisista, pelottelusta ja raskaistakin henkilökohtaisista menetyksistä ja kärsimyksistä huolimatta. Innoittaako yhteiskunnan ja valtion itsenäisyyden puolustaminen yksilökeskeisessä Suomessa tähän riittävän montaa ja riittävällä vahvuudella?
- 2) Uskooko kansa⁴⁰? Siviilivastarinnan on jatkettava, vaikka poliittinen johto vaihdettaisiin ja armeija olisi lyöty tai osoittautunut kyvyttömäksi puolustamaan kyseistä aluetta tai taistelulentää cyberin tapauksessa. Vahvistaisiko siviilivastarinta samalla sotilaallista maanpuolustustahtoa vai veisikö se siltä kannattajia osin 1970-luvun alun tapaan⁴¹?
- 3) Uskovatko potentiaaliset länsimaiset tukijat? Tätä voisi arvioida analysoimalla Liettuan ratkaisun saamaa vastaanottoa Naton piirissä, erityisesti muissa Baltian maissa ja Puolassa naapurimaana. Luoko sitkeä vastarinta mediamerkityksineen nyky maailmassa tilanteen, joka

38 Joukkoistamisella tarkoitan itseorganisoitumisesta alkavaa – osa kansalaisista ryhtyy vastarintaan ja jopa sisseiksi tai terroristeiksi miehitystilanteissa joka tapauksessa riippumatta hyökkääjästä, tämän todistaa sotien historia – ja järjestöjen tai jopa Liettuassa suunnitellun tyypisiin valtion crowdsourcing-toimiin saakka. Se, mikä kussakin maassa ja tilanteessa toimii, edellyttää tutkimista ja paljastuneen vasta käytännössä.

39 Olen käyttänyt samaa asteikkoa esitelmöidessäni sotilaallisesta pelotteesta, jossa olen vielä jakanut ensimmäisen tason ammattilaisten ja asevelvollisten osioihin; asteikko on tosin tieteellisesti julkaisematta ja teoretisoimatta. Lappalainen (1970) käyttää artikkelissaan samankaltaista kolmiportaista tarkastelua käsittelemättä kuitenkaan toteuttajien näkökulmaa. Huomautan, että nimenomaan kyvyttömyys toimia pelotteena oli keskeinen argumentti aseetonta vastarintaa vastaan 1970-luvun keskustelussa.

40 Kaikissa lähteissä, myös vasemmistolaisissa, onnistumisen ehdoksi on katsottu laaja kansallinen yhtenäisyys. Kansalla tarkoitan laajaa enemmistöä läpi yhteiskuntaluokkien ja puolueiden. Yhdistyisikö kansa uhan alla?

41 Kysymystä tarkasteltiin varovasti eri lähteissä sotilaiden toimesta, mutta tähän ei löydetty vastausta. Toisaalta henkisen valmiuden uskottiin kasvavan, mutta ehkä aseellisen kustannuksella. Nykyään tilanne on sikäli muuttunut, että 230 000:n asevoima on suhteellisesti noin neljännes 1970-luvun alun joukosta.

”pakottaa” samanmieliset tukemaan? Laajeneeko Liettuan esimerkki vai jääkö se kuriositeetiksi? Miten erityisesti Puola, muut Baltian maat, Slovakia ja Tsekki reagoivat?

- 4) Uskooko Venäjä⁴²? Muodostavatko lähihistorian esimerkit Neuvostoliiton ajalta ja edelleen nykyisiltä kriisialueilta perustan, joka on otettava huomioon, vai syökö ratkaisu uskottavuutta aseelliselta puolustukselta? ”Uskooko ISIS” ei liene kovin relevantti kysymys.

Kuka asiasta Suomessa vastaisi? Liettuassa ohjeen lähettäjä oli puolustusministeriö, ja esimerkiksi Ranskassa ISIS-vastasometus tai vastatrollaus on organisoitu asevoimiin. Sekä Sadankomitea että Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta päätyivät 1970-luvulla siihen, että kun kokonaisuomaanpuolustuksesta poistaa puolustusministeriön, loppu vastaa siviilivastarinnasta. Turvallisuuskomiteakontekstissa vastakkainasettelu ei ehkä ole yhtä suuri varsinkaan, jos asialle voitaisiin määrittää päävastuuviranomainen. Valtiollisesta strategisesta viestinnästä vastuussa on valtioneuvoston kanslia, mutta henkisestä kriisinkestokyvystä kokonaisvastuussa on opetus- ja kulttuuriministeriö.

Siviilivastarinnan edellyttämän yhtenäisyyden korostaminen nykyisessä moniarvoisessa yhteiskunnassa saa väärin viestittyinä Suomen Sisu-tyyppisen konnotaation⁴³. Onko nykyisessä Suomessa tällaisen esityksen ainoa mahdollinen tulkinta negatiivisena nähty nationalismi ja äärioikeistolaisuus? Sinällään tulkinta on kiinnostava, koska 1970-luvulla asian esittäjinä olivat pääosin äärivasemmistolaiset, joista osa näki taustalla kommunistisen vallankumouksen mahdollistamisen ja siviilivastarinnan tämän vallankumouksen tukena Maon oppien tavoin.

Onko toisaalta todella niin, ettei moniarvoisen demokratian puolustamista voi jättää yksilöiden päätöksen varaan, vaan puolustus on aina organisoitava valtion taholta jopa ammattimaisin toimin – eikö tämä ajatus ole paradoksi? Itselleni suomalainen asevelvollisuusarmeija edustaa

42 Aimo Pajusen sanoin (1968): ”on sopimusten arvo taas kerran tullut puntariin [...] YYA-sopimuksen arvo riippuu meistä itsestämme [...] puheet toivottomuudesta tai aseellisen voiman korvaamisesta passiivisella vastarinnalla kaivavat pohjaa sopimuksen alta.” Onko tilanne olennaisesti muuttunut?

43 Sain tällaisen kommentin yhteiskuntatieteellisen alan professorilta projisoidessani Liettuan ratkaisua Suomeen. Reaktio oli välitön, koska termit rinnastuvat nykykeskustelussa ei-toivottuihin asioihin.

luottamusta kansalaisten tahtoon tulla jopa ase-in puolustamaan maataan pienilukuisen ammattilaisjohdon alaisuuteen ja edelleen poliittisen johdon valvontaan, mistä on lyhyt matka luottaa jokaisen kansalaisen tahtoon puolustaa maataan kansalaisvastarinnan keinoin.

Olen nostanut asian esiin lukuisissa hybridisodankäyntiä käsittelevissä esitelmissäni. Reaktio on ollut lähinnä hiljaisuus. Olen pohtinut syitä tähän ja päätyneet kolmeen mahdolliseen selitykseen. Asia voi olla liian outo yksilökeskeisessä nykyajassa viittaamassa kansakuntaan, tai se voidaan tulkita vaatimukseksi laajasta yhtenäisyydestä muissakin kysymyksissä. Toisaalta suomalainen kokonaisturvallisuusmalli perustuu kussakin tilanteessa toimivaltaisen alan johtamiseen, joka myös asettaa omia vaateitaan kansalaisille – yhtenäiselle mallille ei siis löydy omistajaa. Kolmanneksi syy voi olla se, että esittäjä on väärä. Suomalainen asevelvollisuus kouluttaa kuitenkin joiltakin osin myös siviilivastarintaan kattaen myös aseellisen taistelukentän alaa pitkälti määrittävässä Naton mallissa. Mikä on sen merkitys siviilivastarinnalle, että ainakin kaksi miljoonaa suomalaista on koulutettu aseelliseen toimintaan asti? Jätän jatkokeskustelun sosiologeille.

LÄHTEET

- Bartkowski, Maciej (2015) *Countering hybrid war civil resistance as national defence strategy*, 12 May 2015 <https://www.opendemocracy.net/civilresistance/maciej-bartkowski/countering-hybrid-war-civil-resistance-as-national-defence-strategy> (Viitattu 24.6.2015.)
- Caplan, Bryan (1994) The Literature of Nonviolent Resistance and Civilian-Based Defense. *Humane Studies Review* 9(1), 1–7, 10–12.
- Cederberg, Aapo & Eronen, Pasi (2015) *How Can Societies be Defended against Hybrid Threats?* Geneva Centre for Security Policy, Strategic Security Analysis, September 2015 No. 9.
- Chenoveth, Erica & Stefan, Maria J. (2012) *Why Civil Resistance Works*. West Sussex: Columbia University Press.
- Durden, Tyler (2015) *“Russian Invasion Survival Manual” To Be Issued To Citizens In European Union* <http://www.zerohedge.com/news/2015-01-17/russian-invasion-survival-manual-be-issued-citizens-european-union> (Viitattu 24.6.2015.)
- Ensimmäisen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö PPK I 1971: A18.
- Haines, John R. (2015) *Lithuania Prepares for Hybrid War*. The Foreign Policy Research Institute. <http://www.fpri.org/article/2015/03/lithuania-prepares-for-hybrid-war/> (Viitattu 24.6.2015.)
- Hedjtjärn, Tryggve & Höglund, Bengt & Liedén, Lennart & Liedén, Åsne (1971) Suomenos Helsingin sadankomitean siviili-vastarintatyöryhmä. Suomen Sadankomitea-

- liitto, *Ydin* (numeron 8/1970 tilalle, lähetetty kaikille lehden tilaajille). Alkuteos *Fredspolitik / Civilmotstånd*. Stockholm: Bonniers 1969.
- Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta: Aseeton vastarinta, 85 s, Helsinki 1971 (Sotatieteen keskuskirjasto).
- Hägglund, Gustav (1981) Parlamentaariset puolustuskomiteat. *Tiede ja ase* vol 39, 120–151. <https://journal.fi/ta/article/view/47616> (Viitattu 10.8.2017.)
- Jantunen, Saara (2015) *Infosota*. Helsinki: Otava.
- Joenniemi, Pertti (1982) *Siviilivastarinta Suomen puolustuspolitiikassa – Arviointi käydystä keskustelusta*. Rauhan ja konfliktintutkimuslaitos nro 25. Tampere: Rauhan ja konfliktintutkimuslaitos.
- Kausto, Heikki (1973) Aseeton vastarinta, sotakorkeakoulun diplomityö MSL32 yleinen 1101 1973. Työ on Kansallisarkistossa.
- Kuncina, Andrius & Sindelar, Daisy (2015) The Atlantic: How to Survive a Russian Invasion <http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/01/how-to-survive-a-russian-invasion/384692/> (Viitattu 24.6.2015.)
- Kylävaara, Keijo & Klenberg, Jan & Hirvonen, Markku (1975) *Aseeton vastarinta ja sen toteuttamisedellytykset Suomessa*. Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta.
- Lalu, Petteri & Puistola, Juha (2015) Hybridisodankäynnin käsitteestä, Puolustusvoimien tutkimuslaitos, tutkimuskatsaus 01 – 2015, 6.2.2015.
- Lappalainen, Matti (1970) Aseettomasta vastarinnasta. *Tiede ja ase* vol 28, 1970. Artikkelin löytyy Suomen sotatieteellisen seuran arkistosta sähköisenä (pdf).
- Liddell Hart, Basil (1941) *The Strategy of Indirect Approach*. <https://ia800300.us.archive.org/11/items/strategyofindire035126mbp/strategyofindire035126mbp.pdf> London: Faber & Faber.
- Liettuan kansalaisvarautumisen opas. <https://kam.lt/download/5070/katurimezino-tipraktiniaipatarimaien-el.pdf>. (Viitattu 26.9.2016.)
- Lipponen, Paavo (2009) *Muistelmät I*. Helsinki: WSOY.
- Maanpuolustuskorkeakoulu, Yleisesikuntaupseerikurssi 57 työryhmäraportti 15.8.2015. Raportti on osin julkaistu MPKK työpaperina.
- Manninen, Tuomas (2016) Entä jos sota olisi jatkunut, *Ilta-Sanomat*, Historia: Asekkätkijät, erikoisliite 28.1.2016. (Toimin artikkelin asiantuntijana.)
- MOT: Suomi polvilleen 15 minuutissa, 11.3.2013 <https://yle.fi/aihe/ohjelma/mot-suomi-polvilleen-15-minuutissa-1132013> (Viitattu 13.9.2017.)
- Naton energiaturvallisuuden osaamiskeskus Liettuassa (NATO Energy Security Centre of excellence) kotisivut <https://www.enseccoe.org>.
- Pajunen, Aimo (1968) Väkivallaton vastarinta ja Suomi. *Suomen Kuvalehti* SK52/1968.
- Palokangas, Marko (2014) *Räjähävää tyhjyyttä*. MPKK SHISTL väitöskirja, julkaisusarja 1 nro 17. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- PEtiedos 22.8.1968 ja 2.9.1968 katsaukset Tšekkoslovakian tapahtumiin, Kekkonen arkisto. Julkinen.
- PEtiedos tutkielma 12.3.1969 90/Tiedtsto/14 d sal ”Tšekkoslovakia v. 1968”.
- Puolustusministeriö, Pitkä sähkökatko ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen (2009) sekä Pahasti poikki (2008), www.defmin.fi/index.phtml?s=465.

- Remes, Ilkka (2015) *Jäätyvä helvetti*. Helsinki: WSOY.
- Sharp, Gene (1973) *The Politics of Nonviolent Action*. Boston: Porter Sargent.
- Shelling, Thomas C. (1967) Some questions on Civilian Defence. Teoksessa Adam Roberts (ed.) *The Strategy of Civilian Defence*. London: Faber & Faber.
- Sitra: Uusi turvallisuus. <http://uusiturvallisuus.sitra.fi> (Viitattu 13.9.2017.)
- Väli, Toomas (2003) Viron puolustuksen strateginen ratkaisu, Esiupseerikurssi 56 yhteydessä laadittu pro gradu. Rajattu käyttö.

Haastattelut

- Haranne, Markku 19.8.2015. Haranne toimi Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan pääsihteerinä 1970- ja 1980-luvuilla.
- Karvinen, Antero 7.10.2015 aiheena Heikki Kauston diplomityö ja sen taustatavoitteet.
- Kanninen, Ermei 10.9.2015 aiheena puolustusvoimien osallistuminen mahdolliseen siivillivastarinnan suunnitteluun. Kannisen mukaan suunnitelmaa ei koskaan laadittu.

Esitelmät

- SITRA Uusi turvallisuus kokoontuminen 19.8.2015 (1. esitelmä aiheesta)
- Alueellinen maanpuolustuksen erikoiskurssi (viranomaiset) 19.11.2015, Tampere
- Pirkanmaan aluetoimisto evp-upseerit 24.1.2016, Tampere
- Maanpuolustuskorkeakoulun neuvottelukunta 11.2.2016, Helsinki
- Ruotsin maanpuolustuskurssi 10.3.2016, suurlähetystö, Helsinki
- Alueellinen maanpuolustuskurssi 11.3.2016, Tampere
- Maanpuolustuskoulutus ry erityiskurssi opettajille 23.4.2016, Pirkkala
- Alueellinen maanpuolustuskurssi 13.5.2016, Ylihärmä
- Turvallisuuskahvila 6.9.2016 KAARTJR, Helsinki (ks. linkki Vaasan yliopisto)
- Maanpuolustuskurssit 218, 219, 220 ja 221 syyskuu 2016 – maaliskuu 2017, Helsinki
- Helsingin väestönsuojelun perinnepäivä 14.9.2016, Helsinki
- Maanpuolustuksen erikoiskurssi ”nuoret päättäjät” 20.10.2016, Helsinki
- Messukylän reserviläiset 15.11.2017, Tampere
- Kangasalan reservin upseerit 7.12.2016, Kangasala
- Sähköyhtiöiden verkostopäivät 9.2.2017, Tallinna
- Lukiolaisten maanpuolustuspäivä 9.3.2017, Tampere
- Pirkanmaan reserviläisjärjestöt 10.3.2017, Orivesi

Kirjoittajat

Anders Ahlbäck on Åbo Akademin pohjoismaisen historian dosentti. Hän on erikoistunut miesten ja maskuliinisuuden, asevelvollisuuden ja puolustuspolitiikan historiaan. Hän tutkii tällä hetkellä mieskansalaisuuden ja puolustuspolitiikan muutoksia eri Pohjoismaissa parlamentaarisen demokratian läpimurtovaiheessa, n. 1880–1930.

Jenni Harala on työskennellyt tutkijana Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen Toimintakykyosastolla vuodesta 2014. Hänen tutkimuksensa liittyy sotilaan toimintakykyyn, erityisesti psyykkiseen toimintakykyyn, niin varusmiesten, reserviläisten kuin kriisinhallintahenkilöstön keskuudessa.

Mika Hyytiäinen, suomalaisen sotataidon sotilasprofessori, Maanpuolustuskorkeakoulu. Hyytiäinen on tutkinut viime vuosina erityisesti hybridisodankäyntiin ja viranomaisten yhteistoimintaan liittyviä sovellettuja taktisia ratkaisuja.

Jarkko Kosonen on työskennellyt sotilassosiologian ja koulutusalan tutkijana Puolustusvoimissa vuodesta 2008. Hän on sotilassosiologian jatko-opiskelijana Maanpuolustuskorkeakoulun sotatieteiden tohtori-ohjelmassa. Kososen väitöskirja käsittelee asevelvollisten sitoutumista maanpuolustukseen ja tahtoa maanpuolustusvelvollisuuden täyttämiseen.

Noora Kotilainen, VTT, työskentelee tutkijatohtorina Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa, poliittisessa historiassa. Kotilainen on väitellyt kärsimyksen, kriisien ja sodan kuvien asemasta ja käytöstä kansainvälisessä politiikasta. Hän on kiinnostunut visuaalisuuden asemasta politiikassa, poliittisesta viestinnästä, ihmisoikeuksista, myötätunnosta, ihmisydestä, kansainvälisistä suhteista ja turvallisuuspolitiikasta.

Tiia Laukkanen, väitöskirjantekijä, Helsingin yliopisto. Laukkanen tutkimus keskittyy nuorten verkkokulttuureihin ja -ympäristöihin, erityisesti blogeihin ja vlogeihin sekä verkkotutkimuksen metodologiaan ja eettisiin kysymyksiin.

Minna Lindqvist, VTM. Lindqvist tutki gradussaan homo- ja bi-miesten kokemuksia varusmiespalveluksesta sekä heidän käsityksiään Puolustusvoimien heteronormatiivisuudesta ja Puolustusvoimissa vaikuttavista miehuuden ideaaleista.

Anni Ojajärvi on nuorisotutkija ja sosiologi. Hän on tutkinut etnografisessa väitöskirjassaan *Terve sotilas! Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajusta sosiaalisena ilmiönä* (2015) varusmiesten terveystajautymisen sosiaalista ja kulttuurista paikkaa ja määrittymistä varusmiespalveluksen aikana. Lisäksi Ojajärvi on tutkinut muun muassa ylisukupolvista maanpuolustustahtoa, asevelvollisuuden ja puolustuksen esiintymistä miesten elämäkerroissa ja nuorten blogiteksteissä.

Petteri Simola on työskennellyt vanhempana psykologina Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen Toimintakykyosastolla vuodesta 2011. Hänen tutkimuksensa liittyvät sotilaiden psykologisen soveltuvuuden arviointiin ja psykologiselta vaikuttamiselta suojautumiseen.

Teemu Tallberg on toiminut sotilassosiologian professorina Maanpuolustuskorkeakoulussa vuodesta 2014. Hänen tutkimuksellisia kiinnostuksen kohteitaan ovat erityisesti kansalaisten suhde maanpuolustukseen, sukupuolikysymykset asevoimissa ja yhteiskunnassa, upseeriprofessioon liittyvät kysymykset sekä sotilaiden sosiaalinen toimintakyky.

Tuomas Tepora, filosofian tohtori, dosentti, Helsingin yliopisto, tutkijakollegium. Teporan tutkimus käsittelee sodan kulttuurihistoriaa, muistamista, nationalismia ja tunnehistoriaa Suomessa ja Euroopassa. Nykyisessä projektissa hän tutkii Mannerheim-kulttia esimerkkinä demokraattisten yhteiskuntien henkilökultteista.

Tiivistelmä

PUOLUSTUSLINJALLA. YHTEISKUNTATIEETEELLISTÄ JA HISTORIAALLISTA TUTKIMUSTA MAANPUOLUSTUKSESTA JA ASEVELVOLLISUUDESTA

Teemu Tallberg, Anni Ojajärvi & Tiia Laukkanen (toim.)

Sotahistoria ja aseellinen puolustus ovat monin tavoin punoutuneet osaksi kansallista identiteettiämme ja kulttuuriamme sekä tarinaa suomalaisuudesta. *Puolustuslinjalla* on raikas kattaus yhteiskuntatieteellisiä ja historiallisia maanpuolustukseen liittyviä tutkimuksia. Sen tavoitteena on antaa monipuolinen ja rikas kuva siitä, miten asevelvollisuutta, maanpuolustusta ja suomalaisten suhdetta puolustukseen voidaan yhteiskuntatieteiden näkökulmasta tarkastella ja tutkia. Kirjoittajat edustavat laajasti eri tutkimusaloja sosiologian, sotilassosiologian, kansainvälisen politiikan, nuorisotutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen sekä historian ja strategisen tutkimuksen aloilta.

Eri näkökulmista ja tutkimustraditioista aihetta lähestyvät tutkijat valottavat sitä, miten suomalainen asevelvollisuus ja maanpuolustus ovat jäsentämässä suomalaisuuden tarinaa, kokemuksia ja esimerkiksi toisen maailmansodan muistokulttuuria. Myös nykyhetki on tämän diskurssin jäsentämä – hävittäjähankkeista tuskin kehkeytyisi koko kansan lentonäytös-perhetapahtumaa ilman kansallista maanpuolustukseen liittyvää puhetapaa ja historiaa.

Kirja nostaa esiin kiinnostavia teemoja, jotka kytkeytyvät maanpuolustukseen ja asevelvollisuuteen. Yhteiskuntatieteellisellä ja historiallisella tutkimuksella on erityinen näkökulma, joka tuo keskusteluun oivaltavia huomioita, uusia ajattelutapoja ja ääniä. Kirjoitukset toimivat johdantona maanpuolustusaiheisiin tutkimuksiin ja samalla avaavat keskustelua niin yleisesti aiheesta kiinnostuneille kuin opiskelijoille ja tutkijoille.

Abstrakt

PÅ FÖRSVARSLINJEN. SAMHÄLLSVETENSKAPLIG OCH HISTORISK FORSKNING OM FÖRSVAR OCH VÄRNPLIKT

Teemu Tallberg, Anni Ojajärvi & Tiia Laukkanen (red.)

Militärhistoria och väpnat försvar har på många sätt flätat sig samman med vår nationella identitet och kultur samt med berättelsen om finländskhet. *På försvarslinjen* är en fräsch samling av samhällsvetenskaplig och historisk forskning som berör försvaret. Dess syfte är att erbjuda en mångsidig och rik bild av hur man kan granska och forska i värnplikten, försvaret och finländarnas förhållande till försvaret ur samhällsvetenskapligt perspektiv. Skribenterna representerar flera olika forskningsfält inom sociologi, militärsociologi, internationell politik, ungdomsforskning, genusforskning, historia och strategisk forskning.

Forskarna närmar sig ämnet ur olika perspektiv och forskningstraditioner, och kastar ljus över hur Finlands försvar och värnplikt deltar i att gestalta berättelsen om och erfarenheterna av finländskhet samt till exempel minneskulturen från andra världskriget. Nuläget har också utformats av denna diskurs – jaktplansprojekten skulle knappast utvecklas till flyguppvisningar som är familjeevenemang för hela folket utan ett nationellt sätt att tala och en nationell historia som är kopplade till försvaret.

Boken lyfter fram intressanta teman med en koppling till försvaret och värnplikten. Samhällsvetenskaplig och historisk forskning har ett särskilt perspektiv som medför insiktsfulla observationer samt nya tankesätt och röster i debatten. Texterna fungerar som en inledning i försvarsrelaterad forskning och öppnar samtidigt debatten både för dem som är intresserade av ämnet på allmän nivå, och för dem som studerar eller forskar i ämnet.

Abstract

ON THE DEFENCE LINE. SOCIAL SCIENCE RESEARCH AND HISTORICAL RESEARCH INTO NATIONAL DEFENCE AND NATIONAL SERVICE

Teemu Tallberg, Anni Ojajärvi & Tiia Laukkanen (ed.)

Military history and armed defence are in many ways an integral part of our national identity and culture and the story of Finnishness. *On the defence line* is a fresh collection of social science research and historical research related to national defence. The book aims to provide a varied and rich description of the way in which national service, national defence and the Finnish people's relationship with defence can be examined and studied from the perspective of social science. The writers represent many different fields of research within sociology, military sociology, international politics, youth research, gender studies, history and strategic research.

The researchers approach the subject from different perspectives and research traditions, shedding light on the way in which Finland's national service and national defence help to shape the story and experience of Finnishness and, for example, the memory culture related to the Second World War. The current situation is also shaped by this discourse – a fighter plane programme would hardly develop into an air show and family event for the entire population without a national history and manner of speaking that are related to national defence.

The book highlights interesting themes related to national defence and national service. Social science research and historical research have a special perspective that introduces insightful observations, and new outlooks and voices into the discussion. The texts function as an introduction to research on the subject of national defence and open the debate both for those interested in the subject on a general level and for those studying or researching the subject in more detail.

*Miten suomalainen sotilas ja sotilaskulttuuri rakentuvat?
Miten toisen maailmansodan muistoa vaalitaan yhteiskunnallisessa
keskustelussa? Kenelle asevelvollisuuden hävittäjävideot on suunnattu
ja mistä niissä oikeastaan kerrotaan? Entä miten 2000-luvun
nuoret kertovat blogeissaan varusmiespalveluksesta, ja kokevatko
homo- ja bi-varusmiehet puolustusvoimien kohtelevan kaikkia
yhdenvertaisesti? Kuka saa ja kenen pitäisi puolustaa Suomea?*

Puolustuslinjalla pureutuu näihin ja moniin muihin maanpuolustuksen ja asevelvollisuuden kysymyksiin. Tutkimukset kertovat rikkaasti suomalaisesta yhteiskunnasta ja suomalaisten tavasta jäsentää maanpuolustusta ja asevelvollisuutta. Eri näkökulmista ja tutkimustraditioista aihetta lähestyvä kokoelmateos valottaa sitä, miten suomalainen maanpuolustus ja asevelvollisuus ovat osaltaan jäsentämässä suomalaisuuden tarinaa ja kokemuksia. Yhteiskuntatieteellisellä ja historiallisella tutkimuksella on perspektiivejä, jotka tuovat teemoihin oivaltavia huomioita, uusia ajattelutapoja ja ääniä. Kirjoitukset toimivat johdantona ihmistieteelliseen maanpuolustustutkimukseen ja avaavat keskustelua niin aiheesta yleisesti kiinnostuneille kuin opiskelijoille ja tutkijoille.

Nuorisotutkimusverkosto
Nuorisotutkimusseura
ISBN 978-952-7175-47-7
ISSN 1799-9227
KI 30.1, 90

